

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABDÜLKERİM HÂDÎ’NİN HAYATI, SANATI VE
ESERLERİ

Meryem OLGUN

Danışman
Doç. Dr. Nurcan ŞEN

İZMİR-2023

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Abdülkerim Hâdi’nin Hayatı, Sanatı ve Eserleri” isimli çalışmanın tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2023

Meryem OLGUN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Abdülkerim Hâdi'nin Hayatı, Sanatı ve Eserleri

Meryem OLGUN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili ve Edebiyatı Programı

Ara Nesil dönemi şair ve yazarlarından olan Abdülkerim Hâdi birçok dergi ve gazetede edebî alanda eserler neşretmiştir. Abdülkerim Hâdi'nin ismi Ara Nesil sanatçıları içerisinde geçmesine rağmen hakkında yapılmış detaylı bir çalışma bulunmamaktadır. Edebiyat tarihinde görülen bu eksikliği kapatmak için bu çalışmada Abdülkerim Hâdi'nin hayatı, sanatı ve eserleri incelenmiştir.

İlk şiirini 1891 yılında yayımlamış olan Abdülkerim Hâdi, uzun yıllar şair ve yazar olarak edebî faaliyetlerde bulunmuştur. Abdülkerim Hâdi'nin edebî alanda faaliyet gösterdiği bu yıllar yeni Türk edebiyatında Ara Nesil, Servet-i Fünûn (1896-1901) ve II. Meşrutiyet (1908-1911) dönemlerine denk gelmektedir. Mutavassitîn grubu sanatçıları içerisinde yer alan Abdülkerim Hâdi, hem Batı tesirinde gelişen Yeni Türk edebiyatına ilgi duymuş hem de Divan edebiyatına olan bağlılığını sürdürmüştür.

Çalışmada; Abdülkerim Hâdi'nin hayatı hakkında bilgiler verilmiş, eserleri Latin harflerine aktararak detaylı bir şekilde incelenmiş ve yorumlanmıştır. Türk Edebiyat tarihinde Abdülkerim Hâdi hakkında hissedilen bilgi eksikliğinin bu çalışma ile giderilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Abdülkerim Hâdi, Ara Nesil, Servet-i Fünûn, II. Meşrutiyet, Mutavassitîn

ABSTRACT
Master's Thesis
Abdülkerim Hâdi's Life, Art and Works
Meryem OLGUN

Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Department of Turkish Language and Literature
Turkish Language and Literature Program

Abdülkerim Hâdi, one of the poets and writers of the Intermediate Generation period, published literary works in many magazines and newspapers. Although Abdülkerim Hâdi's name is mentioned among the Ara Nesil artists, there is no detailed study about him. In order to close this gap in the history of literature, the life, art and works of Abdülkerim Hâdi were examined in this study.

Abdülkerim Hâdi, who published his first poem in 1891, was engaged in literary activities as a poet and writer for many years. These years in which Abdülkerim Hâdi was active in the literary field coincide with the periods of Ara Nesil, Servet-i Fünûn (1896-1901) and II. Meşrutiyet (1908-1911) in the new Turkish literature. Abdülkerim Hâdi, who was among the artists of the Mutavassîtin group, was both interested in the New literature that developed under the influence of the West and continued his devotion to Divan literature.

Study; Information was given about the life of Abdülkerim Hâdi, and his works were translated into Latin letters and examined and interpreted in detail. It is aimed to eliminate the lack of information about Abdülkerim Hâdi in the history of Turkish literature with this study.

Keywords: Abdülkerim Hâdi, Ara Nesil, Servet-i Fünûn, II. Meşrutiyet, Mutavassîtin

ABDÜLKERİM HÂDÎ'NİN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM ABDÜLKERİM HÂDÎ'NİN YETİŞTİĞİ DÖNEM, HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1.1. ARA NESİL	6
1.2. HAYATI	18
1.3. EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE SANATI	25

İKİNCİ BÖLÜM ABDÜLKERİM HÂDÎ'NİN NAZIM TÜRÜNDEKİ ESERLERİNİN TEMATİK VE YAPISAL OLARAK İNCELENMESİ

2.1 TEMA	32
2.1.1. Sevgi	32
2.1.2. Aşk ve Aşk Acısı	40
2.1.3. Melankoli ve Yas	54
2.1.4. Ölüm	70
2.1.5. Çocuk	87
2.1.6. Tabiat	95

2.1.7. Arzu	103
2.1.8. Metafizik	105
2.1.9. Anne	118
2.1.10. Hastalık	120
2.1.11. Şair	122
2.2. BİÇİM	125
2.2.1. Divan Şiirinde Kullanılan Nazım Şekilleri	125
2.2.1.1. Gazel	125
2.2.1.2. Kıt'a	130
2.2.1.3. Murabba	130
2.2.1.4. Şarkı	131
2.2.1.5. Muhammes	132
2.2.1.6. Tahmis	133
2.2.2. Yeni Edebiyat Şiirinde Kullanılan Nazım Şekilleri	134
2.2.2.1. Çapraz Uyak	134
2.2.2.2. Düz Uyak	135
2.2.2.3. Beşliler	138
2.2.2.4. Mısra Sayıları ve Yapıları Farklı Olanlar	139
3.1. TEMA	143
3.1.1. Aşk	143
3.1.2. Ölüm	152
3.1.3. Eğitim	153
3.1.4. Tabiat	154
3.1.5. Suçluluk	155
3.1.6. Aile	161
3.1.7. Yoksulluk	164
3.1.8. Ahlâk	166
3.1.9. Özlem	169
3.1.10. Hastalık	170
3.1.11. Kıskançlık	171
3.1.12. Görücü Usulü Evlilik	175
3.1.13. Yanlış Batılılaşma	179

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ABDÜLKERİM HÂDÎ’NİN ESERLERİNİN
LATİN HARFLERİNE AKTARILMASI

4.1. NAZİM TÜRÜNDE ESERLERİ	182
4.1.1. Bir Müteverrim’e’nin Nevhâ-yi Me’yûsânesi	182
4.1.2. Âheng-i Sürûr	191
4.1.3. Gözyaşlarım	213
4.2. NESİR TÜRÜNDE ESERLERİ	227
4.2.1. Bir Tebessüm	227
4.2.2. Fakîre	240
4.2.3. Zikr-i Hakikat	262
4.2.4. Ferdâ-yı Elem	275
4.2.5. Ezhâr-ı Nev-bahâr	280
4.2.6. Hak Yerini Bulmalı	294
SONUÇ	314
KAYNAKÇA	316

KISALTMALAR

BOA	Bakanlık Osmanlı Arşivi
s.	Sayfa Numarası
ss.	Sayfadan Sayfaya
TDK	Türk Dil Kurumu
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri

GİRİŞ

Abdülkerim Hâdi edebî alanda birçok eser kaleme almış bir Ara Nesil şair ve yazarıdır. Kendisinin hayatı, sanatı ve eserleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmak Türk edebiyatı tarihi açısından da önemli bir kazanç teşkil etmektedir. Ancak Ara nesil şair ve yazarlarından biri olan Abdülkerim Hâdi hakkında, öncesinde yapılmış detaylı bir çalışma bulunmamaktadır. Bundan hareketle Abdülkerim Hâdi'nin hayatı, sanatı ve eserlerini detaylı ve dikkatli bir şekilde ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bunun için de başlangıçta sanatçının bütün eserleri öncelikle kütüphanelerden toplanarak Latin alfabesine aktarılmıştır. Daha sonra bu eserlerle ilgili tematik ve yapısal değerlendirmelere gidilmiştir. Abdülkerim Hâdi hakkında yapılan bu çalışma ile Edebiyat tarihinde hissedilen eksikliğin giderilmesi amaçlanmıştır.

Abdülkerim Hâdi'nin hayatı ve sanatını ele alan bu çalışma giriş kısmına ek olarak dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümü “Ara Nesil, Hayatı ve Edebî Kişiliği” olmak üzere üç kısma ayrılmıştır. Birinci bölümün Ara Nesil kısmında öncelikle 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin siyasî durumu anlatılır. Bu yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin büyük sıkıntılarla mücadele ettiği dönemdir. İçinde bulunduğu kötü şartlardan kurtulmak isteyen Osmanlı Devleti, Batı ile savaşıma düşüncelerini bir kenara bırakarak Batı'nın üstünlüğünü kabul eder ve Batılılaşma için yeni adımlar atılmaya başlanır. Başlarda sadece askerî alanda gerçekleşen bu yenileşme hareketi zamanla sosyal, kültürel ve edebî alana da yansır. Yenileşme ve Batılılaşma hareketinin ilk somut adımı olan Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle Batı'nın üstünlüğü resmî olarak kabul edilir. Bu ferman yeniden yapılanan bir edebiyat anlayışının gelişmesine zemin hazırlar. Batı'ya gönderilmiş olan aydınlar geri döndüklerinde Osmanlı Devleti'nin çeşitli yayın organlarında edebî faaliyetlerini gerçekleştirmeye başlarlar.

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin durumu anlatıldıktan sonra, çeşitli yayın organlarında edebî faaliyetlerini gerçekleştiren Tanzimat dönemi anlatılmıştır. Tanzimat dönemine kısaca değinildikten sonra Ara Nesil dönemi anlatılmış ve bu dönem kendi içerisinde “Divan Edebiyatını Devam Ettirme Gayretinde Olanlar, Eski ile Yeni Arasında Bulunanlar ve Yeniliği Temsil Edenler” olarak üç gruba ayrılmıştır. Ara Nesil dönemi sanatçılarının belli bir yayın organı veya beyannamesi bulunmamasından dolayı hangi tarihlerde faaliyet gösterdiği tam olarak bilinmemektedir. Birinci bölümün Ara Nesil dönemine ait olan kısmında, Ara Nesil

döneminin tarihi ve bu dönemin mensuplarının hangi sanatçılar olduğunu belirlemek için yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Hangi tarihlerde ve hangi sanatçıların faaliyet gösterdiği bilinmeyen Ara Nesil dönemi; kendinden önceki edebî grubun tesirlerini üzerinde taşıırken aynı zamanda kendinden sonraki edebî grubun oluşmasına da zemin hazırlamıştır. Bu dönemdeki sanatçıların bir kısmı Divan edebiyatını devam ettirme gayretindeyken bir kısmı da yeniliği temsil etmektedir. Ayrıca bu dönemin içerisinde “ılımlılar” olarak adlandırılan hem Yeni Türk edebiyatına hem de Divan edebiyata ilgi duyan şair ve yazarlar da bulunmaktadır.

Birinci Bölümün ikinci kısmında Abdülkerim Hâdi’nin hayatı hakkında bilgi verilmiştir. 1874 yılında İstanbul’da doğmuş olan Hâdi’nin nerede ve ne zaman öldüğü bilinmemektedir. Abdülkerim Hâdi’nin hayatına dair bilgiler oldukça kısıtlıdır. Çalışmada verilmiş olan hayatı ve edebî kişiliğine dair bilgiler yazarın eserlerinden elde edilmiştir. Maarif Meclisi azası olan Hâdi’nin devlet memurluğu yaptığı bu dönemde özellikle aldığı maaştan dolayı çeşitli eleştirilere maruz kaldığı tespit edilmiştir. Hâdi, kendisine yöneltilen bu eleştirilere *Hak Yerini Bulmalı* (1910) adlı eserinde cevap verir. Kendisine yöneltilen eleştirilere cevap verdiği bu eserde hayatına dair bilgiler de bulunur. Bir dönem gazetecilikle de uğraşan Abdülkerim Hâdi, *Takib-i İstikbal* adlı gazetenin başmuharrirliğini yapmıştır.

Birinci bölümün üçüncü kısmında Abdülkerim Hâdi’nin edebî kişiliği hakkında bilgi verilmiştir. 17 yaşında şiir yazmaya başladığını söyleyen Hâdi, çeşitli gazete ve dergilerde eserlerini neşretmiştir. Hâdi 1891 yılında ilk şiir kitabı olan *Bir Müteverrimenin Nevhâ-i Me’yûsânesi* adlı şiir kitabını yayınlamıştır. Şairin bu eser dışında *Gözyaşlarım* (1896) ve *Âheng-i Sürûr* (1892) isimli iki şiir kitabı daha bulunmaktadır. Hem şair hem yazar olan Abdülkerim Hâdi’nin nesir türünde de eserleri bulunur. Yazarın, *Bir Tebessüm* (1893), *Fakire* (1894), *Zikr-i Hakikat* (1898) nesir türünde kaleme almış olduğu eserleridir. Hâdi’nin nesir türünde kaleme aldığı bir diğer eseri *Ezhâr-ı Nev-bahâr* (1895)’dir. Kısa hikâyelerini bir araya topladığı bu hikâye kitabında Batı edebiyatından tercüme edilmiş hikâyeleri de bulunmaktadır. Bunların yanı sıra, Hâdi’nin Sabah gazetesinde yazmış olduğu *Ferdâ-yı Elem* (1899) adlı kısa hikâyesi de çalışmaya dahil edilmiştir. Nazım ve nesir türünde eserleri bulunan Abdülkerim Hâdi’nin, aynı zaman *Lisân-ı Türkî* isimli dil çalışması da bulunur.

Lisân-ı Türkî; muukaddime bölümünde belirtildiği gibi döneminde yazılan gramer kitaplarında birliktelik olmaması ve öğrenilmesi güç bilgilerin karmaşık olarak verilmesi üzerine, Türkçenin gramer kurallarının anlaşılır olmasına katkı sağlayabilmek için kaleme alınmış bir ders kitabıdır. Yazar kendi eserinden önce ve döneminde oluşturulan dil bilgisi kitaplarındaki bilgileri, Türkçenin gramerini tam olarak yansıtmadığı için eksik bulmuş ve Arap ve Fars dillerinin gramer kurallarının Türk dili grameri ile birlikte verilmesini eleştirmiştir” (Türkmen, 2016:6).

Ara Nesil grubu üyesi Abdülkerim Hâdi, his ve düşüncelerin esere yansımaları gerektiğini düşünür. Bu yüzden eserlerini bireysel bir tavırla yazmıştır. Şaire göre şiir hayatın içindedir ve kuşların ötüşü, çiçeklerin açması derenin kayalara vurarak çağlaması gibi “*tehziz hissedilen her şey şiir*”dir. Şairin edebî anlayışı, Yeni Türk edebiyatıyla Divan edebiyatını sentezlemektir. Bu sebeple şair Yeni Türk edebiyatına ve yeniliğe karşı değildir. Divan edebiyatından da tam anlamıyla kopamayan Abdülkerim Hâdi, Ara Nesil’in “Eski ile Yeni Arasında Bulunanlar” içerisinde yer almaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde şairin nazım türünde vermiş olduğu eserler tematik ve yapı olarak incelenmiştir. Bu bölümde şairin hem Eski Türk edebiyatının hem de Batı tesirinde gelişen Yeni Türk edebiyatının konularını tema olarak işlediği tespit edilmiştir. Eski Türk edebiyatında görülen sevgili ve sevgilinin merhametsizliğini, Hâdi’nin şiirlerinde de konu olarak işlenmiştir. Abdülkerim Hâdi, aynı zamanda Eski Türk edebiyatında sıklıkla ele alınan tasavvuf ve İlâhî aşk gibi metafizik konuları da eserlerinde tema olarak kullanmıştır.

Bunların yanı sıra Hâdi’nin şiirinde Yeni Türk edebiyatının konuları olan çocuk, şair, verem, tabiat gibi konuları da işlediği görülmüştür. Hâdi, tabiat konusunu ele alırken Divan şiirinin sınırlı tabiat anlayışının dışına çıkarak tabiatı bir tablo gibi şiirinde işlemiştir. *Bir Müteverrimenin Nevhâ-i Me’yûsânesi* adlı şiir kitabında veremli bir kadının yaşadıklarını kadının ağzı ile kaleme alan şairin bu şiirinde, Abdülhak Hamit Tarhan’ın Makber adlı eserinin tesiri oldukça belirgin bir şekilde görülür. Abdülkerim Hâdi, şairler ve şairlik hakkındaki düşüncelerini şair teması ile işlemenin yanı sıra “*Şair*” başlıklı bir şiir de kaleme almıştır. Bunun dışında şair, çocuk temasını da sadece eserlerinde konu olarak işlemekle kalmamış aynı zamanda “*Çocuk*” başlığını verdiğini bir şiir de yazmıştır. Ara Nesil şairi olan Hâdi eserlerinde, her toplumun edebiyatına konu olan aşk, aşk acısı ve ölüm temalarını da işlemiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünün, ikinci kısmında Abdülkerim Hâdi'nin şiirleri şekil açısından incelenmiştir. Bu bölüm “Divan Şiirinde Kullanılan Nazım Şekilleri ve Yeni Türk Şiirinde Kullanılan Nazım Şekilleri” olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Hâdi'nin eserlerinde Divan şiiri nazım şekli olan; gazel, kıt'a, murabba, şarkı, muhammes ve tahmis nazım şekillerini kullandığı tespit edilmiştir. Ancak şair, Divan şiiri geleneğine ait olan bu nazım şekillerini kullanılırken, bazı şiirlerinde bu şekillere çeşitli yenilikler getirdiği gözlemlenmiştir. Şairin şiire şekil olarak getirmiş olduğu yeniliklerden biri, “Gözler!...”, “Şeklinde:”, “Kitâbe-i Teesürden:” adlı şiirlerinin başlıklarında noktalama işareti kullanmasıdır.

Hâdi, Yeni Türk edebîyatındaki nazım şekillerini kullanırken aynı zamanda yeni bir teknik olan anjanbman tekniğini de şiirlerinde kullanır. Cümlelerin anlamının diğer dizelerde tamamlaması olan bu tekniği Abdülkerim Hâdi'nin daha ileri seviyeye götürdüğü görülmüştür. Şair, *Âheng-i Sürûr* adlı şiir kitabında yer alan *Fevkinde* şiirinde dizeyi anlam olarak bölmekle kalmayarak, kelimenin kendisini “sığdıramıyor” şeklinde böler. Şairin şiirlerinde form olarak dikkat çeken diğer bir unsur ise şiirlerinin birçoğunda dizeleri, satırın sonuna doğru ekleyerek yazmasıdır. Satırın sonuna eklemiş olan bu dizeler, bazı şiirlerinde sadece tek kelimeden meydana gelmektedir. Abdülkerim Hâdi'nin şiirinde göze çarpan bir başka durum ise *Gözyaşlarım* adlı şiir kitabında bulunan *Eyvâh* adlı şiirinin her bendine numara vermesidir. Hâdi'nin eserlerinde tespit edilen bir başka yenilik, *Bir Muteverrimenin Nevhâ-i Me'yûsânesi* adlı şiirinde tiyatro türünde olduğu gibi parantez içinde açıklamalara yer vermesidir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Hâdi'nin nesir türündeki eserleri tematik açıdan incelenmiştir. Yazarın nesir türündeki yazılarının tanzimat nesrinden çok farklı şekilde kullanılmamasından dolayı şekil ile ilgili ayrı bir bölüm açılmamıştır. Abdülkerim Hâdi eserlerinde; aşk, ölüm, ahlâk, eğitim, tabiat, suçluluk, aile, yoksulluk, görücü usulü evlenme, yanlış batılılaşma, özlem, kıskançlık ve hastalık konularını işlemiştir. Yazarın; Yeni Türk edebiyatı ile birlikte edebiyatımıza giren hikâye ve roman türünde eserler vermesi, Batı'dan hikâye tercümelemleri yapması Yeni Türk edebiyatına dair olan yatkınlığının ve ilgisinin kanıtıdır. Hâdi; Batılılaşma hareketi ile birlikte ortaya çıkan yanlış batılılaşma konusunu da *Ferdâ-yı Elem* adlı eserinde işleyerek, yanlış batılılaşmanın olumsuz yanlarını vurgulamıştır. Abdülkerim

Hâdi'nin eserlerinde eleştirildiği ve olumsuz yanlarını vurguladığı bir başka konu görücü usulü evliliğdir. Edebiyat anlayışında bireysel bir tavır gösteren yazarın, eserlerinde bu gibi toplumsal konulara yer vermesi Hâdi'nin toplumdan kopuk olmadığının göstergesidir. Abdülkerim Hâdi'nin eserlerinde en çok üzerinde durduğu konulardan bir diğeri, ahlâk temasıdır. Yazar, *Fakire* adlı romanında ahlâk kavramı ve iyi ahlâka sahip olmanın önemi üzerinde çokça durmuş ve karakterin anlatımıyla ahlâklı insanların nasıl olması gerektiğini anlatmıştır. Eserlerinde sıklıkla eğitim konusu işlenmesi, Hâdi'nin eğitime vermiş olduğu önemi gözler önüne serer.

Çalışmanın son bölümü olan dördüncü bölümünde ise Hâdi'nin eserleri nazım ve nesir olmak üzere iki ayrılmıştır. İki kısma ayrılan bu bölümde, Abdülkerim Hâdi'nin nazım ve nesir türündeki eserleri dijital kütüphanelerden temin edilerek, Latin harflerine aktarılmıştır. Latin harflerine aktarılan bu eserler, yayınladıkları yıla göre sıralanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDÜLKERİM HÂDİ’NİN YETİŞTİĞİ DÖNEM, HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

1.1. ARANESİL

19. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Siyasî ortam

19. yüzyıl, Osmanlı Devleti’nin büyük sıkıntılarla mücadele ettiği bir dönemdir. Bu dönemde Fransız İhtilâli ile birlikte gayrimüslim halkın milliyetçilik duygusunun tesirinde olması Osmanlı Devleti’ni siyasî ve sosyal açıdan zorlu bir döneme sokar. Zorlu ve sıkıntılı bir süreçten geçen Osmanlı Devleti, bu sıkıntılardan kurtulmak için çıkış yolları aramaya başlar. Osmanlı Devleti’nde hızla başlayan gerileme, Batılılarla savaşıma düşüncesi bir kenara bırakılarak, askerî alandaki başarısızlığın önüne geçmek amacıyla yeni adımlar atılmaya başlamasına sebep olur. III. Selim dönemiyle birlikte, ilk olarak askeri alanda yenilikler yapılmaya başlanır. Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılarak yerine Nizam-ı Cedid ordusunun kurulması askeri alanda yapılan en köklü yeniliklerden biridir. Askerî alanda başlayan bu yenilikler daha sonrasında farklı alanlarda da görülmeye başlanır. Öncesinde ülke dışına sadece geçici elçiler gönderilerken ilk kez devamlı elçi olarak Yirmi Sekiz Mehmed Çelebi Fransa’ya gönderilmiştir. Yenileşme hareketleri devam ederken Sultan II. Mahmut, uluslararası basındaki haberlerin devlet için önemli güç olduğunu fark eder. Bu yüzden bir gazete çıkartılması gerektiği düşündürür. Bunun sonucu olarak 1831’de *Takvim-i Vekâyi* gazetesi çıkarılmaya başlanır (Demir, 2014: 59). Her alanda görülmeye başlayan bu yenilikleri Nezaretlerin kurulması (Maliye, Dahiliye, Hariciye), Harbiye ve Tıbbiye okullarının açılması gibi yenilikler takip eder. Ancak tüm bu yenilikler ve Batılılaşma hareketleri Osmanlı Devleti’nde mevcut durumda görülen sıkıntıların bitmesini sağlamaz. Osmanlı Devleti’nin mevcut düzeninde sıkıntılar, isyanlar ve savaşlar bu yeniliklere rağmen devam etmiştir.

Devletin oldukça sıkıntılı ve çalkantılı döneminde tahta çıkmış olan Abdülmecit, kendinden öncekilerden oldukça farklı bir yenileşme ve Batılılaşma hareketi başlatır (Armaoğlu, 2013: 231). 3 Kasım 1839’da Hariciye Nâzırı Mustafa

Reşit Paşa tarafından Gülhane Parkı'nda *Gülhane Hatt-ı Hümayûnu* ismiyle zikredilen ferman okunmuş ve böylece Tanzimat Fermanı ilan edilmiştir. Yenileşme hareketinin ilk somut adımı olan bu ferman ile Batılılaşma süreci belgelenmiş ve Batı'nın üstünlüğünün tamamen kabul edildiği ilan edilmiştir (Akyüz, 2013: 5). Bu fermandan sonra ise 1856 yılında Islahat Fermanı ilan edilecektir. Avrupalı Devletlerin isteklerinin etkisiyle oluşturulan fermana göre; Hristiyanlar yeni haklar elde edecektir. Bu haklar sayesinde Hristiyanlar, müslümanlar seviyesine gelecek ve bu sayede iki farklı dine mensup olan bu kişiler birbiriyle kaynaşacaktır (Armaoğlu, 2013: 266). Çıkış nedenleri birbirinden farklı olan bu iki ferman da sorunların temeline inilmeden ilan edildiği için yüzeysel kalmış ve Osmanlı Devleti'nin sıkıntılarına çözüm olmamıştır.

II. Abdülhamit tahta çıktığında Osmanlı Devleti'nin sıkıntılı süreci devam ederken aynı zamanda Panislavizm hareketi ortaya çıkar. Bu hareket bir taraftan halkın galeyana gelerek ayaklanmasına sebep olurken diğer taraftan da Meşrutiyet yanlısı hareketlerin güçlenmesine ortam hazırlar. Böylece 23 Aralık 1876 yılında I. Meşrutiyet ilan edilir. Ancak bu durum kısa sürer. II. Abdülhamit Osmanlı-Rus savaşlarını gerekçe göstererek meşrutiyet yönetimine son verir.

Son verilen meşrutiyet döneminin ardından, Osmanlı Devleti arka arkaya birçok savaştan darbe alır. Bu darbelerden en büyüğü olan 93 Harbi ile birlikte Osmanlı Devleti tamamen kötüye gider ve ekonomik yapısı bozulur. Ekonomik yapısı alt üst olan Osmanlı Devleti'nin günden güne kötüye gitmesi, dış borcun artmasına sebep olur. Bozulan ekonomik yapı Avrupalı devletlerin, Osmanlı'nın iç işlerine karışmasına sebep olurken aynı zamanda Osmanlı Devleti'ni birçok açıdan zor duruma sokar. Başta ordu olmak üzere çoğu alanda bozulma yaşanır. Osmanlı Devleti'nin kötü gidişatı sırasında Avrupalı devletler sömürgecilik hareketlerine hız kesmeden devam etmektedir.

II. Abdülhamit, Doğu ve Batı'yı sentezleyerek, ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda Batı'nın örnek alınması gerektiğini düşünmektedir. İlim, teknik, sanat ve musiki yönünden ileri noktada olan Batı'ya ilgi duyan II. Abdülhamit, Batı medeniyeti unsurlarına bir sınırlama getirmiştir. Bu sınırlardan dolayı pozitif ilimler ve güzel sanatlar gibi Batı'ya ait unsurlar devletin ihtiyacı doğrultusunda gümrükten geçebilecektir. Ancak siyasî fikir akımları için aynı durum söz konusu değildir

(Akyüz, 2013: 36) II. Abdülhamit, yenileşme hareketlerinin milletin kendi benliğinden uzaklaşmadan, Türk örf ve adetlerine bağlı kalarak yapılmasını istediği için yenileşme hareketine II. Abdülhamit ve yanında bulunan yöneticiler belli ölçüde direnç göstermektedirler. Bu dönemde Abdülaziz ile başlayan sansür, etkisini artırır ve gazete ve dergilerde siyasî amaçla hiçbir yazı yazılmaması sağlanır. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma tehlikesine girmiş olduğu bu süreçte Avrupalı devletlerinin kışkırtmalarına karşı II. Abdülhamit, tedbir olarak basın ve yayın organlarını kontrol altında tutmak istemiştir.

Basına uygulanan bu baskı ve kontrol sağlama isteği I. Meşrutiyet'in ilanı ile bir süre yumuşa da bu durum uzun sürmez. Çünkü; Abdülhamit sansür ve baskı ile kurmuş olduğu düzende kanun ile ilgili bütün boşlukları doldurmuştur. Böylece kurmuş olduğu bu düzen yıllarca devam etmiştir (Kudret, 2000: 5).

Avrupalı devletlerin Osmanlı topraklarında çıkarmış olduğu birçok gazete olmasına rağmen Türk diline ait ilk gazete 1831 yılında çıkmıştır. Gazetecin amacı, halkı, devletin yaptıklarından ve dış dünyadan haberdar etmektir. Daha sonra haftada bir çıkarılan bu gazeteyi, William Churchill'in 1 Ağustos 1840 tarihinde çıkarmış olduğu yarı resmî bir gazete olan *Ceride-i Havâdis* gazetesi takip eder (Canan, 1997: 2). Osmanlı Devleti'nde çıkarılan ilk gazeteden otuz yıl sonra, 21 Ekim 1860 tarihinde Agâh Efendi ve Şinâsi tarafından neşredilen ilk özel gazete *Tercümân-ı Ahvâl* çıkartılmıştır. Bu gazete modern anlamdaki gazeteciliğin Osmanlı Devleti'ndeki ilk örneğidir (Köksal, 2018: 820). Şinâsi, gazetenin yirmi beşinci sayısında *Tercümân-ı Ahvâl*'den ayrılmış ve 28 Haziran 1862 tarihinde *Tasvir-i Efkâr* gazetesini neşretmeye başlamıştır (Demir, 2014: 70). Daha sonra bu gazeteleri *Muhbir*, *İbret*, *Hadîka*, *Sabah* gibi yeni özel gazeteler takip etmiştir. Ülkenin genç aydınları tarafından çıkartılan bu gazeteler, hükümete karşı olan şiddetli eleştiri yazılarıyla siyasî bir kamuoyu oluşturmuşlardır (Akyüz, 2013: 28). Devlet bu kamuoyunu kontrol altında tutmak için, devletin izni ile açılan matbaalarda devletin aleyhine yazılar basılması durumunda matbaaların kapatılmasına dair hukukî düzenlemeler yapar. Ayrıca yeni yapılan bu düzenlemelere göre toplum ahlâkına aykırı olabilecek içerikleri yayınlayanlara da hapis cezası veya para cezası verilecektir (Özkorkut, 2002: 72).

Gazeteciliğin gelişimiyle dergicilik faaliyetleri de hız kazanarak gelişim göstermeye başlar. Böylece Tanzimat'ın ilk dönemlerindeki dilde sadeleşme

hareketleri bir tarafa bırakılacaktır. Sade dil, yerini daha öznel dile bırakacaktır (Korkmaz, 2007: 127). Ancak I. Meşrutiyet'in yaratmış olduğu olumlu havanın kısa sürerek baskı yönetiminin başlamasıyla gazetecilik alanında bir durgunluk yaşanmıştır. Fakat gazetecilikte görülen bu durgunluk dergilere yansımamıştır:

Türk edebiyatında yenileşme döneminin ikinci nesli ile Servet-i Fünûn arasında, daha çok 1884/5-1896 yılları içinde yoğun olarak edebî faaliyette bulunan bir nesilden söz edilir. Edebiyat tarihlerinin üzerinde durmadığı bu nesil mensupları, bir topluluk veya grup oluşturmamış, ortak bir dergi ve sanat anlayışı etrafında toplanmamışlardır. Ancak ortaya koydukları eser ve sanat anlayışı bakımından adeta Tanzimat sonrasının ikinci nesli ile Servet-i Fünûn arasında bir köprü görevi görmüşler; bu özelliklerinden dolayı da Ara Nesil şeklinde adlandırılmışlardır (Gariper, 2014: 113).

İstibdat dönemi olarak da adlandırılan bu dönemde uygulanan baskıdan ötürü, şair ve yazarlar toplumsal ve siyasî konulara değinmekten sakınırlar. Bu sürecin etkisi dönemin şair ve yazar kadrolarını oluşturan Ara Nesil dönemi sanatçıları ve eserlerinde de görülmektedir.

Tanzimat Dönemi

Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile birlikte sadece askerî alanda Batı örnek alınmamış aynı zamanda Batı'yı örnek alma gayesi sosyal, kültürel ve edebî alana da yansımıştır (Uzkuç, 2005: 1). Bu yüzden yenileşmenin ilk somut adımı olan Tanzimat Fermanı edebiyatla ilgili bir yenilenme önerisi sunmasa da batılı anlamda yeniden yapılanan bir edebiyatın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Batı tesiri altındaki Türk Edebiyatı 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kendini göstermiştir. 1831'de ilk gazete olarak yayın hayatına giren *Takvim-i Vekayi* ve Batı edebiyatından yapılan tercümelerle birlikte ilk olarak şiir türünde değişim başlar. Şiir türünde yaşanan değişim zamanla hikâye, roman, tiyatro gibi türlere etki eder. Geleneksel hikâye türü, Batı edebiyatının tesiriyle yerini modern hikâyeye ve romana bırakır.

Edebî alanda batılılaşmanın ilk kabulü Şinasi ve Agâh Efendi'nin *Tercüman-ı Ahval* gazetesini neşrettiği 1860'ta başlar. Batıyı örnek alarak kurulan yeni edebiyat anlayışı ilk başta sosyal faydayı ön plana çıkartarak dil geri plana atılmış ve yerine Batı etkisinde edebî anlayışın oluşturulması hedeflenmiştir (Akyüz, 2013: 38). Bu anlayışı temsil edenler arasında Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa bulunmaktadır.

Tanzimat dönemi sanatçılarından olan bu şahsiyetler “İslami politik geleneği ve Osmanlı hükümet ilkeleri bağlamında ortaya çıkan merkezi modern kurumların kuramsal açıdan haklı olduğu inancını kapsamlı olarak geliştirmeye çalışmışlardır” (Karpat, 2006: 38). Bu kişiler Batı’dan gelen yeni fikirleri, kavramları ve akımları eserlerinde işleyerek Türk Edebiyatı’na önemli yenilikler getirmişlerdir.

Bu isimler sadece Batı’dan gelen fikir ve kavramları eserlerinde işlemekle kalmamış aynı zamanda roman, hikâye, tiyatro gibi yeni edebî türlerde de eserler ortaya koyarak Tanzimat ve Yeni edebiyatın öncüleri olmuşlardır. Fakat Tanzimat edebiyatının ilk nesli arasında yer alan bu isimler edebiyata bu yenilikleri getirirken aynı zamanda pek çok alanda Eski edebiyat anlayışına bağlılıklarını sürdürmüşlerdir. Örneğin; Eski edebiyatın bireysel edebî anlayışının dışına çıkarak “sanat toplum içindir” anlayışı ile hareket eden bu isimler şiirlerinde yeni konuları tema olarak işlerken, form açısından Divan edebiyatı nazım şekline olan bağlılıklarını sürdürmüşlerdir. Henüz II. Abdülhamit’in baskı ve sansür sürecine geçilmemesinden ötürü sanatçılar eserlerinde toplumsal konulara yönelmiştir. Bu isimler arasında da özellikle Namık Kemal, eserlerinde sıklıkla “hak, özgürlük, eşitlik” gibi kavramlara yer vermiştir. Şinasi ise eserlerini kaleme alırken her ne kadar Divan edebiyatı nazım şekillerine bağlı kalsa da eserlerinde halkın anlayacağı, sade bir Türkçe kullanmaya gayret etmiştir. Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa’dan oluşan Tanzimat’ın ilk nesli edebiyatı, düşünceleri anlatmak için bir araç olarak görmüşler ve yenileştirmeye çalıştıkları edebiyatın halktan kopuk olmamasına özen göstermişlerdir.

Tanzimat dönemi ilk neslinin edebiyattaki yenileşme hareketlerini sonrasında Tanzimat döneminin ikinci nesli devralmıştır. İkinci nesil sanatçılarının öncü isimleri Recaizade Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hamit Tarhan’dır. Bu isimler Tanzimat’ın ilk neslinden devralmış oldukları yenileşme çalışmalarına hız kesmeden devam etmişler ve Türk edebiyatında gerçek anlamda değişimlerin başlaması sağlamışlardır. Ancak ikinci nesil sanatçılar, ilk nesilden farklı olarak “sanat toplum içindir” anlayışını benimsemezler.

İkinci nesil sanatçılarından olan Recaizade Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hamit Tarhan “sanat sanat içindir” anlayışını benimseyerek, bireysel bir edebiyat anlayışına yönelmişlerdir. İkinci nesil sanatçılarına göre edebî eserlerde düşüncelere yer verebilir ancak, bir eğitime ve savunma aracı olarak kullanılamaz. Servet-i Fünûn’a zemin

hazırlayan bu isimlerin, düşünce ve davranışlarında dönemin siyasî ortamının da etkisi bulunmaktadır. 1876-1908'e yılları arasındaki dönem "*Birinci Meşrutiyet Dönemi*" olarak anılır. Bu yıllar II. Abdülhamit dönemi veya İstibdat dönemi olarak da bilinmektedir. Devrin siyasî ortamından dolayı Okay, 1876-1908 yılları arasında eser veren edebî grupların bütün halinde "Abdülhamit Devri Edebiyatı" olarak ele alınması gerektiğini ifade eder (Okay, 2005: 129- 130).

Recaizade Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hamit Tarhan, devrin siyasî atmosferinden oldukça etkilenmişlerdir. Ancak bu sanatçılar Okay'a göre, karakter açısından önceki dönem sanatçılarından farklıdır. Bu yüzden sözü edilen bu sanatçılar politikadan uzak duracaklardır (Okay, 2005: 130). Bu isimler aracılığıyla o dönemki Türk Edebiyatı anlayışı sosyal fayda ilkesinden uzaklaşarak, ferdiyetçi bir edebiyat anlayışına yönelmişlerdir.

Ara Nesil dönemini kendinden önceki veya kendi dönemindeki etkileri devam eden nesilden ayırmak mümkün değildir. Çünkü Ara Nesil sanatçıları hem kendinden önceki hem de kendi dönemindeki sanatçılardan etkilenmiştir.

Ara Nesil Dönemi

Türk edebiyatında Tanzimat'ın İkinci Nesli ile Servet-i Fünûn arasında faaliyetlerini sürdüren nesil "Ara Nesil" olarak adlandırılmaktadır. Bu neslin sanatçıları ne bir grup oluşturmuş ne de ortak bir dergi etrafında toplanmıştır. Ancak, yazmış oldukları eserler ve edebiyat anlayışlarından dolayı Tanzimat ikinci nesli ile Servet-i Fünûn arasında köprü görevi üstlenmişlerdir (Gariper 2004: 105). Özellikle 1860 yılından sonraki sanatçılar "zamanla kendilerine münhasır bir sanat anlayışına, zevkine ve duyusuna sahip olarak uzun müddet edebiyat hayatımızda eserleriyle varlıklarını devam ettirir" (Karagülle, 2004: 5).

Ara Nesil sanatçıları da bu dönemde geri planda kalmış şair ve yazarlardan oluşmaktadır. Bu neslin sanatçıları; yenileşme hareketleri sırasında açılmış olan Batı tesirindeki yeni eğitim kurumlarında öğrenim görmüş, yabancı dil öğrenmiş ve Batı edebiyatını özellikle de Fransız edebiyatını yakından takip etmişlerdir. Batı'da ortaya çıkan fikir akım ve kavramlarını öğrenerek Fransızca'dan eserler tercüme etmişlerdir.

Ara Nesil adlandırması ilk olarak Mehmet Kaplan'ın hazırlamış olduğu doktora tezinin 1946'da yayınlamasıyla ortaya çıkmıştır (Özarslan, 1996: 268). Kaplan; Batı tesirinde gelişen Türk edebiyatının Servet-i Fünûn'a kadarki dönemini, üç bölüme ayırmıştır:

1. Siyasî ve sosyal fikirler devri.
2. Ferdiyetçilik, büyük ihtiraslar ve ıstıraplar devri.
3. Küçük ve günlük hassasiyetler devri: Ara Nesil

Kaplan, Türk edebiyatında kendisine kadar yapılmış olan sınıflandırmanın yanlış olduğunu ifade eder. Kaplan'a göre Abdülhak Hâmid ve Recâizâde Ekrem'den hemen sonra Servet-i Fünûn dönemi başlatılmamalıdır. Çünkü, bu iki sanatçı en dikkate değer eserlerini 1873-1877 yılları arasında vermiştir. Ancak Servet-i Fünûn topluluğu 1895 yılında toplanmıştır. Arada geçen yirmiye yakın yıl, 25-30 kişilik Ara Nesil grubunun “gerek duyuş tarzı gerek üslup sahasında adeta edebiyatımızın çehresini değiştirecek faaliyetlerine sahne olur” (Kaplan, 2015: 25). Kaplan'dan sonra bu dönem hakkında başka araştırmacılar da Kaplan'ın ortaya koyduğu görüşlerden etkilenecek çeşitli incelemeler yapmıştır. Ancak bu dönemde eser veren sanatçılar, belirli bir sanat anlayışı çevresinde toplanmadıkları için bu dönemin edebiyatının sınırlarını belirlemek oldukça zordur.

Birol Emil Ara Nesil grubunu, Tanzimat ikinci neslinden Servet-i Fünun'a kadarki dönemde köprü görevi gören yirmi beş, otuz kişilik şair ve yazarlar topluluğu olarak tanımlar. Emil'e göre bu grup, 1877-1895 yılları arasında faaliyet göstermiştir (Emil, 1979: 18-19). Sonraki dönemlerde Himmet Uç doktora tezinde Ara Nesil hakkında değerlendirme de bulunmuştur. Uç, yapmış olduğu bu değerlendirmede Kaplan'a oldukça yakın bir ifade kullanır. Ve bu dönem sanatçıları “Ara Dönem” edebiyatçıları olarak niteler (Kaya, 2013: 150).

Hasan Akay'a göre Ara Nesil dönemi “1873-1877 yıllarının küçük hassasiyetlerine, fakr u zaruret içinde hisleri de hayalleri gibi incelenen âşık ve veremli ruhların ezik görünümüne ve nihayet 1885- 1895 yılları arasında romantiklerden yapılmış tercümelerle beslenen” (Akay, 1998: 509) bir dönemdir.

Birinci, aynı zamanda Ara Nesil döneminde şiir türünde görülen gelişmeleri de “(...) Tanzimat sonrası Türk şiirinde, muhteva ve üslup bakımından bir arayış devresi”

(Birinci, 1988: 54) olarak kabul eder. Birinci, bu neslin başlangıcı hakkında şu ifadelerde bulunur:

Ara Nesil'in başlama tarihini daha önce biz de 1880 olarak belirlemiştik. Ancak bu başlangıcı açıklayan çok sağlam deliller ileri sürememiştik. Bugün Ara Nesile yeniden bir başlangıç tarihi ararken, bu nesil mensuplarının önde gelenlerinin en az iki yıl birlikte yazdıkları Hâver, Güneş, Berk gibi dergilerin çıkış tarihi olan 1884, 1885 yıllarını bu neslin edebiyat dünyasına doğuş tarihi olarak kabul edebiliriz. Prof. Dr. Mehmet Kaplan da 1300 tarihini verirken bu yılda Ara Nesil'in faaliyetlerinin başladığı dergilerin yayın hayatına çıkışını düşünmüş olabilir (Birinci, 2000: 90).

Dönemin başlangıç tarihinin belirlenmesindeki araştırmalarda Ali İhsan Kolcu; Ara nesil sanatçılarının eserleri ile eserlerini neşrettikleri dergilerin çıkışı olan ortak tarihi birkaç yıl öncesine götürerek başlangıç yılı olarak 1880 tarihinin kabul edilmesini öne sürer (Kolcu, 2018: 17).

Ara Nesil'in tarih aralığının belirlenmesinde olduğu gibi yazar kadrosunu belirlemesinde de ortak bir noktada karar kılınmamıştır. Kaplan Ara Nesil'i içerisinde Nâbîzâde Nâzım'ın da bulunduğu yirmi beş otuz kişilik bir grup olarak ele alırken, Fatih Andı, bu isimlere eklemeler yapar (Kaya, 2013: 51).

Necat Birinci, Ara Nesil devrinin kadrosu için şu isimleri söyler:

A. Nâzım, Abdülhalim Memduh, Abdülkerim Hâdi, Abdülkerim Sabit, Adanalı Ziyâ, Alaybeyizâde Nâcî, Ali Ferruh, Ali Feyzî, Ali Kemâl, Ali Nizâmî, Ali Nusret, Ali Ulvî, Andelib, Ayın Nadir, Besîm, Besîm Ömer, Beşir Fuad, Fazlı Nacîb, Halîl Edîp, Hasan Asaf, Hayret Efendi, Hüseyin Dâniş, İbn-i Rıfat Samih, İsmail Safâ, Manastırlı Rıfat, Mehmed Celâl, Mehmed Zîver, Menemenlizâde Mehmed Tâhir, Mihrünnisâ Abdülhâk Hamid, Muallim Feyzî, Muhyiddin, Mustafa Reşîd, Müstecabîzâde İsmet, Nigâr Bint Osman, Nureddin Ferruh, Recep Vahyî, Selânikli Teyfik, Şeyh Vâsfi, Tepedelenlizâde Hüseyin Kâmil, Zîver, Nâbîzâde Nâzım (Birinci, 2000: 89).

Birinci, söylemiş olduğu bu isimler için, bu listedeki isimlerin bütün kadroyu içermediğini ve çeşitli incelemelerle bu listenin genişletebileceğini ileri sürer (Birinci, 2000: 90).

Mahmut Babacan *Ara Nesil'de Tenkid* isimli doktora tezinde, Birinci'nin söylemiş olduğu isimlere ek olarak on sekiz isim daha söylemiş ve bu sayıyı elli dokuz olarak kabul etmiştir:

Abdülğani Seni, Abdülhalim Memduh, Abdülkerim Hadi, Abdülkerim Sabit, Abdürrahim Rüşdü, Ahmed İhsan, Ahmed Vefa, Alaybeyzâde Naci, Ali Ferruh, Ali Kemal, Ali Nihad, Ali Suad, Andelib, Avanzade Mehmed Süleyman, Cerrahîzâde Ali Sâcid, E(lif) Nâzım Bey, Faik Hilmi, Fehmi Efendi, Ferâizcizâde Osman Fâiz (...) (Babacan, 1993, s. 4-5).

Görüldüğü gibi, Ara Nesil'in ortaya çıkış tarihi ve Ara Nesil içerisindeki şair ve yazarların kimler olduğu ve hangi yıllarda faaliyet gösterdikleri konusunda bir belirsizlik vardır. Bunun en önemli nedeni, Ara Nesil şair ve yazarlarının belirli bir yayın organı çıkarmamaları ve belirli bir edebî anlayış ekseninde toplanmamalarından kaynaklanmaktadır. Ara Nesil sanatçıları belirli bir edebî anlayış ekseninde toplanmadıkları için, sanatçıların ortaya koymuş oldukları eserlere bakarak belirli prensipler belirlemek oldukça zordur (Gariper, 2014: 109). Çünkü Ara Nesil'de, farklı edebî anlayışları benimsemiş sanatçılar bir arada bulunmaktadır.

Ara Nesil şair ve yazarlarının eser verdiği yıllar II. Abdülhamit dönemine denk gelmektedir. İstibdat dönemi etkisiyle sanatçılar, toplumsal veya siyasî konuları ele almaktan kaçındıkları için bireysel konulara yönelmeyi tercih etmişlerdir. Tanzimat dönemi nesilleri, faaliyetlerini gazete aracılığıyla ortaya koyarken, sansürden dolayı Ara Nesil'de bu görevi dergiler üstlenir. Bu dönemde yayın hayatına atılan kırktan fazla derginin yarısından fazlası edebiyat ile ilgilidir.

Bu dönemde eserlerini kaleme alan yazar ve şairlerden bazıları Namık Kemal, Abdülhak Hamit ve Recaizade Mahmud Ekrem gibi isimlerin etkisindeyken, bazıları da Eski edebiyat geleneğine bağlı kalarak Muallim Naci'nin etkisi altında kalmıştır. Pek çok türde eserlerin kaleme alındığı Ara Nesil dönemi şair ve yazarlarının bazıları Divan edebiyatı anlayışını sürdürmeye çalışmış, bazıları eski ile yeni arasında kalmış, bazıları ise yenilik ve yenileşme taraftarı olmuştur (Gariper 2004: 107- 109). Dönemin en dikkat çekici özelliği, farklı sanat görüşleri olan ve Ara Nesil grubu içerisinde yer alan sanatçılar ekseninde sıkça karşımıza çıkar. Ara Nesil grubu içerisinde yer alan sanatçı ve yazarların ortak noktaları olsa da birbirinden ayrılan yönleri de oldukça fazladır.

Yukarıda anlatıldığı gibi Ara Nesil döneminde kendi içinde üç farklı sanat anlayışı vardır.

1) Divan Edebiyatı'nı Devam Ettirme Gayretinde Olanlar

Ara Nesil sanatçılarının bu grubunun edebî faaliyetleri Divan edebiyatı'nı devam ettirmeye yöneliktir. Bu gruptaki sanatçıların edebî yönelişlerinin en önemli nedeni, Osmanlı Devleti'nin yaşamış olduğu sıkıntılı sürecin toplumsal yaşama aksetmesidir. Divan edebiyatını devam ettirme çabasında olan bu grubun üyeleri arasında Faik Esat, Ali Ruhi, Mehmed Ziver, Şeyh Vafî, Elhac İbrahim Efendi, Ali Muzaffer söylenilebilir. Asırlarca hüküm sürmüş Klasik edebiyatın edebî zevk ve anlayışlarıyla yenileşmenin karşısındaki sanatçıların neredeyse hepsinin yaşamı algılayış biçimleri de eskinin benzeri şeklindedir. Eleştiri yazılarıyla dikkat çeken ssanatçıların bazıları koşulsuz eskiyi benimser. Bu gruptaki sanatçılar Muallim Naci'nin çevresinde toplanmışlar ve Muallim Naci'yi eskinin güçlü bir temsilcisi konumuna getirmek istemişlerdir. Eski edebiyatın etkisinin hâlâ sürdüğü dönemde yetişen sanatçılar, eski edebiyat duyuş ve düşünüş tarzıyla eserler kaleme almışlardır.

2) Eski ile Yeni Arasında Bulunanlar

Bu grup sanatçıları, hem Tanzimat edebiyatı mensupları gibi Batı edebiyatına hem de Muallim Naci gibi klasik zevki sürdürmeye yatkındırlar. Bu yüzden Eski edebiyatın geleneksel anlayışını devam ettirseler dahi bu sanatçılarda Batı edebiyatının etkisi belirgin bir şekilde görülmektedir. Bu grupta yer alan şair ve yazarların amacı eski ve yeni edebiyat anlayışını sentezleyerek eserlerinde kullanmaktır. Halil Edib, Ali Sedat, Halit Eyub, Ahmed Râsim, Recep Vahyi, Ali Kemal, Mehmed Celâl, Müstecabizâde İsmet gibi sanatçılar bu grup içerisinde yer alan isimlerdendir. Bu gruba mensup yazar ve şairlere göre, Türk edebiyatı taklitten kurtulmalı ve milli bir nitelik kazanmalıdır. Bu anlamda Mutavassitîn grubu sanatçıları “milli bir edebiyat fikrini Ömer Seyfettin ve arkadaşlarından önce savunur” (Uç, 2006: 408).

Bu grubun sanatçıları içerisinde yer alan Ahmed Râsim, Klasik edebiyatı sürdürmek isteyenler ve Batı edebiyatına yönelerek Yeni edebiyat anlayışı ile hareket eden şair ve yazar hakkındaki düşüncelerini şu cümlelerle ifade eder:

Biri şarkın kullanıla kullanıla, ba-husûs bizim illerde geze geze adeta fersûdeleşmiş mezâmin-i mensucasından yama yama üstüne dikili bir libâs örtünerek buna bir hilât-ı fahîre süsü vermeye çalıştığı hâlde diğeri değil sarık

sarmak, püskülünü bile kaldırdığı serpuş-ı milliye benimsememekte sırtına (bonjur), (frak), (redingot) giyerek o zamanın hikâyât-ı marûfesinden olduğu üzere dilde pardon, elde baston kar gibi kolalı gömleğinin boynunda murassa altın iğne takılı (plastron) kravatı, ütülü paçası, dar pantolonu, burnu sivri lostrin iskarpini ile adeta tebdil-i tebaiyet eylemiş gibi gezinmekte idi (Ahmed Râsim, 1924: 166-167)

Râsim'e göre, Batı edebiyatı'ndan yararlanılmalıdır ancak bunu yaparken fikir hırsızlığından ve taklitten kaçınılmalıdır. Ona göre eserlerde Türklük duygusu işlenmeli ve sanatçılar halktan kopuk olmamalıdır. Bu durum sadece Batı edebiyatı için değil aynı zamanda Arap ve Acem edebiyatları için de geçerlidir. Şairler daima kendine özel olan fikirlerini ortaya koymalıdır. Bu durumun sebebi Mutavassitîn içerisinde yer alan sanatçıların, taklidin edebiyata herhangi bir yarar sağlamayacağını düşünmeleridir.

3) Yeniliği Temsil Edenler

Bu dönemde, Türk edebiyatındaki yenileşme hareketlerini geliştirmek isteyen bir başka grup daha bulunur. Bu grup, Servet-i Fünun'da yapılacak edebî çalışmaların ve yenilik hareketlerinin temelini de oluşturmaktadır. Bu gruptaki şair ve yazarlar, Türk edebiyatının Batı edebiyatından faydalanmasına büyük katkı sağladıkları gibi şekil ve içeriğin değişmesi konusunda da oldukça önemli bir etkiye sahiptirler. Bu grubun en önemli temsilcileri arasında Nabizade Nâzım bulunmaktadır. Nabizâde Nazım, natüralizmi Batı edebiyatındaki asıl kaynaklardan okuyarak öğrenmiştir. Türk edebiyatında ilk kadın romancı olarak kabul gören Fatma Aliye, bu grup içerisindeki bir diğer ismi geçen kişidir. Bu dönemde Batı edebiyatını özümseyen Nurettin Ferruh'un sanat ve estetik konusunda yazdığı yazılar da oldukça önemlidir. Bu dönemde tablo altı şiir geleneği de gelişmiştir.

Ara Nesil dönemi şair ve yazarları üç gruba ayrılırlar. Bunlar; Klasik Edebiyatı sürdürme gayretindekiler, ılımlılar ve yenilikçilerdir. Ancak, yine de kesin bir sınıflandırma yapmak imkansızdır. Çünkü, bu dönemdeki şair ve yazarların eserlerinde hem eski hem de yeniye dair bulgulara rastlamak mümkündür. Edebî dönemler, kendinden önceki dönemin etkisi altındadır. Ara Nesil dönemi sanatçıları, edebî anlayışlarıyla Türk edebiyatına etki edecek edebî eserler neşretmişlerdir. Bu

durumda Servet-i Fünun'daki yenilik hareketlerinin kökeninin, Ara Nesil döneminde ortaya çıkmış olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Tercüme, Ara Nesil döneminde görülen edebî faaliyetlerden birisidir. Şinasi ve Münif Paşa'nın Tanzimat döneminde Fransızcadan yapmış oldukları tercümeler ile başlayan tercüme faaliyetleri Ara Nesil döneminde yükselerek devam eder. Bunun sebebi, Ara Nesil mensuplarının 1860 yılı sonrasında açılan yeni eğitim öğretim kurumlarında öğrenim göyerek, eğitimleri sırasında özellikle Fransızca olmak üzere yabancı diller öğrenmeleridir. Bu nedenle, bu dönemin sanatçıları Fransız edebiyatı başta olmak üzere, Batı edebiyatlarını birincil kaynaklardan okumuşlardır. Abdülkerim Hâdi de Batı edebiyatını yakından tanıyan ve Batı edebiyatından tercümeler yapan bir yazardır. Aynı zamanda Ara Nesil döneminde Batı edebiyatına ait olan eserler dışında, Arapça ve Farsça eserler de tercüme edilmiştir.

Türk şiiri, Tanzimat döneminden sonra Batı'ya yüzünü dönmüş ve bu yüzden şairler yeni biçim arayışlarına başlamışlardır. Abdülhak Hamid Tarhan'la birlikte kafiye, Divan şiirinin katı kurallarından sıyrılmış ve şiirdeki yenilik hareketleri, Ara Nesil mensuplarının çalışmalarıyla daha ileriye götürülmüştür. Bu yenilik hareketleri, yeni şekil ve içerik denemeleri ile Ara Nesil dönemi sanatçıları tarafından yapılır. Türk edebiyatında “şiiri şeklin yanında birçok sıkı kafiye kaydından kurtararak kafiye serbestlik kazandıran Ara Nesil'dir” (Özarslan, 1994: 13).

Ekrem ve Hamid'in şiirlerinde santimentalizme vurgu yapmaları Ara Nesil grubu sanatçılarını da etkisi altına alır. Şiirlerde en çok işlenen tema aşk iken, bireysel bir tema olan ölüm de fazlasıyla rastlanan temalardandır. Bu temalara ek olarak hastalıklar, hüznün, gibi konular da tema olarak şiirlerde işlenmektedir.

Roman ise, Ara Nesil Dönemi sanatçılarının şiirden sonraki en çok kullandığı edebî tür olarak karşımıza çıkar. Şiire göre daha az ilgi göre roman türünü kaleme alan yazarlara Fatma Âliye, Mehmed Celâl ve Nabizâde Nâzım gibi isimler örnek verilebilir.

Eleştiri, Ara Nesil sanatçılarının kullandıkları bir başka edebî türdür. Ara Nesil sanatçıları, Batı edebiyatı ve edebî akımlar gibi kavramları eleştirinin konusu yapmışlardır. Bu dönemde hem sübjektif hem de objektif eleştiriler ortaya konmuştur (Babacan, 1993: 61).

Ara Nesil döneminde yayımlanan dergilerde sanatçılar, tiyatro türünün özelliği hakkında da yazılar yazmışlardır. Bu yazılar; tiyatronun ne olduğu, ne olması gerektiği, ne fayda sağladığı, görevinin ne olduğu gibi sorulara cevap arar. Ancak, bu dönemde tiyatro türünde kaleme alınmış eser sayısı oldukça azdır.

Servet-i Fünûn'a temel oluşturan Ara Nesil döneminin ilk yılları aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin en sıkıntılı dönemlerindendir. Bu dönem, Klasik edebiyattan ayrılarak Batı tesirinde gelişen Türk edebiyatının oluşmaya başladığı dönemdir.

1.2. HAYATI

Hiçbir edebiyat tarihinde adına rastlanılmayan Abdülkerim Hâdi'nin hayatı hakkında bilgi oldukça azdır. Çorum sancağı naibi Mehmed Nazif Efendi'nin oğlu olan Hâdi, 1874 yılında İstanbul'da doğmuştur. Temel eğitimini Sıbyan mektebinde alan sanatçı daha sonrasında Mekteb-i Sultani'ye giderek yedi sene okumuştur. Fransızcadan dördüncü, Türkçeden beşinci sınıftan ayrılmış ve özel olarak Farsça öğrenmiştir. Bu yüzden Arapça ve Farsça'ya aşina olan Hâdi, aynı zamanda Fransızca yazar ve okurdu (Turan, 2018: 36). Hâdi, *Hak Yerini Bulmalı* adlı eserinde “*Evvel be-evvel bilinmek lâzımdır ki tam on beş sene okudum*” (Hâdi, 1910: 20) diyerek eğitim hayatının on beş yıl sürdüğünü dile getirir.

*On altı daha yok idi senem ile sâlim
Tahsîl idi, tahrîr idi ol demdeki hâlim
On yedi yaşına girdim
İşte bu zaman başladım âsârımı neşre
İşte bu zaman doğmuş idim ölmek üzere!* (Hâdi, 1892: 44).

Şairin *Âheng-i Sürûr* adlı eserinden alınan bu dizeler, Abdülkerim Hâdi'nin hayatı hakkında bilgi vermektedir. Hayatının uzun bir dönemi eğitimle geçen Hâdi, on yedi yaşında şiirlerini kaleme almaya başlamıştır. Şiir yazmayı ebediyet olarak gören Hâdi, bir gün o ölse bile şiirlerinin daima hayatta kalacağını ve birilerinin bu şiirleri okuyarak onun hayattaki nefesinin devam etmesini sağlayacağını düşünmektedir.

Hâdi, 1313 yılında Mekatib-i Rüşdiye İdaresinde ketebelik yapmıştır. Ardından ise Çorum niyabetinde bulunan babasının nezdine izam ve teb' olmuştur. Mekatib-i Rüşdiye İdaresi ketebesinden olup Çorum Niyabeti'nde bulunan babası Mehmed Nazif Efendi nezdine gönderilerek, Çorum'da ikamete memur olan Abdülkerim Hâdi

Efendi'nin 1314 yılında ıslah-ı hâl eylediğine kanaat getirilerek Dersaadet'e dönmesine izin verilmiştir. İstanbul'a geri dönen Abdülkerim Hâdi, 1318 yılında Meclis-i Maarif azalığına tayin edilmiştir.¹

Hâdi, Kanûn-ı Esâsî'nin ilan edilmesinden sonra inkılabın ilk günlerinde yazı yazmaktan kaçınmıştır. Ona göre bu günlerde yapılması gereken en mantıklı şey soğuk kanlı davranmaktır. Aksi takdirde bu gibi durumlardan zarar görülmesi kaçınılmazdır:

Emîn idim ki telâş etmekten, ortalığı ayağa kaldırmaktan, muttasıl hezeyân eylemekten, herkesi yek-digerine takmaktan, kabuk bağlayan, daha doğrusu bağlamaya başlayan yaraları turnaklamaktan bir fâide hâsıl olmaz. Bi'l-akıs zararlar görülür. Nasıl ki görüldü. Nasıl ki görülüyor. İşte bundan dolayı idi ki inkılâbın ilk günlerinde yazı yazmaklığımi isteyenlere biraz sabırlı olmalarını tavsiye ettim. İrâd-ı nutk etmekliğimi sûret-i mahsûsada talep edenlere hattâ bu bâbda isrâr gösterenlere hakkımdaki teveccüh ve muhabbetlerine teşekkürle arz-ı ma'zeret eyledim. Ve yine bundan dolayı idi ki tertîb olunan konserlerin, tiyatroların, eğlencelerin mürettebleri meyânında bütün icbârâta rağmen bulunmadım (Hâdi, 1910: 3-4).

Hayatının sonraki dönemlerinde Mısır'a gönderilen Hâdi, burada Türkçe bir gazete çıkartmaya karar verir. Abdülkerim Hâdi, *Tâkib-i İstikbâl* adlı gazetesini neşretmek için 1324 yılında ruhsat almıştır.² Abdülkerim Hâdi'nin baş muharrirliğini yapmış olduğu bu gazetenin günümüze sadece 2, 3, 6 ve 9. sayıları ulaşmıştır. Kanûn-ı Esâsî'nin ilan edilmesiyle yazı yazmaya ara veren Hâdi, aynı zamanda gazetesini takibe de ara vermiştir. Hâdi, *Hak Yerini Bulmalı* adlı eserinde gazetesini takip etmeye ara verdiğini söylerken aynı zamanda gazetecilik ile ilgili düşüncelerine de bu yazısında yer vermiştir:

Gazetemi bile neşre, bütün mevcûdiyyetimle sevdiğim mesleğimi bile ta'kibe başlamadım. Hakâyık-ı bedîhiyyedendir ki ale'l-âde bir gazete çıkarmak, muhâkemesiz yazılar yazmak, nâmusa tecâvüz etmek, edeb ve terbiyeyi baltalamak, şarlatanlıkla te'mîn-i şöhrete çalışmak, milletin sâfiyyetinden istifâde ile (Sizde yiyip içelim. Bizde gülüp oynayalım.) demek, utanmayınca zor değildir. Fakat vatanın, milletin ihtiyâcına, isti'dâdına kabiliyyet ve zekâsına göre bir gazete çıkarmak, her kelimeyi zamanın nezâketine göre tarta tarta yazmak, sırf nâmus ve vicdâna tâbî' olmak aynı zamanda oldukça muntazam hücûmlara da karşı durmak güç, pek güçtür. Ve bu gibi gazetelerden, yazılardan herkesin istifâdesi ancak efkâr-ı umûmiyyenin sükûnuna, bütün işlerin bir dereceye kadar olsun mecrâ-yı tabîisine girmesine mütevakkıftır (Hâdi, 1910: 4-5).

¹ BOA (Başkanlık Osmanlı Arşivi), [İ..MF], Dosya No: 6 Gömlek No: 11, H-07-08-1318.

² BOA (Başkanlık Osmanlı Arşivi), [ZB], Dosya No: 25 Gömlek No: 12, R-21-06-1304.

1325 yılında İstanbul'dan Paris'e giden Hâdi³, Avrupa'yı da tanıma fırsatı bulmuştur. Abdülkerim Hâdi, Avrupa'ya ve Anadolu'ya olan tanıklığını *Hak Yerini Bulmalı* adlı eserinde şu cümlelerle aktarır.

Ben, Kanûn-ı Esâsî'nin i'lân edildiği gün kendi kendime böyle dedim. Tanıdıklarımın bir ay tebrik evime gelenlere, sokakta rastgeldiklerime de böyle söyledim. Hissiyâtımın beni aldattığına dâir bir îmâ da bulunulmadı. Bugüne kadar cereyân eden vak'alar da aldanmadığını isbât etti. Zaten biraz Anadolu'yu biraz Rumeli'yi, biraz Avrupa'yı tanıklığım, epeyce zamandır hizmet-i devlette de bulunmaklığım hâlden mütevellid endişelerle istikbâl-i der-pîşe, soğuk kanla harekete mecbûriyyet gösteriyordu (Hâdi, 1910: 3).

Sebebini bilmediğimiz bir durumdan ötürü Abdülkerim Hâdi'nin hayatı sürgünler ile geçmiştir. Bir dönem idareten Rodos'a sürülen Hâdi, 1328 yılında Ankara'ya sürülür. Bu sürgünlerin ardından Hâdi, 1330 yılında bir işte çalışmayı talep eder. 1335 yılında Bursa'dan İstanbul'a dönen Hâdi ve miralaylıktan mütekaid (emekli) Mehmed Bey hakkında, köylerden yağ ve zahire toplamak fikriyle, ahalinin zihnini bulandırdıkları haber alınmış ve mucib-i mesuliyet bir hareketlerinin görülmesi hâlinde cezalandırılmalarına dair Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden Hüdavendigâr vilayetine telgraf çekilmiştir.⁴ 1336 yılında Abdülkerim Hâdi'nin yazmış olduğu *Hak Yerini Bulmalı* adlı eserin satılmasının uygun olmadığı kayıtlara geçmiştir.⁵

Abdülkerim Hâdi'nin hayata bakış açısı tam bir Mutavvssîtin grubu üyeleri gibidir. Yeni ve yeniliğin karşısında olmayan sanatçı, yeniliğin örnek alınırken din, örf ve adetlerin unutulmaması gerektiğini düşünmektedir. Hâdi'ye göre doğru olan yeni ve eskiyi birbirine harmanlamaktır:

Konserlerin, tiyatroların, eğlencelerin tertîbindeki muhassenât esâs i'tibâriyle şâyân-ı takdîrdir. Binâen-aleyh bu gibi, mâddî ve ma'nevî hayra masrûf himemâtı her zaman alkışlarım. Yalnız arzû ederim ki bu gibi himmetlerin bir haddi olsun. Evâmîr-i dîniyemiz, âdâb-ı milliyemiz de bu had dâhilinde gözetilsin. Çünkü âvâreliği arttıran devamlı eğlenceler, ağır fâizlerle istikrâza mecbûriyyet gösteren sürekli konserler, tiyatrolar esâsen muhtâç-i ıslâh olan ahlâk-ı umûmiyyeyi, esâsen muhtâç-ı tanzîm bulunan âile bütçelerini sarsmaktan, alt üst etmekten başka bir netice hâsıl etmez, bi'l-mecbûriyye bulunduğum bir konserde gördüğüm vech ile kadınlarla erkeklerin karşı karşıya oturtulması, araya bir kafes, bir perde olsun çekilmek vücûbunun hatıra getirilmemesi ise, şüphe yok, kasdî olmamakla berâber hakikaten mucib-i teessürdür. Fikrimce eğlencelerden, konserlerden hâsıl olacak fevâid meselâ yazdığını bile bile yazan gazetelerin

³ BOA (Başkanlık Osmanlı Arşivi), [Y.PRK.AZJ.], Dosya No: 52 Gömlek No: 87, H-07-06-1325.

⁴ BOA (Başkanlık Osmanlı Arşivi), [DH.ŞFR.], Dosya No: 679 Gömlek No: 46, H-03-12-1335.

⁵ BOA (Başkanlık Osmanlı Arşivi), [DH.EUM.1.Şb], Dosya No: 8 Gömlek No: 27, H-06-02-1336.

hissiyât-ı milliyeyi okşayacak birkaç makâle neşretmeleriyle daha kolay te'mîn olunabilir ve olunabilirdi. Kimse de hürriyet içinde tazyîkâta, çalışılacak bir zamanda atâlete uğramamış olur. Olurdu. Henüz eğlencelerin, beyhûde yere vakt ü nakd sarf edecek bir vaz'iyet de bulunmadığımız mevki'-i hâzırımızın ehemmiyet ve nezâketle birlikte dâimâ düşünölmeli göz önünde tutulmalıdır (Hâdi, 1910: 6).

Hâdi'nin yeni ve yenilikle arasına belli bir mesafe koymasının sebebi dini kâidelerdir. *Hak Yerini Bulmalı* adlı eserinde, tiyatronun faydalarını anlatan sanatçının bu faydaları anlatmasından sonra tiyatronun sosyal hayatta çıkarabileceği bazı olumsuz durumları anlatması oldukça dikkat çekicidir:

Tiyatro, canlı rûhlu mevzû 'lara müstenid olmak şartıyla o eğlencelere, konserlere mukayyes ve (şimdilik) bî-lüzûm değildir. Bi'l-akis bu, şimdi de sonra da muhabbet-i vataniyyenin takviyesi, hissiyyât-ı milliyenin teâlîsi, fazâil-i ahlâkın, nâmus ve vicdânın tekâmülü için âdetâ elzemdir. Tenvîr-i efkâra da hâdim olmak i'tibârıyla ehemmiyet-i mahsûsayı hâizdir. Lâkin, evet lâkin her gün, her sâat, her dakika tiyatro olmaz. Sürü sürü kadınların gece sokaklarda bulunması ise bütün bütün gayr-i câizdir. Ve öyle zannederim ki her husûs da olduğu gibi bu husûsta da ifrâtтан tefrîdden tevakkî şarttır (Hâdi, 1910: 7).

Bu sözlerle düşöncelerini dile getiren Hâdi, yenilik taraftarlarınca sözlerinin yanlış anlaşılmasını istemediğinden dolayı kendisini açıklama gereği hissederek, tarafsız kalmak istediğini dile getirir:

Mutâlâ'âtımın bir günâ tevîlâta uğratılmamasını ricâ ederim. Bize, bizliğimizi bildiren bu zevât-ı âliyeden mâdem ki bir kısmı söylenmiyor diğerlerini de söylemeyin diyorum, yarım yamalak ifâde-i merâma muktedir olanlar, aklına geleni yazabilenler, öyle mâ'nâsız, mantıksız yazı yazmasınlar. Gazetecilik nâmını telvîs etmesinler demiyorum, kimse eğlenceler, konserler, tiyatrolar tertîb etmesin, nutuklar söylemesin, her söylenen nutku dinlemesin, her tertîb olunan eğlencelere, konserlere, tiyatrolara gitmesin de demiyorum. Hayır, herkes (kanûn dâiresinde) hürdür. Müstakildir. İsteddiği gibi harekette muhtârdır. Ben kendimce telâkki ettiğim efkârı söylüyorum. Mülâhazâta tâbi' oluyorum. İhtimâl ki fazla düşünüyorum. İhtimâl ki bu düşöncelerim zann-ı tahmîn kadar doğru değildir. Lâkin ne beis var?... Beklediğim vakit gelinceye kadar muhâfaza etmek istediğim sükûndan bir taraf bulunmak istediğim nümâyişlerden dolayı muâheze olunmam. Öteden beri aceleyi sevmediğim için olunmamaklığım da îcâb ederdi. Lâkin heyhât !.. (Hâdi, 1910: 9-10).

Abdülkerim Hâdi çeşitli gazete ve dergilerde çağdaşları tarafından sıkça eleştirilmektedir. Bu eleştirilerden biri Ali Nâtık'ın *Servet-i Fünûn* mecmuasının 7 Ağustos 1324 Târihli ve 29 numaralı nüshasının üçüncü sayfasındaki *Nezâretlerde Tensîkât* başlıklı yazısıdır.

“Meclis-i maarif azasından meaa’t teessüf hâlâ devâm eden Abdülkerim Hâdi Bey’in şifre kâtibi müteveffî Asım Bey ile olmasa idi günlük beş bin kuruş maaş alabilir miydi? Maksud şahsiyete girişmek değildir.” (Nâtık, 1324: 3). Ali Nâtık’ın bu yazısını gören Hâdi, *Hak Yerini Bulmalı* isimli eserinde önce, Ali Nâtık’ın kendisini ithamda bulunduğu şeyleri anlatır:

Bu bentte Şinâsi ve Kemâl gibi eâzımın rüfekâ-yı hamîyyetinden olan, aynı hisle yaşayan, ölen, buna da otuz beş seneden fazla adliyyede on altı sene de mâ-beyn-i hümayûnun şifre kâtipliğinde bulunduğu hâlde hîn-i vefâtında âilesine bu borçtan başka bir şey bırakmaması, bütün müddet-i hayatından üç odalı bir ev yaptırmaya muvaffak olamadıktan mâ-adâ babasından kalan harâb bir evi bile ta’mîr ettirememesi en kat’î delâilden bulunan bir adama mensûbiyetinden, maaşımdan vazîfeme (meaa’t teessüf) hâlâ devamdan bahs olunuyordu (Hâdi, 1910: 9-10).

Ali Nâtık’ın yazısında bahsettiği konuyu anlatırken dahi kendisini savunan Hâdi, bu yazıya gerçek cevabını eserinin ilerleyen cümlelerinde verir:

Hâlbuki ben Âsım Bey merhûma mensup değildim. Kendisiyle, menfâ-yı ihtiyârîden bi’l-mecbûriyye avdet ettikten sonra çadır köşkünde, Beşiktaş karakolda mevkûfiyetim esnasında tanıştım. Muahharen şifre dâiresinde mütercim sıfatıyla alındığımdan doğrudan doğruya kendisinin refâkatında bulunmak sâyesinde ahvâl-i husûsiyyesine efkâr-ı ahrâr-ânesine matla’ olmuştum. Ve bu i’tilâ üzerine kendisine hürmet etmişim. Her gün bir tarafı yatan, bıkkın zavallı vatanın âkıbetini her gün bir başka türlü mezâlim altında titreyen, inleyen bî-çâre milletin ser-nüvişt-i ezelliyyesine benimle beraber dâimâ için için ağlayan o kafaları kopası, Hasan Tahsinlerin felanların tilkiden ziyâde kurnaz, kaplandan ziyâde bir yırtıcı bu haşerâtın icrâ ettikleri mefâside, zât-ı hazret-i padişâhîyi ihâfe, izlâl, iğfâl için ibrâz ettikleri mahâretlere yine benimle beraber dâimâ lâ’netler eden merhûm müşârün-ileyhin rûhuna ilel’l-ebeddir himmetler okumakla, hatırasına ilel’l-ebed hürmetler etmekle iftihâr ederim (Hâdi, 1910: 11).

Kendisine yöneltilen eleştirilere başta susan Hâdi, bu eleştirilere yazmış olduğu eseri vasıtasıyla cevap vermiş ve savunmasına kanıt olarak da Defter-i Â’mâl kabîlinden olarak yazdığı *Tercüme-i Hâl Varakası*’nı kanıt olarak göstermiştir. Ali Nâtık’ın yazısından birkaç gün sonra Maarif Nezâretinde bazı düzenlemeler yapılır. Bu düzenlemelere karşı sessiz kalmak isteyen Hâdi, arkadaşlarının protesto etme teklifini reddeder:

İşte nasıl yapılması lâzım gelirken nasıl yapıldığı muhtasaran bildirmek için mevzû’-bahsettiğim maârif nezâreti tensikâtı böyle sırf arzuya tevfikân yapılmış, orada saçını sakalını ağartanlar, orada bütün mevcûdiyetleriyle çalışanlar hiçbir zaman hakktan hakîkatten ayrılmadıklarını hiçbir zaman hatırla gönülle emirle hareket etmediklerini isbâta hazır olanlar, hep ihrâc olunmuş, kırılmış idi. Ben de evet, ben de bu ihrâc olunanlar miyânında maa’l- iftihâr bulunuyordum.

Vaktâ ki bu tensikât i'lân edildi. Mağdûr olan arkadaşlarımdan ba'zıları nezdime geldiler. Bu tensikâtı müttehiden protesto etmeliğimizi, yapılan haksızlıkları, taraftârlıkları, müttefikân meydana koymaklığımızı teklif eylediler. Kabul etmedim. Kendilerine de yapılan bütün bu (şeyler) in hakka, adâlete tevfiân yapılmadıkça, Meclis-i Meb'ûsân'ın, â'yânın vükelânın tasdiklerinden sonra irâde-i seniyyeye iktirân etmedikçe hiçbir hükmü, ehemmiyeti hâiz olamayacağını binâen-aleyh telâşa, teessüfe mahall olmadığını söyledim. Ve ben kendimce meclis-i millet açılincaya, dîvân-ı âlî teşekkül edinceye kadar sükût etmeye, Husmânın sitemlerini anlamağa karâr verdim (Hâdi, 1910: 16-17).

Hâdi her ne kadar bu düzenlemeler karşısında sessiz kalmak istese de bu kararına saygı duyulmaz. Düzenlemelerdeki haksızlıkları açığa çıkartacağı düşünüldükçe ona karşı bazı tedbirler alınır. Bu tedbirler dolayısıyla Hâdi, çok defa eleştirilmiş ve hakkında bazı suçlamalar çıkmıştır. Hâdi hakkında yapılan eleştirilerin büyük çoğunluğu, Tanîn gazetesinde yayınlanır. Tanîn gazetesinin 14 Ağustos 1324 tarihli ve 27 nüshasında Hâdi'nin tek tek meziyetinin hafiyelik olduğu yazılır. Bu yazı üzerine Abdülkerim Hâdi, şu cevabî satırları yazar:

(Tanîn) gazetesi 14 Ağustos 1324 târihli ve 27 numaralı nüshasın da maârif nezâreti tensikâtından, bu tensikâtın der-dest-i ikmâl olduğundan bahsedilir iken idâre-i sâbıkada (hafiyelik) şöhrat kazanmış olduğundan, yegâne meziyyetimin (hafiyelikten) ibâret bulduğunda memlekete (nâmus) (hıyânet) sûretiyle ihrâz-ı (mevkî') ettiğimden bu lüzûm üzerine bahs olunuyordu. Düşündüm. Her dâirede olduğu gibi maârifte de mâ-beyn-i hümayûna mensûbiyyetleriyle, bendelikleriyle iftihâr eden birçok adamlar vardı. Mahdûmlar dâmâdlar da çoktu. Şu hâlde bu mühim bahsi bu kadar tehditten sonra bu mahdûdiyyet içinde beni bulundurmakta ne mâ'nâ vardı? ... Düşündüm. Düşündüm. Bana hafiyelik hıyânetlik isnâdı aynen kumarbazlık, irtikâb istinâdı gibiydi. Çünkü ben müddet-i ömrümde hiç oyun oynamamış hattâ hiçbir oyun öğrenmemiş, kimseden hediye kabûl etmemiş, kimseye bilerek isteyerek hiçbir fenâlık da yapmamıştım. Pekâlâ!... Doğuran kısrağ utansın dedim. Hemen (yalnız olarak) makâm-ı sadârete mürâcaatla evvelâ maârif nezâretince yapılan ve tensikâttan başka her nâma müstahakk olan haksızlığı protesto ettim. Sonra der-saâdet müddei-i umûmiliğine mürâcaatla evvel ve âhir kimsenin evini yıkmamış, canını yakmamış, nâmusunu tâarruz etmemiş belki herkese elimden geldiği imkân müsâid olduğu kadar iyilik etmiş münhasıran bu yolda şöhrat-i haseneye mâlikiyyetle müftehir bulunmuş olduğumu, yegâne meziyyetimin hafiyelik olmayıp bi'l-akis hafiyeliğin en büyük düşmanlarından olmaklığımın meziyyât-ı zâniyyeme bahş-ı şeref etmiş ahvâlden olduğunu müdellelen isbât edeceğim, menfâ-i ihtiyârîden avdet ettikten bir müddet sonra meclis-i maârif a'zâlığına sûret-i tâbi'inde herkesçe ma'lûm bulunduğunu tahrîren bi'l-beyân mezkûr gazete aleyhine ikâme-i da'vâ ettim (Hâdi, 1910: 18-19).

Hâdi'nin bu beyanı üzerine gazetenin, 18 Ağustos 1324 târihli ve 31 numaralı nüshasında Bir Mes'ele-i Kânuniyye başlığıyla Hüseyin Cahid, Abdülkerim Hâdi'ye cevap verir.

Hâdi, hayatını geçindirmeye başlamasının ikinci ayında çıkarılan haberlerden dolayı tutuklanmıştır:

(...) âlem-i maişete girdiğinin ikinci ayında (Avrupa'ya kaçacak. Bir gazete çıkaracak.) diye verilen jurnâller üzerine gece evi basılıp kendisi tevkîf olunan adam bendim. Tahliyesinden bir müddet sonra makâm-ı sadârete bir lâyiha veren, ta o vakit kânun-ı esâsiyenin i'lân ve tatbîkini resmen talebe vicdânında kuvvet gören, bu lâyihanın hâsıl ettiği dehşetle firârî teklîf edenlere mütevekkil-âne bir tavır ile (hamiyyet-i fedâkarlıkla tev'em olmalıdır.) diyerek yerinden bile kımıldamayan kurbanlık koyun gibi nefye giden adam bendim (Hâdi, 1910: 20-21).

İstanbul'a döndükten sonra birçok görevde bulunduktan sonra vatanını terk milli hürriyet fikrini vatanın her köşesine taşımaya çalışmıştır:

İstanbul'a avdetinde bâb-ı âlînin en ziyâde sû-i isti'mâlâtına müsâid bir dâiresinde, müte'addid vazifeler altında yirmi altı ay nâmus ve vicdânıyla hizmet eden muahharen artık sabır ve tahammülü kalmadığından her şeyden ea'z olan mübârek vatanını terk eyleyen adam bendim. Menfâ-yı ihtiyârîde iken çıkardıkları gazeteleri ile fikr-i hürriyet-i milliyeyi vatanın en ücra köşelerine kadar sokmaya çalışan adamlardan biri bendim. Kendi yüzünden babasının dūcâr olduğu zulmü duyar duymaz yek-digerinden küçük beş kardeşinin de kanına girmemek için meydan-ı gayretten ağılaya ağılaya (bilâ-kayd ü şart) çekilen, lâkin tebdîl-i meslek etmeyen, Transvaal Muhâberesi'nin bidâyette İngiltere'nin tamâmî-i muvaffakiyyâtına dâir tanzîm olunan mahzarı üçüncü olarak mühürleyen adam ben idim (Hâdi, 1910: 21).

Hak Yerini Bulmalı adlı eserinde geçen bu paragraftan, Hâdi'nin kendisinden küçük beş kardeşinin olduğu öğrenilir. Hayatı sürgünlerle geçen Hâdi'nin Meclis-i Maârif azalığına tayin edilmesi Çadır Köşkü'nde sorguya çekildikten sonradır. Abdülkerim Hâdi, bu göreve tayin edilmesinin nedenini, Çadır Köşkü'nde göstermiş olduğu dayanıklılık olarak düşünür:

Çadır Köşkü'nde gösterdiği metânetin fevka'l-âde nazar-ı dikkati celb etmesi üzerine evvelâ şifre dâiresinde mütercim yapılan sonra ilâve-i memûriyyet olarak önce maârif nezâreti mektupçu muganlığına müteâkiben meclis-i maârif âzâlığına ta'yîn edilen adam ben idim. Hizmet-i devlete sokulduğunu andık. (1310-1324) Bu âna kadar hiç kimseden hattâ en ufak bir hediye bile kabul etmeden kanâati en büyük servet bilen adamlardan biri yine bendim. Şeyhü'l-islâm Cemaleddin Efendi hazretlerinin de şehâdet edecekleri üzere dokuz senedir bî-gayr-i hakkın ötede beride inleyen nihâyet Halep'te saplanıp kalan pederini bile kurtaramayacak kadar parlaklık içinde sönük duran, fazla olarak hiçbir zaman ta'kîbât ve tarassudâtan kurtulamayan ben idim. Selâmlıkta atılan bu bomba üzerine kendisi tevkîf, evî taharrî, çoluğu çocuğu ihâfe olunan, hayatı böyle her gün bin türlü mehâlik içinde bulunduğu hâlde yine meslek-i hamiyetinden zerre kadar ayrılmayan, doğruyu doğru olduğu için söylemekten,

yazmaktan, hâinlerle hâin oldukları için uğraşmaktan, boğuşmaktan çekinmeyen, erkân-ı mâ-beyne, Celâl ve Hâşim Paşalar gibi maârif nezaretlerine dâimâ hakaret eyleyen adam ben idim (Hâdi, 1910: 22-23).

Hayatı sürgünlerle geçen Hâdi'nin kendiyile birlikte ailesi de bu süreçte zor zamanlardan geçmiştir. Tüm bunlara rağmen Abdülkerim Hâdi, hiçbir zaman doğruluktan vazgeçmemiş ve bu göreve gelene kadar hiç kimseden hediye almayarak geldiği görevlere, kendi hakkıyla gelmiştir. Hâdi, bu mevkide kalmak için hiç kimseye yalvarmamış ve etek öpmemiştir:

Tuttuğum mevkî'ide yılan gibi yerlerde sürünerek, talep ederek, el etek öperek, can yakarak, nâmusuna hıyânet eyleyerek tutmadım. Tahdîs-i ni'met olarak i'lân ederim ki bugüne kadar ne olduysam lehü'l-hamd lekesiz bulunan nâmus ve vicdânımla ve Cenâb-ı Feyyâz-ı mutlakın inâyât-ı mahsûsasıyla oldum. Bugünden sonra ne olacaksam yine böyle bu sâyede olacağım (Hâdi, 1910: 25).

Hak Yerini Bulmalı adlı eserinde geçen “Uzun söze hâcet ne? Çocuklarımın esbâb-ı sehiyyesinden dolayı yedi senedir Bebek'te oturuyorum” (Hâdi, 1910: 25) diyen Abdülkerim Hâdi'nin, çocuklarından dolayı 1903-1910 yılları arasında Bebek'te yaşadığı bilinmektedir. Ancak sanatçının kaç yılında ve nerede öldüğü bilinmemektedir.

1.3. EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE SANATI

İlk defa Mehmet Kaplan tarafından adlandırılan Ara Nesil sanatkarları içerisinde Abdülkerim Hâdi de bulunmaktadır (Birinci, 2000: 90).

Hâdi'nin eserlerine bakıldığında Hâdi'nin hem iç hem de dış yapı olarak yeni bir şiir arayışında olduğu görülmektedir. Aşk ve tabiat konuları şiirlerinde yoğunlukla görülmesine rağmen romantizmle birlikte bizim edebiyatımızda görülmeye başlanan verem, çocuk sevgisi gibi yeni konular da onun eserlerinde görülür. Şairin ilk şiir kitabı olan *Bir Müteverrimenin Nevhâ-i Me'yûs-ânesi*, Mekteb-i Sanayi Matbaası'nda basılmıştır. Şairin kitabının başında anlattığına göre bu eser üç sene önce “tecrübe-i kalem” bağlamında kaleme alınmış şiirlerini içermektedir. Şaire göre aynı zamanda bu eser onun gençlik yıllarının bir yadigârıdır. Bu yüzden şair eserinin mukkadime bölümünde bu durumu okuyucuna aktararak aczine haml olunmasını ister.

Şairin ikinci şiir kitabı *Âheng-i Sürûr*, Maârif Nezâret-i Celîle'sinin ruhsatıyla Asır Matbaası'nda basılmıştır. Eser, Selanik'te çıkan Asır gazetesi'nde ve Bursa'da çıkan Fevâid mecmuasındaki şiirlerini içermektedir. Hâdi, eserin giriş kısmında “his” ve hislerinin şiirlere yansımaları üzerinde durmaktadır:

Fakat; kendi kendime sorarım. O yerlerde niçin bulunuyordum? O sahrâlarda niçin geziyordum. Evet!.. O yerlerde hayât ve maîşet için lâzım olan ders-i tecrübeyi okumak, öğrenmek üzere bulunuyordum. O sahrâlarda da kendi kendimle konuşmak, istediğim gibi düşünmek, istediğim gibi ağlamak için geziyordum (Hâdi, 1892: 4-5).

Bu cümleleri ile bireysel bir tavırda olduğunu ortaya koyan şair için, “sahra”, bir yalnız kalma yeridir. Bu yerde şair kendisiyle baş başadır. Bu yüzden şair bu noktada diğerlerinden ayrı olarak istediğini düşünme özgürlüğüne sahiptir. Manzumelerden oluşan eseri incelendiğinde Abdülkerim Hâdi, çağdaşları gibi ne tam anlamıyla yenilikçi ne de tam anlamıyla eskiye bağlıdır. Eserin içerisinde hem yeni tarz hem de eski tarzda şiirler yer almaktadır.

Abdülkerim Hâdi'nin *Gözyaşları* adlı eserinin giriş kısmında bulunan ön yazıda şiir ve şair ile ilgili görüşleri bulunmaktadır. Şair bu bölümde bahsettiği cümlelerinde şiiri nesirden farklı bir yere koymaktadır. Ona göre şiir nesirden farklı, ahenkten ibaret cümlelerden oluşmaktadır. Bu cümleler tıpkı müzik gibi ruhun besin kaynağıdır. Şir kimi zaman kalbe ferahlık ve zevk verirken kimi zaman da acı ve kötülükler vermektedir:

Şiir mûsikî gibi gıdâ-yı rûhtur. Hattâ nâtîkiyet denilen hâssa-i celîlenin icrâ-yı hükmedildiği zamanından beri (şiir) nâmı verilen ve yalnız nesirden farkı (âhenkten) ibaret bulunan ulvî sözler mevcuttur. Bu hâlde şiirin tabîata nüfûzu muhabbet-i mütekâbilenin kalbe verdiği inbisât, zevk, şevk, melâl, ıztırâb ile müsâvîdir.

Meselâ bir bahâr sabahı tulû'-i şemse karşı mini mini kuşların ötüşleri şiirdir (Hâdi, 1896: 3).

Şaire göre şiir hayatın içerisinde yer alır. Kuşların ötüşü, çiçeklerin açması derenin kayalara vurarak çağlaması gibi “*tehîz hissedenden her şey şiirdir*” (Hâdi, 1896: 3). Şair, Recaizade Mahmut Ekrem'in “Zerrâtan şümusa kadar her güzel şey şiirdir.” (Ekrem, 1886: 9) değerlendirmesini anımsatmaktadır. Ancak şairin bu bakış açısı Recaizade Mahmut Ekrem'in düşüncesinden farklıdır. Çünkü Hâdi'ye göre güzel olan değil, hisleri harekete geçiren ve bireyde duygu uyandıran her şey şiirdir. Bu duygular sadece

güzel olan şeylere hissedilen duygularla sınırlı değildir. Kişide üzüntü, keder ve acı gibi duyguları da uyandırabilecek şeyler de şiirdir. Şiire yönelik olan bu bakış acısı tamamıyla yeniliği içinde barındırır. Çünkü bu bakış açısı hem Divan edebiyatındaki yüksek zümreye hitap eden anlayıştan hem de Tanzimat edebiyatı birinci dönemindeki “sanat toplum içindir.” anlayışından uzaktır. Bu durum Hâdi’nin şiirinin bireyselliğinin de bir göstergesidir. Bu yüzden Hâdi’nin şiir anlayışını “Sanat sanat içindir.” anlayışı ile bağdaştırmak daha doğru olacaktır. Şair ön sözünde sadece şiir ile ilgili görüşlerini anlatmakla kalmayarak aynı zamanda şair ve şairin kim olduğu ile ilgili görüşlerini de dile getirmiştir. Hâdi’ye göre “*Her mütehassis âdem de şâirdir*” (Hâdi, 1896: 4). Ancak hisler yaratılıştan geldiği için her şairin hissî derecesi birbirinden farklıdır. Bu yüzden her şair yaratılıştan gelen bu hissî derecelerine göre şiir söyler ve şiirden lezzet alır. Hâdi burada şairleri ikiye ayırarak şöyle bir değerlendirmede bulunur:

Tahsîl ü meberrâ-i efkârdır. Tabîî âlim bir şâir ile câhil bir şâirin şiiri bir olamaz. Çünkü biri ilim ile hissi yek-dîğerine mezcederek ulvîyyet içinde ulvîyyete suûd eder. Öbürü yalnız ihsân-ı Hudâ olan hissi sayesinde ulvîyyeti takdîre muvaffak olur. Mâdem ki (hiss) başka (ilim) daha başkadır (zâde-i şâir) i ilm ile terbiye etmelidir (Hâdi, 1896: 4).

Hâdi’nin düşüncelerine göre, şiirin büyüklüğünü yücelten şairdir. Şiir duyguları harekete geçirir ancak bu duygularının büyüklüğünü belirleyecek olan şairdir. Bu sebeple şair ilim ile yoğrulmalı ve terbiye edilmelidir. Hâdi, şair hakkındaki düşüncelerini dile getirdikten sonra kendisinin şairliği hakkında da açıklamalarda bulunur. Diğer şairler güzel bir şiir söylemek için mutlu hatıralarından yararlanırken Hâdi, kendisinin bu şekilde olmadığı dile getirir. Onun için eziyet adete bir gönül hoşluğu gibidir. Bu yüzden Abdülkerim Hâdi şiir yazmak için mutlu hatıralardan ziyade, keder ve sıkıntılara gereksinim duymaktadır. Şair bu açıklamalarına *Gözyaşlarım* adlı eserindeki şiirleri kanıt olarak okuyucusuna gösterir:

Ben her zaman manzûm söz söyleyebilirim. Fakat mahzûn yaradılmışım. Bana cefâ, safâ gibi gelir. Şiir ıtlâkına bi-hakkın sezâ-yı söz söylemek için muhtarib olmalıyım. Zaten (Gözyaşlarım) daki eş’âr müntehib olmayıp rast gele yazılmış parçalar olduğu hâlde yine her manzûme, her beyit belki her mısra hissiyât-ı garîb-âneme birer şâhid-i âdildir (Hâdi, 1896: 5).

Şair, toplama şiirler olarak değerlendirildiği kitabı olan *Gözyaşlarım*'daki şiirleri iyisiyle kötüsüyle sevdiğini söyleyerek onların, hislerinin bir tercümanı olduğunu dile getirir.

Abdülkerim Hâdi, sadece şair değil aynı zamanda yazardır. Türk edebiyatının Batı'dan yapılan çevirilerle tanıdığı roman ve hikâye, Tanzimat ve Ara Nesil mensuplarının dikkatini çektiği gibi Abdülkerim Hâdi'nin de dikkatini çeken edebî türler içerisinde yer almaktadır. Abdülkerim Hâdi'nin hikâye türündeki *Bir Tebessüm* adlı eseri 1893 yılında Ahter Matbaası tarafından yayımlanmıştır.⁶ Kitabın iç kapağında bulunan “*Hayal hakikate hakikat de hayale karışıp ‘Bir Tebessüm’ vücuda gelmiştir*” ibaresi dikkat çekicidir. Bu ibareden yola çıkılacak olursa eserin gerçeklik payının da olabileceği göz ardı edilmemelidir. Burada Hâdi'nin, gerçek hayatta yaşanan ve yaşanabilecek durumları zihninde edebî olarak sentezleyerek eserlerine yansıttığı söylenilebilir. Ara Nesil mensupları roman ve hikâye türünde eser kaleme alırken, Batılı yazarların tesirinde kalarak batılı kaynaklardan oldukça istifade etmişlerdir. Okurun duygularına hitap etmeyi hedefleyen Ara Nesil hikâye ve romanları genellikle teknik açıdan bazı aksaklıklar içermektedir (Karagülle, 2004: 9). Abdülkerim Hâdi'nin nesir türündeki eserlerinde de aynı durum söz konusudur. Hâdi'nin, genel olarak ben anlatıcı ve tekil bakış açısı ile kurgulanan eserleri de teknik açıdan olmakla beraber karakter kadrosu da sınırlıdır. Dönemin siyasî atmosferi dolayısıyla, adalet ve eşitlik gibi siyasî anlaşılabilir konulardan uzak durulmuştur. “Öyle ki Ara Nesil Dönemi'nde kaleme alınan telif hikâyelerin içinde siyasî olayları konu edinen hiçbir hikâyeye rastlanmaz” (Memiş Baytimur, 2018: 371). Buna bağlı olarak Ara Nesil mensupları eserlerinde genellikle aşk, ayrılık, ölüm gibi temaları işlemişlerdir. Ara Nesil mensuplarından biri olan Abdülkerim Hâdi de eserinde tema olarak aşk, ölüm, ayrılık, hastalık, eğitim, ahlâk... gibi konuları işlemiştir.

Abdülkerim Hâdi'nin *Fakire* adlı romanı 1894 yılında İstanbul Hacı Hüseyin Matbaası'nda basılmıştır. Ara Nesil hikâye ve roman yazarlarından biri olan Hâdi romanında aile, ahlâk, eğitim gibi kavramların üstünde durmuştur. Eser, çocuğuyla birlikte yapayalnız kalan hasta bir kadının hayatını anlatmaktadır. Abdülkerim Hâdi'nin 1898 yılında kaleme aldığı *Zikr-i Hakikat* adlı eseri de nesir türünde kaleme

⁶ *Bir Tebessüm* adlı eser, Nazmi Özerol ve Semih Atlı tarafından bir incelemeyle birlikte yayımlanmıştır.

almış olduğu eserleridir. Bunların yanı sıra, Hâdi'nin, 1899 yılında Sabah gazetesinde yazmış olduğu *Ferdâ-yı Elem* adlı kısa hikâyesi de bulunmaktadır. Bu eserde yanlış batılılaşmanın ve görücü usulü evliliğin olumsuz yanları vurgulanır. Edebiyat anlayışında bireysel bir tavır gösteren Abdülkerim Hâdi'nin eserlerinde bu gibi toplumsal konulara yer vermesi Hâdi'nin toplumdan kopuk olmadığını göstergesidir.

Ezhâr-ı Nevbahâr eserinin mukaddime kısmını yazan Hüseyin Bey, Abdülkerim Hâdi'yi “*bugün eli kalem tutan gençlerin pîsvâsı olan vahdet-i zekâ, umk-ı nazar, sür'at-i intikâl gibi meziyyât-ı celîleyi câmi' bulunan Abdülkerim Hâdi*” (Hâdi, 1895: 3) olarak tanımlamıştır. Eser, bugün eli kalem tutan gençlerin önderlerinden olan Hâdi'nin, Saadet gazetesinde yazmış olduğu hikâyelerin bir araya toplanmasıyla oluşturulmuştur. Eserin isminin nasıl konulduğunu ve nasıl yazdığını Hüseyin Bey şu cümleler okuyucuya aktarır:

Hikâyât-ı mezkûreyi kitap şeklinde bastırmaya müsâade ettikten maâda bir de (mektup) ihdâ ettiler. Bunun üzerine kitabın ismini ne koyayım diye sordum. (Ezhâr-ı Nevbahâr) koyuver dediler. (Ezhâr-ı Nevbahâr) hissiyatına mağlûb bir genç edibin bir çeyrek saatte yazıverdiği ve yazdıktan sonra bir defacık olsun okumaya tenezzül etmediği hikâyelerden mürekkeptir (Hâdi, 1895: 3-4).

1312 yılında İstanbul Âlem Matbaasında basılan eserin içerisinde Batı edebiyatından yapılmış olan tercüme eserler de bulunmaktadır. “*Derûn-ı eserdeki (Madamın Hatası), (Kıskançlık) Fransızcadan tercüme olunmuştur. Diğerleri ise mir mûmâ ileyhın eser-i hâmeleridir*” (Hâdi, 1895: 4). İçerisinde beş 5 hikâye bulunan eserde, Fransızcadan tercüme edilmiş iki hikâye ve yazarın kendinin kaleme aldığı üç hikâye bulunmaktadır.

Türk edebiyatının Batı'dan yapılan çevirilerle tanıdığı roman ve hikâye, Tanzimat ve Ara Nesil mensuplarının dikkatini çektiği gibi Abdülkerim Hâdi'nin de dikkatini çeken edebî türler içerisinde yer almaktadır. Abdülkerim Hâdi'nin hikâye türündeki *Bir Tebessüm* adlı eseri 1893 yılında Ahter Matbaası tarafından yayımlanmıştır. Kitabın iç kapağında bulunan “*Hayal hakikate hakikat de hayale karışıp bu 'Bir Tebessüm' vücuda gelmiştir*” ibaresi dikkat çekicidir. Bu ibareden yola çıkılacak olursa eserin gerçeklik payının da olabileceği göz ardı edilmemelidir. Bu gerçeklik Abdülkerim Hâdi'nin hayatında yaşamış olabileceği bir gerçek olduğu gibi aynı zamanda sosyal gerçeklik de olabilmektedir. Abdülkerim Hâdi'nin ben anlatıcı ve tekil bakış açısı ile kurgulanan eseri de teknik açıdan zayıftır. Hikâye'nin olay

örgüsünün arasında boşluklar bulunmakla beraber karakter kadrosu da sınırlıdır. Dönemin siyasî atmosferi dolayısıyla, adalet ve eşitlik gibi siyasî anlaşılabilir konulardan uzak durulmuştur. “Öyle ki Ara Nesil Dönemi’nde kaleme alınan telif hikâyelerin içinde siyasi olayları konu edinen hiçbir hikâyeye rastlanmaz” (Memiş Baytimur, 2018: 371). Buna bağlı olarak Ara Nesil mensupları eserlerinde genellikle aşk, ayrılık, ölüm gibi temaları işlemişlerdir. Ara Nesil mensuplarından biri olan Abdülkerim Hâdi de eserinde tema olarak aşkı işlemiştir. Abdülkerim Hâdi’nin *Fakire* adlı romanı, 1894 yılında İstanbul Hacı Hüseyin Matbaası’nda basılır. Ara nesil hikâye ve roman yazarlarından biri olan Hâdi, romanında edebiyatımıza yeni giren temalara yer vererek eserinde aile, ahlâk, eğitim gibi kavramların üstünde durmuştur. Eser, çocuğuyla birlikte yapayalnız kalan hasta bir kadının hayatını anlatmaktadır. *Ezhâr-ı Nevbahâr* eserinin mukaddime kısmını yazan Hüseyin Bey, Abdülkerim Hâdi’yi “bugün eli kalem tutan gençlerin pişvâsı olan vahdet-i zekâ, umk-ı nazar, sür’at-i intikâl gibi meziyyât-ı celîleyi câmi’ bulunan Abdülkerim Hâdi” (Hâdi, 1895: 3) olarak tanımlamıştır. Eser, bugün eli kalem tutan gençlerin önderlerinden olan Hâdi’nin, *Saadet* gazetesinde yazmış olduğu hikâyelerin bir araya toplanmasıyla oluşturulmuştur. Eserin isminin nasıl konulduğunu ve nasıl yazdığını Hüseyin Bey şu cümleler okuyucuya aktarır:

Hikâyât-ı mezkûreyi kitap şeklinde bastırmaya müsâade ettikten maâda bir de (mektup) ihdâ ettiler. Bunun üzerine kitabın ismini ne koyayım diye sordum.

(Ezhâr-ı Nevbahâr) koyuver dediler. (Ezhâr-ı Nevbahâr) hissiyatına mağlûb bir genç edîbin bir çeyrek saatte yazıverdiği ve yazdıktan sonra bir defacık olsun okumaya tenezzül etmediği hikâyelerden mürekkeptir (Hâdi, 1895: 3-4).

1312 yılında İstanbul Âlem Matbaasında basılır. “*Derûn-ı eserdeki (Madamın Hatası), (Kıskançlık) Fransızcadan tercüme olunmuştur. Diğerleri ise mir mûmâ ileyhın eser-i hâmeleridir*” (Hâdi, 1895: 4). İçerisinde beş hikâye bulunan eserde, Fransızcadan tercüme edilmiş iki hikâye ve telif üç hikâyesi bulunmaktadır. Hâdi’nin kendisine yöneltilen eleştirilere cevap verdiği *Hak Yerini Bulmalı* (1910) adlı eseri, hayatına dair bilgiler de içermektedir. Bunlar dışında Abdülkerim Hâdi’nin, aynı zaman *Lisân-ı Türkî* isimli dil çalışması da bulunmaktadır.

Abdülkerim Hâdi'nin şiir, hikâye, roman gibi pek çok türde eser kaleme alması, çok yönlü bir yazar olmasından kaynaklıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

ABDÜLKERİM HÂDÎ'NİN NAZIM TÜRÜNDEKİ ESERLERİNİN TEMATİK VE YAPISAL OLARAK İNCELENMESİ

2.1 TEMA

2.1.1. Sevgi

Sevgili teması özellikle Divan şiirinde olmak üzere neredeyse her dönem şiire konu olmuştur. Sevgilinin güzelliği ve ulaşılmazlığı, daima şaire aşk acısı çektirse de aynı zamanda sevgili şairin ilham kaynağıdır.

*Teşvîş ederek fikrimi hülyâ gibi bir kız
Lerzîde kılar kalbimi ferdâ gibi bir kız
Etrâfa saçar şu 'le-i süreyyâ gibi bir kız
Ol dem ki çıkar pîşime sevdâ gibi bir kız
Baktıkça derim işte Züleyhâ gibi bir kız (Hâdî, 1892: 6).*

Bir kız adlı şiirin bu bölümlerinde kadın, şairin aklını karıştırmaktadır. Şairin aklının karışması, kadının ve aşkın karşısında ne kadar güçsüz kaldığının göstergesidir. Şair için kadın aldattıcıdır. Hülyalar varla yok arasında oldukları için ara ara zihnimizde görünüp kaybolurlar ve bu yüzden aldanmamıza sebep olurlar. Kadın figürü burada şairin zihninde sürekli var olup kaybolan, gerçekliğinden emin olamadığı bir zihin bulanıklığıdır. “*Ferdâ*” kelimesi Osmanlıca’da yarın, ahiret, gelecek gibi anlamlara gelirken aynı zamanda kıyamet anlamına da gelmektedir. Kıyamet dünyanın sonunun geleceği zamandır. Bu yüzden kıyamet yıkıcı ve öldürücüdür. Şairin burada kadını kıyamet olarak nitelendirmesi, kadın figürünün, şairin sonunu getireceği düşüncesi olabilir. Kadının yıkıcı ve öldürücü gücü şairi sona doğru sürükleyerek kendi kıyametinin kopmasına ve herkesten önce kıyameti görmesine yol açmaktadır. Şairin kadına duyduğu aşk, kalbini titretir. Kalbin titremesi karşı cinse duyulan aşkın ilk belirtisidir. Bu ilk titreyiş ve sızı kalbe aşkın düştüğünün habercisidir. Şair kadına âşık olmaktan kendini alamaz.

Süreyyâ yıldızı, Ülker yıldız kümesi, içinde bulunmaktadır ve en parlak yıldız olarak bilinmektedir. Yıldızlar karanlıkta ortaya çıkarak karanlığı aydınlatır ve

istenmeyen kötü duygularımızı hafifletir. Ancak burada şair, kadın figürünü sadece yıldız anlamına gelen “*süreyyâ*” kelimesiyle ifade etmez. Şair kadını “*şu’le-i süreyyâ*” ya benzeterek onu sadece aydınlığı getiren ve kötü hisleri yok eden bir yıldız gibi görmez. Ateş yıldızı tamlaması hem aydınlığı ve parlaklığı çağrıştırırken aynı zamanda ateşin verdiği yakıcı ve kavurucu sıcaklığı da zihnimizde uyandırır. O yüzden burada kadın figürünün şairin hayatında hem olumlu hem de olumsuz yönlerinin olduğunu söylemek mümkündür. Burada “*şu’le-i süreyyâ*” tamlamasıyla kadın figürünün, şairin hayatını aydınlatırken aynı zamanda ateşe verdiği de düşünebilir. Kadın, şairin hayatını parlaklığıyla aydınlatırken, ateşinin sıcaklığı ile de şairi yakmaktadır. Şair aydınlığa kavuşmak için kadına mecburdur. Buradan da şairin kadına âşık olmaktan kaçamadığı çıkartılabilir. Yıldızın ateşi ne kadar büyük olursa parlaklığı da o kadar büyük olacağı için şair kendini âşık olmaktan alıkoyamayacaktır.

Şair burada Yusuf ile Züleyhâ hikâyesindeki Züleyhâ karakterine atıfta bulunarak kadın figürünü anlatır. Züleyhâ’nın dillere destan bir güzelliği vardır. Züleyhâ’nın ay gibi parlayan yüzü, beyaz teni, herkesin bakınca tekrar bakmaktan kendisini alıkoyamadığı bir güzelliği vardır. Burada bahsedilen kadın figürü de şair için Züleyhâ kadar güzeldir. Şair kadına her baktığında içinden onun Züleyhâ’ya benzediğini düşünür. Bu yönüyle düşünüldüğünde şairin kadını güzelliği ile övdüğü fark edilir. Ancak Züleyhâ karakter olarak güzelliğinin tam zıddına sahiptir. Çünkü Züleyhâ güzel olduğu kadar hilekâr bir karaktere de sahiptir. Bu yüzden şair şiirinde bahsettiği kızı güzel bulurken aynı zaman da onu hilekâr birisi olarak da düşünmektedir. Şair kadına olan duygularını ifade ederken, ilk mısradan son mısraya kadar iki anlama gelecek kelimelerle kadını imgeler. Şairin kadını olumlu mu yoksa olumsuz mu nitelendirdiği şiirde çok açık değildir. Çünkü kadın figürü hakkındaki görüşlerinde kendisi de bir çelişki içindedir. Bu çelişkinin sebebi muhtemeldir ki, şairin kadına duyduğu marazlı aşktır. Şair kızın özelliklerini hem olumlu hem olumsuz olarak mukâyese etmeye çalışsa da kadına duyduğu aşk onu korkutmaktadır. Kadına duymuş olduğu büyük aşk, onu acıya, kedere sürüklediği için şair aşktan kaçır. Bu yüzden aşktan kaçan şair şiirinde kadın figürünün olumsuz özelliklerini önce kendine sonra da okuyucuya hissettirir.

Şair, *Mezar Başında* adlı şiirinde “*Bâ’is ne? Bu hâl-i pür-melâl / Eyvâh ki vehleten ziyâ’ın / Çeşmânını atfedip semâya / Ağlar gibi çektiğin cefâyâ*” (Hâdi, 1892: 8) diyerek bir şeyleri sorgulamaya başlar. Sevgilisinin sıkıntılı ve üzüntülü hâline sebep bulmak isteyen şair, sevgilisinin ışığını neden kaybettiğini, gözlerinin neden semâya doğru bakıp ağlar gibi durduğunu merak etmekte ve sorgulamaktadır. Burada aynı zamanda yeni bir hareketlilik vardır. Divan şiirinde sevgilinin başlıca özellikleri vardır. Sevgili; merhametsiz ve acımasızdır. Âşığın acı çekmesini umursamaz. Sevgili âşığa sebepsiz yere eziyet eder. Sevgilinin bu tavırları Klasik şiirde sıkça karşımıza çıkar. Sevgilinin tüm eziyetlerine rağmen âşık, sevgilisinden vazgeçmez. Çünkü âşık bu eziyetleri, sevgilisinin kendisine karşı duygu ilgi olarak algılar. Sevgili eziyetten etmekten vazgeçerse bu tavır âşığa karşı ilgisinin bittiği anlamına gelir (Pala, 2014: 437-438). Sıkıntı ve azap içinde olan âşıktır. Sevgilisinin olan aşkına karşılık bulmadığı ve sevgilisinden daima uzak olduğu için âşık, acı çekerken, bu mısralarda bu durum tersine dönmüştür. Burada acı çeken kişi âşık değil, sevgilisinin kendisidir. Bu olağanüstü durum karşısında âşık da şaşkına dönmüştür. Ne yapacağını bilemez ve sorgular.

*Yüzünde nûr-ı muhabbet eder iken lemeân
Lebinde şu’le gibi titriyordu bir hande
Lisân-ı hâl ile gûyâ diyordu bî-pervâ:
Ey zevç-i bî-vefâ!
Neden soğuk duruyorsun bakıp bakıp da bana?
Nasıl nûkûl ediyorsun hüznle bir anda?
Eski va’dinden! (Hâdi, 1892: 13-14).*

Hâdi *Ferdâ-yı Visâl* adlı şiirinin dizlerinde, tematik olarak ise sevgili ve sevgiliye olan aşkını konu almıştır. Şair şiirinde hem sevgilinin görünüşünü hem onda uyandırdığı hisleri betimlemektedir. Klasik şiirde sevgilinin güzelliği dile getirilirken, kozmik bir unsur olan güneş ile de tasavvur edilir. Burada da sevgilinin yüzü tıpkı güneş gibi parlaktır ve ışık saçmaktadır. Onun yüzünün üstündeki bu parlayan ve ısıldayan şey yüzündeki nûrdur. Sevgilinin yüzünün nûru o kadar fazladır ki, adeta bu nurlar sevgilinin yüzünde muhabbet eder.

Güneş, parlaklığı ile bilindiği gibi aynı zamanda yakıcılığı ile bilinir. Dünyayı aydınlatan ve ısıtan güneşe yakıcılığından dolayı ulaşmak imkânsızdır. Bu mısralarda da sevgili/eş tıpkı bir güneş gibidir. Emsalsiz parlak yüzünde, ateş gibi yakıcı bir

gölümsemeye sahiptir. Bu yüzden ona ulaşmak imkânsızdır. Sevgili de kendinin farkında olduğu için tavırlarıyla âşığa, korkusuz ve vefâsız olduğunu gösterir. Sevgili, âşığın arzusu olmak istese de âşığa karşı bu kötü tavırlarından geri durmaz. Bunun sebebi sevgili, âşığın her koşulda onu seveceğine onu asla bırakamayacağına inanmasından kaynaklıdır. Ama bu durumun böyle sürmesi söz konusu değildir. Çünkü; “Arzu ne doyurulabilecek bir iştah ne de sevgi talebidir, arzu ilkinin ikincisinden çıkarılmasından kaynaklanan ayırmadır/farktır.” (Lacan, 2006: 580) Bu yüzden koşuluz aşk ve sevginin âşık tarafından karşılanması imkânsızdır.

Şair sevgilinin vefâsız tavır ve görünüşü karşısında, sevgiliye “*Ey zevç-i bî-vefâ!*” diye seslenmektedir. Şairin isyanı bu mısralarda kendini gösterir. Sevgilisinin yakıcı ve soğuk bakışlarına dayanamayan şair, bu soğukluğun sebebini öğrenmek için sorular sormaya başlar. Hâdi, kendisi sevgilisinden asla vazgeçemezken, sevgilisinin nasıl olur da bir anda kendisinden ve verdiği sözlerden geri döndüğüne akıl erdiremez. Sevgilinin verdiği sözlerden dönme nedeni, şairin arzusunun daima devam etmesini istediğinden dolayıdır. Sevilen, sonsuz bir gerçek aşkı ve arzu nesnesi olmayı arzulamaktadır. Sevgilinin arzusu, arzulanmaktır. Eğer, şairin aşkına karşılık verirse arzulanmanın biteceğini ve aşkın ortaya çıkmayacağını bilir. Bu yüzden verdiği sözlerden döner ve âşığın aşkına karşılık vermez. Böylece arzu nesnesine ulaşamayan şairin, sevgiliye duyduğu arzusu ve aşkı devam eder.

*Melek gibi hande-ver
Çiçek gibi tâze ter
Açık saçık da gezer
O perî-i nev-emel
Evet.. Her zaman güzel (Hâdi, 1892: 17).*

Abdülkerim Hâdi’nin *Güzel* başlığıyla kaleme aldığı bu şiiri, tematik olarak eski edebiyatın izlerini taşımaktadır. Mısralarda yüceltilmiş, idealize edilmiş bir sevgili tipi verilerek, şair tarafından bu tipin yüceltildiği görülmektedir. Şair sevgilisinin gülüşünü meleğe benzetir. Melek, ışıktan yaratılan iyi huylu ve temiz olan varlıklardır. Şairin gözünde sevgilinin güzelliğinin emsali yoktur. Sevgili güneş gibi etrafı aydınlatan, ışıktan yaratılmış bir melek gibidir. Melekler, günlük hayatta insanoğluna görülen varlıklar olmamasına rağmen şair meleğe benzer sevgilisini görür ve ondan bir hande isteyecek cesareti kendinde bulur. Sevgilinin kokusu bile çiçek gibi kokmaktadır. Şair sevgilisini “*perî-i nev-emel*” tamlamasıyla tasavvur eder. Yeni arzu

ve isteklerinin perisi olan sevgilisi, şair için her zaman her şartta güzeldir. Onun gözünde bu güzelliğin başka hiçbir örneği yoktur. Çünkü şaire göre sevgilinin güzelliği hiçbir zaman kaybolmaz, sevgilisi daima güzeldir.

*O dem doğar âf-tâb
Eder balkona şitâb
Duyar da bir incizâb
O perî-i nev-emel
Evet.. Her zaman güzel (Hâdi, 1892: 17).*

Sevgili o kadar güzeldir ki, bir cazibe duyarak aceleyle balkona çıksa o an da güneş doğar. Burada güneşin doğması mecaz anlamdadır. Aslında burada anlatılmak istenen sevgilinin balkona çıkmasıyla birlikte, etrafı aydınlık sarması ve sanki güneş doğmuş gibi olmasıdır. Hâdi, sevgiliyi güneşe benzetir. Sevgili de tıpkı güneş gibi, aydınlıktır ve sıcaklığıyla şairin içini ısıtır ancak yakıcılığı husûsu düşünüldüğünde sevgiliye ulaşmak da imkânsızdır. Ancak bu ulaşılmazlık da şairin hislerini değiştirmez. Şair için sevgili daima güzeldir ve yeni arzuların perisidir. Burada karşımıza çıkan sevgili eski edebiyatta görülen sevgili tipidir. Divan şiirlerinde sevgilinin güzelliğinin emsali yoktur, kusursuzdur. “Bütün Divan şairleri aynı sevgiliye tutkundurlar sanki. Çünkü tek bir sevgilide olanı değil, çağın ortak beğenisine göre, üstünde bütün güzellikleri taşıyan varsayılmış bir sevgilide olması gerekeni anlatmaktadırlar; sevgiliyi değil, sevgili kavramını anlatmaktadırlar” (Süreya, 2019: 31). Burada görülen sevgili kavramı, kusursuzluğu ve cazibesıyla Abdülkerim Hâdi’nin şiirinde de kendine yer bulmuştur. Bu durum Hâdi’nin eski edebiyat anlayışından henüz tam olarak kopmadığının bir göstergesidir.

*Olur yüzünde peydâ
Açık bir reng-i sevdâ
GülüYorken dâimâ
O perî-i nev-emel
Evet.. Her zaman güzel (Hâdi, 1892: 17-18).*

Şair dizelerinde sevgilinin gülüşünü betimlemektedir. Aşk insanın yaşama arzusunu arttıran, yaşamaya dair güzelliklerin hâlâ olduğuna inandıran bir olgudur. Bu yüzden insanı coşkusuyla canlı tutar. Bu canlılık sevgili gülümsediğinde yüzüne yansır. Burada ortaya çıkan sevdanın rengi koyu değildir. Toplumda ulaşılması

imkânsız olan aşk “kara sevda” olarak tanımlanırken dizelerde bu durum gözükmemektedir. Burada sevdanın renginin koyu olmaması şairin sevgilisine kavuşabileceğine dair bir hissinin olduğunun göstergesidir. Sevgiliyi her zaman güzel olarak niteleyen şaire göre, sevgilinin gülümsemesi sevdayı ve aşkı ortaya çıkarmaktadır. Şair sevgilinin bir gülüşünden umutlanır ve vuslata erebileceğini düşünür.

*Gâhi olup bî-karâr
Gâhice de girye-bâr
Gösterse de iğbirâr
O perî-i nev-emel
Evet.. Her zaman güzel (Hâdi, 1892: 18).*

Dünyada herhangi bir insanoğlunun mükemmel olduğunu söylemek çok zordur. Ancak şaire göre sevgilisi mükemmeldir. Çünkü şair sevgilisine dair hiçbir kötülük unsurunu görmek istemez. Daima görmezden gelir. Bu yüzden sevgili kararsız olup, darılıp kırılma dahi o daima güzeldir. Sevgilinin güzelliğinin kusursuz olmasının sebebi şairin bilinçaltında oluşturduğu “ideal sevgili” portresinden kaynaklanmaktadır. Şairin sevgilisi gerçek değil, hayalden ibarettir. Bu yüzden şairin sevgisi gerçek olsa da sevgilisi gerçek değildir. Şair simgesel alana geçemediğinden dolayı sevgilisinin bir insan olduğunu ve onun kusurlarının olabileceğini görememektedir. Bu yüzden şairin hayallerindeki sevgili kusursuz ve eksiksizdir.

*Kitâbıdır fıtratın
Misâlidir kudretin
Şu'lesidir fikrinin
O perî-i nev-emel
Evet.. Her zaman güzel (Hâdi, 1892: 18).*

Sevgili, şair için her şeyden üstün bir kudrettir. Bu yüzden onu yaratılışın, fıtratın kitabı olarak görür. Hâdi'nin burada Tanrıya özel bir vasıf olan kudreti sevgiliye indirgediği görülür. Tanrının güzelliği, kudreti sevgilinin suretine aksetmiştir. Bu yüzden sevgilisini asla aklından çıkaramayan aşkın fikrine gelen her düşünce ve hayalin sebebi sevgilidir. Aklında sevgili ve onun güzelliği dışında hiçbir şey yoktur. Sevgili, şair için daima mükemmel ve yüce bir kudrettir. Hayallerinde

kurguladığı, gerçek olmayan bu kusursuz sevgili insan üstü bir varlıktır ve eşi benzeri yoktur.

*O gözlerdir beni mecbûr-ı efgân eyleyen gözler
O gözlerdir bütün eyyâmı hicrân eyleyen gözler
Kulûb-ı şâiri tasvîr eder dâim sükûnetle
Beni baktıkça mahmûr-âne-i lertzân eyleyen gözler
Tabîî sürmesiyle âlemi teshîre azmetmiş
Benim âmâlîmi şiddetle talan eyleyen gözler (Hâdi, 1892: 31).*

Şairin *Gözler* şiiri de yine eski anlayışa bağlı olarak yazdığı şiirler arasındadır. Buradaki gözler şairin sevgilisinin gözleri olabileceği gibi aynı zamanda çevredeki diğer insanların daima şairi gözetleyen gözleri de olabilir. Şiirin eski şiir anlayışına daha yakın olduğu düşünüldüğünde bu gözlerin sevgiliye ait olma ihtimali çok yüksektir. Sevgili, ötekidir. Sevgilinin bakışı, şairi nesne durumuna getirir. Şair, sevgilisinden ve gözlerinden ayrı kaldığı için bu durum onun her an feryat etmesine sebep olmaktadır. Bu gözlerin yapabileceği şeyler o kadar uçsuz bucaksızdır ki isterse âlemi bile sihirleyebilir ve istediği her şeyi karşısındakini yok sayarak yaptırabilmektedir. Gözün bu kudretinin sebebi çok güzel olmasından ziyade şairin sevgilisine olan aşkıdan kaynaklanmaktadır. Şair sevgilisine âşık olduğu için her daim bu gözlerin önünde titremekte, feryat etmekte ve bütün arzularını bir kenara atarak sadece sevgilisini önemsemektedir. Çünkü şairin en büyük arzusu bu da doğal sürmeli gözlerin şaire aşk ile bakmasıdır.

*Eser gâhî sabâ zülf nigâr-ı dil-nüvâz-âsâ
Nihâl-i berg ederler secdeler ehl-i niyâz-âsâ
Eder bûy-ı letâfet hissîmi tahrîk-i nâz-âsâ
Gezer yârim çimende bir perî-i işve-bâz-âsâ
Bu feyz...
Bu şeyler... (Hâdi, 1896: 8).*

İstiğrâk isimli şiirinde şair dizelerinde benzetme ile doğaya ait unsurlardan yararlanarak sevgilisini anlatmaktadır. Ara sıra esen hafif rüzgâr şaire sevgilisinin uçuşan saçlarını hatırlatmaktadır. Divan şiirinde sevgilinin saçları aşığın kalbini saran bir sarmaşık gibidir. Burada aynı durum söz konusudur. Sevgilinin kokusunu şairin hislerini tahrik etmektedir. Şiirdeki “*bûy-ı letâfet*” soyut bir imge olmasına rağmen bu imge şairin aşkıyla somutlaşır. Sevgilinin hoş kokusu şairin aşkıyla somutluğunu yitirmiş, yüceleşerek aşkınlaşmıştır. Sevgilinin gösterini kokudur.

*Tecemmu' eylemiş herkes şu nehrin bak kenarında
Kimi handân kimisi dil-rübânın intizârında
Neden solmuş aceb bilsem bu duhterler bahârında
Muhabbet ehlini âsûde eylermiş !.. Mezarında
Bu fëyz...
Bu şeyler... (Hâdi, 1896: 9).*

Sevgili hariç bütün herkes nehrin kenarında toplanmışlardır. Toplanan kişilerden kimisi mutluluğu, neşeyi beklerken kimisi de aşık eden kişiyi beklemektedir. Şair dizelerinde iç monolog tekniği ile kendi kendiyi konuşmakta ve bu durumun sebebini öğrenmeye çalışmaktadır. Şaire göre *bahâr* olarak nitelendirilen bu kızlar, Hâdi'nin de tam olarak nedenini bilmediği bir durumdan dolayı burada solup gitmiştir. Ancak ona göre bu soluş sevgilinin mezarında rahat olması içindir. Çünkü sevgili ölse dahi ondan başka kimse bir başkasına mutluluk veremeyecek ve kendine aşık edemeyecektir. Sevgilinin zalimliğinin ölürken bile devam ettiği burada açıkça görülmektedir. Çünkü sevgili ölse dahi mezarında kendinin daima sevilen ve âşık olunan tek kişi olmasını istemektedir. Sevgilinin bu tutumu bencil bir kişiliğe sahip olduğunun göstergesidir. Fromm'a göre bencillik, kendini beğenmemekten kaynaklıdır. Kendini beğenmeyen birey, benliği ilgili kaygıya kapılır. Bu kaygıdan dolayı doyuma ulaşamaz ve herşeyin onun olmasını, hekesin onunla ilgilenmesini ister (Fromm, 2011: 102-103).

Bu dizelerde sadece sevgilinin değil aslında şairin de düşünceleri bulunmaktadır. Çünkü şaire göre de bu dünya da sevgilisinden başka âşık olunacak ve “*handân eyleyecek*” hiç kimse yoktur. Şair kendi düşüncesini sevgilisi üzerinden vermektedir. Bu durum şairin sevilisine karşı duyduğu aşkın büyüklüğünü oldukça net bir şekilde gözler önüne sermektedir.

*Gezer iken kemâl-i şevk ile bugün bütün cihân
Hayâlinle senin gönlüm olur bu dem yine sûzân
Hücûm eder keder bana Hudâ bilir hemen her ân
Terahhum et cefâ etme vefâ umarken cânân
Tefekkür eylerim seni hazîn hazîn de ağlarım (Hâdi, 1896: 14).*

Ağlarım şiirinin bu satırları, bütün alemin şevk ile gezmesinden bahsederek başlarken sonrasında herkesin neşe dolu olduğu alemde şairin yalnız ve tek kaldığı vurgulanır. Çünkü aşğın sevgilisinden başka hiçbir şeyi gözü görmemekte, sürekli aklında olan sevgilinin hayaliyle yüreği yanmaktadır. Arzu nesnesine yani sevgilisine

ulaşamamak şairi büsbütün çıldırtmakta ve kedere boğmaktır. Bu kederine Allah'ı kendine şahit olarak gösteren şair, sevgilisinden merhamet dilemektedir. Çünkü aşık hissettiği karşılıksız aşkıyla “kökten yalnızlık içinde paradoksal bir yaşamın ortasındadır” (Kanter, 2008: 112). Buna rağmen şair sevgiliden aşk dilenmez. şairin istediği tek şey sevgilinin ona merhamet göstermesi ve artık ona eziyet etmemesidir. Burada Divan şiirinde görülen sevgili tipi karşımıza çıkar. şairin sevgilisi de tıpkı eski şiirde yer alan sevgili gibi, aşığa karşılık vermeyerek ona eziyet etmektedir.

2.1.2. Aşk ve Aşk Acısı

İnsanın daima hayatında yer alan aşk olgusu, bütün toplumların edebiyatında sıkça işlenir. Türk edebiyatında ise aşk olgusu hem nazım hemde nesir türünde eserlerde kendine yer bulmuştur. Eserlerde ele alınan aşk olgusu kimi zaman ilâhi, kimi zaman da beşerî aşktır.

*Bir vakit idi bahtiyâr idim ben
Güller gibi neşve-dâr idim ben
Bir subh idi her demi o vaktin
Bir lütfu imiş meğer o bahtın
Hiç hatıra gelmiyordu hicrân
Hem şen idi gönlüm hem de şâdan
Sevdimdi sevdim ol civânı
Görmezdi gözüm bu hak-dânı
Kim görse bizi sanırdı kardaş
Etmişti ezel biziye yoldaş
Kıskandı felek bizim bu hâle
Birden bire erdi ah zevâle (Hâdi, 1891: 7).*

Abdülkerim Hâdi'nin *Bir Müteverrimine'nin Nevhâ-yi Me'yûsânesi* adlı şiirinin bu dizelerinde hasta kadın, bulunduğu aciz durumdan çıkmak için gençliğinde hissettiği güzel duyguları anımsar. Gençlik, tomurcuk bir gülün açılmaya başladığı, dünyanın tertemiz ve sevgiyle dolu olarak görüldüğü bir dönemdir. Gençlik döneminde insanın aklına ayrılık, ölüm, hastalık gibi felaket ve yaralayıcı durumlar gelmez. İnsan, hayatının bütün dönemlerinin gençliğinde olduğu gibi bahtiyar ve aşkla dolu olduğunu düşünür. Birey yaşı ilerledikçe gençliğine dönemeyeceğini farketmeye başlayacaktır. Zamanla gençlik ateşi sönmeye başlayarak dünyanın acıtan yönüyle karşılaşacaktır. Gençlikte yaşanan duygulardan en önemlisi de aşktır. Bu dizelerde

kadın gençliğinde yaşadığı aşkı dile getirmektedir. O zamanlar gözünün dünyayı görmediğini, her dakikanın sabah gibi ıııklı ve Şen olduğunu düşünür. Lacan’a göre kişinin arzu nesnesini hiçbir zaman elde edememesi, onu sürekli arzulamasını beraberinde getirir. Levinas’a göre ise bireyin arzulaması için arzu nesnesinin varlığından ziyade önemli olan yokluğudur (Levinas 2010: 95). Bu yüzden arzusun sınırsız ve doyumsuz bir Şekilde yaşandığı aşk, engelle ortaya çıkar. Buradaki engel de felek olmuştur. Felek, iki aşğın bu gıpta edilecek mutluluğuna dayanamamış ve onları ayırmıştır. Bu ayrılık kadının sevgilisine duyduğu aşkı arttırırken aynı zamanda kadının verem olmasına da sebep olmuştur. Kadının ay ışığı gibi olan gençlik ve güzelliğine , kader gölgesini düşürmüştür.

*Şâirlere âh için bahâne
Güller gülüyor güler mi şâir ?
Bülbül de figâna geldi zâhir
Bir ses geliyor kulağa nâ-gah
Feryâda koyuldu bülbül eyvâh
Arttırmada dem-be-dem figânı
AĞlatmada kalb-i şâirânı
Âhı ediyor tebeddül ama
Te’sir ediyor mu ?... Yâre hayfâ!
Mâtem tutuyor zavallı bülbül
Gördükçe kızarmış, olmuş her gül”
Yüz görmedi bülbülü hiç birinden
Feryâda girişti pek derinden
Tâkat mi kalır hazîn hazîn âh
Çarpmakda urûka mesel (bedhâh) ! (Hâdi, 1891: 9-10).*

Müteverrime kendisini hem Şair ile hem de bülbül ile eş tutmaktadır. Şairler genel itibariyle tabiatları gereği hisli ve duygusal insanlardır. Bu sebeble sanki “âh” etmek için bahane arıyor gibidirler. Őarilerin ah etmesinin en büyük nedenlerinde biri sevgiliden ayrı düşmek yani arzu nesnesine ulaşamamaktır. Bu dizelerde aynı zamanda “Gül ile Bülbül” hikâyesine de telmih yapılmaktadır. Güle aşkı yüzünden, gülün dikenleri üzerinde kanlar içinde can veren bülbül imgesi sık sık kullanılan bir metafordur. Divan Şiirinde sıklıkla karşımıza çıkan bülbül metaforu burada da karşımıza çıkmaktadır. Bu durum Hâdi’nin eski Şiirden tam anlamıyla kopamadığının göstergesidir. Bülbül dikenlerin üstüne canını teslim ederken feryat etmeye başlar. Her an ah etmeye yer arayan Şair de tıpkı bülbül gibi sevgilisine kavuşamadığı için ah etmektedir. Bu benzerlik başta da belirttiğimiz gibi yalnızca bülbül ile Şair arasında

değildir. Müteverrimde de bülbül ve şair ile aynı hisleri hissetmekte ve kalbi aynı acıdan dolayı kanamaktadır. Önceki dizelerde feleğin iki aşığı kışkandığını ve onları ayırdığını dile getiren kadın, o kadar büyük bir ayrılık acısı çekmektedir ki bu acı şair ve bülbülün çektiği acıya denk düşmektedir. Müteverrimde ve sevgilisinin aşkı da tıpkı “Gül ile Bülbül” ün aşkı kadar büyük ve imkansızdır. Bülbül nasıl ki, gülün aşkıyla canını Allah’a teslim etmişse, kadın da çektiği ayrılık acısından dolayı vereme yakalanmış, eskiden sahip olduğu her şeyi yitirmiş ve ölüme her gün biraz daha yakınlaşmıştır.

*Âşka sitem günah değil mi?
Ma'sûmlara kâr hep âh değil mi?
Allah'a değil midir bu isyân?
İsyânı sever mi hiç o Yezdân !
Sabreyle bu serde-i kaderdir
Fikr-i feleğin bütün hederdir (Hâdi, 1891: 10).*

Hasta kadının burada sorgulamaya başladığı görülür. Önceki dizelerde sık sık bahsettiği aşıkların “âh” etme durumunu sorgulamaktadır. “Âşka sitem günah değil mi?” diye soru soran kadın bu soruyu aşıklara sorsa da aslında bu soruyu kendisine yöneltmektedir. Çünkü aşk olgusu daha önce de bahsetmiş olduğumuz gibi “engelle” ortaya çıkan bir duyumdur. Freud’a göre “aşk ketlenmiş arzudan doğar” (Zizek 2015: 664). Bu sebeple aşık, aşkını kaybetmemek için aslında çektiği acıdan zevk almaktadır. Bu zevkten dolayı aşık, arzu nesnesine yani doyuma ulaşmak istemez. Çünkü ulaştığı anda aşk ortadan kalkacaktır. Müteverrimde de bu durum gözükmektedir. Her ne kadar çektiği acıdan dolayı sitem ediyor olsa da aslında bu acıyı çekmekten zevk aldığı görülür. Ona göre bu “âh” lar aşıkların çektiği acıdan ziyade, aşıkların yanına kalan kârdır. Bu ah sesleri kadına acıklı feryat ve inlemeleri değil, bir müziğin bestesini çağrıştırmaktadır. Bu yüzden arzu nesnesine ulaşılmadığında isyan etmez. Ona göre isyan etmemek için iki sebep bulunmaktadır. Birincisi ayrılığın aşkı ortaya çıkarmasından dolayı bu durumun kötü ve isyan edilecek bir olay olmamasıdır. İkicisi ise Allah’ın isyan edenleri sevmemesidir. Bu vuslat Allah’ın aşıklara yaptığı bir sınav gibidir. Bu durumdan kurtulmanın tek yolu kadere boyun eğip sabretmektir. Birbirini seven iki aşık dünyada çekmiş oldukları bu acılara da sabrederlerse, felek onlara mâni olamayacak ve bir gün Yezdân onların bu çektiği acıları sonlandırarak mükafatlandıracaktır.

*Hüsnün gibi tab'ın olsun ey yâr
Yoksa olamaz hüsnle ber-kâr
Derler sana bülbül-i zamanı
Derler bana bülbül-i hazânı
Ağlatma beni yeter hurûfât
Dünyâ ne? Bilinmiyor bu heyhât ! (Hâdi, 1891: 10).*

Dizede bülbül metaforu ile tekrar gül ile bülbül hikayesine telmihte bulunmaktadır. Hasta kadın kendini bülbül , sevgilisini ise gül yerine koyarak aşklarından bahsetmektedir. Tıpkı Divan şiirinde olduğu gibi burada da sevgiliye kavuşamama, hasret çekme ve hastalanma durumu söz konusudur. Ancak buradaki en büyük fark, aşık kadın, sevgili ise erkektir. Bu durum, eski şiire getirilmiş yeniliklerden biridir.

*Öğren bu da bir nev'-i sa'âdet ..!
(Odanın içine göz gezdirerek)
Yâ Rabb bu ne hâl-i pür-asâlet
(Acı acı gülerek)
Yâhud ki âsâlet içre zillet!
(Öksürerek)
Mahv eyledi âh beni bu sevdâ
Fikrimde değil benim hüveydâ
Yok eyleyecek bu gönlü âbâd
Feryâd bana oldu şimdi mu'tâd
Yâ Rabb bu ne inkılâb-ı dünya? ...
Yâ Rabb bu ne incizâb-ı sevdâ ? ...
Çektirme bana cefâyı dâd et !
Al canımı da ölümle şâdet! (Hâdi, 1891: 12).*

Önceki dizelerde sürekli hastalığından, aşkıdan ve çektiği acılardan bahseden müteverrimde, ilk kez hastalığının sebebinin ne olduğunu açıkca belirtmektedir. Kadını verem eden aşktır. Kadın önceki hayatında sevgiliyle mutlu ve mesut günler geçirmekte iken bir anda sevgilisini kaybetmesi ile günden güne kendini kaybetmiş ve veremin ellerine düşmüştür. Ayrılık acısından dolayı gün geçtikçe kuvvetten düşüp, perişan hâle gelme durumu sık sık edebiyatta tem olarak işlenmektedir. Bu tema burada da karşımıza çıkar. Divan edebiyatı şiirinlerinde verem kimi zaman kalbin verem olması gibi mecazlı şekilde kullanılırken, kimi zaman da âşığın sevgilisine kavuşamaması sonucu vereme yakalanması olarak kullanılmaktadır. Burada ikinci durum vuku bulur. Müteverrimde kaybettiği sevgilisinin acısına dayanamadığı için sevdası onun verem olmasına yol açmıştır. Bu sebeple sürekli feryad eden hasta kadın,

artık ölümü arzuladığını da bu dizelerde açıkça dile getirmektedir. Bireyin aşık olması, eksikliğin tamamlanması ile gerçekleşecektir. Birey kendine eksik olanı, ego idealini arar. Bu sebeple aşık olunan kişi, aslında bireyin kendi görüngüsüdür. Müteverrimde de sevgilisini kaybettiğinde sadece simgesel alanda bir ölüm gerçekleşmemiş aynı zamanda kendi ego idealini de kaybetmiştir. Bu sebeple ortaya çıkan acının korkunç ağırlığı, hasta kadının dünyasını da değiştirmiştir. Bu dünya acı ve ızdıraplarla dolu olan karanlık bir yerdir. Öyle ki burasının karanlığı o kadar derin ve koyudur ki, bu karanlık ölümün karanlığını geri plana iter. Bu yüzden kadın için ölüm bir kurtuluştur.

“Âlemde benim bulmuyorum derdime âgâh / Ta’kîb ediyor âhımı bir giryeli eyvah / Ağlatmadadır böyle beni hüzn ile her-gâh / Teşvîş ederek fikrimi hülyâ gibi bir kız” (Hâdi, 1892: 6) dizelerinde şair aşktan dertlidir ve dünyada derdine çare olabilecek kimseyi bulamaz. Çünkü aşk çaresi ve dermanı olmayan bir duyumdur. Ki zaten aşk, engellerle ve çekilen acılarla bir bütündür. Bu yüzden engeller çıktıkça da aşk daha da yoğunlaşır. Engeller bütün olumsuzluklarına rağmen aşkın varoluşuna yardımcı olur.

Arzu nesnesine ulaşamamakla ortaya çıkan elem, hasret ve keder aşkı yücelten en önemli nesnedir. Aşık olunan nesneye/aşık olunana ulaşılmadıkça mutluluk gelmez. Mutluluğun gelmeyişi ve kavuşamama âşık olunana hasreti ve arzuyu artırır. Bu noktada aşkın bir varlığa duyulan aşk, bu varlığa ulaşamadığından, kişiye hem mutluluk getirmez hem de bu aşkın varlığa aşkın da gittikçe artmasına neden olur. Bu noktada aşkı ve büyüklüğünü ortaya çıkaran âşık olunanın ulaşılmazlığıdır. Çünkü kaçan arzu/aşk nesnesi arzulanır, burada arzuyu ortaya çıkaran arzu nedeni/arzu nesnesinin ele geçirilmemesidir (N. Şen, 2017: 204-205).

Yunan mitolojisinde aşkın ortaya çıkmasıyla ilgili inançların temelinde, insanoğlunun tanrılarla mücadelesi sonucunda, özünde sahip olduğu tamlığı ve eksiksizliği kaybederek, tekrar geldiği dünyada bu tamlığı elde etme çabası olduğu görüşü vardır. Aşk, insanoğlunun arzulanan tamlığa kavuşması için gereklidir. Bu yüzden aşk, bireyin fitratında bulunan bu tamlığı arzulamak ve aramaktır. Ancak bu arayış dikenlerle dolu bir yolda yürümek gibidir. Bu yolda âşık olan kişiden başka hiç kimse yürüyemeyeceği için, kimsenin âşık olan kişiye yardım etmesi de mümkün değildir. Şairin de bu yolda yürüdüğü görülür. Ancak her âşık gibi şair de bu acı ve elem dolu yolda dermânsız ve çaresizdir. Şairin karşılıksız olan arzusu onu kedere sokmaktadır. Kavuşma veya ayrılmayla tamamlanmayan aşklarda âşık olunan

kaybedildiğinden, arzu nesnesi hayat boyunca aranacak ve kaybedilen arzu nesnesine aşk daima sürecektir. Arzu nesnesinin yanında olmaması, arzu nesnesine ulaşılmaması şairin arzu nesnesini daha çok arzulamasına yol açar. Bu arzulayış onu hüznün ve kedere boğar. Hatta ki şairi her an ağlatma raddesine getirir. “Sevilen nesnenin uzaklığı hem arzulanmayı hem de acıyı/kederi birlikte diyalektik olarak vareder.” (N. Şen, 2017: 205). Arzu nesnesinin arzulanmasının temel sebebi, arzulayan kişide olmayanın arzu nesnesinde olmasıdır. Yani şair aslında kendisinde olmayanı arzulamaktadır. Şairi hüznün ve kedere boğan sebeplerden biri de budur. Şair kendisinin eksik olduğunu bilmektedir. Bu eksikliği ondan *giryeli bir eyvâh* çıkartır ve onu ağlatır. Kendisinin eksikliğini tamamlayacak arzu nesnesinin kaybı şairi keder ağına tutsak eder. Şair bu ağdan kurtulmaya çalışsa dahi ondan kurtulması mümkün değildir.

“Gittikçe büyür hiddet ile haşyet-i ekvân / Baktıkça gelir âdeme rikkâtle her insan / Bu leyl-i musîbette olur da yine peydâ / Etrâfa saçar şu’le-i Süreyyâ gibi bir kız” (Hâdi, 1892: 7). Süreyya, yani Ülker yıldızı, kuzey yarım kürede bir yıldız kümesidir ve toplam yedi yıldızdan oluşmaktadır. Bu takımyıldızları, sekizinci felektedir. Şair sevgilisine kavuşamadıkça ona duyduğu aşk artmaktadır. Çünkü aşk ulaşılmayıdır. Sevgili sekizinci kat felektedir, bu yüzden şairin onun aşkına ulaşması imkânsızdır. Freud’ a göre “ulaşılmaz sevgili tipinin kurgulanmasında arzu nesnesinin büyük çekiciliğinin karşı kutbunda aşığın tatminsizliği” vardır (Freud, 2010: 36). Şair aşkına ulaşamadığı için onu arzulamaktadır. Eğer şair aşkına ulaşırsa arzu ortadan kalkar. “Zevk ilkesi ile etik boyutu arasında yapısal olarak belirlenmiş ıskalanmış buluşmada. Zevkin etik ilkeye yasaklanması değildir bu; daha ziyade, böyle bir özne için çekicilik gücünü yitirmesidir; müsaittir ve erişilebilir, sadece artık arzu edilemez.” (Zupancic, 2005: 22). Şiirinde şair kendini, kavuşamadığı sevgili arasındaki aşkta görünür kılar.

*Bilmem ki neden ölmüş iken hâslı bî-hoş
Hâlâ ediyor hâtıralar fikrimi hâmûş
Lâkin ederim âlemi, âlâmı ferâmûş
Ol dem ki çıkar pîşime sevdâ gibi bir kız
Baktıkça derim işte Züleyhâ gibi bir kız* (Hâdi, 1892: 7).

Aklı başında olmayan kişi âşık kişidir. Âşık sevgilisinin güzelliğinden ve ona olan aşkından dolayı aklını kaybetmiştir. Aklını kullanmadığı için de şair tarafından bu kişi kendinden geçmiş, baygın olarak tasavvur edilir. Baygın kişinin ölüden bir farkı

yoktur. Nefes alsa da hiçbir şey yapamaz, kendini bilmez, hiçbir şeyin farkında değildir. Bu durum yarı ölü hâlidir. Bu yüzden şair de aklı başında olmayan kişiyi baygın, kendinden geçmiş biri gibi ifade ederek onun ölüden bir farkı olamayacağını vurgular. Âşık kişi yaşarken ölümü tatmıştır, nefes alıyor olsa da o bir çeşit ölüdür bu yüzden tekrar ölmesi mümkün değildir. Sevgilisinin hatıraları aklına geldikçe âşık şair her şeyi unutmaktadır. Düşünceleri susar ve aklını kaybetme raddesine gelir. Bu durum sevgiliye duyulan aşkın büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. Her şeyi unutarak hayattan kopan âşık, sevgilisine olan aşkıdan dolayı çektiği acıları unutamaz. Şair “sevdâ” göstereni ile hem aşkını hem de sevgilisini soyutlar. Soyutlama “nesne ile ilgili bir süreçtir ve bu süreçte nesne, doğası değişmeksizin ruhsal olarak büyütülür ve göklere çıkartılır” (Simirgel, 2005: 97).

Şairinde burada kadın figürünü sevdâ olarak düşünmesi, kadına duyduğu aşkın hayatının her alanında var olmasından kaynaklıdır. Şairin kadına duyduğu aşk yaşamında değişik fenomenlerde kendini gösterir. Şiirin ilk mısrasında kalbinin titremesiyle kadına âşık olan şair artık bir kalp titremesinden fazlasını yaşamaktadır. Şairin aşka olan teslimiyeti burada oldukça net bir şekilde gözlemlenir.

Hâdi, *Terâne* isimli şiirinde de aşk olgusunu işlemiştir. “*Âlemde en hazîn / Aşk-ı ma’sûmânedir.*” (Hâdi, 1892: 13). Aşk, bireyin hem var olmasının bir sebebi hem de bir sonucu olmasından dolayı oldukça özel bir seviyede bulunmaktadır. Birine âşık olma durumunun bir sebebi yoktur. Çünkü aşk nedensizlikten doğmaktadır. Nedensizlikten doğmasındandır ki aşk, içerisinde büyük ölçüde fedakârlık barındırır. Bir kişinin âşık olabilmesi için aşk nesnesini elde etmesi gerekmez. Çünkü aşk, saf sevgiden ibarettir. Bu sevginin nedeni olmadığı gibi karşılığı da olmayabilir. Hiçbir karşılık beklemeden sadece sevgilisini seven şairin aşkı, masumdur. Vuslata erişemediği için, sevgisi hayvanî bir duyum olarak da adlandırılan cinsellikten de uzaktır. Bu sebeple şairin aşkı da kirlenmemiştir, masumdur. Bu temiz ve saf aşkın nesnesine ulaşamayan şair, sevgilisinin ölümü ile birlikte hem sevgilisini hem de onunla vuslata erişme hayallerini de kaybeder. Bu durum karşısında şairin çekmiş olduğu acı ve kederi, aşkının masumluk derecesini arttırır ve böylece dünyadaki en masum aşk hâline gelir. Bu yüzden Hâdi, en masum aşkın, içinde acıyı ve kederi de barındıran kirlenmemiş aşk olduğunu söyler.

*Ey bâ’is-i infiâl olan yâr
Mağmûmî-i sabaha karşı gâhi*

*Bir hüzn-i medîd olup da peydâ
Gözyaşlarını edince îmâ
Dinle o müessir âh ü vâhı
Ağla.. Beni ağla ağla yâd et (Hâdi, 1892: 15).*

Şair *Yâd Et* isimli şiirine ait olan bu mısralarında, “*bâ’is-i infiâl olan yâr*” diyerek sevgilisine seslenmektedir. Ancak bu seslenişte kalp kırıklığı vardır. Çünkü sevgili, şairin kalbinin kırılmasına sebebiyet vermektedir. Şairin gücenmesi ve dargınlığı o kadar büyüktür ki sabaha karşı üzüntüsü hiç bitmez ve devamlı uzayıp gider. Bu üzüntüsünü şair, açıkça söylemez gözyaşları ile ima etmeye çalışır. Sevgilisi, eğer bu gözyaşlarının imasından onun üzüntüsünü anlarsa, gözyaşlarının altındaki “*âh ü vâh*” nidalarını da duymalıdır. Şair, sevgilinin yokluğunda sürekli âh eder. Klasik şiirde “*âh*”, âşığın en belirgin özelliğidir. Âşığın âhı cihanı yakar, âşık ölene kadar âh çeker (Kurnaz, 1997: 429). Şairin âhının dumanı semaya kadar ulaşır. Şairin aşkının büyüklüğü kederinin de büyük olmasına sebep olduğu için bu acı onu ölüm derecesine getirmektedir. Bir gün üzüntü ve eleminden ölürse sevgilisinin bu âhlarını işitip, onun arkasından ağlayarak kendisini yâd etmesini istemektedir.

*Ey beynime saklanıp kalan yâr
Gel makberime hemîşe, her bâr
Sisler arasındaki bahâra
Bak bak da misâl olan mezara
Haykır da Allah’a bülbül-asâ
Bir hissle o kabri sen kucakla
Hatırla geçen zamanı tekrar
Ağla! Beni ağla ağla yâd et. (Hâdi, 1892: 15-16).*

Artık aşkının verdiği acı ve kedere dayanmayıp ölen şair, aşkı ve hayalindeki sevgiliyle birlikte mezara girmiştir. Yeryüzünde kavuşamadığı sevgilisini en azından mezarının başında görmek isteyen şair, sevgilisinin her an her defa onun mezarına ziyaret için gelmesini ister.

Sis; gridir, bulanıklıktır ve bu yüzden görmeyi zayıflatır. Bahar ise sisin aksine renklidir. Her şeyin canlanıp, yeniden oluştuğu, yeşerdiği bahar ile sisin bir arada kullanılması zıt durumları birbirine bağlar. Buradaki sis, baharın renklerini ve canlılığını kapatarak bulanıklaştırırsa da aynı zamanda bu sis sevgilinin gözünün önündeki perde olarak da düşünülebilir. Sevgilinin kendinden sürmeli güzel gözlerinin önünde sanki bir sis var gibidir ve bu sis âşığın aşkının görülmesini engeller. Burada sis, baharın canlı görünümünü bulanıklaştırarak, bu canlılığı bir mezara

dönüştürmüştür. Hayatının sevinçleri bu sisle beraber kaybolmuş, yok olmuş ve âşık ile birlikte mezara gömülmüştür.

Hâdi burada gül ile bülbül hikâyesine de göndermede bulunarak, sevgilisinin sadece mezarının başına gelmesini istemez aynı zamanda da bülbül gibi haykırarak ağlamasını ister. Gül-bülbül ilişkisi, Klasik şiirinin en önemli unsurlarındandır. Gül, sevgilidir. Bülbül ise hayatını, sevgiliye kavuşmak için feda eden âşıktır. Türk Edebiyatında bu gül ile bülbülün aşkı daha çok mesnevîlerde işlenen bir konu olmuştur. Efsaneye göre, kendisine yüz vermeyen güle dayanamayan bülbül bir gün gidip gülün gövdesine konunca dikenler bülbülün göğsüne batmış, akan kan gülün köklerinden damarlarına kadar yayılmış, eskiden kırmızı olmayan gülün rengi bu olaydan sonra kan kırmızısı hâlini almıştır. (Ayvazoğlu, 1996: 91). Şair de sevgilinin tıpkı bu bülbül gibi aşkıdan haykırarak feryâd edip ağlamasını ve bu hislerle kendisini sarmayan kollarının mezarını sarmasını ister. Mezarı kucaklayıp saran sevgiliden beklenen şey eski günleri hatırlayıp, ağlayarak şairi yâd etmesidir.

*Can ayrılıyor iken bedenden
Cânâ çıkıyor daha dehenden
Âteşli bir ibtilâ-yı sevdâ
Mahv eyledi kalbimi hulâsâ
Vazgeçmiyorum da işte hâlâ
Ben eyliyorum seni tefekkür
Sen, sen de edip beni tezekkür
Mâzî gibi ağla ağla yâd et (Hâdi, 1892: 16).*

Şair, canını verirken dahi sevgilinin adını sayıklamaktadır. Yakıcı, ateşli sevda şairin hayatını da kalbi gibi mahvetmiştir. Hâdi, her ne kadar bu aşkın ona zarar verdiğini, onu yok ettiğini bilse de ölürken dahi onun adını sayıklamaktan kendini alıkoyamaz. Ruhu bedeninden ayrılırken dahi şairin akli sevgilisindedir.

Âşık için, aşkıdan çektiği çilesinden kurtuluşu aslında sevgiliye âşık olmaktan vazgeçmesiyle mümkündür. Fakat âşık/şair/seven bunu istemez, çünkü sevgiliye duyduğu aşkı bitirirse/ona duyduğu aşktan kurtulursa acısının dineceğini bilmesine rağmen bunu yap(a)maz. Ölüme kadar gitmeyi tercih eder, çünkü şair/âşık, içinde bulunduğu patolojik âşık olma durumunun derinlikli yapısında, bizzat ölümün kendisinden, gerçekte artık tamamen dönüştüğü ölüme eşdeğer bir iyileşmeden korktuğundan daha fazla korkmaktadır. Başka bir ifadeyle âşık olma durumundan kurtulursa, âşık olan kendiyle aynı özne olamayacak, dolayısıyla da artık ne sevgiliye/sevilene duyduğu aşktaki zevki, ne de sevgilinin nazlanmasındaki, ilgisizliğindeki ve sadakatsizliğindeki acıyı bulacak, duyacaktır (C. Şen, 2017: 203-204).

Yukarıda anlatıda da bahsedilen durum şairin sevgiliye karşı tavrında da karşımıza çıkmaktadır. Şair, sevgilisinden gördüğü bütün eziyetlere rağmen ondan vazgeçemez. Çünkü artık, sevgi nesnesiyle örtüşmüştür. Sevgilisinden vazgeçmesi durumunda bu örtüşüklük ortadan kalkacak ve böylece aşktan aldığı zevki kaybedecektir.

*Zevk alır ol şîve-kârım bin belâ tezvîr eder
Her belâ gûyâ iner gökten bana te'sîr eder
Eşk-i çeşmim ömrümün encâmını tasvîr eder*

*Her cefâyı bir safâ addeyiyorlar şâirân
Sen tebessüm eyliyorsun âh ederken âşıkân
Merhamet et, pek güvenme hüsnüne müdhiş zaman* (Hâdi, 1892: 27-28).

Şair bu şiirinde, Abdülhamit'in Dâhiliye Nâzırı olan, Mehmet Memdûh Paşa'nın gazelinı tahmis etmiştir. Abdülkerim, çağdaşlarından olan Memdûh Paşa'nın Dîvân-i Eş'âr adlı eserinde yer alan "Kurbân Bayramı" gazelinin her beytine üçer dize daha eklemiştir.

Şair güçlükle yalan söyleyen sevgilisinin dediklerine inanamamaktadır. Sevgilisi güçlükle yalan söylemekten zevk alır. Bütün belâların gökten inerek şaire etki edeceğine söyler. Ancak şair, "gûyâ" diyerek bunun bir gerçekliği olmadığını vurgular. Dizelerde romantik bir tesir görülmektedir. Bu tesir "*Eşk-i çeşmim ömrümün encâmını tasvîr eder*" dizesinde hissedilmektedir. Çünkü gözyaşı somut bir kavramdır ve insanoğlunun kimi zaman sevincinden kimi zaman üzüntüsünden dolayı ortaya çıkar. Ancak şair, bu gözyaşlarının ömrünün sonunu anlattığını söyleyerek gözyaşının anlamını soyutlaştırmış ve şiirine romantik bir hava kamıştır. Şairin gözyaşının sebebi belli değildir. Çünkü ömrün sonunu anlatan bu gözyaşları, şairin ölüm arzusundan kaynaklı bir sevinç gözyaşı olabilirken aynı zamanda yaşama arzusundan kaynaklı üzüntünün gözyaşı olabilir. Eski edebiyatın şiir anlayışında gözyaşı çoğu zaman, sevgiliye kavuşamayan âşığın aşk acısı sebebiyle gözyaşı dökmesi olarak kullanılmıştır. Hâdi ise bu anlayışının dışına çıkarak gözyaşının sebebini silikleştirmiştir. Hâdi, dizelerinde eski edebiyatın şiir anlayışına da göndermede bulunmaktadır. Klasik edebiyat şiirinde sevgili, âşık ve rakip üçlüsü bulunmaktadır. Bu üçlü döngü içerisinde sevgili daima eziyet ederken, âşık bu eziyeti safâ olarak kabul eder. Âşık sevgilinin eziyetinden bile zevk alır. Abdülkerim Hâdi de şiirinde bu

duruma atıf yaparak sevgiliye seslenir. Sevgilisine “*Merhamet et, pek güvenme hüsününe müdhiş zaman*” diyerek güzelliğinin gelip geçici olduğunu vurgular.

*Güllerin elvân-ı âlü'l-âli ermez rûyına
Bir sabah neş'e-i derekem gamda girmez rûyına
Setr içinde incecik bir tül de girmez rûyına*

*Ağlarım hem eylerim pîşinde yârin inkâr
Gönlümü kaplar hüzn ile ye's ile bir iğbirâr
Ağlamakla eylerim ben de cihânda iftihâr*

*Âh et ey dil-i âhını duymaz o cânân-ı rûhum edip
-Hâdîyâ- imdâdına gelmez bir insan rûhum edip
Bârî sen gel kalbimi ihrâka efgân-ı rûhum edip (Hâdi, 1892: 28-29).*

Şair burada sevgilisine seslenmektedir. Sevgilinin gül yüzüne, üzüntü hiçbir zaman uğramaz. Çünkü sevgili umursamazdır. Şair burada eski şiirin sevgili anlayışına gönderme yapmaktadır. Eski şiirde sevgilinin acımasız ve umursamaz tavrı bu dizelerde kendine yer bulmuştur. Şair sevgilisinin aşkından dolayı dizelerde üzüntüsünü dile getirmektedir. Sevgilinin peşinde aşk dilenmek için koşan şairin gönlünü hüzn ve keder kaplar. Bu hüzn ve kederin sebebi arzu nesnesine ulaşamamasından kaynaklıdır. Ancak şair her ne kadar arzu nesnesine ulaşamadığı için üzülse ve onu inkâr etmek istese de bunu başaramaz. Çünkü şair çekmiş olduğu acıdan haz alır. Şairin duyduğu haz ve zevk, hayatını anlamlandırır. Hadi, dizelerinde bu defa kendisine seslenir. Kendisinden sevgilisine âh etmesini ister. Bu durum daha önce eski şiirde yer almayan bir yenilik olarak karşımıza çıkar. Çünkü aşıklar sevgili ne kadar eziyet ederse etsinler, sevgiliye “âh” etmezler. Ancak burada şair, sevgilisine ah etmek istemektedir. Sevgiline ah etmesinin sebebi kalbini ve ruhunu yakan acıdan kaynaklanmaktadır.

*Gülerken bir cihette şevk ile bir dilber-i mahmûr
Neden ağlar o bir yanda zavallı aşk-ı mehcûr?
Olurken bir tarafta bir cihân ser-tâ-be-pâ mesrûr
Olur diğer taraftan kâffe-i ehl-i revân rencûr
Bu feyz...
Bu şeyler... (Hâdi, 1896: 10).*

Şairin *İstiğrâk* şiirinde Divan şiirinde görülen sevgili tipi burada da karşımıza çıkmaktadır. “*Dilber-i mahmur*” yani sevgili bir tarafta zevk ve sefa içinde gülüp

hayatına devam etmektedir. Ancak sevgilinin bu hâline karşılık aşığın durumu tam tersidir. Çünkü aşık, aşkına karşılık bulamamaktadır. Ancak burada farklı bir durum gözükmemektedir. Sevgili zevk ile hayatına devam ederken sadece aşık değil, bütün cihan sıkıntı içindedir. Bu aşk olgusunun, sadece aşığa özgü olmadığını âlemdeki çoğu insanın karşılıksız aşka tutulabileceğini ifade etmektedir. Aşk kelimesi Arapçadan Türkçeye geçmiş ve “şiddetli ve yakıcı sevgi” anlamına gelmektedir. İnsanoğlu yaratıldığından bu yana aşk, birçok toplum ve bireyde derin izler bırakmış bir olgudur. Aşkın bu denli büyük bir etki alanına sahip olmasının sebebi tam olarak ne olduğunun bilinmemesidir. Basit bir aşk tanımı yapmamız gerekirse, aşk; bir kişiyi bir başka kişiye fazlaca düşünmesi ve ona karşı tutkulu, aşırıya kaçan bir sevgi bağı kurması olarak tanımlanabilir. Burada da aynı durum söz konusudur. Dünyada insanların birçoğu sevgili konumunda oldukları için baştan ayağı sevinç doluyken, toplumun diğer kalan kısmı aşık konumunda olduğundan dolayı ruhları iç sıkıntısı ve kederle doludur. Bu kederin sebebi sevgiliye yani arzu nesnelere ulaşmamalarıdır. Ancak bu ulaşılmazlık, aşıkların sevgiliden vazgeçmesi için yeterli değildir. Onlar bu ulaşılmazlığa rağmen hâlâ sevmeye ve acı çekmeye devam etmektedirler. Bu yüzden aşkı, psikanalitik açıdan bakıldığında bir çeşit takıntı olarak varsaymak mümkündür.

*Ey bâ'is-i her necât olan aşk
Çek pençeni sîne-i kederden
Evrâk-ı hazân gibi hederden
Korkmam bana yâdigâr kalan aşk
Oldun bana âkıbet de hem-râh! (Hâdi, 1896: 12-13).*

Hâdi Eyvâh adlı şiirinin satırlarında aşka seslenir. Burada aşk, soyut bir kavram olmaktan çıkmıştır. Hâdi aşk olgusunu somut bir nesne olarak kabul eder ve ona seslenir. Şair bu seslenişte “keder” ve “heder” kelimelerini bir arada kullanarak hem ses olarak uyumu yakalamış hem de acılarının görünürlüğünü arttırmış ve çektiği acıyı okuyucusunda hissetmesini başarmıştır. Sevgilisinden ona kalan aşkı onu melankoliye ve saplantıya sürüklese de şair bu aşkı ona kalmış bir yadigâr olarak görür. Bu yüzden bu aşktan kurtulmak istemez. Çünkü aşk, karısının yokluğunu dolduran yeni bir arkadaşdır. Önceki bentlerde karısını hayat arkadaşı olarak nitelendiren şairin yeni arkadaşı sevgilisinden geriye kalan aşktır. Bu aşk onun yol arkadaşıdır. Bu yüzden aşkının sonbahar yaprağı gibi ziyan olup gitmesini istememektedir.

*Hüsnün ki kitâb-ı âşık-ândır
Zülfün ki ziyâ-yı âsumândır
Takdîse şitâb eder uyûnum
Sevmek seni ömr-i cavidândır
Dünyâları cezbeden hayâlin
Sermâye-i kilik-i şâir-ânedir
Titrer yüreğim seni görünce
Bil aşkımı bil ki pek yamândır
Yok tâkatim arz-ı hâle ama
Fikrim yine hâlîme beyândır
Yok yok ne lüzûmu var beyânın?
Bed-bahtî-i tâlî'im ayândır (Hâdi, 1896: 15-16).*

Hâdi, *Hitâbet-i Meftûn-âne* adlı şiirine ait olan bu dizelerinde sevgilisinden ve sevgilisinin güzelliğinden bahseder. Şiirin başlığından da anlaşılacağı üzere şiir âşıklara özgü bir söylemle kaleme alınmıştır. Sevgilinin yüzü şair için âşıkların kitabıdır. Bütün âşıklar sevgilinin yüzünü kitap okur gibi okumak, yüzüne doyasıya bakarak mimiklerinden hissettiklerini anlamak ister. Buradan şairin arzusunun büyüklüğü anlaşılmaktadır. Şairin sevgiliye duymuş olduğu arzu o kadar büyüktür ki şair sürekli onu görmek, ona bakmak, onu anlamak ve ona dokunmak ister. Kitabın içinde yazılanları öğrenmek için okumak gereklidir. Şair de sevgiliyi kitap gibi okuyarak anlamak ister. Çünkü sevgili, şair için bir merak unsurudur. Bu merak ve bilinmezlik şairin sevgiliye karşı duyduğu arzuyu arttırmaktadır. Divan şiirinde sıklıkla kullanılan göğe ait unsurlar Hâdi'nin şiirinde de kullanılmıştır. Sevgilinin güzelliği bu unsurlar üzerinden okuyucuya verilir. Sevgilinin saçları gökyüzünün ışığı gibi parlaktır. Dizelerde en dikkat çeken imge “*titrer yüreğim*” dir. Kalp yerine yürek kelimesinin kullanımı şair tarafından şiire romantiklik ve duygu katmak için bilerek seçilmiştir. Şairin kalbi sevgiliyi görünce çarpmaz, titrer. Çünkü kalbin çarpması hayatın olağan akışında, insan denilen varlığın hayatını sürmesi için gereken bir durumdur. Ancak kalbin titremesi, aşk ile ilgilidir. Ancak âşık, sevgiliye olan bu büyük aşkında karşılık bulamaz. Şair bu karşılık bulamama durumunu “*bed-bahtî-i tâlî'im*” diyerek talihine ve kadere bağlar. Sevgilinin aşkına karşılık vermemesinden şair sevgisini değil, talihini sorumlu tutar. Burada eski şiirde görülen “felek” anlayışıyla bir benzerlik bulunmaktadır. Eski şiirde âşıkların birbirine kavuşmasında daima bir engel olarak görülen felek, yerini talihe bırakmıştır.

*Rûhum ile de âşıkın sevinsin
Cevr eyleme çünkü nâ-tüvândır*

*Bilmem ki ne hikmet iktizâsı
Virdim gece gündüz hep figândır
Makber o mezar-ı dehşet-âbâd
Bir sen ile bence bir cânândır
Cennet, o hadîka-i muallâ
Sensiz güzelim ezâ-yı cândır
Derk eyle tefekkür eyle artık
Her hâlîme sözlerim nişândır
Feryâd ile geçmede hayatım
Ömrüm de mukârin-i hazândır
Bir hiss-i lâîf olan o aşkın
Ceşminde serâir-i nihândır
Bin türlü azâb içinde eyvâh
Cephem o melâle tercümândır
Sevdim seni şâhid işte ey yâr
'Göz yaşları en hazîn lisandır' (Hâdi, 1896: 16).*

Şair, dizelerinde sevgilisine derdini ve durumunu anlatarak ondan aşk dilenmektedir. Şairin ruhu, sevgilinin hasretiyle güçsüz düşmüştür. Ruhuna iyi gelebilecek tek şey sevgilinin aşkına sahip olmaktır. Freud'a göre, aşk durumu ile hipnoz birbirine çok benzemektedir. Her ikisinde de boyun eğme ve koşulsuz sevme vardır (Parman, 2004: 165). Şairde de aynı durum söz konusudur. İnsan yapısı gereği daima arzulayan bir varlıktır. Çünkü insan tamamlanmamıştır. Sürekli bir şeyleri ve birilerini arzulayarak onları elde etmek ve tamamlanmak ister. Şairin sevgilisini bu denli arzulamasının sebebi de tamamlanma arzusudur. Arzu nesnesini elde edemeyen şair, gece gündüz ağlamaktadır. Şairin arzusunun büyüklüğü sevgiliyi eşsiz ve kusursuz görmesine sebep olur. Sevgili, mezarda bile aşığa mutluluk vermektedir. Şair, dizelerinde mübalağa yaparak sevgiliyi yüceltmeye devam eder. Sevgili olmadan şair için cennetin bile bir anlamı yoktur. Sevgilinin güzelliği ve aşkı cennetten daha güzel ve yücedir. Sevgilisini cennetten dahi üstün tutan şair için, sevgilisinin yokluğu tarif edilemez. Her anı ağlayarak geçen şair, sevgiliden ayrı kaldığı her gün ölüme bir adım daha yaklaşmaktadır. Şairin durumunu en iyi anlatabilecek şey gözyaşlarıdır. Gözyaşları şairin acıyla geçen günlerinin her anına şahitlik etmiştir.

*Cevrini tezyîd edip uşşâkı eyler pîç ü tâb
Merhamet bilmez nedir hiddetle eyler hep hitâb
Kalb-i mağmûmâ verir bu tavr ile bir incizâb*

*Aşk-ı âteş-sûzı revnâk vermede her dem dile
Zevk-i diğêr hisseder gönlüm cefâsından bile
Âşıkım hem mübtelâyım hâsılı ol hoş gül (Hâdi, 1896: 21).*

Hâdi, *Tahmis* isimli bu şiirini Nefî'nin gazelinin her beyitine üçer satır ekleyerek oluşturmuştur. Tahmis nazım şekli Eski edebiyatta sıkça kullanılan nazım şekilleri arasında yer almaktadır. Hâdi'nin hem *Âheng-i Sürûr* hem de *Gözyaşlarım* adlı şiir kitaplarında *Tahmis*'e yer vermiş olmasını şairin Eski şiir ile bağlantısının kopmadığının kanıtıdır.

Şair, şiirinde konu olarak sevgiliyi ve ona olan aşkını işlemiştir. Sevgilinin, âşığa karşı zulmü arttıkça âşık iç sıkıntıyla dolar. Sevgilinin merhametsiz ve hiddetli tavırları âşğın kalbinde derin yaralar açar. Bu yaralar âşğın kederli bir ruh hâline bürünmesine sebep olurken aynı zamanda zevk almasına da sebep olur. Sevgiliye duyduğu aşkın ateşi daima âşğın gönlüne aydınlık vererek cefadan bile zevk almasına yol açar.

*Eylesin hiç durmasın uşşâka mihnet muttasıl
Olmuyor bir vechle kalbim o yâre münfail
İmtizâc etti kederle ba'de-mâ bî-çare dil*

*Etmem ama çektiğim âlâm dehri bin beyân
Renk-i rû-yı asferimden olma da hâlim ayân
Var mı hâcet hançer-i tîz sinân bir zaman*

*Kâbil olmaz cevri-i yâre etmemek bir dem figân
Âh eder şâirdir elbet Hâdi-i mu'ciz-zebân
Vermiyor mühlet sükûta hâsılı dâr-ı cihân (Hâdi, 1896: 21-22).*

Şair, sevgilinin ona etmiş olduğu zulümden dolayı kalbi kederle uyuşsa da sevgilisine dargınlık gösteremez. Âşğın sevgilisine dargınlık gösterememesinin nedeni hayatının anlamını sevgiline yüklemesidir. Sevgilinin, âşığa hücum eden şiddetli davranışı ve karşılıksız aşkı, âşğın arzusunu canlı tutar. Âşık sararmış rengiyle fizîken kötüleşmeye başlasa da ulaşamamanın verdiği haz âşğın ruhuna iyi gelmektedir.

2.1.3. Melankoli ve Yas

Yas ise insanların hayatlarında karşılaştıkları kayıplara karşı verdiği duygu dolu bir tepkidir. Matem ve yas insan zihnine ölümü çağrıştırır. Yas deyince genelde ilk olarak aklımıza gelen ağlamaklı çığlıklar olacaktır. Çığlık insanoğlunun ilk sesidir.

Bu yüzden insanoğlunun gerçek sesi çığlıktır. Burada şairin yas ilan etmesi onun bilinç dışı ve bilinci arasındaki boşluğu en aza indirmesinden kaynaklıdır.

*Gûya ki zemîne indi ol mâh
Gitti beni terk edip de nâ-gâh
Pîşimde fenâ kesildi zindân
Sonra bana her yer oldu hicrân
Dinler miyim artık in ü âni (Hâdi, 1891: 8).*

Abdülkerm Hâdi'nin *Bir Müteverrimine'nin Nevhâ-yi Me'yûsânesi* adlı şiirinden alınan bu dizelerde melankolinin izleri görülür. Çünkü engel arzuyu attırdığı gibi acıyı da arttırmaktadır. Ancak engel aynı zamanda acıdan alınan zevki de ortaya çıkarmaktadır. Bir “engel olduğu sürece, arzulanan aşk nesnesi etrafında oluşan histeri mantığı vardır. Engel ortadan kaybolduğu anda, kadın aşk nesnesine duyduğu ilgiyi yitirir. Nesneden ancak yasaklı kaldığı sürece” aşk ortaya çıkacaktır (Zizek 2015: 753). Kadının ayrılık acısının şiddeti gökteki ayın yere inmesiyle yansıtılır. Çünkü ayın yere inmesi demek geceye dair tek bir ışığın dahi kalmaması demektir. Ayın yere inmesiyle bütün evren tamamıyla karanlıkta kalacaktır. Hastalıklı kadın da sevgilisini kaybetmesiyle tıpkı böyle bir karanlığa çekilmiştir. Bu karanlık fiziksel ve gözle görülebilen bir karanlık değildir. Kadının ruhunun ve zamanla kalbine doğan ışığın kararmasıdır. İçinin ve kalbinin karanlığı zamanla çehresine de vuracak ve kadın çektiği bu ayrılık acısı yüzünden verem olacaktır.

*Şâir bulamaz safâlı bir ân
Yâ Rabb ne kadar cefâlı devrân
Hep ömrü geçer azâb içinde
İnler gider ıztırâb içinde
Şâir ne kadar gârib imiş âh
Âhı ne kadar acaîb imiş âh
Herkes sevinir de şâir ağlar
Ya ağlanacak cihâta çarpar (Hâdi, 1891: 11).*

Bu dizelerde de şair ve müteverrimine arasında benzerlik görülmektedir. Şair üzerinden müteverrimenin durumu gözler önüne serilir. Şair hassas kalp ve mizaca sahip olduğundan ötüre dünya onun için yaşanması oldukça güç bir yerdir. Hiçbir zaman mutlu olmayı başaramayan şair yani müteverrimine, her an azab çekmekte ve ıztırab içinde inlemektedir. Müteverrimenin sürekli azap çeken, melankolik ruh hâli histerik bir karaktere sahip olmasından dolayıdır. Histerik nevrozlu kişilerin hislerinde

sürekli olarak şiddetlenme ve değişiklik görülmektedir. Histerik kişiler bir şeye çok fazla derece de bağlanarak mazoşist eğilimler göstermektedirler (Odağ, 2001, s. 84, 95). Müteverrimde aslında bu azap ve ıstırap veren durumu, içten içe kendi arzulamakta ve istemektedir. Arzulamasının sebebi bu durumun içindeyken alınan zevktir.

*Hülyâ mı bu ne bahâr içinde
Rüyâ mı bu ne hezâr içinde
Hissim çoğalıp melâlim arttı
Rûhum giderek hayâli kaldı
Sabreylenecek zaman değildir
Terk etti beni cefâ-yı dildir
Pek genç idi sevgili hayatım
Kâimdi engele her necâtım
Dünyayı ona fedâ ederdim
Titrer idim üstüne severdim
Gördükçe gönül olurdu mesrûr* (Hâdi, 1891: 14-15).

Hasta kadın bu dizelerde daha öncekiler gibi melankolik bir tavır içerisindedir. Yaşadıklarının bir rüya mı yoksa gerçek mi olduğunu algılamakta zorlanmaktadır. Her an ölüme daha da yaklaşan kadının ruhu ile bedeninin ayrılması yavaş yavaş gerçekleşmektedir. Hâdi, bu ayrılışı “*Ruhum giderek hayâli kaldı*” dizesi ile verir. Kadının sevgilisini kaybetmesi ile birlikte ideal benini de kaybettiği açıkça ortadadır ancak kadının sevgilisinden sonra kaybettiği bir diğer şey de yaşama arzusudur. Bu arzusunu kaybetmesi ruhunun giderek geriye bir hayal kalmasına sebep olur. Kadın, bu acılı ifadelerden sonra tekrardan sevgilisini ve sevgilisi ile birlikteykenki hislerini anlatmaya başlamıştır. Sevgilisi hayatındayken onu her gördüğünde mutlu olan hastalıklı kadın sevgilisini kaybetmesi ile birlikte mutluluğunu da kaybederek acıları her geçen gün daha da çoğalmıştır. Artık kadın için eski günlere dönmek imkansızdır. Müteverrimde bu durumu bilse de kabullenmekte çok zorlanmaktadır. Bu yüzden yaşamak artık onun için çok anlamsızlaşmıştır.

Bir Kız adlı şiirin, “*Bir âh-ı garîb-âne eder mâtemi ilân / Dünyâya çöker dehşet ile zulmet-i hicrân / Dinler iken ol nağme-i dil-sûzı dirîğâ... / Lerzîde kılar kalbimi ferdâ gibi bir kız*” (Hâdi, 1892: 6) dizelerinde melankoli sonucu ortaya çıkan yas duyumu görülmektedir. Mâtem, yas demektir. Şair artık simgesel alandaki benliğinden çıkarak kendi gerçekliğine en yakın noktaya gelir. Ancak insanlar hayatta kalmak için gerçeği göz ardı etmek zorundadır. Aksi takdirde oluşacak kaos felâketi ölümü de beraberinde getirecektir. Şair hayatta kalmak için simgesel alanda kalmaya mecbur

olduğu gibi aynı zamanda arzu nesnesine de mecburdur. Çünkü arzu nesnesi şairin hayatta kalmasına sebep olan ve onu ayakta tutandır. Böylesine bir kaybın telafi edilmesi mümkün olmadığından şair matemi ilan eder.

Mutluluk bugün nasıl popülerse üzüntü de Rönesansta çok popüler bir konuydu. Dönemin doktorlarının ve filozoflarının çok ilgisini çeken de üzüntü ve ağırlık arasındaki ilişkiydi. Hekimler kara safra denilen bir sıvının yani yoğun bir maddenin aşırı artmasının vücudu ağırlaştırıp aşağıya çektiğini ve üzgün insanı sakarlaştırdığını, yüzünü çökkünleştirip yürüyüşlerini yavaşlattığını iddia ediyorlardı. Ancak bu fiziksel ağırlığın aynı zamanda kişinin karakterlerini de ağırlaştırdığı düşünülüyor. Böylece üzüntü daha kendinde, dirençli ve kararlı olmakla eş tutuluyordu (Watt Smith, 2019: 217).

İnsanoğlu melankolik bir varlıktır. Melankoli ise böbrek ile ilgilidir. Eğer böbrek kanı temizlemez ise kan siyahlaşır. Böyle bir durumda yukarıdaki alıntıda bahsettiğimiz kara safra denilen sıvı ortaya çıkar. Melankolide yas söz konusu değildir. Keder, melal, üzüntü, hüznün kayıp ile ortaya çıkan duyumlardır ve bilinçdışı ben dediğimiz şey ise kayıpların tortularıdır. İnsanoğlu kayıplarını dış dünyasında yaşar ancak kayıplar sonucu ortaya çıkan bu duyumları iç dünyasında yaşamaktadır. Kaybın arkasından yas çekilmezse, travmatik bir şey ortaya çıkar. Bu sebeple yas çekilmesi zorunludur çünkü yas çeken insan depresyona girmez. İnsan tek başına yası kaldıramayacağı için yas toplulukla çekilmesi gerekir. Burada da arzu nesnesinin kaybedilmesinden sonra çıkan ayrılığın karanlığı şairi yas çekmeye sürükler. Matem ilan ederek yas çekmeye başlayan şairin, bu yası tek başına çekmeyi kaldıramadığı görülür. Mısradaki karanlık vurgusu âdeta bizi içine çeker ve şairin çektiği yası bizim de içimizde hissetmemize sebep olur.

“Gittikçe büyür hiddet ile haşyet-i ekvân / Baktıkça gelir âdeme rîkkâtle her insan / Bu leyl-i musîbette olur da yine peydâ / Etrâfa saçar şu’le-i Süreyyâ gibi bir kız” (Hâdi, 1892: 7) dizeleri dünyanın durumu anlatır. Dünya ilk yaratıldığı andan bugüne kadar hiddet ve korkuyla büyümektedir. Burada büyüyen dünyanın içindeki insanlardır. İnsanlar gün geçtikçe kötüleşmekte, acımasızlaşmakta aslından kopmaktadır. İnsanlar aslına yani “âdem” e sadece sevgi ve merhametle birbirini kucakladıklarında ulaşır. Geceler karanlıktır. Gecelerin karanlığı da bu acımasızlığı simgeler. Hüznün ve melankoli burada kendini oldukça hissettirmektedir. Şairin yaşadığı dönemin izleri ve baskısı şiire tesir etmiştir. Baskıdan dolayı insanlar artık toplumdan tamamen uzaklaşmış, şefkat ve merhameti unutarak hiçbir şeye

tahammülleri kalmamıştır. Tüm bu olumsuzlukların yaşandığı bu uğursuz zamanlarda bile sevgili parıltısını saçmaktadır. Şair kızı anlatırken benzetmelerden yararlanarak, sevgilisini Ülker yıldızına benzetir.

*Bilmem ki neden ölmüş iken hâslı bî-hoş
Hâlâ ediyor hâtıralar fikrimi hâmûş
Lâkin ederim âlemi, âlâmı ferâmûş
Ol dem ki çıkar pîşime sevdâ gibi bir kız
Baktıkça derim işte Züleyhâ gibi bir kız (Hâdi, 1892: 7).*

Etimolojik açıdan bakıldığında Arapça kökenli bir kelime olarak dilimize giren “sevdâ” kelimesi, Arapça da “kara siyah, melankoli” anlamlarına gelmektedir. Sevdâ “aşk” kelimesi ile eş anlamlı olarak görülmesine rağmen aşka göre daha yoğun duygular ifade ettiği gibi daha melankolik duyuları da zihnimize çağırır. Bu yüzden halk dilinde sıklıkla “sevdaya düşmek”, “sevdânın esiri olmak” gibi ibareleri sık sık duyarız.

Bir duyum olarak aşkın içinde her ne kadar, yer yer acı, ıstırap görölse bile; aşk hem insana yaşattığı çelişik durumlarıyla hem de her tür anlam ve değeri yıpratmasıyla iyi ve kötünün ötesinde bir yeredir. Bu nedenle aşk gerek kişinin yaşamında gerekse gündelik hayatta çok farklı/değişik görüngülerle/fenomenlerle kendini gösterir (N. Şen, 2017: 46).

Sevdâ içine düşülebilen, içinde âdete kaybolunan bir duygular bütünü olarak ifade edilebilir. Sevgi, kin, hırs, arzu gibi birçok duyguyu içinde barındırmasından dolayı sevdâ hayatımızın her yerinde olumlu ve olumsuz olarak kendini gösterir. “Aşkta gerilimi var eden de zıtların birlikte açığa çıkması kaynaklıdır” (Kurtar, 2014: 152). Şairin kadını sevdâ olarak nitelendirmesi de bu zıtlıklardan kaynaklıdır. Bir kalp titreyişi olarak başlayan aşkı artık onu çelişkiye sokmaktadır. Şair kadına karşı hem sevgi, aşk, mutluluk ve arzu duyar hem de melankolik bir acı ve ıstırapta hisseder.

Mezar Başında adlı şiirin “Yâd etmek için şebâb-ı ömrü / Aşkın oluyor vesîle cânâ / Teşdît ediyor mihenle hayfâ / Bir girye evet, azâb-ı ömrü” (Hâdi, 1892: 7) bu ilk dizelerinde gençliğini sevgilisi üzerinden hatırlamaktadır. Gençliğini hatırlamak istediğinde şair sevgilisine duyduğu aşkı düşünmeye başlar ve bu vesile ile geçmişini hatırlar. Burton’un üç cilt olarak yazdığı melankolinin farklı boyutlarını ele alan *Melankolinin Anatomisi* isimli çalışmanın üçüncü cildinde melankoliyi, melankolinin özel bir türü olan aşk melankolisine dayandırır. Sevgilinin aşkı kaybedildiğinde veya

aşka ulaşılmadığında şair aşktan kaynaklı melankoliye tutulur. Sevgilisine duyduğu aşkı onun sıkıntı ve acılarını şiddetlendirerek yalnızlaşmasına sebebiyet verir. Teber’e göre hiçbir örgütlenmenin içerisinde yer almayan bireylerin davranışları ve tavırları bir başkaldırıdır. Bunun sebebi ise başka dünya özlemidir (Teber, 2013: 147). Melankolide geçmiş güzel günlerin hatırlanması ve onlarla avunulmaya çalışması sık karşılaşılan bir durumdur. Şair burada başka düzeni geçmişinde arar. Geçmişi ona azap ve sıkıntı verse dahi sevgiliyle birlikte olmasından dolayı geçmişi bugünününden daha güzeldir.

*Ellerimi tutup bana vedâ'n
Geldikçe o dem bugün hayâle
Dehşetli zalâm içinde sevdâ
Dâim oluyor da böyle peydâ
Telkîn ediyor bana memâtı (Hâdi, 1892: 8).*

Şair sevgilisinin onun ellerini tutarak veda ettiği günü bir türlü unutamaz ve bu durum şairi melankoliye sürükler. Freud melankoliyi açıklarken yaşanan ayrılık ardından egonun libidal enerjisini nesne üzerinden tamamen çekerek kendisini özgür kılması gerektiğini ancak bunu yapamayarak nesneyle özdeşleştiğini söylemektedir. (Freud, 2019: 16). Şairin içinde çektiği acının büyüklüğü “zalâm” göstereni ile verilir. Zalâm kelime anlamı olarak “karanlık” demektir. Karanlık sadece siyah bir boşluktan ibarettir ve bu boşlukta hiçbir ışık, hiçbir renk bulunmaz. Şair bu boşluğun yani hiçliğin içindedir.

Hiç kuşkusuz acı, keder, yas kayıpların arkasından ortaya çıkan duyumlardır. Bu hisler insanın özne olarak kurulumuyla ortaya çıkmaya başlar; çünkü insan Ödipal sürecin sonunda dil ile kurulmaya başlandığı andan itibaren toplumsal ve cinsiyet rollerinin kabul edilmeye başladığı andan itibaren saf kendiliğine ait otantik ve egzotik duyum ve algılarını, ötelemek, bastırmak zorunda kalır. Dolayısıyla her özne kurulumu aynı zamanda içinde boşluğu barındırır; çünkü özne kendisini ötelemeyle, bastırma ile kurmuştur. İşte keder, hüznün, yeis, yas gerçeklik ilkesi ile haz ilkesinin hem birbirine olan zıtlığı, savaşı ve çatışması hem de birbirini varetme diyalektiği kaynaklıdır. Çünkü haz ilkesinin doğal sınırı gerçeklik ilkesidir (C. Şen, 2017: 46-47).

Artık şair için, var olan her şey sadece bir “hiç” ten ibarettir. Bu hiçlik de ortaya çıkan tek şey şairin sevdasıdır. Sevgilisinin onu terk ettiği gün aklına geldikçe şair bu karanlığın içinde sevdası ile baş başa kalır. Sevda normal şartlar altında bireye hoş

hisler uyandıran bir duyumken şiirde şair bunu bilinçli olarak “zalâm” sözcüğüyle kontrast yapmıştır.

Geçmişe saplanmış, aşılmaz bir deneyimin cennetine ya da cehennemine gerileyen melankolik kişi tuhaf bir bellektir: Her şey geçip gitti, der gibidir, ama ben o geçip giden şeye sadığım, ona çivilenmişim, bir devrim olanağı yok, gelecek yok... Aşırı şişmiş, abartılı bir geçmiş ruhsal sürekliliğin tüm boyutlarını işgal eder. Ve yarınsız bir belleğe bu bağlılık, kuşkusuz aynı zamanda, narsistik nesneyi biriktirmenin, çıksız bir kişisel mahzen mezarın kapalı odasında ona üstüne titreyerek bakmanın da bir aracıdır (Kristeva, 2009: 76-77).

Sevgili yitimi, geride kalan kişide narsistik bir yaralanmaya sebep olmaktadır. Sevgi nesnesi yitirildiğinde kişi kendi yansımasını yani kendisinden bir parçayı da yitirir. Bu yüzden sevgi nesnesi bir beden olarak arzuyu uyaran bir kaynakken aynı zamanda bilişsel anlamda kişinin kendi imgesini kendisine yansıtan bir aynadır. Aynanın yıkılması kişinin kendini var ettiği düzlemin yıkılarak aşk acısının doğması ile sonuçlanır. Ancak âşık olmak aşk acısını da kabul etmek anlamına gelir (David Nasio, 2007: 68). Yine burada da tıpkı böylesi bir durum söz konusudur. Şair sadece sevgilisini yitirmekle kalmamış aynı zamanda kendi görüntüsünü de yitirmiştir. Şairi ölüme yaklaştıran sebep de budur. Çektiği aşk acısından dolayı ölüm, şairi sürekli olarak telkin etmektedir. Aşk acısının bu denli şiddetli olması sadece sevgilisini ve ondaki görüntüsünü kaybetmesinden dolayı değil, aynı zamanda kavuşmaya dair bütün umutlarını da yitirmesinden dolayıdır. Giden sevgili ayrıldığı kişiden yalnızca bir parça götürmez beraberinde asla sahip olunamayacak bir birliktelik ihtimalini de götürür (Avrane, 2014: 39). Yani şair aslında bir sevgiliden daha fazlasını kaybeder. Kristeva, kişinin tercihlerinde eskiden yitirilmiş bir sevgi nesnesinin daha sonra seçilen bir sevgi nesnesine etki ettiğini bu vesileyle yaşanan kayıpta duyacağı hüznün daha şiddetli olacağını belirtir (Kristeva, 2019: 13). Şiirde şairin sevgilisini kaybetmesinin akisleri, şairin geleceğine de yansıyacaktır.

Kaybının aksilerini geleceğe taşıyan şair, kaldığı yerden yaşamaya ve hayatına devam etmeye çalışsa da başarılı olamamaktadır. Ayrılıkların acılı bir süreç oluşu kuşkusuz bir gerçektir. Sevgili ile olan bağın kopmasının yarattığı acıyı, kişinin toplum içinde kendisini yeniden konumlandırabilme çabası takip eder. Yeni konuma alışmak, aynı zamanda kaybın kesinliğini onaylamak anlamına geldiği için acı duyumunu artırır (Bowlby, 2015: 114). Buradaki “Telkin ediyor bana memâtı” mısrası ile şairin geçmiş

günleri aklına geldiğinde hem ölüm arzusunun hem de melankoli duyumunun arttığı görülmektedir.

*Bir kabr-i dil-fiğâr
Berâber girye-bâr
Bir zülf-i târumâr
Hep şâir-ânedir
“O pek muzlim hayâl
Pîş-i hakîkatte
Mübhem, bî-gânedir (Hâdi, 1892: 13).*

Terâne adlı şiirde sevgilisini kaybeden şair, mezar başında ağlamaktadır. Şair gönlünü sevgilisine vermiştir ancak sevgilisine kavuşamadan, sevgilisi ölmüştür. Bu ölümü kabullenme sürecinin gerçekleşmeyişi veya bu kabullenmenin uzun sürmesinin sebebi ayrılıktır. Fakat bu dizelerde geçen ayrılık tekrar kavuşulması mümkün olmayan bir ayrılık yani ölümdür. Keder ve eleminden dolayı yaralanan şairin gönlü de sevgiliyle birlikte mezara girmiştir. Şairin sadece sevgilisini değil, kendinin aynası olan sevgilisindeki kendisinin görüngüsünü de kaybetmiştir. Bu yüzden yas çekmektedir. Freud’a göre yas “...her zaman sevilen bir kişinin ya da onun yerine konmuş vatan, özgürlük, bir ideal vs gibi soyut bir değer kaybedilmesine verilen tepkidir” (Freud, 2019: 10). Şairin çekmekte olduğu yas, görünüşüne de yansımaktadır. Saçları da kendisi gibi “*târumar*” olmuştur. Çaresiz hâlde bulunan şairin gözyaşlarına darmadağın olmuş saçları eşlik etmektedir. Bireyin hayatında yaşamış olduğu kayıplardan en büyüğü ve melankoliye eğilimin en üst seviyede olduğu kayıp sevgilinin kaybıdır. Freud’ a göre bunun sebebini, ikili duygusal ilişkilerde arzu nesnesinin kaybının diğer kayıplarla karşılaştırıldığında ego üzerinde daha yoğun bir gerilim yaratarak yasin patolojik boyut kazanmasına neden olabileceğidir (Freud, 2019: 17). Burada da aynı durum söz konusudur. Kayıp nesnenin vermiş olduğu boşluk şairi hem fizikî hem de manevî olarak perişanlığa sürüklemektedir. Bu fizikî ve manevî görünüş şaire özgü bir tavidir.

Şairin hayalleri, gerçeğin sert yüzü ile karşılaşınca karanlıklaşır. Şair sadece sevgilisini değil, sevgilisiyle birlikte yaşama sevincini, kendi görüntüsünü, umudunu ve hayallerini de kaybeder. Bu nedene üzüntü ve kedere boğulur. Artık şair sevgilisiyle hayallerinin gerçekleşmeyeceğini, onu hayatı boyunca bir daha asla göremeyeceğini bilir. Bu durum da şairin hayallerini aydınlatan ışığın sönmesine yol açar. Lacan’a

göre “Gerçek”, simgesel ve imgesel düzene dâhil olmayan olan her şey için kullanılabilir. Gerçek, dilsel alanda olmadığı için dil ile herhangi bir bağı yoktur. Gerçeğin bağı maddeseldir. Örneğin ölüm olgusu ve beden gerçektir, gerçek alanına dâhildir. Gerçek dilsel alana dâhil olmadığı için anlatılamaz. Gerçek, kültürel yani simgesel alanın ötesinde bulunmaktadır. Burada da gerçek sevgilinin ölümüdür. Sevgilinin ölümü gerçeğin, önündeki bütün hayaller artık belirsiz bir yabancı hâline gelir. Gerçekleşme ihtimali olmayan bu hayaller artık şaire karşı yabancılaşır.

“Şeb-reng-i zevâl / Pîş-i sefâlette / Pek hazin-ânedir” (Hâdi, 1892: 13). Yokluk, hiçlik demektir. Hiçlik ise boşluğu beraberinde getirir. Bundan dolayı rengi “zevâl” yani karanlıktır. Karanlıkta var olan şeyler de görünmez, bu yüzden varlığımız hiçliğe düştüğünde, bu karanlık da kaybolur. Hiçliğe düşen birey ham maddî hem de manevî olarak sefaletle mahkûm olur. Bundan dolayıdır ki şair burada sefaletin daha ötesinde ve önünde duran şeyin yokluğun karanlık rengi olduğunu ileri sürer. Şairin hiçliğe düşmesinin nedeni sevgilinin gidişidir. Sevgili gidişiyle birlikte gerisinde karanlığı bırakır. Karanlığın aydınlığa dönmesi sadece sevgilinin geri gelmesiyle olabilir ancak bu da imkânsızdır.

Arzunun devamlılığını sağlayan nesnesinin kaybı, beraberinde acı ve kederi de getirir. Bu yüzden sevgi nesnesinin kaybedilmesiyle, sevgi nesnesiyle kurulan bağ da yıkılacak ve karışıklık ortaya çıkacaktır (Nasio, 2007: 72). Bu içsel kargaşa sonucu şair yokluğun karanlığına düşer. Çünkü şair sevgilinin acı kaybıyla ondaki görüntüsünü de kaybettiği için kendi gerçekliğinden de uzaklaşmış olur. Aynı anda birden fazla şeyi kaybeden şairin melankoli duyumuna yakalanması da kaçınılmaz bir hâle gelir.

Hâdi *Bir Kuş* adlı şiirinin, “*Tahrîk ediyor hissîmi zulmet gibi bir kuş / Teşdîd ediyor ye’sîmi mihnet gibi bir kuş / Tazyîk ediyor rûhumu zucret gibi bir kuş / Feryâd ediyor gamlı tabîat gibi bir kuş*” (Hâdi, 1892: 25) bu dizelerinde kendisi ve kuş arasında bir özdeşim kurar. Yalnızlığın en çok hissedildiği zaman gece karanlığının çöktüğü zamandır. Cıvıltılar saçan kuşun yerini “zulmet gibi bir kuş” almıştır. Bu imgedeki kuş göstereni karanlıkta kalmış, yalnız bir kuşu ifade eder. “Şiir kişilerinin anılara yönelişi, psikanalitik bağlamda bilinçaltıyla doğrudan ilişkilidir. Psikolojide bilinçaltı, bütün anıları bir arada bulunduran bir depo olarak düşünülür. Çünkü bilinçaltı insan zihninde her şeyi kaydeder. Bunlardan başka bilinçaltı, kişiyi korumak

için olumsuz duyguları bastırır, genellemeler yapar ve ilgiler kurar” (Karabulut, 2013: 119). Şair de tıpkı bu kuş gibi yalnızdır ve bu yüzden kuş onun bilinçaltındaki hislerini harekete geçirir. Şairin kuşta kendi yansımasını görmesi, yalnızlığından kaynaklı ortaya çıkan üzüntüsünü şiddetlendirir. Şiddetlenen bu üzüntü zamanla yasa dönüşecektir. Freud’a göre yas “...her zaman sevilen bir kişinin ya da onun yerine konmuş vatan, özgürlük, bir ideal vs gibi soyut bir değer kaybedilmesine verilen tepkidir” (Freud, 2019: 10). Şairin de bu üzüntüsünün sebebi geçmişte yaşadığı kayıplardır. Geçmişte yaşanılmış olan kayıplar bugün mevcut anda karamsarlık, melankoli ve yas duyularının ortaya çıkmasına yol açar. Şairin karamsar ve melankolik hâli mekân yani tabiata da yansımıştır. Hâdi’nin ruh hâliyle ilişkili olarak tabiat da “*gamlı*” olarak nitelenir.

“*Bir subh-ı letâfette zalâm-ı ezeliyyet / Birdenbire olmuş da lisân-ı ebediyyet / Şûrîde olan ehl-i dile ders veriyorken / Tahrîk ediyor hissîmi zulmet gibi bir kuş*” (Hâdi, 1892: 26). Bu dizelerde düzene aykırı bir durum söz konusudur. Sabahın olması ile birlikte güneş doğup etrafın aydınlanması gerekirken, sonsuz bir karanlık meydana gelmektedir. Buradan artık şair için gece ve gündüzün bir önemi kalmadığını anlamak mümkündür. Şairin gecesi, gündüzü, sabahı, akşamı sadece sonsuz bir karanlıktan ve boşluktan ibarettir. Karanlığın sonsuzluğu hiçliğin sertliğini vurgular. Artık şaire yaşam anlamsız gelmektedir. Şairin hislerini kışkırtan bu sonsuz karanlıktır. Şiire hâkim olan hüzn ve melankoli temasının altında yatan şairin bilinçaltıdır. Hâdi’nin bilinçaltındaki saklı bulunan düşünceleridir. Bu düşünceler benlik arayışından kaynaklanmaktadır. Kimlik, insanın toplumdaki yerini ve statüsünü oluşturur. Çünkü insan yaratılışı gereği bir yere, bir topluma veya herhangi bir şeye ait olma isteği duyar. Kimliğini oluşturmaya çalışan birey bu sırada ben olma savaşı da vermektedir.

Benlik “en geniş anlamıyla kendisinin ne olduğunu söyleyebileceği her şeyin toplamıdır” (Özen ve Gülaçtı, 2010: 22). Ben ve ötesindeki benini arayan birey “ölüm, yalnızlık, ötekileşme, huzursuzluk, mutsuzluk ve özgür olma durumunu yaratır ya da özgür olma durumunu sınırlar” (Şahin, 2018: 101). Şairde bu arayış sürecinde de mutsuzluk, melankoli durumlarını yaratmış ve kaçış isteğine yol açmıştır. Şair artık yaşadığı dünyayı bayağı bulmakta ve kaçmak istemektedir. Bu durum Servet-i Fünûn dönemi sanatçılarında da görüldüğü için Hâdi ve Servet-i Fünûn sanatçıları arasında bir ilişki kurmak mümkündür.

“Ol levha-i ilhâm tulûâta bakar da / Gittikçe büyür fikr-i beşer pîş-i nazarda / Lâkin ne için böyle hazîn-âne seherde / Feryâd ediyor gamlı tabîat gibi bir kuş” (Hâdi, 1892: 26-27). İnsan tabiata baktığında bu manzaradan ilham alır. Şair artık bu durumun eskide kaldığından bahseder. Artık durum tamamen değişmiştir. Güneşin yeni yeni doğmasıyla etrafta kızıl aydınlıkların olduğu seher vaktinden bile artık şair ilham alamaz. Güneşin doğması ile karanlık sona ererek, şair acı ve sıkıntılarından kurtulması gerekirken bu mümkün olmamaktadır. Güneşin doğması bile şairin hayatını aydınlatmaz. “Yazar örnek bir çilekeştir, çünkü hem acı çekmenin en derin katmanlarına inmiş, hem de acısını yüceltmede profesyonel bir yöntem keşfetmiştir. Yazar, bir insan olarak acı çeker; yazar olarak da bu acısını sanata dönüştürür” (Sontag, 1991, s.131). Şiirin tamamına hâkim olan kuş imgesi burada da kendini gösterir. Kuş, cıvıltısıyla insandaki neşe ve mutluluk hislerini çağrıştırmaya gerekirken tam tersi özellikler gösterir. Şairin hüznü ve kederli tabiatı, kuşun görünümünü de değiştirmiştir. Kuşun insana huzur ve mutluluk veren hoş sesi artık acı ve hüznü dile getiren feryatlara dönüşmüştür.

*Âsumân aşkı istîlâ eden bir hazîn
Fikr-i âteş-nâkıma dehşet verirdi mey gibi
Hiss-i sevdâ, ye's -i vuslat bâis-i feryâd olup
Kûşe-i zillette kalbi inletirken ney gibi
Meskenet, mihnet hemîşe bir melâl u ızırâb
Birbirin tâkip eder emvâc-ı pey-der-pey gibi
Ağladım şeb-tâ-seher düzah-nümâ-yı hicr ile
Çıktı efgânım semâya nâle-i hey hey gibi* (Hâdi, 1892: 30).

Kitâbe-i Teesürden isimli şiirin mısralarına şair, felekten şikâyet ederek başlar. İskender Pala'ya göre; Felek gökyüzü, sema, kader; her gezegene mahsus gök tabakası demektir. Eski inanışa göre felekler dokuzdur ve bu, Batlamyus sistemine dayanır. Bu sistemin düşüncesine göre, dünya kâinatın merkezidir ve Dünyayı dokuz felek çevrelemektedir (Pala, 2014: 149). Felek, şairin aşkını ele geçirerek hükmü altına almıştır. Aşkını kaybeden şairin üzüntüsü de çılgınlığa dönüşmüştür. Şair aşkından dolayı o kadar bîçare ve kendinden geçmiştir ki sevdasının vermiş olduğu hisler onu günden güne güçsüzleştirir. Aşkına kavuşamayan ve dünyayla bağını büyük ölçüde kesen şairin yanında kimsesi yoktur. Bu yüzden kimsesiz köşelerle tek başına ağlayıp, inleyerek acı çekmektedir. Şair acı çekerken ağzından çıkan bu iniltilerini neyin sesine benzetir. Üflelemeli bir müzik aleti olan ney, üflendiğinde acıklı ve hüznü insanı

kendinden geçiren sesler çıkarır. Şairin çığlık ve feryatları da tıpkı bu ney sesi gibidir. Şaire göre ayrılık cehennem ile eş tutulmaktadır. Şairin çektiği ayrılık acısı cehennem azabı kadar büyüktür. Şairin bu acı inlemeleri gecedan sabaha kadar hiç durmadan devam etmektedir. Artarak devam eden bu ses semaya ulaşmıştır. Sevgilisine ulaşamayan şair, feryat ve inlemelerini semaya göndererek sevgilisine sesini duyurmaya çalışmaktadır.

*Kaplamış tariki mâtem-i humret-ı rûhsârını
Âlemin âmâli etmiş pâ-y-mâl efkârını
Ağlıyor gördükçe hayfâ infîâl-i icbârını
Sanki yüklenmiş hayâtın büsbütün ekdârını
Hüzn ile âlûdedir mihnetle şimdi pîç ü tâb
Zâil olmuş çehresinden hâsılı nûr-ı şebâb
Âşkın tezyîn için feryâd-ı âteş-bârını (Hâdi, 1892: 32-33).*

Abdülkerim Hâdi'nin *Şarkı* şiirinde melankolik ve hüznü bir hava hakimdir. Şair bu dizelerde acı ve ıstırap içerisindedir. Âlem bile bu acıları gördükçe ağlamaktadır. Hüzn ile başlayan bu sıkıntı zamanla giderek artmış ve bir iç sıkıntısı hâline gelmiştir. Günlük hayatta da sık sık melankolik hava içerisinde olan bireylerin gün geçtikçe bu melankolinin tüm vücudunu sardığı ve hatta günlük işlerini dahi yapamayacak dereceye geldiği bilinmektedir. “Melankolik eski çevikliğini, canlılığını kaybeder. Ağır ağır yürür, iki taraflı felç geçirmiş bir adamın hâlini andırır. Tembelleşir, lakırdılar bile ağzından istemeye istemeye çıkar” (Uzman, 1935: 215). Kişinin acı ve üzüntü ile geçen her anı onu hem fizikî hem de ruhî olarak etkilemektedir. Burada da aynı durum söz konusudur. Hayatın tüm yükünü ve acısını üzerinde taşıyan şair yüzündeki o parlaklığı, tazeliği, canlılığı yani gençlik nurunu kaybetmiştir. Yaşadıklarının ağırlığı yüzüne yansımış, acıları hem fizikî hem de ruhî olarak şairi yıpratmıştır. Dizelerde verilen bilgilere göre bu sıkıntıların tek sebebi aşktır. Şair aşkından dolayı adeta bu ateş saçan feryatları süslemek için acı çekiyor gibidir. Bu durumda acının kötü bir şeyden ziyade aşkın ayrılmaz bir parçası hatta süsü olduğu söylenilebilir.

*Bildirmedi, mâderim ölmüştü vedâ'-hân
Gönderdi peder gezmeye evden beni ol ân
Geldim eve akşamdı şetâretle habersiz
Koşmakta idim – Anne – diye hem de kedersiz
Girdim odaya mâderimi görmeye birden
Gördüm ki peder giryeler îsâr ediyordu*

*Âlâmını setrelemiyordu kederinden
Bir hüzn ile bir ye's ile hep - yâr - diyordu
Baktım ki yatak kalkmış idi eski yerinden
Hayretle peder gördü beni hayret içinde
Göz yaşlarını sildi de âgûşına aldı
Sevdi beni evvelce fakat sonra da daldı
Deryâ-yı tahayyülde melûl-âne ki kaldı
Kaldım bu fenâ manzaradan dehşet içinde (Hâdi, 1892: 35).*

Melankoli konusu, *Nevha-i Yetîmâne* adlı şiirde de işlenen konulardan biridir. Dizeler, şairin annesinin öldüğünü öğrendiği ilk anda yaşadıklarını anlatır. Annesinin ölümü başta bilerek çocuğa söylenmemiştir. Bu yüzden çocuk her zamanki gibi günlük yaşantısına devam etmekte, koşup oynamaktadır. Odada babasını yas içinde ağlayarak gören çocuk, ilk başta olayı algılamakta oldukça zorlanır. Çocuk şaşkınlık içinde etrafa bakarken babası kederini gizleyemeden hüngür hüngür ağlamaktadır. Freud, yaşanan kayıpların içerisinde en acı olanının sevgi nesnesinin yani eşin kaybı olduğunu dile getirir. Eşini kaybeden adamda da bu durum söz konusudur. Karısını kaybeden ve çocuğu ile bir başına kalan adamın acısı saklanamayacak kadar büyüktür. Ancak yine de otoritenin ve yasanın sembolü olan baba, çocuğunun iyi olması için tüm melankolisine rağmen oğluna iyi gözükmeye çalışır. Çocuğun babası derin bir azap içinde kıvransa da hayatın devam ettiğini ve çocuğunu da düşünmesi gerektiğinin farkında olarak gözyaşlarını bilinçli olarak sildiği açıktır. Adam gözyaşlarını bilinçli olarak silmiş olsa da sonrasında bu kaybın yasını tutması gereklidir. Çünkü kaybın arkasında yas çekilmemesi ölüme sebep olacaktır.

*Vaktâ ki gelir sımâha feryâd
Mâzîyi ben eylerim tahattur
Vaktâ ki eser hafîf hafîf bâd
Ol yârîmi eylerim tefekkür
Hüznümle derim hazîn hazîn âh (Hâdi, 1896: 10-11).*

Abdülkerim Hâdi *Eyvâh* adlı şiirinde melânkoli apaçık bir şekilde kendisi hissettirmektedir. Rüzgarların şairin kulağına feryat seslerini getirdiğini ifade eden şair, rüzgârın basit olarak bilinen anlamından çıkarmış ve onu haber getiren bir elçi konumuna yerleştirmiştir. Rüzgârlar, mevsimsizdir. Havanın durumuna bağlı olmaksızın ansızın meydana gelebilmektedir. Rüzgârın ortaya çıkması, tozun ve toprağın havalanmasına sebep olmaktadır. Burada da rüzgarla birlikte şairin geçmişinde gömülü kalmış aşkı rüzgârın esmesiyle ortaya çıkmış ve şairin

geçmişindeki günlerini aklına getirmiştir. Şair, geçmişe özlem duymaktadır. Çünkü geçmişte sevgi nesnesiyle olan bağı artık kopmuş ve sevgiliyle kavuşma ümidi artık tamamen yok olmuştur. Bunun farkında olan şairin elinden hüznle “âh” demekten başka bir şey gelmez.

Hüzün depresyonun temel ruh hâlidir ve bu hastalığın iki kutuplu biçimlerinde manik coşkuyla nöbetleşse de keder, umutsuz kişiyi ele veren en önemli belirtidir. Hüzün bizi duyguların, kaygı korku ya da sevincin bilmecemsi alanına götürür. Sözel ya da göstergesel ifadelerine indirgenemez olan hüznün (her duygu gibi), dışsal ya da içsel travmaların yol açtığı enerji yer değiştirmelerinin ruhsal temsilidir (Kristeva, 2009: 32).

Şairin bu tavrı, melankoliklere özgü olan bir tavidir. Melankolikler kayıp nesnesini tekrar bulamayacağını fark ettiklerinde, geçmişe özlem duyarak o güne dönmek isterler. Çünkü varlıktan yokluğa oldukça keskin bir düşüş yaşaması karşısında melankoliliğin hissettiği çaresizlik, onun hayatını durma noktasına getirmektedir.

*Vaktâ ki bahâr olur nümâyan
Tezyîn olunur çiçekle dünyâ
Vaktâ ki çimenlenir beyâbân
Derdim çoğalır benim dirîğa
Ağzımdan o dem çıkar da bir vâh! (Hâdi, 1896: 11).*

Yazarın dizelerindeki ifadelerinde kaygısı ön plana çıkmaktadır. Çünkü baharın gelmesi, çiçeklerin açması, kırların çimenlenmesi gibi durumlar insanda hoş duygular uyandırırken, şairde bu duyguların tam tersi görülmektedir. Baharın gelmesiyle şairin dertleri çoğalmakta ve ağzından “vâh” çıkmaktadır. Bu durum kaygı durumunun herkeste farklı zaman ve olaylar karşısında ortaya çıkmış olduğunun göstergesidir. Çünkü, “(...) olaylar karşısında duygularımızın niteliğini ve yoğunluğunu asıl belirleyen, olayların kendilerinden çok, kişinin onlara yüklediği anlamlardır” (Özer, 2007: 13). Şair de baharın gelmesini kendine tehdit olarak görmektedir. Çünkü baharın gelişiyle dünyadaki her şey güzelleşirken, şairin sevgilisi yanında olmadığı için şairin hayatı güzelleşmeyecektir. Şair duyguları arasında sıkışmışlığını ve çaresizliğini ortaya koymak için çiçeklerin açması ve dertlerin çoğalması gibi tamlamaları bir arada kullanarak kontrast yapmıştır. Şairin bu kaygı ve

korkuları zamanla onu kedere boğacak ve kayıp nesnesini elde edemediğinden dolayı melankoliye sürükleyecektir.

*Vaktâ ki hüçûma bed'le ekdâr
Bin türlü melâl eder tevellüd
Vaktâ ki mihen içinde efkâr
Bin türlü hayâl eder tevellüd
Giryem karışır gadaba ol-gâh! (Hâdi, 1896: 11).*

Şairin acı ve kederinin en görünür olduğu dizeler burada bir araya toplanmıştır. Santimentalizm etkisiyle ortaya çıkmış umutsuz bir aşk acısı ve kederi yansıtan bu dizelerde şair, açıkça üzüntüsünü dile getirmektedir. Şairde karşılık bulmadığı aşkından dolayı ortaya çıkan melankolik bir tavır söz konusudur. Bu tavır sadece şaire özgü değildir. “Marazi bir duygusallık, saplantı hâlinde bir ağlama hissi, dönemin bütün sanatçılarında mevcuttur” (Bekiroğlu, 2011: 355). Bireysel bir duyuş tarzıyla kaleme almış olduğu şiirinde şair, acı çekmektedir. Ancak bu acıdan ve kederden kurtulmak onun elinde olmasına rağmen şair bunu yapmak istemez. Sürekli olarak geçmişini hatırlayarak acı çekmekten zevk alır. Burada şairin melankolilere özgü olan narsistik bir tavır takındığı aşıkardır. Çünkü sevgi nesnesiyle kurulmuş olan narsistik özdeşleme, sevgi nesnesine hissedilen duygunun yerine geçmiştir ve bu durum sevilen kişiye karşı hissedilen öfke duygusuna rağmen kişinin saplantılı aşk duygusundan vazgeçememesine sebep olmaktadır (Freud: 2019: 16). Bu yüzden şair sürekli olarak acı çekmeye devam edecek ve hiçbir şey onun bu kederinin dinmesini sağlamayacaktır.

*Sevmiştim onu nihâli cândan
Olmuştu refika-i hayatım
Bilmem ki nasıl ne yolda ondan
Ayrıldım o dem bütün necâtım
Mahvoldu saâdetimle billâh! (Hâdi, 1896: 12).*

Karısını kaybeden şair, onun ölümünden sonraki hislerini dizelerini aktarmıştır. Candan sevdiği karısının, ansızın ölümüyle şairin de hayat ile arasındaki bağ kopmuştur. Bu kopuşun sebebi sevgi nesnesinin kaybıyla ortaya çıkan boşluktur. Şair, karısının ölümünden sonra onun boşluğunu dolduramamakta ve boşluk şairi melankoliye sürüklemektedir. Bu durum onun iç dünyasında oldukça ağır ruhsal bir tahribat yaşatmaktadır. Bu yüzden şair karısının ölümü ile birlikte sadece onu değil

kendi hayatına dair iyi his ve duygularını da kaybetmiştir. Şair bu kayıpların büyüklüğünü okuyucusuna “*necât*” göstereniyle vermektedir. Şair için karısı onun bir kurtuluşudur. Çünkü insan tamamlanmamış bir varlıktır ve öteki ile var olur. İnsanın âşık olma sebebi de “...kişinin kendisinden genellikle bilinçsiz olarak hoşnutsuz olmasıdır” (Reik, 2006: 23). Bireyin kendisine yönelttiği hoşnutsuzluk ideal bir imaj üretmesiyle ilgilidir. Kişinin olmak istediğine dair oluşturduğu imaj, ego idealini oluşturur. İdeal Ego ve Ego İdeali birbirinin yerine kullanılan kavramlar olmalarına rağmen ikisi arasında farklılık bulunmaktadır. İdeal Ego ayna evresinde oluşturulan tamlik yanılsamasıyken Ego İdeali kültürel alanda kişinin imaj olarak benimsediği kişilerle özdeşleşmesidir (Avrane, 2014: 10-11). Şair de burada sevgi nesnesi olan karısı ile özdeşleşmiş ve karısının kaybı onda tamamlanamaz bir boşluk yaratmıştır.

*Birdir, dem-i mihnetimle şâdım
Mâdem ki nihâyet-i hazândır
Hiç ben de olur muyum ki nâdim
Çarhın emeli fedâ-yı cândır
Yârim benim eyliyor teccessüm
Virdim ile rûz-ı şeb de yâdım
Meftûnı bulduğum tebessüm
Ulvî ise de yok i'timâdım
Bastı yine gamlı bir tahayyül* (Hâdi, 1896: 18).

Tahayyül isimli şiirinde şair, hayattan zevk almadığı için ona göre hayat anlamını yitirmiştir. Bu yüzden kederli zamanıyla sevinçli zamanı arasında hiçbir fark yoktur. Şair içinde olduğu bu durumu hayatının sonuna yaklaşmış olmasıyla ilişkilendirmektedir. Bu sebeple yaptığı hiçbir şeyden pişmanlık duymamak ister. Şairin bu sözleri aslında bilinçdışında pişman olduğu çok şeyin olduğunun göstergesidir. Çünkü, bilinçdışı söylenmeyen söylenilemeyen şeydir. Şair dizelerinde her ne kadar pişman olmadığını, pişmanlık duymaması gerektiğini söylese de pişmanlık içerisinde. Bu pişmanlık şairin gündüz düşü görmesine sebep olmaktadır. Bu düş ulaşamadığı arzu nesnesinin yani sevgilisinin düşüdür. Çünkü “Nesne yiterken, gerçek kaynağını, ışığını yitirir ve gölgesini bırakır” (Parman, 2004: 168). Şairin hayatının tam merkezinde bulunan bu gölge, kayıp nesnenin boşluğu dolana kadar şairle birlikte kalacaktır. Boşluğun dolmaması durumunda ise şairin zihnini meşgul eden bu hayaller, melankoliyi artıracak ve zamanla şairdeki ölüm dürtüsünü şiddetlendirecektir.

*Âteş-i dil-sûz firkat-i dağdar eyler beni
Savlet-i ekdâr âlem-i bî-karâr eyler beni
Lahza lahza yoklayıp da hâtır-ı nâşâdımı
Gam ile hicrân müthiş âh ü zâr eyler beni
Görmedim bir yevm-i şâdî doğduğum günden beri
Baht-ı dûnumdur ki böyle hâk-sâr eyler beni*

*Bir nefes mühlet diler ârâm için kalbim, dirîgâ!
Vermeyip ol durur hemîşe şu 'le-bâr eyler beni
Ben hazîn, âlem hazîn, pîşimde idbârım hazîn
Ağlarım zirâ azâbım giry-e-bâr eyler beni
Dem-be-dem berk-i felâket saplanır tâ kalbime
Zülf-i yâr-âsa nihâyet târumâr eyler beni
Derdimi teşrîhe yoktur takdîm Allah bilir
Ben eminim oldurur mihnet gubâr eyler beni*

*Geldi yâda vehleten geçmiş cefâlardan beri
Çıktı arşa -ağladım- müdhîş sadâlardan beri
Kalbimi tahrîb için saplandı gûyâ kalbime
Ayrılıp yaydan hemân tîr kazâlardan beri
Mihnet-i ferdâyı telkîn etmede her dem bana
Pister-i mürge uzanmış bî-nevâlardan beri
Hasmı tahrîk eder şiddetle manzûrum olan
Her kabr yâhud ki rûh müntehâlardan beri
(Hâdiyâ) tab'ım gibi şiirim de oldu âteşin
Şâirim elbet bilir şiir âşinâlardan beri (Hâdi, 1896: 22-23).*

Şair'in, *Bir İki Gazel* ismini verdiği şiirin mısralarında, kendisinin içinde bulunduğu ruh hâlini anlatılır. Ayrılık acısı şairi gam ve kedere boğmuş ve melankolik bir tavır göstermesine sebep olmuştur. Kötü talihi şairin doğduğundan beri peşini bırakmamıştır. Yaşadığı kayıpları kötü talih olan nitelendiren melankolik şairin hem ruhunda hem de bedeninde kaybın akisleri görülmektedir. Şairin, yaşadığı kayıpların tortuları ağlama ve inlemelerle bilinç düzeyine çıkar. Şairin kalbi ve ruhu acılardan tarumar olsa da talihi ve kederi kalbinin bir an bile dinlenmesine izin vermez. Her an kalbine felaketler saplanmaya devam eder.

2.1.4. Ölüm

İnsanın kaçınılmaz gerçeği olan ölüm, soğukluğu ve karanlık rengiyle her toplumun edebiyatına konu olduğu gibi hem Ara Nesil dönemi sanatçılarının hem de Abdülkerim Hâdi'nin eserlerinde de konu olarak işlenmiştir. Ölüm kavramı nazım ve nesirde ölüm korkusu olarak işlenebileceği gibi aynı zamanda ölüm arzusu, Allah'a

kavuşma, acılardan kurtulmak için ölümü çare olarak görme şeklinde de eserlerde de konu olarak işlenmiştir.

*Beraber keşf içinde kalmış
Gûyâ ki semâ zemîne dalmış
Sor hükmünü sor sükût-ı meş'ûm
Mihnette, hayatta bence mâ'dum !
Mâ'dum ne demek? Nedir bu heyhât?
Heyhâta denir hulâsâ zulemât
Yoktur bu zalâmın intihâsı
Yok çünkü esâsı, ibtidâsı
Tevcîh-i hitâb ile (Hâdi, 1891: 5).*

Bir Müteverrimenin Nevhâ-i Me'yûsânesi adlı şiire ait olan bu dizelerde, müteverrimenin hastalığından dolayı ahiret ile dünya arasında kalışı anlatılır. Çünkü semanın ve toprağın birleştiği yer iki dünyaya da ait olmayan arafta kalan bir yerdir. Araf, TDK'ye göre cennet ile cehennem arasında kalan yere denilmektedir. Bu yerde ne hayat ne de dünyaya ait sıkıntı ve keder vardır. Bu yer semaya ait olmadığı gibi dünyaya da ait değildir. Şair toprak ve göğün birleştiği yer olarak arafı okuyucusuna verirken aynı zamanda müteverrimenin bulunduğu rûh hâlini de vermektedir. “*Mihnet*” ve “*zalâm*” imgeleri kadının bilinçdışını temsil etmektedir. Kadının bilinçdışındaki düşünceler bu kelimeler ile dilin alanına girmiş yani bilinç yüzeyine çıkmıştır. Hasta kadın çektiği acılardan dolayı ne dünyaya ait olabilmekte ne de acılarından kurtularak rûhunu teslim edebilmektedir. Kadının bulunduğu bu durumun ve içinde bulunduğu arafın başlangıcı yoktur. Burası sessizlikten ve karanlıktan ibarettir. Kadın bu karanlıktan kurtulmak için ölüm dürtüsünü harekete geçirir. Bu dürtü eğer azaltılmazsa “huzursuzluk, gerilim ve dağınık bir aciliyet hissi olarak deneyimlenir” (Leader, 2020:48). Bu his zamanla kadındaki ölüm arzusunu şiddetlendirecektir.

*Ey sâni'-i pür-kemâl olan Hak
Ey kâdir-i zü'l-celâl olan Hak
Herdem bu cihân seninle kâim
Rûhum seni cüst û cûda dâim
Ey hâlik vâhibü'l-atâya
Her zerrede zâtın âşikâr
Hâliksin evet bu âsumânı
Hâliksin evet bu bendegânı
Her şey sanırım ki münkalibdir
Rûhum sana doğru müncezibdir*

*Affeyle hatamı gerçi çoktur
Tevhîd ki hiç yüzümde yoktur (Hâdi, 1891: 5-6).*

Abdülkerim Hâdi'nin sık sık tema olarak kullandığı Allah inancı burada da karşımıza çıkar. Hasta kadın Allah'a seslenir. Onun için Allah yücedir ve bütün evrenin yaratıcısıdır. Bu yüzden kadın Tanrı'ya sığınarak ondan af diler. Adeta kadının ruhu Tanrı'ya doğru çekilmektedir. Hasta kadın ruhunun Allah'a doğru çekildiğini söyleyerek aslında onu affetmesini de istemektedir. Daha öncesinde hastalığından kurtulmak için Allah'a dua eden kadının burada değişime uğradığı görülmektedir. Kadın artık hastalığını anlatmaktan, çektiği acılardan bahsederek Tanrı'ya dua etmekten vazgeçmiştir. Bunun sebebi hastalıklı kadının her ne kadar nefes alıyor ve yaşıyor olsa da aslında bedeninin tamamen cansız olması ve sadece ruhunu hissediyor olmasıdır. Derinlerde hissettiği bu duygu kadının duygu değişimi yaşamasına sebep olmakta ve onu Allah'a yakınlaştırmaktadır. Müterverime'ye göre Allah'ın birliğini söylemeye lüzum yoktur. Çünkü o gökyüzünün, semanın ve her şeyin yaratıcısıdır. Neye bakılırsa bakılsın onun yansıması oldukça belirgindir. Kadın yaşadığı dünyaya ait olan zevklerini kaybetmiştir. Şiirin öznesinin bu dünyaya olan zevk ve isteklerinin bitmesi, hayatına yüklediği anlamın da bitmesine sebep olur. Çünkü “zevk yoksa anlam da yoktur” (Phillips, 2019:403). Bu zamana kadar iyileşmek için ettiği dualardan vazgeçmesinin sebebi de budur. Kadın artık yaşadığı bu dünyanın ebedî olmadığını ve acılarla dolu olduğunu fark ederek, yeni zevk ve anlamlar yükleyebileceği gerçek ve sonsuz olan diğer âlemi arzulamaya başlamıştır.

*Ey mevt! Beni etme sen de tahkîr
Yok etmeye kuvvet hâli takrîr
Yok bende mecâl-i bî-muhâbâ
Derdim ise pek büyük mu'ammâ
Müdhiş görünüyor garip rüyâ
Rûhum dahi elvedâda gûyâ (Hâdi, 1891: 12-13).*

Şiirin bu dizelerinde Makber'in etkisi oldukça belirgindir. Hasta kadın ölüme seslenmektedir. Ölüme seslenmesindeki sebep derdinin büyüklüğünü ve elinden hiçbir şey gelmeyişi anlatarak, ölümden medet ummaktır. Müteverime çaresizce ölüme seslenerek, ondan kendisini bu hâlden kurtarmasını istemektedir. Bu seslenmede kadının ölümü sorguladığı görülmektedir. Müteverime ölümü somut bir varlık gibi algıyarak ona kendisinden korkmadığını söylemektedir. Günlük hayatta “ölüm”

kavramı insanın tüylerini ürperen, varlığı bilinse dahi sürekli düşünölmekten kaçınılan bir olgu olmasına rağmen kadının düşöncelerinde bu durum tam tersi şekilde var olmaktadır. Hasta kadın, ölümlü düşünmekten kaçmamasının yanı sıra adeta ölümlü arzulamakta ve dertlerinden sadece ölümlü yoluyla kurtulabileceğini düşünmektedir.

*İşte kopuyor bütün urûkum
Tazyîk ediyor beni şu'ûrum
Bayılır gibi bir hâl geçirerek
Mâtem-zede dil tecessüm etti
Bî-çâre gönöl teverrüm etti (Hâdi, 1891: 13).*

Dizelerde, Ara nesil dönemine hakim olan realist ve romantik eğilimler kendini göstermektedir. Kadının hastalığının ondaki terennümlerini anlatırken bayılır gibi bir hâl geçirmesi gerçek bir durumdur. Verem tüm vücuduna tesir ettiğı için, diğer insanlara nazaran daha zayıf bir bünyeye sahiptir. Ancak damarlarının kopması ifadesini şiire daha romantik bir hava katmaktadır. Mecazlı bir söyleyiş biçimiyle kullanılan bu ifadede kadının damarları değil aslında hayatla arasında bağ kopmaktadır. Kadın yaşıyor olsa da hayatla ilgili tüm bağını yavaş yavaş kesmekte ve her an ölüme daha çok yakınlaşmaktadır. Kadın sadece bedenlen değil aynı zamanda ruhen de çökmektedir. Şuuru kadına oyunlar oynamakta ve onu zorlamaktadır. Bu ifade veremin insanları sadece görünüş olarak değil, zihinsel olarak da etkilediğini gözler önüne sermektedir.

*Hissetmiş idim bu hâli ammâ
Etmez idim âh cihâna imâ
Etmekte gönöl bu demde ifhâm
Yaklaştı vedâ dehre eyyâm
Olsun bana hâb-gâh ki makber
Bahtım gibi kâinat da muğber (Hâdi, 1891: 13).*

Kadın, başından beri bu sanrılardan dolayı başına geleceklerden haberdardır ancak buna rağmen bu duygularını dünyaya ima ederek, isyan etme tenezzülünde bulunmaz. Ancak bu dizelerde dikkati çeken en büyük unsur makberin, bir uyku yeri olarak görülmesidir. Kadın için ölümlü o kadar istenilen bir durumdur ki, ölümlü tüm acılarını unutturacak bir yatak olarak düşünmektedir. Uyku hâli insanın en masum ve en savunmasız olduğu anlar olarak bilindiğı gibi aynı zamanda hiçbir şey düşünmediğı, dünyaya ait bütün beşerî durumları unuttuğı bir hâldir. Bu sebeble uyku ile makber arasında bir benzerlik bağlantısı kurulmuştur. Evrenin bahta benzetilmesi ve küskün

olması ifadesi kadının her ne kadar ölümü arzulasa da ölüm olgusunun daha tam olarak kabullenilmediğinin göstergesidir.

*Olmaktadır her nefeste sadd-âh
Râzım benim oldu bir sitem-gâh
Sâkin olurum (o !..) inzivâda
Feryâdımı duymaz hiç fenâda
Elbette eder sükût mezarım
Bense edemem ki bî-karârım (Hâdi, 1891: 13).*

Kadın için yaşamak artık öylesine acı veren bir hâl almıştır ki, her nefeste ağzından âhlar oluşur. Bu yüzden bilinçaltında bulunan düşünceleri artık bilinçdışına sitem dolu sözler ile çıkar. Bilinçaltının dışı vurumu noktasında kadın tek başınadır. Simgesel alanın sınırları içerisine girmekte zorlanan kadın, acısını anlatmak için feryat etse de bu feryatlar ağzından dökülmez, bu çığlıkları sadece kadın kendi duyar ve hisseder. “İnzivâ” göstereni şiirin melankolik havasını iyice belirginleştirerek, kadının yalnız ve kimsesizliğinin altını çizmektedir. Kadın sadece dünyada değil, mezarında da yalnız kalacağını ve içinde kopan çığlık seslerini kimsenin duymayacağını bilmektedir. Yaşarken duyulmayan çığlıkları elbette ki öldüğü zaman da kimse tarafından duyulmayacak, kadının çektiği acıları hiç kimse bilmeyecektir. Kadının bu sitemleri sadece kaybettiği sevgilisine değildir. Kadın, yaşama da sitem etmektedir. Çünkü ölüm, henüz kadının kapısını çalmamış kadın henüz çektiği azaptan kurtulamamış ve her gün içindeki acıyla yaşamaya devam etmektedir.

*Sevdâ ki beni bu hâle koydu
Hâlim ile hâl-i âlem oydu
Çoktan beridir yatak mekânım
Hicrân ile geçmede zamanım
Beyhûde değil mi?... Âh-ı feryâd
Feryâd ne lâzım ister imdât!
Al canımı ... Tâli '-i garîbim
Gûş et şu terâne-i âcibim
Gel gel ecelim tevahhuş etme
Gel cânımı al bırakma gitme
Kurtar beni bir dakika evvel
Çıktım yetişir azâb-ı ekmel (Hâdi, 1891: 14).*

Bu dizeler kadının ölüm arzusunun en net görüldüğü dizeler olarak karşımıza çıkar. Kadın yine bu dizelerde acısının büyüklüğünden bahsederken aynı zamanda acısının asla dinmeyeceğini sebep göstererek ecelini kendine çağırmaktadır. Onu bu

hâle getiren sevdasıdır ancak zaman geçtikçe acısının artmasına sebebiyet veren ecelinin canını almamış olmasıdır. Kadın burada adeta ecele karşı bir bilinç geliştirmiş gibidir. Eceline karşı geliştirdiği bu bilinç ile onun neden hâlâ gelmediğini, neden gelip canını almadığını sorgulamaktadır. Kadına göre bu durumun sebebi ecelinin ondan ürküyor oluşudur. Bu yüzden sanki eceli ile karşılıklı konuşuyormuş gibi bir tavır içerisine giren hasta kadın, eceli ikna etmeye çalışıyor gibidir. Günlerin ızdırapla geçtiğini, acısının dinmeyeceğini ve tüm bunların boşuna olduğunu söyleyen müteverrim ecelini çağırarak, kendisinin canını almasını ve onu çektiği tüm bu acılardan kurtarmasını dilemektedir. Burada kadının artık hastalığından dolayı sanrı veya rüya görmenin daha ilerisine gittiği görülmektedir. Hasta kadın sanrı görmekten ziyade somut olmayan varlıklarla konuşuyor, kimseye duyuramadığı çığlıklarını onlara duyurmak istiyor gibidir.

*Olmaz bu cihâna kimse mağrûr
Her şey bu zemînde pek sebâtsiz
Dün ağlar idi bugün hayâtsiz
Rûhum yine bak zevâle mâil
Olmakta değil meşşâka hâil (Hâdi, 1891: 15).*

Kadın hayatının son demlerine gelirken yaşadıklarından ders çıkarmıştır. Hayatta kimsenin böbürlenmemesi gerektiğini düşünen kadına göre hayatta her şey mümkündür. Bu sebeple kimse cihanın hakimiymiş gibi davranmamalıdır. İnsanlar dün mutsuzken bugün mutlu olabileceği gibi aynı zamanda bugün mutluyken yarın ise mutsuz olabilir. Hastalıklı kadın da geçmişte çok mutlu olduğu günlerde hep bu mutluluğunun daim kalacağını düşünmüş ancak zamanla hayatı tam tersi bir hâl alarak ilerlemiştir. Son iki dizeden anlaşıldığı gibi, kadının sadece geçmişte yaşadıkları ile bugün arasında fark yoktur. Ruh hâli her an değişmekte, belli bir vakit mutlu olsa da ansızın üzüntüleri artarak ruhu yok olmaya meyilli olmaktadır. Bu dizeler bize gösteriyor ki, kadının şu anki sıkıntıları da hep aynı acı ile devam etmeyecek bunlar da bir gün sona erecektir. Ancak kadın bu durumu henüz farketmediğinden dolayı sıkıntılarının kurtulmanın tek yolunun yok olmak veya ölmek olduğunu düşünmektedir. Fakat kadının ölümü arzulamasının asıl sebebi sadece acılarından kurtulmak değildir. Kadın kaybettiği sevgilisini rûhlar aleminde bulmak istediği için de ölümü arzulamaktadır.

(Bir âh çekerek)
Ermez bilirim figânı hitâma
Ağlar bu gönül ilâ-kıyâma
Teskîn edemez beni melekler
Ağlar bana şimdi ne felekler
(Sersem sersem bakarak)
Etrafıma ben bakınca hayrân
Meşhûd oluyor siyahlık her ân (Hâdi, 1891: 15).

Kadının çektiği acılar ve ızdıraplar söz ile ifade edilememektedir. Kadını kendisinden başka anlayan ve çektiği acıları bilen kimse yoktur. Bu yüzden onu melekler bile sakinleştiremez. Kadın, çektiği acılar karşısında ne yapacağını bilemez durumu da parantez içindeki ifadelerde verilmektedir. Bu ifadeler şiire, şair tarafından bilerek konulmuştur. Şair bu ifadeler yoluyla okuyucuya kadının çaresizliğini hissettirmeyi amaçlamıştır. Kadının ah çekmesi, ne yapacağını bilemez bir şekilde ve bilinçsizce sersem sersem etrafına bakması müteverrimenin bir çıkmazda olduğunun göstergesidir. Müteverrime ise etrafına baktığında sadece siyahlık görmektedir. Arzu nesnesini yani sevgilisini kaybettikten sonra hayatındaki ışığı da manevî olarak kaybeden kadının dünyasındaki tek renk siyahtır. Siyah, ölümün rengidir. Diğer dizelerde bahsettiğimiz gibi bu siyahlık o kadar koyu bir renktir ki ölümün karanlığını dahi gerisinde bırakmakta ölümün cazibesini arttırmaktadır. Kadının bilinçaltındaki ölüm düşüncesi bu siyah renk ile bilinçüstüne çıkmıştır.

İster idim, isterim memâtı
Sevmem soğudum bugün hayâtı
Bülbül ne yapar olunca gül şûh
İlahına arz-ı hâl eder rûh
Sînem ki benim bu darda sadd-çâk
Yârın olurum kederle berr hâk
Zaten ölecek değil mi insan ?...
Bâki kalacak mı ya bu ekvân?!...
Kânûnuna Hakk'ın aklım ermez
Şu bu da demek bana yakışmaz
Mümkün değil hikmeti bilinmez
Haksız bu husûsta Hak denilmez
(Bayılır) (Hâdi, 1891: 16).

Şiirin son dizelerinde kadın ölmeden önce son kez ölüm arzusunu dile getirmektedir. Bu arzusunu dile getirirken her insanoğlunun bir gün öleceğini ve bu âlemlerin sonsuza kadar var olmayacağını ileri sürer. Müteverrime de aşkı karşısında

tıpkı bülbül gibi arz-ı hâl etmiş ve yaşamaktan vazgeçmiştir. Ona göre haksızlıklar dolu bu cihanın hikmetini bilmek mümkün değildir. Ki zaten kadın artık daha fazla bunları düşünmek ve anlamaya çalışmak istemez. Kadının tek isteği ölümün kollarına kendini bırakmaktır. Bilinç dışında yatan tüm düşüncelerini şiirin sonunda bilinçyüzeyine çıkaran hasta kadın hayata dair son cümlelerini söyleyerek ruhunu teslim eder. Kadın böylece bütün acı ve ızdıraplarından kurtularak uzun zamandır arzuladığı ve yollarını gözlediği eceline kavuşmuştur. Edebiyatta sık sık tem olarak seçilen verem bu şiire baştan sona hakim olmuş ve verem hastalığı aracılığıyla ara neslin melankolik tavrı şiire yansıtılmıştır.

*Cür'et edemem beyân-ı râza
Nefret yine âh-ı cân-güdâza
Nefret yine hüzn ü iğbirâra
Nefret yine ye's-i pür-gubâra
Etti bana bir belâ hayâtı!... (Hâdi, 1892: 8).*

Şair *Mezar Başında* adlı şiinde sevgilisine “âh” etmektedir. Sevgilisine seslenerek “*Etti bana bir belâ hayâtı !..*” diyen şairin bu nidâsının altında yatan sebep kayıp kaynaklı çektiği aşk ıstırabıdır. Ölümün şairin üstünde derin bir iz bıraktığı söylenebilir. Çünkü her şeyden nefret eden şairin, hüznü bile toprakla doludur. İnsanoğlunun dünyada yapabilecekleri oldukça sınırlıdır. Fakat aşk, insanı bu sınırlılıktan kurtararak, ulaşabildiği sınırların çok daha ilerisine taşımaktadır. Bu yüzden bireyin hayatının kendisine veremediği ihtiyaçlarının ortadan kalması için aşka ihtiyaç vardır. Şair bu aşk ihtiyacını artık karşılayamadığı için hayatını devam ettirmekte zorlanmaktadır. *Mezar Başında* başlıklı şiirinden alınan bu mısralar aslında şairin ölümüne ne kadar yakın olduğunu da bize sezdirir. Kristeva’ya göre melankolik bireyin zamansallığında merkez yoktur. Öncesi veya sonrası olmayan bu zaman akmamaktadır (Kristeva, 2009: 76-77). Şair geçmişte hapsediği için, artık hayatının bir belâ olduğunu düşünür ve adeta hayat ile ölüm arasındaki ince bir çizgi de yaşar. Sevgiliyle ayrılığından dolayı şair yaşıyordur ama bu yaşam mezarın başında, mezarının çığlıklarını duyabilecek kadar ölümüne yakın bir yaşamdır.

*Tecdîd-i figânı istemezken
Tahrîk ediyor urûk-ı medfen
Bir taze gülü iken bahârın
Düşün önüne o rüzgârın
Fırlattı seni tutup mezara !.. (Hâdi, 1892: 8-9).*

Şair feryat ve haykırışları susturmak ister ancak mezardan gelen sesler şairi tahrik eder. şairin kaybettiği nesnenin göstereni şiirde “*urûk-ı medfen*” olarak verilir. Mezar sadece bir topraktan ibarettir ve bu toprağın kökü ölünün bedenidir. şair kayıp nesnesi bu gösteren ile somutlaşır. Toprak kökü nasıl ki mezarın içindeki bir bedense, şairin kökleri de kaybettiği nesnededir yani şairin kökleri de mezarın içindedir. Mezarın kökü ile şair arasında bir bağ olduğu için bu kökler onu kışkırtır ve feryatlarını susturmaz. şair aslında dışarıyla yeni bağlar kurmak ve hayatına devam etmek isteyerek bir direniş göstermeye çalışır ancak bunu başaramaz.

John Bowlby, kayıp karşısında gösterilen bu direniş sürecini ve egonun özgürleşerek yeni bağlar kurabilecek hâle gelmesini dört ana başlık altında değerlendirir. Bu başlıklar hissizleşme, özleyip arama, düzenin bozulması ve umutsuzluk, yeniden düzen kurmaya çalışma şeklindedir. İlk bölüm ölüm haberinin alınmasından sonraki ilk haftayı kapsar. Bu süreçte sinir krizleri, ölüm haberinin veya kaybın kabullenilememesi durumları yaşanır. Huzursuz ve mutsuz geçen durgunluk zamanlarını öfke patlamaları ve panik ataklar takip eder. İkinci bölüm birkaç aydan birkaç yıla kadar uzanan kaybedilen kişinin veya nesnenin özlem duyularak aranması sürecini kapsar. Bu aşamada yas durumundaki kişi kaybını idrak etmeye başlar. Buna rağmen kaybına yoğun özlem duyarak kaybedileni sürekli hatırlamaya devam eder. Kaybedilenle ilgili hatırlatıcı uyaranlar, sesler, işaretler karşısında sevgi nesnesinin geri döneceğine dair çıkarımlar yapma eğilimindedir. Kayıp kaynaklı üzüntü ile kayıp nesnenin geri döneceğine dair umut beslenerek arayışın devam etmesi arasında yaşanan çatışmalar öfke duygusunu ortaya çıkarır. Üçüncü ve dördüncü bölümde yaslı bireyin süreci olumlu bir şekilde tamamlayabilmesi için yaşaması gereken evrelerdir. Yası yaşayan kişi içine düştüğu duygu hâllerine karşı direnç göstermelidir. Kaybı yaşayan kişi bu evrelerde kaybın nedenlerini anlamaya çalışarak, kayıp nesneye duyulan öfkeye karşı savaşmalıdır. Çekişmeli süreç sonucunda yas çeken birey başarılı olması durumunda yaşadığı kaybın kesinliği ile yüzleşerek yaşamına yeniden şekil vermesi gerektiğini kabul eder. Bu kabullenme acı vericidir (Bowlby, 2015: 103-114).

Acı veren ayrılığının kabullenme süreci içerisinde olan şair bir eşikte gibidir. Sevgilisinin ölümü veya kayıp nesnesi onun dünya ile olan bağlarında çatışma yaşamasına sebep olur. Ne tam anlamıyla yaşama serüvenini devam ettirebilir ne de ölüme olduğundan daha fazla yaklaşabilir. şair, kaybından dolayı içinde oluşan

hiçliğin sesi ile feryatları aracılığıyla her daim sohbet hâlinindedir. Abdülkerim Hâdi, sevgilisinin kaybı sonrası hüznü ruh hâlini ifade ettiği dizelerinde hayatı bahar gösterini ile vermiştir. Sevgili hayatın taze bir gülüdür. Rüzgâr gösterini ise aşkı temsil etmektedir. Sevgili yaşayan taze bir gül iken aşk rüzgârına kapılır ve bu aşk rüzgârı sevgilinin sonu olur. Rüzgâr önce gülü soldurmuş sonrasında da solan gülü bilinmeyen diyarlara götürerek onu yok etmiştir.

*Gelir de zevk-i fenâ hep melâl şeklinde
Hücûma başlar o dem inîâl şeklinde
Düşer zalâma hayatım hayâl şeklinde
Görür sürûru uyûnum leyâl şeklinde
Temessül eyledi hâlim zevâl şeklinde* (Hâdi, 1892: 22).

Şair “Şeklinde” redifiyle yazdığı *Şeklinde* şiirin ilk dörtlüğünde, ölüm öncesi yaşanabilecek durumları dizelerine dökmektedir. “Ölüm, insan hayatının son bulması olarak kabul edilmesinin yanı sıra gerçekliği konusunda bütün insanların ittifak ettiği bir fenomendir.” (Yar, 2011: 120). Şair ölümün gerçekliğine karşılık, şiirde bu gerçekliği hayalleri ile vermeyi dener. Hayal şeklinde düşülen bu karanlık ölümün karanlığıdır. Hayatı, hayal şeklinde ölümün karanlığına düşmektedir. Hâdi, dizelerinde ölüm ile yaşam arasındaki ince çizgiyi net bir şekilde gözler önüne serer.

*Bahârda fikri ezerken ecel terâneleri
İner zemîne semâdan ezel terâneleri
Kopunca subh-ı kaderden emel terâneleri
Bitirdi kalbimi muharrik cedel terâneleri
Dürûs-ı hikmet hüzn-i iştîmâl şeklinde* (Hâdi, 1892: 22).

Dizelere ölüm ve ölümün getirmiş olduğu soğuk atmosfer hâkimdir. Şair burada ölmemiştir sadece ölüm anını hayalinde canlandırmaktadır. İnsanın canını almak için ecel kapıya geldiğinde, ölümün sesi bütün sesleri bastırmaktadır. Ölümün karanlığı ve ürkütücü atmosferi baharın renklerini ve baharın getirdiği olumlu atmosferde oluşan düşünceleri yok etmektedir. Başlangıcı olmayan zamanın sesleri bu sırada semâdan iner. Bu sesler şairin bilinçdışında bastırmış olduğu ölüm korkusundan kaynaklıdır. İbn-i Sina ölüm korkusunun, bilmemekten kaynaklandığını yazmıştır. Bedenin yok olduktan sonra yaşanacakların bilinmemesi, hiçliğin ne anlama geldiğinin bilinmemesi, ölüm ânında ve ölümden sonra çekilecek ıstırapın korkusu ve

kendisi hariç her şeyin dünyada kalacağı düşüncesi de ölüm korkusunun nedenlerindendir. Yönlendirilmesi oldukça zor olan korku, insanın daima zihninin en gerilerine atarak, ortaya çıkmasını istemediği bir duygudur. Korku dışındaki birçok his belirgin bir şekilde yaşanmak istenirken korku ve kaygılar geri plana itilerek bastırılmak istenmektedir. İnsanoğlunun doğduğu günden bu zamana kadar taşımaya başladığı ölüm içgüdüğü de daima korkuya sebep olmaktadır. Ancak bu korku bireyin kendisi tarafından bastırılarak, ölüm hiç gerçekleşmeyecek gibi yaşanılır. Fakat bu durum uzun sürmez çünkü bu korku, insanoğlunun farklı zamanlarında farklı şekillerde ortaya çıkacaktır. Burada da şairin erteleyip bastırdığı ölüm korkusu ortaya çıkmaktadır. Ölüm korkusu, şairin hayatındaki tüm sesleri bastırdığı gibi arzularının da seslerini bastırmaktadır. Ölüm, her şeyi anlamsız ve basit hâle getirmektedir. Bu yüzden Hâdi'nin hayatında da artık her şey önemini ve değerini yitirmiştir.

*Safâ dedikleri zıll-ı zalil-i gam-âlûd
Cefâna oldu mukârın değil mi "Her mevlûd"?
Nedir bu ser-garîb ... Akla sığmıyor ma'bûd!
Hulâsâ ben diyorum ki bu yerde her mevcûd
Meâlî gösteriyor bî-meâl şeklinde (Hâdi, 1892: 22-23).*

Şairin bilinçdışında bastırdığı ölüm korkusu, artık tamamen onu ele geçirmektedir. Bu yüzden şair hiçbir yerde hiçbir şekilde huzur ve mutluluğu bulamamaktadır. Artık huzur, şair için erişilmesi zor bir noktadır. Çünkü huzur ve mutluluğa da acı ve keder bulaşmıştır. Her yeni doğan bebek bu sıkıntı ve kederle dolu yere bitişiktir. Şair burada varoluşu sorgulamaktadır. Başı ve sonu belli olmayan hayatı sorgulamaya başladığında ise Allah'ın gücü ve kudreti karşısında hayrete düşmektedir. Şair kaybettiği huzuru Allah'ın kudretine yönelerek aramaya çalışmaktadır. Hâdi, Allah'ın sonsuz güç ve kudretini aklıyla anlayamayarak onun yüceliği karşısında kendisini küçük ve değersiz hissetmektedir. Bu hissi sadece kendisine karşı değildir. Ona göre Allah'ın olduğu bu yerde mevcut olan her şey anlamını yitirmektedir. Burada var olan sadece Allah'ın büyüklüğü ve kudretidir.

*Tecessüm eyledi pîşimde derin girdâb
Tahavvül eyledi ummâna mevc-i bî-hesâb
Karardı çeşm-i hazînim kalıp da pek bî-tâb
Zaman zaman yine atar garîk-i hüzn ü azâb
Amîk-i his ile artan kemâl şeklinde (Hâdi, 1892: 22-23).*

Ölüm tüm canlılar için kaçınılmaz bir sondur. Var olan her canlı sonunda mutlaka ölümü tadacaktır. Şair de bu dizelerinde okuyucusuna ölümün kaçınılmazlığını anlatmaktadır. Ölüm, daima Hâdi'nin önünde olan derin, tehlikeli ve kaçınılmaz bir durumdur. Şair, ölümün kaçınılmaz olduğunu bilse de her insanoğlu gibi ölümünün ne zaman olduğunu bilemeyecektir. Bu yüzden ölümün zamanı hakkında bu bilinmezliği şair “*Tahavvül eyledi ummâna mevc-i bî-hesâb*” dizesiyle vermektedir. Durgun bir deniz bile zaman zaman dalgalanmaktadır. Bu dalgalar denizin durgun ve sakin görüntüsünden eser bırakmayacak ve denizin sularını alt üst edecektir. Ancak bu dalganın ne zaman vuracağı belli değildir. Şair bu durumu ölüme ve ölümün zamansız oluşuna benzetmektedir. Ölüm de tıpkı bu deniz dalgası gibi, zamansızdır. Zamansız bir şekilde insanoğlunun sıradan, tek düze hayatına dahil olarak hayatını denizin suları gibi alt üst edecektir. Ancak şairin şimdiki hayatı da alt üst olmuş şekildedir. Devam eden dizelerde Hâdi'nin mevcut hayatının da mutlu geçmediği görülmektedir. Zaman zaman çektiği acı ve ıstıraplar şairi yaşarken öldürmekte ve güçsüz düşürmektedir.

*Tükendi kuvvet-i ömrüm zebûn olup her bâr
Neden tükendi Yâ Rabb figân- ı âteş-bâr?
Bırak şu uykuyu - tâli'- yetiştî ol bî-dâr
Adem adem denilen hâl-i giryeler îsâr
Bütün vücûdumu sar sar visâl şeklinde (Hâdi, 1892: 23).*

Bu dizelerde de şairin bütün şiirine hâkim olan ölüm teması kendini göstermektedir. Şair artık ölüme kendini en yakın hissettiği anları yaşamaktadır. Bu anda ise çektiği ölüm korkusundan ötürü, hayatı boyunca acı çeken şair, hem beden hem de manevî olarak bütün kuvvetini tüketmiştir. Ancak bu tükenmişlik ve ölüme yakınlık, ölüm zamanının belirsizliğini ortadan kaldırdığı için şair artık ölüme çok yakın olduğunu bilmektedir. Bu farkındalık şairin sürekli kafasında çınlayan çığlıkların bitmesine sebep olmaktadır. Şair için artık ölüm bir son olmaktan ziyade kurtuluştur. Hâdi burada hayatının aslında ölüm için bir hazırlık döneminden ibaret olduğunu fark eder. Ölüm onun için bir son değildir. Allah'a yani sevgilisine kavuşmak için bir fırsattır. Bu yüzden şair tek damla dahi gözyaşını esirgmeden yapabileceği bütün fedakarlıkları yapmaya hazırdır. Çünkü ona göre bu dünya hüzn ve kederle dolu gelip geçici bir dünyadır. Gerçek olan ise ölümden sonraki hayattır.

Kendi kendime düşünüyordum

*Bir gündü hüçûm edip melâlim
Pîşimde tecessüm etti nâ-gâh
Olmakta iken bu hâle nigerân
Gûyâ çıkıyordu bir derin âh
Bir makbere-i şehîd içinde
Mebhût kalıp dedim ki eyvâh
Bir nefret gamm-ı bedîd içinde
Zulmetlere gizlenen zevâlim
Olmakta yavaş yavaş nümâyân (Hâdi, 1892: 24).*

Şairin *Aheng-i Sürûr* adlı şiir kitabında yer alan bu şiirinin başlığı bulunmamaktadır. Şiirin geneline hâkim olan hüzn ve ölüm temasıdır. Ölüm tematik olarak edebiyatta en çok işlenen konulardan biridir. Öyle ki aynı zamanda “edebiyat ölüm olgusunu ilk işleyen alanlardan bir tanesidir” (Burcu, Akalın, 2008: 33). Şiirde bu tema, ölümün insanda uyandırdığı soğuk his ve sıkıntılar aracılığıyla verilmiştir. Şair kendi kendine düşünürken birdenbire, sıkıntıları ona hücum eder. Hâdi, göz önüne gelen bu sıkıntılara bakarken “âh” sesi duymaktadır. Şair bu sesi “guyâ” diyerek küçümser. Ancak yine de şair bu “âh” karşısında hayrete düşmekte ve kederin büyüklüğü peşini bırakmamaktadır. Şairin kederi onu yok olmaya sürükleyecektir. Hâdi’nin açıkça görülen bir keder içinde karanlığa gizlenen sonu, yavaş yavaş meydana çıkmaktadır. Burada Hâdi, olağandışı bir durumdan söz etmektedir. Karanlıkta hiçbir şeyin görülmemesi ve yok olması gerekirken, şairin sonunun yavaş yavaş bu karanlıkta ortaya çıktığı görülür. Buradaki “zulmet” kelimesi hem şairin keder ve acı içindeki hayatını temsil ederken hem de mezarın ve ölümün karanlığını da temsil eder. Şair her ne yaparsa yapsın bu karanlıktan kurtulamayacak ve bu karanlık onu içine çekecektir.

*Yükseklere yükselirken efgân
Mâtemleri eyliyordu îlân
Karşımda duran o zıll-i hicrân
Pûşide kalan meâl içinde
Ulvîyyeti kahreden mezellet
Tehzîz-i urûk eden felâket
Verdi galeyân hisse şiddet
Ol dem ki verirdi rûha kasvet
Dehşetli bir ibtilâ-yı fikret
Yâ Rabb bu ne âteşin tabîat
Hâbide sönük hayâl içinde (Hâdi, 1892: 24-25).*

Yok oluşunun sebebiyet verdiği haykırışları şair “mâtem” imgesiyle vermektedir. Yok oluşla birlikte dünyaya ait olan bütün değerli varlıklar ve mallar

ayrılığın gölgesinde kalarak bayağlaşımaktadır. Eskiden ruha sıkıntı veren felaketler artık coşkunluk vermektedir. Ölüm ve yok olma ancak kişilerin sevdiklerini kaybetmeleriyle deneyimlenebilecek bir durumdur. Bu yüzden şair yok olma ve ölüm kavramını şiirinde, hayalleri içinde oluşturur. Ölümün acı ve gerçek yanı felâket, âteş, yas, âh gibi kelimelerle harmanlanarak örtük bir biçimde verilir. Şiirin sonunda

“Rûhum süzülip semt-i bekâya gidiyorken / Emelim, âh ü enînim hele artık bitiyorken / Fikrimde bu dem terk-i meşâgil ediyorken / Tazyîk ediyor rûhumu zucret gibi bir kuş” (Hâdi, 1892: 25-26). Şair beş dörtlükten oluşan *Bir Kuş* şiirinde, ruhun süzülerek bedenden ayrılması şiire ölüm atmosferini yansıtır. Ölüm düşüncesi insanoğlu tarafından günlük hayatta her ne kadar unutulsa da bu düşünce bilinçdışında kaygıya sebep olur. Ruhun bedenden ayrılarak *“semt-i bekâya”* gitmesi, ölümden sonra da hayatın devam edeceğine dair bir inancın olduğunu göstermektedir. Ölümden sonra ortaya çıkacak sonsuz yaşam düşüncesi, bireydeki kaygının azalmasını sağlar. Bu yüzden de şair ölümü arzulayarak hem acılarını bitirmek hem de sonsuz yaşama erişmek ister. Şairin bu düşünceleri zihninden çıktığında ruhunu sıkıntı kaplar. Hâdi’nin ruhunu kaplayan bu sıkıntının sebebi bilinçaltındaki, ölüm yani yok oluş kaygısıdır. Şair bu kaygısından, sadece ölümden sonra da yaşamın devam edeceği düşüncesine sahip olursa kurtulabilir.

“Fikrimi ... Veyâ eylemede tâli’-i ma’kûs / Zindân-ı felâkette beni derd ile me’yûs / Sahrâ-yı teessür gezerken yine efsûs / Teşdîd ediyor ye’simi mihnet gibi bir kuş” (Hâdi, 1892: 26). Önceki dörtlükte olduğu gibi yine burada da şiire şairin kederinin eşlik ettiğini görülmektedir. Şairin acı ve ıstırapları şiddetlenerek artmaktadır. Bu sebepten dolayı da şair git gide ümitsizliğe düşer. Felaket olumsuz bir anlam içermekleyken, *“zindân”* imgesiyle felâketin olumsuzluk derecesi arttırılmıştır. Buradan *“felâket”* kelimesinin şairin kederini anlatmakta ne kadar cılız kaldığı görülebilir. Hâdi’nin üzüntü ve kederinin sebebi kaygılarıdır. Bu kaygılar hem içe hem de dışa dönüktür. Bu yüzden bir türlü kaygılarından kurtulamaz. Bu üzüntü ve kaygılarının ondaki tesirlerini şair, *“sahrâ”* olarak verir. Üzüntü ve kederinden tüm yaşama dair hisleri kuruyarak yok olmuş ve çöle dönüşmüştür. Çöl gündüzleri çok sıcak, geceleri ise çok soğuk olan bir yerdir. Bu yüzden çölde herhangi bir şeyin yetişmesi oldukça zordur. Şair de kendini çölde hissetmektedir. Çünkü artık şairin gönlünde veya fikrinde, acılarından dolayı yaşama dair hiçbir şey yeşermemektedir.

*Bir hiss-i şedîd ile yerimden
Kalkar giderim mezar-ı yâre
Rûhum çıkıyor gibi tenimden
Çarpar yüreğim o dil-figâra
Bahtım gibi baht olur mu Allah? (Hâdi, 1896: 11).*

Abdülkerim Hâdi *Eyvâh* şiirine ait olan dizelerde sevgi nesnesinin kaybına göndermede bulunur. Şairin sevgilisi ölmüştür. Ölüm, geri dönüşü olmayan ve değiştirilemez bir gerçek olduğu için âşık çaresizdir. Sevgi nesnesini kaybetmenin verdiği ağırlık, şairin şiddetli bir hüznün hissetmesine sebep olmaktadır. “Sözel ya da göstergesel ifadelerine indirgenemez olan hüznün (her duygu gibi), dışsal ya da içsel travmaların yol açtığı enerji yer değiştirmelerinin ruhsal temsilidir” (Kristeva, 2009: 32).

Şairin ruhsal temsili hâline gelen ruhu onu ölüme yakınlaştıracaktır. Şaire ölüme yakınlığı, ölmeden ölüyormuşçasına çektiği acı “*Rûhum çıkıyor gibi tenimden*” göstereniyle verilmektedir. Şair hayatın kıyısında yaşamını konumlandırmaktadır. Bunun sebebi sevgi nesnesiyle kurduğu bağı kesememesinden dolayıdır. Çünkü artık aşkın egosu, kaybettiği neyse ile örtüşmüş ve “...nesnenin gölgesi ego üzerine düşmüştür” (Freud, 2019: 15). Hâdi, yaşadığı bu kederli ve hüznü olayı kötü bir talih ve kader olarak gördüğü için Allah’a sitemli bir şekilde soru sormakta ve isyan etmektedir.

*Tab’ ımla tekâbül eylemişti
Ol tab’-ı latîfi tâ ezelden
Rûhlarda temâyül eylemişti
Âzâde-i kayd idin emelden
Bend oldum ezâya böyle nâ-gâh (Hâdi, 1896: 12).*

Şair bu dizelerinde de yine karısını kaybettikten sonra hissettiklerini anlatmaya devam etmektedir. Aşkın karısını kaybetmesinden sonra karakterinde de değişimler olduğu görülmektedir. Sevgi nesnesini kaybetmeden önce kişinin hoş duygulara sahip olan bir tabiatı varken, sevgilinin ölümü beraberinde sahip olunan bu tabiatı da götürmüştür. Bu durum, her geçen gün şairin melankoli hislerini arttıracak ve onu ölüm arzusuna yakınlaştıracaktır. Şair ölüm arzusunu okuyucuya “*Ezel*” ve “*Rûh*” gösterilenleri ile vererek okuyucuya hissettirmiştir.

*Ey erham olan Hudâ-yı âlem
İmdâd dilerim hemîşe senden
Kurtulmak için fakat mihenden*

*Kabz ile bu cânı olsun hurrrem
Çıkmakta ayyûka âh-ı cân-gâh!* (Hâdi, 1896: 12).

Şair artık yaşadığı elem ve kederin ortaya çıkardığı melankoliye dayanamamaktadır. Bu yüzden önceki dizelerin ölüm arzusunu sadece gösterenler ile okuyucusuna ima eden şair, bu dizlerinde ölmek istediğini de açıkça dile getirmiştir. Şair için ölüm bir kurtuluştur. Çünkü, boşluğunu dolduramadığı kayıp nesnesine sadece öldüğünde kavuşabileceğine inanmaktadır. Bu yüzden şair dizlerinde Allah’a onun canını alması için yalvarmaktadır. Bu yalvarış aşğın çektiği acının büyüklüğünü gözler önüne sererken aynı zamanda şairi hayata bağlayan tek şeyin aşk olduğunu da ispat etmektedir. Çünkü; aşk, ölmek üzere olan bireyin yeniden canlanması gibidir. Kişiye hayattındaki güzellikleri hatırlatır (Çetindağ, 2011: 26). Şair için bu tanım tamamen hükmünü kaybetmiştir. Bu yüzden ölümü arzulamakta ve ruhunu teslim etmek için Allah’a yalvarmaktadır.

*Âşüftesiyim bugün memâtın
Zirâ bu cefâya yok nihâyet
Gel eyle ecel bana inâyet
Hiç kalmadı kıymeti hayâtın
Encâmına ben olunca âgâh!* (Hâdi, 1896: 13).

Şairin ölüm arzusunun bu dizelerde doruğa ulaştığı görülmektedir. Ölüm, onun için eziyetleri bitirecek tek kurtuluş olduğundan dolayı şair ölümün “âşüftesi” olmuştur. Eskiden karısının çıldırmasıyla seveni olan âşığın, yeni aşkı ölümdür. Ölüm onun için sevgilisine kavuşma ve ulaşma yolundaki bir araçtır. Dünyadaki çoğu insanda ölüm korkusu görülmekte iken onun için bu tam tersi şekilde meydana gelmektedir. Ölüm gerçeği, onu kayıp nesnesine kavuşturacak ve çektiği acıyı dindirecektir. Bireyin hayatında ölümü arzulaması, ölümü istemesi hatta kimi zaman intihara meyletmesi melankolinin bir görüngüsü olarak ortaya çıkmaktadır.

Melankolide intihar çok görülen hadisedir. Hastanın sıkıntısını, ümitsizliği, tamir kabul etmez surette harap olduğunu sanışı er geç intihara sürükler. İntihar hastalığın bidayetinde ve nihayetinde daha çoktur. [...] İntihar kuran hastaların önüne geçmek hiç kolay bir şey değildir. Kendilerini öldürmek sevdası böylelerinde adeta ıztırar halini alır (Uzman, 1935: 219).

Şair burada kendini öldüremeye cesaret edemez ancak ecelinin bir an önce gelmesi için ondan lütuf ister. Çünkü onun için hayatının hiçbir kıymeti kalmamıştır.

*Yok çektiğimi lüzum beyâna
Sağ olsa idi fakat o cânâ
Gam çekmez idim bu demde hayfâ
Ol dem ki vedâ' dedi cihâna
Verdim gece gündüz oldu eyvâh! (Hâdi, 1896: 13).*

Şair *Eyvâh* adlı şiirinin son bendinde çektiği acıları daha fazla anlatmayı gereksiz bulur. Onun acılarını anlatmasının hiçbir önemi yoktur çünkü bunların hiçbiri sevgilisini geri getirmeyecektir. Hâdi çektiği bütün bu acıların karısını kaybetmesinden dolayı olduğunu bilmektedir. Bu yüzden devam eden dizelerinde karısı hayatta olsaydı bu acıları çekmeyeceğini söyler. Çünkü karısı onun için bir yaşama arzusudur. Karısının ölümü ile birlikte şairin yaşama arzusu ölüm arzuna evrilmiştir.

*Artık yetişir terk-i vefâ eyleme gelsen
Ya muntazırım ölmeme emreyle giderken
Rind-âne yaşar âleme baş eğmeyi bilmez
Bir şâir-i gam-dîde senin oldu esîrin
Bil aşkımı bil lütfu gibi Rabb-ı Kadîrin
Zîrâ sana âşık bulunur ben gibi sevmez
Çeşmânın eder gamze-i pür-hûnumu giryân
Vashın ne zaman eylecek kalbimi şâdan
Öldürmek ise söyle merâmın beni cânân
Öldürmede zaten beni her lahzada hicrân
Mahvoldu emel kalmadı ümîd-i saâdet (Hâdi, 1896: 14-15).*

Dizelerin konusu şiirin başlığında verilmiştir. Şiirin başlığı *Temennî-i Mevt* yani ölüm isteğidir. Sevgilisine kavuşamayan şair, ölümü arzulamaktadır. Şair sevgilisinden sözünden ve bağlılığından vazgeçmemesini ister. Sevgili eğer vazgeçip gitmek istiyorsa öncesinden şaire ölmesini emretmelidir. Çünkü zaten şairin ölüden bir farkı yoktur. Ayrılığın dayanılmaz acısı sanki şairin içine işlemiş gibidir. Bunun sebebi şairin, aşkın elinde esir olmasıdır. Şair dışında kimse bu hâlde değildir. Bütün âlem rindâne şekilde yaşamakta ve hayatını safa içinde geçirmektedir. Şairin dizelerinde sevgiliyle konuşma hâlinde gibi olması şiire romantik bir hava katar. Eski şiir anlayışındaki sevgili tipi daima umursamaz, vefâsız ve gamsızdır. Aşığı görmez ve daima ona eziyet eder. Aşık ise bu eziyetler karşısında susar ve sevgilinin ona eziyet etmesinden zevk alır. Burada bu zevkin kalktığı ve sevgiliye sitem edildiği görülür. “Zîrâ sana âşık bulunur ben gibi sevmez” diyen şair, açık bir şekilde sevgilisine meydan okumakta ve göz dağı vermektedir. Klasik şiir anlayışında âşığın sevgiliye

böyle bir cümle kurması mümkün değilken, Hâdi bu tabuları yıkmış ve şiirine yeni bir âşık anlayışı getirmiştir. Şair, her ne kadar sevgiliye sitem etse de onu sevmekten vazgeçemez. Sevgiliden ayrı kalmak ölüm ile eşdeğerdir. Bu yüzden sevgilisinden ayrı kalmaktansa ölümü yeğler ve ecelini kendine çağırır.

2.1.5. Çocuk

“Klâsik dönem Türk edebiyatında çocuk unsuruna pek fazla rastlanmaz. Tıfl sözcüğüyle karşılanan çocuk daha çok bir benzetme unsuru olarak kullanılır. Yaramaz çocukların kuşlarla, özellikle de güvercinlerle oynamayı sevmesi ya da çocukların sır saklayamaması, klasik Türk şiirinde çocuk kelimesinin çağrışımları arasında yer alır (Şimsek, 2011:48). Abdülkerim Hâdi de çocuğu bir benzetme unsuru olarak kullanmak yerine, çocuğun gündelik durumundan ve ruh hâlinden şiirlerinde söz etmiştir.

*Çıkar semâya âteşin figân
O dem ki istediği reddolur
Yorar vücudunu da ân-be-ân
Sonra yatar uyur
Uyur iken nasılsa pür-sükûn
Uyanırken gelir de bir cünûn
Kıyâmeti koparır (Hâdi, 1892: 9).*

Çocuk adlı şiirinde Abdülkerim Hâdi'nin; aşk, tabiat, ölüm gibi konuların dışına çıktığı ve yeni bir temaya yönelmiş olduğu göze çarpmaktadır. Çocuk temi şiirin hem başlığına hem bütününe hâkim olmuştur. İsteddiği olmadığında bir çocuk tepki olarak ağlamaya başlar. Ve bu ağlama o kadar büyüktür ki çılgınlıkları adeta bir ateş gibi semaya ulaşabilir. Çocuk istediğinin olması için var gücüyle ağlamaya devam eder. Her haykırışında vücudu git gide yorulan çocuk sonunda yorgunluktan uyuyakalır. Burada çocuğun saflığı ve temizliği vardır. İnsanlar büyüdükçe masumluğunu kaybeder ancak çocuk henüz bu masumluğunu kaybetmemiştir. Bu yüzden istediği olmadığı zamanlarda aklına kötülük gelmez, elinden gelen ve yapabildiği tek şey kendini yorana kadar ağlamak olur.

İnsan için, yarı ölü hâli olarak da anılan uyku, insanın hayatında en savunmasız ve masum olduğu zamandır. Çocuklarda ise bu masumluk daha da belirginleşir.

Şiirdeki çocuğun cinsiyeti yoktur. Şairin çocuğun cinsiyetini belli etmeme sebebi erkek veya kız her iki cinsiyette de masumlüğünün değişmediğini göstermektir. Çocuk uyuduğunda mekânın sesi azalır. Etrafı sessizlik kaplar. Günün her anında aşırı enerji harcadığı için uyuya kalabilen çocukların, uykusu da çoğunlukla kısa olur. Uyanıp oyununa kaldığı yerden devam etmek ve iyice uyuyup dinlenmek arasında kafası karışan çocuk çoğu zaman ağlayarak uyanır. Çocuğun uyku ve uyanıklık hâlindeki durumları birbirinden tamamen farklıdır. Henüz dilin alanına geçmeyen çocuk imgesel alanda olduğu için duygularını bastırmadan her istediğini yapmakta özgürdür. Çocuğun bu özgürlüğü, ruh hâlinde inişli çıkışlı bir yapıya sahip olmasına sebep olur.

*Koşar, oynar... Hemîşe bî-karâr
Güler, ağlar ... Yüzünde âşikâr
Olur ebr-i nev-bahâr
Çocuk, nedir bilir misin? Âyâ!
Çocuk... Evet, şükûfe-i sevdâ
Hayır değil...
Ya nedir?
Nüşhâ-i kübrâ!... (Hâdi, 1892: 9-10).*

Çocuk daima kararsız bir şekilde oynar durur. Hangi oyunu oynayacağına, kimle oynayacağına bir türlü tam anlamıyla karar veremeyen çocuk yerinde durmaz. Sürekli yeni şeyler keşfederek yeni oyunlar üretir. Çocuğun masumlğu her yerde olduğu gibi burada da kendini gösterir. Çocuk sadece kendisi ve oyunu ile meşguldür. Dışarı ile ilgilenmez. Dışarıya aldırış etmez. Dışarıdaki yasa, yasak henüz onun haberi olduğu bir olgu değildir. Henüz simgesel alana geçmeyen çocuk, imgesel alanda hayalleri ve oyunları ile yaşar. Şair çocuğun masumlüğünü “*Ebr-i nev-bahâr*” göstereniyle ifade eder. Çocuğun masum ve saflığı, yüzündeki mimik ve gülüşleri ilkbahar bulutu gibidir. İlkbaharın bulutlarının rengi kışın aksine bembeyazdır. Beyaz rengi de saflığı ve temizliği sembolize eder. Burada da şair bu gösteren ile çocuğun masumlğu ve temizliğine dikkat çekmiştir.

Şairin bu dizelerde yalnız olmadığı göze çarpmaktadır. Hâdi, dizelerinde soru soru sorarak cevap almaktadır. Adeta bir başkası ile diyalog hâlinde gibidir. Bu durum şiirde yenilik olarak sayabileceğimiz unsurlardan biridir. Dizelerde şairin çocuğa verdiği önem karşımıza çıkmaktadır. Şair için çocuk, sadece sevda çiçeği olmaktan ibaret değildir. Çocuk bu tanımın çok üstünde bir değere sahiptir. Hâdi için çocuk “*Nüşhâ-i kübrâ*” dır. Nüşhâ-i kübrâ, insan-ı kâmilidir. Eksiksiz ve kusursuzdur.

Eksiksiz ve kusursuz olan çocuk insanın en yücesi ve Allah’a en yakın olanıdır. Çünkü çocuk masumiyeti ve temizliği ile bütün mertebeleri geçmiştir.

*Bir lerze vücûdumda o dem oldu da peydâ
Korktuk mu nedir tüylerim ürperdi serâpâ
Mebhût olarak durdum, evet, öylece bir ân
Bilmem ki neden sonra gelip kendime bî-cân
Tıflâne büküp boynumu ben haşyet içinde
Beklerdim hazîn-âne vefâ hep de birinden
Çıktım odadan toplayıp iz’ânımı güç hâl
Geldim sofaya nerde diye mâderim heyhât!
Kalkmıştı yatak anlamadım hüzn-i mâtemi
Yer yer aradım mâderimi sanki bulup da
Babam niçin ağlıyor diyecektim
Olmuş idi müşfik pederim doğrusu pâ-mâl
Etmiş idi gözyaşları âlâmını isbât
Gelmişti keder gitmiş idi çünkü sebât
Bitmişti biten hâsılı her şeyler olup da
Sad-hayfl!.. Derk eyleyememiştım
Bir hayli zaman mâderimi böyle arardım
Âh çocukluk!.. (Hâdi, 1892: 36-37).*

Nevha-i Yetîmâne adlı şiirden alınan bu dizelerde annesini kaybeden çocuğun ruh hâli anlatılır. Çok küçük yaşta olan çocuk yatağın kalktığını görse dahi olayları anlamakta güçlük çeker. Annesinin ölümü aklının ucundan bile geçmeyen çocuk, babasının ağlayışı karşısında öyle bir dehşete düşmüştür ki odada gözleri annesini aramaktadır. Babanın gözyaşları; eşini kaybetmesinden dolayı ortaya çıkan acının dışa vurumudur. Çünkü “acıya karşı en korunmasız olduğumuz zaman, sevdiğimiz zamandır; en çaresiz olduğumuz ise, sevdiğimiz nesneyi ya da onun sevgisini yitirdiğimiz zamandır” (Freud, 2021b: 42). Çocuğun annesini aramasının sebebi babasının neden ağladığını sormaktır. Çocuğun bu soru sormak istemesinin altında yatan sebep babayı bir otorite olarak kabul etmesinden kaynaklıdır. Bir taraftan annesini arayan çocuk diğer taraftan da babasının bu hâline anlam vermeye çalışır. Ancak anlam vermeye çalıştığı bir diğer durum ise kendi hissettikleridir. Çocuk kötü bir şey olduğunu hissedip korkuyla titrese de bu kötü olayın ne olduğunu bilmemektedir. Çocuğun babası ise her ne kadar çocuğa gözyaşlarını belli etmek istemese de bunu saklamakta zorlandığı için çocuk, babasının mutluluğunun giderek yerine hüznün ve acılarının geldiğinin farkındadır. Her şey olup biterken çocuk oradan kaçmak istemiştir ancak babasını bu hâlde bırakıp terk edememiştir.

*Kaplardı sükûn hâneyi gittikçe de hâlâ
Bir kimse bana sırrını etmez idi ifşâ
Dedim ya .. Çocuktum bir
Şeyler anlamıyordum. Muttasıl:
Ben böyle garîb-âne evi devrediyordum
Her bir odaya bir giriyor bir çıkıyordum
Bir sevk-i tabî ile nâ-çâr
Kalbimden o dem almış idi korkuyu Allah
Gezmekte iken hâneyi zulmetler içinde
Nâ-gâh!
Beni aldılar, aldattılar, yatırdılar
Uyumuşum!
Açtım gözümü doğmuş idi şems-i dirahşân
Kalktum diyerek – anne – yataktan hemen ol ân (Hâdi, 1892: 37).*

Şiirin devamında da çocuk, çocukluğun vermiş olduğu masumluk ve saflıktan dolayı hâlâ daha annesinin öldüğünü anlayamamıştır. Oda oda dolaşarak her yerde annesini arayan çocuk annesini bir türlü bulamasa da aklına annesinin ölme ihtimali gelmemektedir. O yaştaki bir çocuğa annesinin ölmüş olduğunu söylemek kolay olmayacağı için çevreden hiç kimse çocuğa annesinin öldüğünü söylemez. Bu yüzden çocuğu yatırmayı daha uygun bulurlar. Çocukluğun getirdiği saflıkla yaşadığı dehşeti unutan çocuk uyuyakalır ancak uyandığında ilk sözü anne diye haykırmak olur.

*Kuşlar ki bütün hissimi tahrîk ediyordu
Sesler ki semâvâta dem-â-dem gidiyordu
İnmekte idi bence semâdan yere efgân
Bir sır-ı hafî eyler iken kalbimi sûzân
Tekrar aradım mâderimi bulmadım heyhât!
Ağlayarak babama sordum
Bir şey demedi sustu sükût eyledi akdem
Dünya başıma çöktü benim doğrusu ol dem
Büktüm de diriğ boynumu feryâda kapıldım
Yâhud ki durup nâle-i mu'tâda koyuldum
Gûş etti peder nâlemi, feryâdımı bî-tâb
Gözyaşlarını eyledi imdâdına îsâl
Ben, ben de edip âhımı belâlara irsâl
Ettim o hüdvâvende bütün kalbimi işrâb
Rahm etti peder hâlîme de nezdime geldi
Envâ'-ı nevâzişle beni haylice sevdi (Hâdi, 1892: 38).*

Ertesi sabah uyandığında da annesini evde bulamayan çocuk iyice, kötü bir şey olduğunu hissetmeye başlar. Şairin annesini bulamadığındaki acısı kuşlar üzerinden verilir. Kuşların sesleri adeta semadan yere inen feryatlar gibidir. Burada şair kelimelerini yapı bozuma uğratar. Kuşun sesi insanda hoş duygular uyandırması

gerekirken, şiirde tam tersi bir şekilde feryat olarak çıkar. Feryatların sesi çocuğun kalbini yakan acıları gizlese de bu çok uzun sürmeyecektir. Ağlaya ağlaya babasına giderek annesinin nerede olduğunu soran çocuk babasının susmasından kötü bir şey olduğunu anlar. Ancak annesinin öldüğünü aklına bile getiremez. Çünkü çocuk yaşı sebebiyle ölüm kavramını henüz bilmemektedir. Çocuk sadece annesinin artık gelmeyeceğinin farkına varabilir. Bu anda babasının elinden gelen tek şey çocuğunu okşayarak onu teselli etmektir.

Sonra !..
Oğlum ne için kalbimi pür-hûn ediyorsun?
Feryâdın ile hâneyle dil-hûn ediyorsun
Ağlamamak için icbâr-ı nefis ederek:
Annen gelecek gitti gûyâ istedi gitmek
İçini çekip
Git, oyna fakat mâderini öyle çağırma
Çeşmânını sil ağlama beyhûde bağırma
Müteellim-âne (Hâdi, 1892: 39).

Hüngür hüngür ağlayan çocuk bu dizelerde babası tarafından teselli edilmeye çalışılmaktadır. Çocuğun gözyaşı dikkate alındığında bu durumu anlaması ve kabullenmesi oldukça güçtür. Çünkü çocuk için anne, yaşamında ilk gördüğü ve bağ kurduğu kişidir. “... babanın sevgisi koşulludur. (...) Öte yandan anne sevgisi büyük ölçüde koşulsuzdur (genelde çocuğunun var olması bir anne için yeterlidir)” (Stevens, 1999: 71). Çocukla anne arasında manevî bir bağın yanı sıra zorunlu olarak da kurulmuş bir bağ bulunmaktadır. Bu zorunluluk çocuğun ihtiyaçlarından doğmaktadır. Bebeklikten yetişkinliğe kadarki dönemde birey hem temel ihtiyaçlarını hem de manevî olarak sevgi ve ilgi ihtiyacını annesi tarafından karşılamaktadır. Bu yüzden annenin kaybı çocuk için sadece bir ebeveyni kaybetmekten de öte kendisini en çok seven ve fedakârlık gösteren bireyi de kaybetmek anlamına gelmektedir. Ancak çocuğun bu denli ağlamasının sebebi bunlar değildir. Çocuk çok küçük yaşta olmasından dolayı bu durumu kavrayarak menfaatlerini düşünecek durumda değildir. Çocuk kendince hiç sebepsiz olarak sevdiği annesini bulamamanın ve onu artık ne zaman göreceğini bilmemenin üzüntüsünün verdiği buhrandan dolayı ağlamaktadır.

Hastayım !..
Ben de gideyim yatmaya bir lahzacık olsun
Fikrim de bu sûretle biraz kendini bulsun
Dedi. Gitti

*Annem gelecek gitti gûyâ istedi gitmek
Diyerek
Daldım oyuna akşamı bu vech ile ettim
Üç günde çıkıp haneden hep gezmeye gittim
Bir hafta geçip şöylece âzâde-i âlâm
Bir hafta daha geçti bu minvâl ile eyyâm
Ne kadar yazık!
Niçin acaba gelmedi mâder bu zamandır?
Bu meseleyi halledecek bence figândır!
Figân ...
Bir defa daha annemi sordum pederimden
Yine gelecek dedi!
Gelecek! (Hâdi, 1892: 39-40).*

Devam eden dizelerde çocuk annesinin yokluğuna bir müddet alışmıştır. Bu alışmanın sebebi çocuğun yaşının çok küçük olması ve daha oyun çağında olmasından kaynaklanmaktadır. Çocuk bir müddet annesinin yokluğunu unutarak oyunlar oynamaya devam etse de sonunda yine annesini geri getirecek tek şeyin ağlamak olduğunu düşünerek “figân” eder. Eskiden her ağlayışta annesinin yanında olması çocuğun böyle bir çare üretmesine sebep olur. Ancak bu haykırıışlar sonunda ulaşabildiği tek kişi babasıdır. Yani çocuk ötekine ulaşır. Çünkü anne ve çocuk arasında baba ötekidir. “Baba, anne ile olan sembiyotik bağı sarsar. Annenin yokluğu yarattığı engellenmeyle bebek de düşünceyi üretir ve nesnenin yokluğunu katlanır kılar. Babayla olan da onun varlığı yarattığı engellenmeyle düşünceyi üretir ve anneyle olan sembiyotik bağı narsisizm nitelikli doyumunun yıkımını katlanır kılar” (Halifeoğlu, 2014: 28). Baba için de çocuk “öteki” olarak kabul etmesine rağmen “anne” unsuru ortadan kalktığı için baba dönüşmüştür. Bu yüzden baba çocuğuna hâlâ annesinin öldüğünü söylemeyecek ve çocuğa annesinin geleceğine dair vaat edecektir. Babasının bu davranışın sebebi henüz kendinin dahi kabullenemediği ölüm gerçeğinin, oğlu için daha zor olacağını bilmesinden kaynaklıdır. Ümit, insanoğlunu hayata bağlayarak her sabah uyanmasına sebep olan önemli bir kavramdır. Bu yüzden baba da oğluna annesinin bir gün geleceğini söyleyerek hem çocuğu ölümün acı yüzüyle tanıştırmayı erteler hem de yaşamına aynı şekilde devam etmesi için çocuğa bir sebep verir.

*Mâzî ...
Yaşlar akıtır şimdi bile dîdelerimden
Âteş saçılır şimdi bile reh-güzerimden
Kalbim yanıyor böylece âhım şererinden*

*Yok, başka safâ kalmadı mihnet eserinden
Bir hayli zaman mâderimi böyle arardım
Hep yolları bekler de hazîn-âne bakardım
Terk etmiş idim gülmeyi eğlenmeyi nâ-çâr
Geldikçe o dem hâtrıma dil yine ağlar
Ağlarsam eğer lahde kadar çok mu o yâre
Gittikçe esef yârelerim azmada gamdan
Beyhûde halâs olmayacak gönlüm elemden (Hâdi, 1892: 40-41).*

Babası çocuğa annesinin ölümünü söylemeyerek çocuğu üzmemek istemese de bu durum ne yazık ki beklediği gibi olmamıştır. Çocuk her ne kadar hayatını yaşamaya devam etmese de annesinin ne zaman geleceğini bilmemek, ona büyüdüğünde bile hâlâ içinde hissedeceği bir kederin varlığına sebep olmuştur. Çocukta görülen bu kederin sebebi kaygıdır. Çocuk annesini bir daha göremeyeceğini düşünüp kaygılanmaktadır. Kaygının sebebi belirsizlik ve çaresizliktir. Çocuğun kaygısı o kadar büyük bir acıya sebep olmuştur ki, gelecekte aklına geldiğinde bile gözlerinden yaşlar akarak kalbinden ateş saçan feryatlar kopmaktadır. Çocuk bu ruh hâli ile her gün annesini arasa da bulamaz ve bulamadığı her gün de acısı git gide artar. Çocuğun elinden hiçbir şeyin gelmeyişi zamanla duygularını donuklaştırır. Çocuk çektiği kederden dolayı ne yapacağını bilemediği için ne gülmeyi ne de ağlamayı ister. Onun için ikisinin de anlamı kalmamıştır. Çünkü ne annesi yokken istediği gibi içten olarak gülebilmektedir, ne de günlerce ağlasa da annesi geri gelmektedir. Bu yüzden çocuk ne yaparsa yapsın annesinin gelmeyeceği fikrine yavaş yavaş alışmaya başlamıştır.

*Varsın beni derd kendine bâzîçe edinsin
Çarpsın yüreğim bâr-ı sitemden de didinsin
Bî- baht olayım hâlîme asla esef etmem
Karşı dururum mihnete râm olmayı bilmem
Üç günlük ömür eyleyemez kalbimi bünyâd
Olmam ne kadar gülse kader rüyuma ben şâd
Her şey ki bu âlemde birer seyr-i serî' dir
Ol seyre, evet, arz olan levn-i bedî' dir (Hâdi, 1892: 41).*

Çocuk yetişkin olduğundaki ruh hâli ile dizelerine devam eder. Artık yetişkin olan çocuk, çocukken çektiği acılardan dolayı dünyanın anlamsız bir yer olduğunu düşünmektedir. Çocuk, ona göre yaşayabileceği en kötü acıyı yaşamıştır. Yaşadığı acının ne tarifi ne de telafisi mümkün değildir. Bu yüzden başka birçok derdi olsa da hiçbirini bunun kadar acı verici olmayacaktır. Bunu bilen çocuk artık kendini boş yere

hiçbir şeye üzmemesi gerektiğine karar vermiştir. Çünkü çocuk daha ufacıkken gerçek bir acı yaşamış ve üzülebileceği kadar üzülmüştür. Şair bundan sonra kendisini boş yere üzmeyeceğini söylediği gibi aynı zamanda kader yüzüne gülse dahi artık mutlu olamayacağını da dile getirir. Çünkü çocuğun annesini kaybetmesiyle birlikte hayatında büyük bir yarık açılmıştır. Bu yarık boşluktur. Kayıp nesnenin yeri dolmadığında kişi boşluğa yani hiçliğe düşer. Hiçliğe düşmemek için birey kayıp nesnenin yerini başka bir nesne ile doldurmalıdır. Ancak çocuğun, annesinin boşluğunu doldurmadığı görülür. Bu yüzden ne yaparsa yapsın ne yaşarsa yaşasın hiçbir zaman tam anlamıyla mutlu olamayacaktır.

*Bin renge girer sâniyede bak koca dünyâ
Hâkin bize etmekte bu sır-ı derûnî imâ
Sâbit mi sanır dehri aceb bende-i ikbâl
Tedbîri bozar bozmaya kâdirdir o fa'âl
Vicdânda arar âdem olan zevk ü sefâyı
Vicdânda bulur âdem olan feyz-i bekâyı
Arayış âlemdir eden kalbi muazzeb
Arayışa meyl eylemiyor bendeki meşreb
Tenhâ oturup etmeliyim zehrîmi îsâr
Zehrîmle hurûc etmeli gönlümdeki ekdâr
Ben tâlimliyim fikrime hüznümle berâber
Ben yazmalıyım böyle garîb-âne eserler (Hâdi, 1892: 42).*

Şair yazmış olduğu eserinin sebebini bu dizelerde okuyucuya vermektedir. Çocuk küçük yaşta çektiği büyük acıdan dolayı içindeki isyanı yazarak dindirebileceğini düşünmektedir. Aklındaki tüm fikirleri ve üzüntüleri bu eserlere yansıtmalıdır. Çünkü dünya ona göre tamamen geçici bir yerdir. Her an her şey insanın başına gelebilmektedir. Dünyanın bin bir renge girmesinin sebebi budur. İnsanın başına kötü olaylar gelip sıkıntılar çekmeye başladığında dünyası kararırken, mutlu zamanlarında dünyası tıpkı baharda açan çiçekler gibi renklenmektedir. Bu sebeple herkesin çektiği acılar da üzüntüler de kendine mahsus olduğu için herkesin kendine ait bir dünyası ve o dünyanın da bir rengi bulunmaktadır. Ve tüm bu dünyalar geçicidir. Ebedî ve sonsuz olan insanın vicdanıdır.

*Ettiyse rücû' aslına oldur hakikat
Sabretmeliyim doğrusu lâzım mı bu zucret
Kaldıysa eğer zulmet-i hîcîde o dilber
Olsun pederim bâğ-ı saâdetle muammer
Bin türlü nevâzişle edip kalbimi şâdân*

*Yetimliği bildirmedi
Sarf etti bütün ömrünü hem eyledi im'ân
Beni büyüttü
Sarf etti yine vârını tahsîlime ol ân
Beni okuttu
Ben, bende olup sa'yımı tezyîde şitâbân
Emeklerini boşa gidermedim
Gayretle terakkîde kusur etmedim oldum
Akrânıma fâik!
Kesb-i şeref ü şânîde ben hâmede buldum
Ne de lâyük
Sağ olmak için çok seneler hâmeyi ettim
Cehdimle refik
Terk eyleyerek mâzîyi müstakbele gittim
Fikrimdi şefik (Hâdi, 1892: 42-43).*

Şiirin öznesi, devam eden dizelerinde babasından bahseder. Babası annesinin yokluğunu çocuğuna hiç hissettirmeyerek onu büyötmüştür. Çocuk da bunun karşılığında her zaman yaşlılarından daha üstün olmuş ve kendini geliştirerek ilerletmiştir. Geçmişindeki acıları unutamasa da onlarla yaşamayı öğrenen çocuk geçmişini terk ederek ileriye bakmaya devam etmiştir. Ancak bu yolculuğunda şair yalnızdır. Şairin tek arkadaşı fikirleridir. Zihnindeki ve kalbindeki düşünceler hayatı boyunca çocuğı hiç yalnız bırakmamıştır.

2.1.6. Tabiat

Tabiat hem meydana geliş hem de yıl içerisindeki dönüşümüyle sürekli insanlığın dikkatini çekmiştir. Mevsimlerin oluşumu, çiçeklerin açması, yaprakların dökölmesi ve bunların üstün bir güçle var edilmesi gibi yüce güzellikler daima tabiatla anılmıştır. Tanpınar'a göre, Batı etkisindeki Yeni Türk edebiyatını Eski Türk edebiyatından ayıran en önemli özelliklerden biri yeni tabiat algısıdır. Bu yeni tabiat anlayışında tabiat, oldukça canlıdır. Bir başka ifade ile bu dönem sanatçılarının en önemli keşiflerinden biri tabiattır (Tanpınar, 2003: 273). Böylece bu keşif ile birlikte şiirde yeni bir duyuş ve düşünüş tarzı da kendini gösterir. Hâdi bu mısralarında tabiatın unsurları ile aşkın tabiatını harmanlar. Tabiatın insanda hoş duygular uyandıran görünümleri, aşk olgusuyla birleşir.

*Âfâkı kaplamış
Toz pembe bir sehâb*

*Etrâfa münteşir
Envâr-ı nev-bahâr
Olmuş o âb u tâb
Her yerde âşıkâr
Şûrîde bir cemâl
Pek gizli bir melâl
Tâbında bir hayâl
Tahtında müstetir...* (Hâdi, 1892: 10-11).

Tabiat temi Hâdi'nin *Terâne* isimli şiirinde de işlenir. Bir kişi âşık olduğunda aklını kullanamaz hâle gelir. Onun için artık her şey mümkündür. Hiçbir şeyin kötü tarafını göremez. Hayal dünyasında yaşar. Bu sebeple dünya ona toz pembe görülür. Toz pembe imgesi âşık olmanın bir tasavvuru olarak karşımıza çıkar. Şair âşık olunca hayal dünyalarına adım atar. Bulutların rengine kadar birçok şey değişir, dünyayı iyilik ve güzellik kaplar. Bu güzellik kaynağını sevgilinin güzelliğinden ve aşkından alır. Etrafa yayılan ilkbahar ışıkları karanlığı aydınlatır. Kötülükleri ortadan kaldırarak, dünyayı cennete çevirir. Bu cennet aslında şairin cennetidir. Her şey şaire hoş ve güzel görünür.

Burada perişan kendinden geçmiş bir yüz güzelliğinden bahsedilir. Bu perişan, karışık, kendinden geçmiş âşık, yüzünün altında hüznü saklamaktadır. Klasik şiirde olduğu gibi burada da âşık, fiziksel yönden zayıf ve acizdir. Aşk belası, âşığı görünüş itibarıyla harap etmiştir. Sevgilisine duyduğu özlem, hüznü ve acıya sebep olmuştur. Şairin karmaşık yüzünün altında sadece hüznü değil, kimseye söylenmeyen, sır gibi saklanan hayalleri de vardır. Bu sırlar aşkın sırlarıdır. Şairin kimseye söylemediği, sır olarak içinde tuttuğu şey sevgilisine duyduğu aşkı ve hayalleridir. Şairin kalbinde saklı olan sır âşık ile sevgili arasındadır. Aşk sırrı açığa çıkar ise dedikodulardan kurtulmak mümkün değildir. Bu yüzden sırrın gizli kalması şarttır. Ama bu sır saklanması gerektiği hâlde herkes tarafından âşığın yüzüne bakıldığında anlaşılır.

*“Bir levh-i bî-misâl
Kalbin safâsıdır
Bir çeşm-i pür-meâl
Fikrin ziyâsıdır
Gâhî bir incizâb
Gâhî bir iktirâb
Bir tatlı ıztırâb
Tab'ın gıdâsıdır
Vezân olan sabâ
Rûhun sadâsıdır”* (Hâdi, 1892: 11).

Bu bölümde doğaya ait unsurların baharın gelişi ile birlikte insanda yaşama sevincini ortaya çıkardığı görülür. Hâdi, tabiatın görünümünün insanda yarattığı etkinin yanı sıra, tabiat tasavvurlarının insan için gerekli bir ihtiyaç olmasından bahsetmektedir. Tabiatın eşsiz manzaraları insan ruhuna ve kalbine iyi gelir. Baktıkça insanı kendinden geçiren bu eşsiz manzaralar kalbin neşesi ve eğlencesi olur. Yani aslında burada bütün tabiat unsurları birleşerek adeta hoşnutluk duyumunu ortaya çıkartmak için iş birliği yapıyor gibidir. Divan şiirinde sevgilinin eşi benzeri olmayan, her bakını kendine aşık eden, aklını alan güzellik tasavvuru burada da tabiat üzerinden verilir.

Hayat, her zaman aynı düzlemde ve aynı şekilde ilerlememektedir. İnişli çıkışlı bir yapıya sahip olan hayat kimi zaman hüznün ve acılarla kimi zaman da neşe ve mutlulukla devam eder. Bu insanoğlunun yaradılışından bu yana böyledir. İnsan bir şeyin aynı kalmasına tahammül edebilen bir varlık değildir. Daima değişen ve dönüşen insanın, hayatı da devinim hâlinindedir. Bu sebeple bir insan nasıl ki sonsuz acıya dayanamayacaksa sonsuz mutluluğa da tahammül edemez. İyi ve kötü, acı ve mutluluk, güzel ve çirkin gibi hayat zıtlıklar içinde bir bütündür.

Havanın her zaman devinim hâlinde olması “*sabâ*” imgesinde somutlaşan çeşitli çağrışımlar ortaya çıkarır. Sürekli değişebilen bu tür esintilerde havaya; güvenilmezlik, yanıltıcılık gibi anlamlar yüklenir. Böylece hava aldatıcı bir unsur olarak düşünülür. Doğanın uyandığı ilkbahar mevsiminde havanın taşıdığı kokular ve hafif rüzgârlar arzuların uyanmasını sağlarken bireyin değişim süreçlerinde de etkileyici bir rol üstlenir. Bu yüzden bütün bu çağrışımları ile “*sabâ*”, Türk şiirinde sürekli olarak karşımıza çıkan bir tabiat unsurudur. Servet-i Fünûn da sıkça görülen ılık rüzgâr imgeleri, mısranın başında okuyucuyu karşılar. Rüzgâr üzerinden kurulan ses ahengi müzikal bir etki uyandırır. Burada tabiattan duyulan bir musiki olan rüzgârın sesi yaşamın canlılığını imgeler. Ilık rüzgârın getirdiği sesi, şair ruhun sesi olarak değerlendirir. Baharda nasıl her şey yeniden canlanıyorsa, bahar rüzgârının sesi de insanın ruhunu canlandırmaktadır.

*Bedâyi’-i fıtratın
Bir kız... Bir cümle gâh
Mahâsin-i kudrettir
Şükûfeler ... âhiyG
Serâir-i tabîatın
Hüzünlü bir nigâh*

Muharrik bir âh ü vâh
İçinde gizlidir. (Hâdi, 1892: 11-12).

Bir kızın eşsiz yaratılışı, kudretin gücündendir. Spinoza'ya göre, kendinin ve var olan her şeyin ilk nedeni, Tanrı'dır. Ancak Tanrı, evrende var olan her şeyin, sadece ilk nedeni değil, aynı zamanda, var olan her şeyin özü, her şeyin altında yatan saf varlık ya da tözdür (Bayrak, 2020: 188). Doğaya ait olan bütün güzellikler Allah'ın yani yaratıcının yansımasıdır. Bu yüzden bütün bu güzelliklerin yeri, kudretin güzelliğinin yanısıdır. Doğaya ait unsurlar bu mısralarda da karşımıza çıkar. “*Serâir-i tabiatın*” imgesinde insana ait bir unsur doğaya atfedilmiştir. Sırlar insana özgüdür. Ancak burada tabiatın sırları denilerek imge oluşturulmuştur. Tabiatın sırrı kendisinde gizlidir. Şiirde tabiat Allah'ın bir yansıması olarak karşımıza çıkar. Evrenin hiç bozulmayan düzenli işleyişi, ilkbahar gelince her şeyin canlanarak yeniden yaratılması, sonbaharda bu canlılığın yitip, solarak yok olması, kuşlar, ağaçlar, kısaca ifadece edilecek olursa tabiata ait her unsur bize yaratılışı, yaratılışın bu sonsuz kudretini hatırlatır. Bu yaratılışın gizemi de doğanın sakladığı sırlardır. Tabiat bu sırların hepsini kendi içerisinde saklı tutar. “Lacan'a göre psikanaliz edilebilir öznenin tüm dramı, doğa-kültür karşıtlığında düğümlenir” (Tura, 2005: 203). Çünkü tabiatta simgesel alanda olan bastırılan duygular yoktur. Yasa ve yasağın olmadığı bu yerde haz ve zevk vardır. Bilinçdışı arzusu vardır. Hazzın yokluğunda duyulan “âh” göstereni hoşnutsuzluğu verir. Aslında tabiatın tasavvurları içinde verilen bu aktarım şairin kendine aittir. Çünkü hiçbir ikame gerçek arzuyu karşılayamaz.

Bir şu'le-i sevdâ
Eder de i'tilâ
Sonradan da hayfâ
Berk-i bilâ-âsâ
İner de beynime
Lerzeler bahşeder
Bu esnâda Hudâ
Gelir de zihnime
O hiss-i infîâl
Zâil olur gider (Hâdi, 1892: 12).

Şair burada insanda hoş duygular uyandıran hisler ile kötü duygular uyandıran hisleri bir arada kullanarak “*şu'le-i sevdâ*” ve “*berk-i bilâ-âsâ*” tamlamalarıyla kontrast oluşturmuştur. Sevda pozitif bir imge iken, berk negatif bir imgedir. Sonradan

sevdanın ateşi yükseldiğinde, şairin beynine sıkıntılar şimşek gibi inmeye başlar. Daha önceki dizelerinde tabiatı tasvir eden şair, bu defa tabiatın başka bir unsurunu ele alır. Şimşek, yağmurlu havalarda önce ışığı sonrasında sesiyle ortaya çıkan doğaya ait bir durumdur. Şairin diğer dizelerde tasvir ettiği, insanı canlandıran ilkbahar burada yerini yağmura ve şimşeğe bırakır. Kış ayrılığın habercisidir. Bu durum, sevda ateşine düşen şairin tabiatının da değiştiğini gösterir. Artık şair, doğanın imgesel alanının dışına çıkar.

Pek çok dinde daimî iyi olan şey, Tanrıdır ve Tanrının yolundan gitme teşebbüsüdür. Tanrının yolunda gitmek mutlak iyiye gitmek demektir. Çoğu din anlayışına göre insandaki kötülük ve çirkinlik sadece Tanrının yolundan giderek düzelebilir. Kötülük ve çirkinlik her ne olursa olsun, daima düzeltilmesi gereken şeylerdir. Bu bağlamda insanoğlu, ruhundaki çirkinliği ve özündeki kötülüğü ancak Tanrının yolundan giderek düzeltebilir. Allah her şeye gücü yetendir. Burada şair sıkıntı belasına düştüğünde kendisini Allah’a yöneltir. Şairin zihnine, Allah’ın gücü, kudreti, merhameti geldiğinde şair bütün sıkıntılarından kurtulur. Burada tasavvufî bir aşk anlayışının ortaya çıktığı da söylenebilir. Şair beşerî aşkını bırakıp, Allah’a yöneldiğinde, Allah’ın aşkına tutunduğunda tüm acısı ve sıkıntısı yok olup gider.

*Bahar!.. Çiçekler açıyor. Ağaçlar filizleniyor.
Kelebekler sevinçlerinden bir yerde duramıyor. Kuşlar
Muttasil daldan dala uçuşuyor; muttasıl icrâ-yı
Âheng ediyor. Dünyâ:
ülssTeme eyledi gûyâ bahâr fevkinde!.. (Hâdi, 1892: 19).*

Klasik şiirde doğanın görünüşleri daha çok sevgiliyi tasavvur etmek için kullanılırken burada şair doğanın kendisini tema olarak kullanır. Ara Nesil’de şiire yansıyan tabiat teminde şairler, doğanın tablo görünümünden yola çıkarak bazı manzaralar çizmeye çalışmışlardır (Birinci, 1987:10). Abdülkerim Hâdi de şiirinde, çiçeklerin açması, ağaçların filizlenmesi, kelebeklerin sevincinden yerinden duramaması, kuşların cıvıltısı gibi ayrıntılarla doğayı sadece anlatmakla kalmaz aynı zamanda okuyucunun zihinde bir tablo şeklinde canlandırmasını sağlar. Tabiatın renkli ve cıvıl cıvıl görünümüne yer veren şair, aynı zamanda tabiatın insanda hoş duygular uyandıran yönünü kullanarak okuyucusunun da duygularını okşamayı başarmıştır. Hâdi, yaptığı bu yeniliklerle “zerrattan şümusa kadar her güzel şey”i şiir kabul eden Recaizade Mahmud Ekrem’i takip ediyor gibidir.

*Şafak büsbütün söktü. Semâdan jâle yerine
Letâfet yağıyor. Çimenlerin arasından yeni yeni neşv ü nemâ
Bulmakta olan allı, morlu, sarılı mineler arz-ı
Tebessüm eyliyor! O ne?
Bir hande... İşte bir dehâ
Nedir ucunda aceb berk ü bâr kokunda?.. (Hâdi, 1892: 19).*

Hâdi, şiirinde doğanın görünümelerini bir aksesuar gibi kullanır. Doğanın zenginliği şairin kaleminde nakış gibi işlenir. Gökyüzünden yağan “çiğ” bile şairin şiirinde bir letâfete dönüşür. Güzel kokusuyla bilinen mine çiçeği halk arasında “unutma beni çiçeği” olarak da bilinir. Hakkında pek çok rivayet bulunmaktadır. Şair şiirinde bu çiçeğin kokusundan yararlanarak doğa betimlemesini sürdürür.

*Nesîm-i hoş-bû esmeye başladı yapraklar hafif
Hafif kımıldıyor. Bir haşırtı sükûtu ihlâl etmekte.
Gûyâ ki nebâtât lisâna gelmiş de Cenâb-ı Hâlik mükevvenâtı
Tezkîr ediyor. Bu hâl acz-i beşeri- muvakkaten
Olsun - ifnâ etmek isti'dâdını gösteriyor.
Çünkü insan bu küçük akla âsâr-ı kudreti sığdır-
mıyor. Lâkin kalben görüyor biliyor ki:
Avâlimin duruyor, gird-gâr-ı fevkinde!... (Hâdi, 1892: 19-20).*

Dizelere tematik olarak bakıldığında tabiatın şair üzerindeki etkisi karşımıza çıkmaktadır. Doğanın yüceliği ve sonsuzluğu metafizik ile birleşir. Yaprakların esen rüzgâr ile birlikte yaydığı hoş koku ve hışırtı sesleri doğanın sessizliğini bozmaktadır. Dil, konuşmak ve iletişim insana özgü olmasına rağmen bu özellik bitkilere de yüklenir ve bitkiler dile gelir. Bitkilerin dile gelmesi sadece Allah’ın kudretiyle meydana gelebilir. Hâdi de bu durumu anlamak için insan aklının yetersiz kaldığını vurgular. Şaire göre insanoğlu bu kudreti, akli ile algılayamasa da kalbiyle bilir. Bu yüzden burada Hâdi ile *Terci-i Bent*” şiirinde Allah’ın gücü ve kudretine akli vasıtasıyla ulaşamayan Ziya Paşa arasında bir bağlantı kurmak mümkündür.

*Bülbül o hânende tabîat ne yapacağını şaşırmış.
Sabahtan şarkılar okuyor ervâh-ı ma'sûmâneyi
Kemâl-i hüzn ile tehzîz ediyor. Tarâvet ise feyyâz-ı
Mutlaka zümür-rûdîn çimenler üzerinde ser-bezmîn sücûd
Olmuş. Gûyâ ki yed-i kudret şu bir avuç toprakta
Bütün kemâlini cem' etmiş de zât-ı ulûhiyyetini inkâr
Edenlere hidâyet eyliyor.
Nedir bu manzara Yâ Râbb gubâr kokunda ?..
Bir ders-i intibâh!.. (Hâdi, 1892: 20-21).*

Abdülkerim Hâdi şiirinde tabiat ve tabiatın unsurları üzerinden Allah’a ulaşmaya çalışmaktadır. Allah’ın varlığını kabul etmeyenlere tabiatın örnekler vererek yaratıcının varlığını ve gücünü ispatlamaya çalışır. Tabiatın sonsuzluğu, yüceliği ve mükemmelliği sanki Allah’ı kabul etmeyenlere doğru yolu gösterme şekli gibidir. Tabiatın mükemmelliği, kuşların cıvıltısı, zümrüt renkli çimenler gibi birçok tabiat unsuru, insanoğluna bir yaratıcının olduğunu hatırlatır. Şaire göre bu durum tam bir ibret alınacak ders niteliğindedir. Çünkü, Allah âlemdeki her varlığı yaratan ve her şeye gücü yetendir.

*Uyunacak sıra mı? Herkes yatağından kalkmış.
Yalısının, köşkünün, evinin pencerelerini açmış.
Elvâh-ı tabîata hayrân hayrân bakıyor. Yerden bir ses !..
Hayır! O ses yerden değil gökten geliyor. Evet!
O sadâ cihâna vedâ etmek üzere bulunan bir müteverrim
Kızcağzın kesik öksürükleri işte ...
İşte hâlâ*

Sımâha gelmede ol ses mezar fevkinde! ... (Hâdi, 1892: 21).

Hâdi devam eden dizilerinde de aklın kudreti ile yaratıcıyı bulmaya ve buldurmaya çalışmaktadır. Uyuyanlar Allah’ın varlığından haberdar olmayan insanlardır. Şair, inanmayanlara seslenerek uyanmalarını istemektedir. İnsanlar uyanıp tabiata ve tabiatın eşsiz mükemmelliğine bakmalıdır. Çünkü tabiatın eşi benzeri olmayan güzelliğine baktığında insanlar da Hâdi gibi Allah’ın kudretini göreceklerdir. Bu sırada gelen ses ise mezarın ötesinde eskiden de kulağa gelen veremli bir kızın ölmeden önceki sesleridir. Sesler mezarın ötesinde bir âlemden gelmekte yani yaratıcının olduğu yerden gelmektedir. Eğer insanoğlu bu sesi duyarsa âlemin ötesinde bir âlem olduğunu, her şeyi yaratma gücüne sahip olan bir kudret elinin varlığını anlayabilir.

*Ne demlerdir bu demler kim safâlar eyliyor isâr
Açıp bir bir çiçekler eylemekte handeler izhâr
Tulû’-ı mihre karşı nağme eyler kuş gibi enhâr
Gelir vecde tefeyyüz eyledikçe revh-veş efkâr
Bu feyz-i sermedî cânâ hayât-ı câvîdânîdir.
Bu şeyler hep birer levhayla ile fikr-i şâiranîdir (Hâdi, 1896: 7-8).*

Hâdi’nin *İstiğrâk* adlı şiirinde de tabiat unsurları göze çarpmaktadır. Ancak bu unsurları kullanışı ve şiirine yansıtışı Divan şiirinde kullanımından oldukça farklıdır. Çünkü Divan şiirinde tabiat anlayışı ve bu anlayışın şiire yansması oldukça sınırlıdır.

Eski şiirin tabiata bakışı “maksat, tabiat vesilesiyle mazmun perdazlık etmek olduğu için, bizzat tabiata bakılmıyor ve onun üzerinde düşünülüyordu” (Kaplan, 2004: 275). Ancak Hâdi’nin şiirindeki tabiat Divan şiiri tabiatından oldukça farklıdır. Abdülkerim’in Hâdi’nin şiirinde Recaizade Mahmut Ekrem’in izlerini görmek mümkündür. Ekrem’in şiirinde tabiat bütün detyaları ile sıkça karşımıza çıkar (Parlatır, 2004: 50). Şair şiirini romantik bir anlayışla kaleme almış ve tabiata ait çiçek, ay, gece, ırmak, yaprak... gibi bütün unsurlara şiirinde yer vermiştir. Ekrem’in tabiat anlayışı sadece Abdülkerim Hâdi’yi etkilemekle sınırlı kalmamış, birçok şairi etkilemiş ve şiirin yelpazesinin genişlemesine sebep olmuştur.

Hâdi, dizelerinde tabiat ile kendi duygularını ve hislerini ifade etmektedir. Şairin sevgiliye karşı olan hisleri, doğanın terennümleri ile resmedilmektedir. Şair sevgilisini düşündüğünde veya sevgilisini gördüğünde o kadar haz duymaktadır ki o anlarda etrafa huzur ve mutluluk saçılmaktadır. Bu mutluluğun etkisiyle çiçekler bile insana özgü özellikler kazanarak etrafa gülüşlerini yaymaktadır. Ayın parlaklığının ırmakların üzerine aksetmesi “kuş” imgesiyle verilmektedir. Karanlığı aydınlatan ayın parlaklığı ırmağın üzerine yansıdığında, bu akisler ırmaktan akan suların üzerinde kuş gibi hareket eder. Ve bu hareket ilerledikçe şairin içi huzur veren düşünceler ile dolar. Şaire bunları hissettiren, ona bu bolluğu ihsan eden sevgilisidir.

*Tezekkür eyliyor Allah’ı mürgân hoş nevâsıyla
Teyakkuz eylerim ben de seher vakti nidâsıyla
Küçük bir kuş, fakat Yâ-Rabb, neden mahsûn esâsıyla
Güler hem neş’e eylerken fenâ ağlar edâsıyla
Bu feyz...
Bu şeyler... (Hâdi, 1896: 8).*

Tabiata dair unsurların Allah’ı hatırlatması, Divan şiirinin ana konularından biri olsa da tabiata karşı duyulan derin hayranlık ve Allah’ın doğadaki unsurlara tecelli etmesi romantik şairlerde görülmektedir (Oktay, 2016: 86-87). Söz konusu durum bu dizelerde de bulunmaktadır. Şair kuşların sesi ile Allah’ı hatırlamaktadır. Çünkü kuş, Allah ile insan arasındaki bir aracı gibidir. Kuş hoş sesiyle, kanatlarını çırparak şaire haber getirmektedir. Şair kuşun sesiyle seher vakti uykusundan uyanır. Seher vakti şiire bilerek konulmuş bir imgedir. Çünkü seher, gecenin yani karanlığın son anları ve aydınlığın ilk saatleridir. Bu saatlerde hava yavaşça aydınlanmaya başlar. Kuş da tıpkı

seher vakti gibidir. Ne tam olarak hüznü ve ağlamaklıdır ne de neşelidir. Kuş ve seher vakti birlikte kullanılarak arada kalmışlığı simgelemektedir.

2.1.7. Arzu

İnsan vücudunun doğasında bulunan biyofizyolojik dürtüler, arzu ve isteklerin sebebidir. Bu dürtüleri karşılayarak kendini doyurma istediği karşısında ötekinin ihtiyaç duyulur. Öteki de bize ihtiyaç duyar. İnsanoğlu kendini öteki üzerinden kurgular. Bu yüzden arzularımız da bizim değil, ötekinin arzusudur. İnsan ötekinin öznesinin arzusu olmayı ister. Bu yüzden bireyin en büyük arzusu, arzulanma arzusudur.

Hâdi'nin “*Cihândaki âmâl / Pîş-i felâkette /Bütün efsânedir*” (Hâdi, 1892: 13) dizeleri Terâne isimli şiirinden alınmıştır. İnsanoğlu daima birtakım şeylere ihtiyaç duyar ve ister. Bu isteklerimizin kaynağı zevk ve arzulardır.

Freud, insanı iki temel içgüdüsel dürtü (kendini koruma ve libido ya da sonradan “eros” diye değiştirdiği cinsel güdü) tarafından belirlenen ve yönlendirilen kapalı bir sistem olarak görmektedir. İnsanın doğuştan getirdiği bu biyofizyolojik dürtüler organizmada sürekli doyurulmak üzere kendini hissettirir. İnsanda doyurulması gereken temel ihtiyaç olarak kendini hissettiren bu dürtüler, gerginlik ve nahoş bir yaşantı olarak algılanır. Dürtüsel uyarılmayla gerginleşen organizma dürtü nesnesine yönelir ve doyumla ihtiyaç giderilir, gerginlik kaybolur (Güleç, 2013: 32).

Doğduğumuz andan itibaren bizle birlikte olan, bilinç dışında biriken arzu ve isteklerimiz insanoğluya bir bütün hâline gelir. Bireyin ihtiyaçlarının yanı sıra görülen bu arzu ve istekler şiirde boş, aslı olmayan bir hikâye olarak görülür. Felâket ve kötü durumlar karşısında bu isteklerin bir ehemmiyeti kalmaz. Önemli olan başa gelen felâketten en az zarar ile kurtulmaktır. Buradaki felaket sevgilinin kaybı, ölümüdür. Sevgilinin ölümü tüm arzu ve hisleri ortadan kaldırarak bir efsane hâline getirir. Çünkü artık bu arzu ve istekler beyhude, olması imkânsız bir efsaneden ibarettir.

*Dirîğ... Ne mertebe nefret eder isen benden
Sebât eder yine kalbim o rütbe-i sevdâda
Vefâ vefâ diyerek ben kederle dünyâda
Sirişk-i aşkımı safvetle eyleyip isâr
Derim ki vazgeçmem nakz-ı ahdedip senden (Hâdi, 1892: 14).*

Ferdâ-yı Visâl isimli şiirde arzulanmayı devam ettirmek için şairin aşkına karşılık vermeyen sevgili, kendisini şairden nefret ediyormuş gibi gösterir. Bu nefret karşısında şairin arzuları giderek artar. Hâdi giderek artan duygularını bize “*Dirîğ.. Ne mertebe nefret eder isen benden, Sebât eder yine kalbim o rütbe-i sevdâ da*” mısraları ile verir. Sevgili, şairden ne kadar nefret ederse, şairin arzu ve sevgisi de o denli kalbinde büyür ve asla sözünden dönmek, sevgiliden vazgeçmek istemez. “Sevenin/âşığın, sevmeyen sevgiliye umutsuzca aşkının bir diğer nedeni ise “kayıp” hissinin yaşamak istenmemesiyle ilgilidir” (C. Şen, 2017: 203). Çünkü şair sevgilisine olan aşkıdan vazgeçerse hem sevgilisini hem de arzu nesnesine ulaşamadığında aldığı hazzı kaybedecektir. Burada aynı zamanda eski şiirdeki âşık ve sevgili tipi de görülmektedir. Sevgili ne kadar acımasızca ve vefâsızca davranırsa da âşık sevgiliye olan aşkıdan vazgeçmez aksine bu bile onun için bir lütuf sayılır. Arzu nesnesine ulaşılmaması aşkın da masumluğunu arttırır. Aşk her türlü beşerî unsurdan uzak, el değmemiş, gözyaşına bulanık saf bir aşk hâline döner. Şair de sevgiliyle kavuşmadığında saf aşkıyla yalnız kalır. Acımasız sevgili yani arzu nesnesinin karşısında şairin tek yapabildiği şey vefâ dilenmek olur.

*Eder tezyîne gayret fikrimi her dem ziyâsıyla
Semâ-yı tab'uma zindânı tâbân eyleyen gözler
Bana ilhâm-ı şi'r eyler sabâh-ı nevbahâr-âsâ
Cihânı cezb ile mağlûb u giryân eyleyen gözler
Tekâbül eyledi hissimle -Hâdi- vehleten işte
Siper-i kâinâtı tâk-ı nisyân eyleyen gözler (Hâdi, 1892: 32).*

Gözler şiirinde şair, sevgilisini ilham kaynağı olarak görmektedir. Sevgili sürekli aşkı ile şairin zihnindedir. Bu yüzden şairin bilinçaltı sevgili ve sevgilinin aşkı ile doludur. Sevgili sadece şairi değil adeta bütün cihanı da gözleriyle esir almıştır. Bütün evreni esir alan bu gözler evrendeki insanları gözyaşlarına boğarken, şair bu gözlerden ilham ve haz almaktadır. Freud, zihni “id, süperego ve ego” olarak üç ana bölüme ayırır. Ve bu bölümlerden biri olan “id” gerçeklik ilkesine göre değil, haz ilkesine göre işlemektedir. Haz ilkesine göre, kişinin arzusu hazzı arzulamaktadır. Bu yüzden dünyaya hatta gökte bulunanları dahi zindanda bırakan bu gözler şairi tam zıttı ile etkiler. Bu sebeple şair sanki bir ilkbahar sabahından ilham alıyor gibidir. Sevgilinin cazibesi tüm dünyayı yerle bir ederken şair, aşkıdan dolayı sadece bundan haz duyar ve iyi olan çoğu şeyi sevgilisine ve onun gözlerine bağlar. Aynı zamanda burada

gözlerin ön plana çıkışı yine Divan şiirinde sıklıkla karşımıza çıkan bir terimdir. Divan şiirinde sevgilinin gözleri ve kirpikleri insanı helak eden tek bir bakışıyla aşğın kalbine azap veren bir olgudur. Bu şiirde de bu duruma benzer bir anlayış hakimdir.

*Safâ-nisâr olur iken zemîne feyz-i nev-bahâr
Cıvıl cıvıl öter iken o kuş o mürğ-i dil-şikâr
Hafif hafif eser iken kazâ içinde rüzgâr
Yüzünde herkesin ferah iken sevinçle âşikâr*

Tefekkür eylerim seni hazîn hazîn de ağlarım (Hâdi, 1896: 13).

Ağlarım adlı şiirden alınan bu dizelerde baharın gelişi detaylı bir şekilde tasvir edilir. Bahar bolluğu ile yeryüzüne neşe saçmakta, kuşlar cıvıldamakta herkesin sevinci yüzlerinden okunmaktadır. Ancak aşğın baharı henüz gelmemiştir. Tüm âlem neşe içindeyken şair bir köşede sevgilisini düşünerek hüznü hüznü ağlamaktadır. Çünkü şairin sevgi nesnesi yani sevgilisi yanında değildir. Şair aşk acısı ile yanıp tutuşmakta ve eziyetler içinde kalmaktadır. Şairin kadına olan aşkında ona ulaşamaması yatmaktadır. Çünkü insan ulaşamadığını daima arzulayacak ve arzusu daim kalacaktır. Hiç bitmeyen arzu, aşkın da hiç bitmemesine yol açacaktır. Emanuel Levinas'a göre ise bir bireyin arzulaması için önemli olan arzu nesnesinin yokluğudur (Levinas 2010: 95). Şair de sevgilisini elde edememiştir. Arzu nesnesini elde edemeyen şair, her ne kadar acı çekip ağlıyor olsa da onun için bu aşkın özüdür.

2.1.8. Metafizik

İlahî aşk, Allah'a kavuşma arzusu, peygamber sevgisi gibi metafizik konular hem Divan edebiyatında hem de Yeni edebiyatta tema olarak işlenen konulardır.

*Billah elemle bir türâbım”
Rûzân u şebbân tefekkür ettim
Hâlâtımı bin tezekkür ettim
Heykel gibi fikrim oldu mefkûd
Ben âbid-i âcizim o ma'bûd
Beyhûde mi ettiğim recâlar
Elbette eder bana şifâlar !* (Hâdi, 1891: 4).

Bir Müteverrim'e'nin Nevhâ-yi Me'yûsânesi şiiri, kadının içinde bulunduğu durumu anlatmasıyla başlar ve daha sonrasında Allah'a sığınıp yalvarmasıyla devam eder. Kadın gece gündüz sürekli hastalığını düşünmektedir. Hastalığını düşünen kadın her gece Allah'a yakararak dua etmekte ve eski sağlığına geri kavuşmayı temenni

etmektedir. Burada kadındaki Allah inancının ne denli büyük olduğu göze çarpmaktadır. Müteverrim, Allah'ın büyüğü ve yüceliği karşısındaki kendisini aciz olarak görmektedir. Bu yüzden hastalığını sadece Allah'ın iyileştirebileceğini düşünür. Hâdi'nin Allah'ın kudretine olan büyük inancı sadece bu şiirinde değil diğer şiir kitapları olan *Âheng-i Sürûr* ve *Gözyaşlarım* isimli kitaplarında geçen bazı şiirlerde de görülmektedir. Son dizedeki “*elbette*” kelimesi kadının Allah'a duyduğu sonsuz güvenin göstergesidir. Şiirin öznesi, ettiği dualar sebebi ile iyileşeceğinden emindir. Her şeye gücü yeten Allah'ın yüceliği ve büyüklüğü kadının hastalığını da iyileştirecek kudrete sahiptir.

*Kestimse de ben ümîdi candan
Kesmem yine bâğ-ı câvidândan
Fikrim acaba fenâ bulur mu?
Mağdüreye hiç ezâ olur mu!...
Oldumsa eğer cihânda nâ-şâd
Olmam o bekâda sayd u sayyâd (Hâdi, 1891: 5).*

Şiirin öznesi bu dizelerinde de önceki dizelerindeki his ve düşüncelerini devam ettirmektedir. Kadın bir gün canından ümidini kesse bile hiçbir zaman sonsuzluk ve ebediyetten ümidini kesmeyeceğini dile getirmektedir. Buradaki “*câvidân*” kelimesi ölümden sonraki yaşamı imgelemektedir. Kadın bu dünyada hastalığından dolayı hayatını kaybetse de bu onun için bir ölüm değildir. Kadın dünyadaki sınırlı ömrünü tamamladığında başka bir âlemde sonsuz ve ebedî hayatına kavuşacaktır. Ölüm bir son değil, müteverrim için adeta bir başlangıç olacaktır. Kadının bu düşüncelerinin altında yatan Allah'a olan inancıdır. Ona göre çektiği bu sıkıntılar boşa olmayacaktır. Ölümün son olmadığını ve insanların ölümden sonrada bir hayat süreceğini düşünen şiirin öznesi, çektiği bu sıkıntıların karşılığını ölümden sonraki yaşamında alacaktır. Sonsuz ve ebedî olan bu dünyada kadın bir daha hastalığa yakalanmayacak av veya avcı olmayacaktır. Bu durum kadının hastalığından dolayı çekmiş olduğu acı ve kederin ne kadar büyük olduğunun göstergesidir. Kadının çektiği acı o kadar büyük ve dayanılmazdır ki Allah sonunda onu hastalıksız, huzurlu, sonsuz bir hayat ile mükafatlandıracaktır.

*Rûy-ı siyehim ne çâre? ... Allah!
Her fi'lime sadd-figân-ı cân-gâh
Aczim beni etti hep güneşkâr
Çekmez mi güzelde hiç cefâ-dâr ?!..*

*Ettimse de kulluğunda ihmâl
Oldum yine hâk-i pâye rûmâl
Nisbetle tekâsüle azîmsin
Sıdkımla derim ki pek rahîmsin* (Hâdi, 1891: 6).

Şiirin bu satırlarında Allah'ın yüceliğini anlatılır. Önceki dizelerde de Allah'ın yüceliğinden ve büyüklüğünden bahseden hasta kadın bu dizelerinde Allah'ın merhametine de dikkat çeker. O her şeye gücü yeten olduğu gibi merhametli ve affedicidir. Yüzünü karalaştıran, ayıp ve utançlarıdır. Bu ayıp sağlıklı iken yaptığı günahlarıdır. Bu yüzden her hareketinde can evinden çılgınlık çıkar. Bu çılgınlıklar, Allah'ın kendisini affetmesi için ettiği duaların ve yalvarmaların sesleridir. Hastalanmadan önce, kadın dünyada yaşadıklarından dolayı acı çekerken şimdi de hastalığından ve bir türlü araftan kurtulamamasından dolayı acı çekmektedir. Burada kadının kaygısı ön plana çıkmaktadır. İnsan yapısı gereği daima bir yere ait olma arzusu duyar. Bu yüzden kadında bir yere ait olamama ve yok olma kaygısı bulunmaktadır. Yokluk kaygısı “en temel en evrensel ve kaçınılmaz şeydir. Bunu inkâr etme amacındaki bütün iddialar beyhudedir” (Tillich, 2014:66). Öznenin çektiği acılar giderek büyümektedir. Bu acının sesi ruhunun en derininden, “cân-gâh” dan gelmektedir. Sesin kaynağı fiziksel değildir, ruhsaldır. Bu acı sadece Allah'ın, hasta kadını affetmesiyle dinebilir.

*Hiçtir sana karşı cürm-i mahlûk
Mahlûk ne demek?.. Esîr-i ma'sûk !
Nezdinde (semâ!) olunca zerre
Kâfidir (Hudâ!) demek bir kere
Rahmında cihâna sığmıyorken
Niçin olayım muazzeb hem ben
Noksânsız olur mu fikr-i insan?
Noksân ile memlûdur cihan. Cân
Sensin yalnız sen aczden ârî
Bizde beşerîyet hâli cârî
Bir sükût-ı meyus-âneyi müteâkib* (Hâdi, 1891: 6-7).

Bu dizelerde müteverrime diğer dizelerde olduğu gibi Allah'ın büyüklüğünü ve yüceliğini anlatmaya devam etmektedir. Ancak diğer dizelerden farklı olarak hastalıklı kadın burada aynı zamanda insanın ne denli aciz bir varlık olduğundan da bahsetmektedir. Gökyüzü, sonsuz bir evrendir. İçerisinde insanı, doğayı, hayvanları, yıldızları ve hayata dair her şeyi barındırır. Bu yüzden sonsuzdur. Ancak gökyüzünün bu sonsuzluğu Allah'ın huzurunda paramparça olacaktır. Allah'ın büyüklüğü

gökyüzünün paramparça olması imgesiyle okuyucuya sunulmuştur. Allah'ın büyüklüğü karşında bütün varlıklar sadece bir parçadan ibarettir. Allah'ın büyüklüğü merhametineyle paralellik göstermektedir. Bu yüzden Tanrı'nın merhameti tüm dünyaya kucak açacak, tüm dünyayı dolduracak kadar yücedir. Allah'ın bu yüceliğine rağmen insan hem çok küçük hem de eksiklerle dolu bir varlıktır. Hegel'e göre mutlak varlık ve mutlak yokluk yoktur. Kadın varlık ve yokluk ikileminin içinde mahlukun ne olduğunu ve insandaki eksiklikleri sorgulamaya başlayarak gelişme göstermektedir. Kadına göre insandaki bu eksikliğin kaynağı, ruhun da Allah'ın varlığını ve merhametini hissetmeyişinden kaynaklıdır. Kadının içinde bulunduğu durum Hegel'in ontolojik varlık kavramıyla örtüşür.

Hegel'in kurduğu bilim, mantıktır; yani onun anladığı anlamda, saf kavramların şeceresidir. Fakat panlojist hipotezde, mantığın konusu olan logos, hem bizim içimizde eşyayı düşünen prensip, hem onları meydana getiren objektif neden olduğundan, onun kavramlarının şeceresi aynı zamanda eşyanın şeceresi, evrenin izahıdır, metafiziktir. Hegel'in spekülâtif mantığı, hem Okul'un mantık (Denklehre) dediği, hem onun metafizik yahut ontoloji (Seinslehre) adını verdiği şeydir (Weber, 1998: 347).

İnsan daima eksik ve tamamlanmamış bir varlıktır. Her zaman daha fazlasını isteyen, hiçbir koşuldan memnun olmayan insanoğlunun tamamlanması için gereken tek şey “*Esîr-i ma'sûk*” olduğunu kabul etmektir. Hastalığından dolayı sürekli olarak çektiği sıkıntıları ve hayatını düşünen kadın bu düşünceleri içinde insanın ne kadar aciz olduğunu farketmiş ve insanın sadece “*Esîr-i ma'sûk*” olmaktan ibaret olduğunu deneyimlemiştir. Allah bütün kâinâtın yaratıcısı, yaratandır. İnsan, Allah tarafından yaratılan ve hastalıklarla, sıkıntılarla, dünyevî dertlerle sarmalanan bir fanidir. İnsan olmanın mecburi gereği ölümlü olmasıdır. Bu sebeple insan ümitsizlik içindedir ve her zaman Allah'ın merhametini arar. Hastalıklı kadın da sessizlikle ve aciz bir biçimde Allah'tan merhamet dileyenlerden biridir. Hastalığından dolayı fani dünyadan ve dertlerinden kurtulmak için Allah'a dua ederek af dilemektedir. Kadının sürekli olarak dua edip af dilemesinin sebebi kendisinin tamamlanmamış bir varlık olduğunu farketmesinden dolayıdır. Kadın, ben ideale ulaşmak için öteki bene ihtiyacı olduğunu farketmiştir. Öteki ben, Tanrı'dır.

*Bin ders okuyor bana gaybdan
Her noktası münfail gaybdan
Vermekte bana dîrûs-ı hikmet*

*Hayretler içinde hem de ibret
Esrâr-ı Hûda'ya var mı gâyet
Elbet olacak olur nihâyet (Hâdi, 1891: 8).*

Bu dizelerde Hz. Mûsa'ya telmih vardır. Kur'an'da Mûsa, Allah'ı görmek istediği için, “Rabbim, bana kendini göster, seni göreyim” der. Rabbi de ona, “Sen beni göremezsın (len terânî), fakat şu dağa tecelli etmesi sonucunda dağ paramparça olunca Mûsâ bayılıp düşer. Sonunda kendine gelen Mûsa, “Senin duyu ötesi olduğunu kabul eder, sana tövbe ederim, ben müminlerin ilkiyim.” der. Müteverrime de bu sesi sürekli olarak işitmektedir. Bu ses dışarıdan gelen, kaynağı olmayan, akuzatif bir sestir. Sestin simgesel alanda hiçbir varlıkla ilişkisi yoktur, sadece tinseldir. “Kaynağı görülmeyen ses, yeri belirlenmediği için herhangi bir yerden, her yerden yayılır gibidir, kadr-i mutlaklık kazanır” (Dolar 2013: 65). Bu yüzden bu sesin kaynağı yoktur. Sestin kaynağı ile ses arasındaki perde, sesin inanılrlığını ve otoritesini arttırmaktadır.

Bedensel iç'e beden mahrem bir kısmına işaret eder-ses bizatihi iç/dış ayrımının ilkesidir sanki. Öylesine fani, gelip geçici, cisimsiz, semavi olan ses, tam da bu nedenle beden ta özünü, görülür kılıfın ötesindeki gizli bedensel defîneyi dâhili, yegâne ve mahrem “gerçek” bedeni takdim eder ve aynı zamanda salt bedenden daha fazlasını takdim ediyor gibidir-pek çok dilde tin ile nefes (nefes “sessiz ses”tir ses çıkarmanın sıfır noktasıdır) arasında etimolojik bir bağ vardır; nefes taşıdığı ses bedene indirgenemeyen ruha işaret eder (Dolar 2013: 74).

Sesin kaynağının bilinmiyor oluşu merak duygusunu arttırdığı için, bireyin üzerinde otorite kurar. Birey bu sesin ötesindeki ötekiyi fark eder ancak göremez. Bu sesin otoritesi müteverrimeye, daima hikmet dersleri vermektedir. Bu dersler her ne kadar kadını hayrete ve şaşkınlığa düşürse de kadın bu sesin otoritesinin dışına çıkamaz.

*Doldurdu figânım âsumânı
Dinler olacak mı yâ figânı
Etmekte tezâyüd ah u zârım
Yâ Rabb ne zaman yeter kararım..!
Cûş etmede aşikâne efkâr
Bak, bak ne güzel şu hoş çemen-zâr
İmâ ediyor bu hâl bahârı
Göstermede sun'-ı kird-gârı
Açmakta şükûfeler bu demde
Gelmekte teveccühe çemende
Gülmekte cihân bugün cihâna (Hâdi, 1891: 8-9).*

Hastalığından dolayı acıları artan kadın, hükmünün bitmesini yani ölmeyi istemektedir. Gençliğine dönemeyeceğinin farkındadır. Çimenlikler ve çiçekler şiirin öznesinin duygularını harekete geçirmektedir. Sonsuzluk olgusu yalnızca doğada mevcuttur. Düşünce yoluyla bu gerçeğe erişen insan, ben olabilmesi için öteki bene ihtiyaç duymaktadır. Diğer ben ile karşılaşan birey, kendini efendi-köle ilişkisinin içine konumlandırmaktadır. Müteverrime doğaya ve doğanın bütün güzelliklerine baktığında bir sonsuzluk ve bu sonsuzluğun bir yaratıcısı olduğunu görmektedir. Ancak yaratıcı ve yaratmış olduğu doğa, diğer insanlara gülerek bahar yüzünü gösterirken hastalığından dolayı acılar içinde olan kadına, kara kış olan yüzünü göstermektedir. Kadın, bu acıların Allah'tan geldiğinin farkında olmasına rağmen yine de Allah'a ve feleğe karşı içinde bir isyan barındırır. Kahraman Allah'tan gelen acı ve hastalığı kabullenerek ölümü arzu etmektedir fakat gençliğinin derin özlemi yüzünden hayatı terk etmek de istememektedir. Kadının yaşadığı bu ikilem onun bu durumdan duygusal olarak beslenerek acıdan zevk aldığını göstermektedir.

*Yâ Rabb bu ne iğbirâr-ı âlem
Yâhud ki bahâr içinde mâtem
Eşkim akıyor benim dem-â-dem
Niçin çekiyor cefâ her âdem ?.. (Hâdi, 1891:15)*

Şiirin başından bu yana sürekli düşünceleri ve düşüncelerini ifade etme şekli değişime uğrayan bu kadının burada da tekrar Rabbiyle konuşmasına yer verilir. Önceki dizelerde sürekli olarak Allah'tan af dileyen kadın bu defa Allah'a soru sorarak onu sorgulamaktadır. Kadının sorguladığı şey dünyadaki acılardır. Çünkü dünya içerisinde çiçeği, böceği, aydınlığı ve doğaya ait olan bütün güzel şeyleri barındırıyorken aynı zamanda acıları da içerisinde. Kadının “*bahâr içinde mâtem*” sözıyla anlatmak istediği de tam olarak budur. Müteverrime bütün bu güzellikleri yaratanın Allah olduğunu bilmektedir ancak Allah'ın bu güzelliklerin yanı sıra neden kötü ve acı şeyleri de yarattığını kavrayamamaktadır. Önceki dizelerde sadece kendisinin çektiği acıdan yakınan müteverrime, artık acı çeken tek insanoğlunun kendisi olmadığını evrendeki tüm insanların da acı ve ızdırap çektiğini farketmiştir. Tüm bu düşünceleri onu Allah'ı sorgulamaya iter. Bu sorgunun sebebi yukarıda anlattığımız gibi bir isyandan kaynaklı değil meraktan ve doğruyu bulma arzusundan kaynaklıdır.

*Geçip subh-ı muhabbet bizlere bir şâmı kalmıştır
Sebât etmiş gönülde her cefâ âlâmı kalmıştır
Yazılmıştır vakâyı' tâk-ı bâlâ-yı semâvâta
Bozulmaz nîk ü bed her hâletin encâmı kalmıştır
Hûdâ vehm eyleyip şemse tapan insanların bir bir
Türâb olmuş vücûdu cehl ile evhâmı kalmıştır (Hâdi, 1892: 31).*

Kalmıştır- Redifli Gazelden adlı şiir daha çok eski anlayışa bağlı olarak yazmış olduğu şiiridir. Eski şiir anlayışına bağlı bu dizelerde gönüldeki acılardan bahsedildiği gibi aynı zamanda Allah'a inanmayanların cahillik içinde kaldıklarının altı çizilmiştir. Şaire göre Allah dışındaki şeylere tapanlar bir gün öldüklerinde cahillikleri ve yaptıkları hatalardan dolayı korkuları ile baş başa kalacaklardır.

*İndi gökten kaderini tebcîl için Kur'ân sana
Çıktı arşa rûh u insan eyleyip îmân sana
İns ü cinn takdîs eder her dem ulüvv-i şânını
Bendelikle iftihâr eyler ulüvv-i şân sana
Yâ Muhammed, Yâ Habîb-i Kibriyâ, yâ Nûr-ı Hakk
İntisâbım, incizâbım artıyor her an sana
Kurtarıp râh-ı dalâletden bizi şâd eyledin
Ümmetin eylerse azdır rûz-ı şeb şükrân sana
İktibâs eyler güneş senden ziyâyı, şu'leyi
Sensin ol nûr-ı nübüvvet nûr bile hayrân sana
Âsmân ta'zîm eder bâ-emr âli-i Hudâ
Secde eyler titreyip pîşinde in ü ân sana
Eşk-i çeşmim reh-güzâr-ı ravzana yüzler sürer
Neyleyim bilmem, ne yapsın mübtelâdır cân sana (Hâdi, 1896: 5).*

Şair, *Gözyaşlarım* adlı eserini *Na't* adlı şiiri ile okuyucusuna açar. *Na't*: “Hz. Muhammed'i övmek üzere yazılan şiirler” (Develioğlu, 2017: 948) dir. *Na't* türü Türk edebiyatında Divan Edebiyatından beri sıklıkla kullanıla gelmiş bir türdür.

Na't, sevginin, aşkın şiiridir. Hz. Peygamber'e yönelen sınırsız sevginin, O'na duyulan özlemin kelimelerle ifadesidir. Na'tın ufkunda Peygamber vardır. Şair her mısırda O'na biraz daha yaklaşır. O'na varmak onu bulmak hedeftir şair için. O'nu bulmakla şair kendini bulacaktır. Çünkü her mısra miraca uzanan bir basmaktır. Şairin miracı Hz. Peygamber'e duyduğu aşktır, hayranlıktır, saygıdır. Bu yüzden şairin na'ttaki başarısı, Peygamber sevgisinin bir ölçüsü olarak da alınabilir (Kasır, 1995: 168).

Gazel nazım şekli ile ele aldığı şiirinde şair, Peygamber'e olan sevgisini ve bağlılığını dile getirmektedir. Hz. Muhammed son peygamberdir ve Kur'an-ı Kerim Allah tarafından ona indirilmiştir. Hz. Muhammed insanların en üstünüdür, o Allah'ın sevgisidir. İnsandan cine kadar bütün yaratılanlar ona şükreder. Burada şairin şiirinde

Hız. Muhammed'i övmek için sık sık edebî sanatlardan yararlandığı görölmektedir. Bu sanatlardan en göze çarpanı “mübalağa”dır. Hız. Muhammed öylesine üstün ve yücedir ki Allah onu nûr ile kaplamıştır. Bu yüzden daima ışık saçmakta ve güneş bile ışığını ondan almaktadır. Hız. Muhammed ahiret gününde ümmetini cehennem azabından kurtarmak için Allah'a dua edecektir. Bu yüzden insanların öldükten sonra Hız. Muhammed'in şefaatine ihtiyacı vardır. Burada da şaire göre Hız. Muhammed'e ihtiyacı olan sadece insanlar değildir, güneşin dahi ışıkla parlaması için ona ihtiyacı vardır. Hız. Muhammed nasıl ki güneşi nuru ile aydınlatıyorsa, ümmetini de tıpkı bu şekilde nuru ile aydınlatacaktır. Bu yüzden her an Hız. Muhammed'e karşı cazibesi ve bağlılığı artan şaire göre ümmet ne kadar şükretse azdır.

*Feyz-i irfân ezeldir dehr içinde her kitâb
Yâdigâr-ı ömr insâniyettir olmaz hiç pîç ü tâb
Şâhid-i i'câz-nümâ-yı âsumândır fikrimiz
Zübde-yi irsâda eyler dem-be-dem âli-i hitâb
Levha-i mersûme-i kudretten almıştır cilâ
Hâil-i hâl-i hakikat olmaz asla bir nikâb
Her varak (Allahuekberkber) der lisân-ı hâl ile
Her çiçek her kuş eder cândan Hudâ' ya incizâb
Hayret-efzâ-yı ukûldür cezbeder fûshat-serâ
Eyledikçe başka bir yolda dem-â-dem inkılâb
Hâdisât-ı hâtıra çarpar nidâyı (es-salâ)
Gösterir ahkâm-ı dini sormadan eyler cevâb
Mahveder bir ân içinde dildeki ekdârı hep
Lem'a-rîz-i mihr-i hikmette olur mu ıztırâb
Öyle bir âyîne-i ibret-nümâdır kim gönül
Eylemez te'sîr ona katlansa gelse bin azâb (Hâdi, 1896: 6-7).*

Hâdi, *Mir'at-i Efkar* yani *Düşüncelerin Aynası* ismini verdiği bu şiirinde metafizik ve tabiat konularını birbirine karıştırmış gibidir. Allah'ın birliğinden ve yüceliğinden hiç kuşku duymadan Hâdi, bunu tabiatın ve tabiatın içindeki varlıklardan örnek vererek anlatır. Sadece şair değil, tabiatdaki her unsur her canlı mimikleriyle Allah'tan ve Allah'ın yüceliğinden bahseder. Bu olaylar akılda büyük bir hayret yaratsa da daima kulağa “es-salâ” sözünü çağrıştırır. Bu ses namaza, dine ve Allah'ın kullarını huzuruna çağırma sesidir. Bu davet ile bütün sıkıntılar ve acılar kaybolur.

Bilgiden faydalanmanın, feyz almanın başı ve sonu yoktur. Bu sebeple insanlığın doğuşundan bu zaman kadar insanoğlu daima merak etmiş ve bir şeyleri öğrenme çabasında olmuştur. Bu çaba ve gayretle yazılan her kitap, dünya denilen

koca aleme insan ömrünün bir yadigarı olarak kalmıştır. Bu durum böyle devam ettiği sürece insan hiçbir zaman sıkıntı içinde olmayacaktır. İnsana ömrünün yadigarı olarak kalmış bu kitapların Allah’a seslenen bölümleri, daima kitabın en değerli bölümünü oluşturur. Kitap bu değerini, parlaklığını yazılmış olan manzaranın yani kaderin kudretinden almıştır. Bu yüzden gerçeğin hâli hiçbir zaman engel olmayacak, hiçbir örtü gerçeği gizlemeyecektir.

*Yağar gökten zemîne bî-mehâbâ şu’le-i ümîd
Bahâr-ı feyz-bârıdır kühen hâkî eden tecdîd
Hayâl eyler temâşâsıyla Hâlik bin cihân tevlîd
Neşât-ı bahtiyârîyi bu hâl eyler yine te’kîd
Bu feyz...
Bu şeyler... (Hâdi, 1896: 8).*

Şair, *İstiğrâk* şiirinde yine tabiatı kendine bir araç olarak kullanmakta ve tabiatının görünümüleri üzerinden Allah’a ulaşmaya çalışmaktadır. Tabiatın görüşü üzerinden Allah’ı arayan şair, bin cihani yaratanın Allah olduğunu söylemektedir. Gökten yere korkusuzca inen “şu’le-i ümîd” Allah’ın nurunun yansımasıdır. Her şeyi yapmaya ve yaratmaya gücü yeten Allah, gökten zemine indirdiği bu ümidin ateşi ile eski toprağı yenileyerek bolluk ve bereket yağdırmaktadır. Burada mecaz bir kullanım da söz konusu olabilir. Çünkü insanoğlu topraktan yaratılmıştır. Allah’ın kudreti ve nuru, sadece toprağı değil topraktan yaratılmış insanoğlunu da yenilemekte ve onun üstüne bereketini yağdırmaktadır.

*Bugün azdır tefâhür istese de dünyâ semâvâta
Bugün hayrân olur baktıkça insanlar kemâlâta
Şaşar mâni’ de olmak istemez hiçbir muhâlâta
Hakikattir bugün gâlib gelen cümle hayâlâta
Bu feyz...
Bu şeyler... (Hâdi, 1896: 9).*

Türk edebiyatında çokça kullanılan unsurlardan biri olan sema imgesine Hâdi’nin şiirinde de yer verdiği görülmektedir. Sema, gökyüzüdür. Sonsuzluğu ve ebediyeti temsil eden bu yerde yıldızlar, melekler ve insan dışındaki varlıklar yaşamaktadır. Ancak bu varlıkların hiçbiri insandan üstün değildir. Çünkü, insan Allah’ın yer yüzündeki yansımasıdır ve bütün melekler insan yaratıldığında insana secde etmiştir. Bu yüzden dünyadaki insanlar ne kadar övünse az kalmaktadır. İnsanların en iyisi ve Allah’a yakın olanı kemale ermiş olandır yani insan-ı kâmilidir. Şaire göre, bugün bütün hayallere galip gelen, bütün hayallerden üstün olan bu

gerçektir. Hâdi burada metafizik ögelerle insanı yücelterek, tasavvufî düşünceyi şirine yerleştirmiştir.

*Tecessüm eyleyen yer yer hemîşe nûr-ı rahmettedir
Temessül eyleyen şimdi saâdetdir tarâvettir
Bu dem manzûr olan otlar bile hoştur zarâfettir
Hulâsâ eyleyen günü bu dem âlî letâfettir
Bu feyz...
Bu şeyler... (Hâdi, 1896: 9).*

Hâdi, yine bu dizelerde de tabiat üzerinden Allah'ı aramaya devam etmektedir. Tasavvufî bir anlayışın da hâkim olduğu bu dizelerde şair, tabiat ile Allah'ın yüceliğini harmanlamıştır. Allah'ın nuru o kadar büyüktür ki yer yüzüne yansıdığına her yerin canlanmasını sebep olmaktadır. Rahmetin nuru alemdeki her şeye tazelik getirmektedir. Bu tazelik bütün canlı ve cansız varlıkta kendini gösterir. Otlarda bile bir zariflik ve incelik görülmektedir. İnsan doğanın bu görünüm ve terennümlerine baktığında kalbinde bir letâfet ve hoşluk hisseder. Burada doğanın ve âlemin bir ayna görevi üstlendiği görülmektedir. Tabiat aynasıyla Allah'ı yansıtır. Tabiata bakan her insan Allah'ı hatırlar ve gönlü hoşluk ve letafetle dolar.

*Vefâ bekler gönül ister ki olsun dâimâ hurrem
Tamamen bahtiyâr olmaz cihânda şüphesiz âdem
Düşünse anlamaz esrârını Hakk'ın bütün âlem
Alır hayret düşündükçe esâs âlemi her dem
Bu feyz...
Bu şeyler... (Hâdi, 1896: 9-10).*

İnsan gönlü daima mutlu olmak istemektedir. Ancak bu durumun mümkün olması imkansızdır. Çünkü insan daima mutlu olabilecek ve tekdüzeliği kaldırabilecek bir varlık olmadığı gibi aynı zamanda doyumsuz bir varlıktır. Bu yüzden mutlak mutluluğu yakalayabilmesi çok zor bir durumdur. İnsanoğlu nasıl ki sonsuz mutluluğu yakalayamıyorsa, Hakk'ın sırrını düşünmekte de zorlanır. İnsan, Allah'ın bu âlemi nasıl yarattığını kavramakta zorlanmakta ve Allah'ın kudretinin aklıyla bulamamaktadır. Burada Hz. Musa'nın yaşamış olduğu hâdiseye de bir atıf bulunmaktadır. Hz. Mûsa'nın; Allah'ın, dağa yansımış tecellisini bile gördüğünde kendinden geçmesi insanoğlunun aklının sınırlılığının bir göstergesidir. Bu yüzden insan gerçek âlemi düşündüğünde bile hayrete düşecek, aklıyla kavramakta zorlanacaktır.

*Uçar rûhum gaşyoldukça istigrâk ile nâgâh
Bu demler ben tefekkür eylerim cidden seni Allah
Tanîn-endâz olan gûşumda her dem her zaman her gâh
Senin ism-i şerîfindir bilirsin ey Hudâ billâh
Bu feyz-i sermedî cânâ hayât-ı câvîdânîdir
Bu şeyler hep birer levhayla fikr-i şükrânîdir (Hâdi, 1896: 10).*

Abdülkerim Hâdi'nin tahlil etmiş olduğumuz *İstiğrâk* şiiri dönemin şiir anlayışının en güzel örneğidir. Hadî şiirinin başından bu yana tabiat, aşk ve metafiziği harmanlanarak tema olarak kullanmış ve bunu yaparken şekil konusunda da kısmen yeniliğe gitmiştir. Şair, bu dizelerinde yine Allah inancına ve tasavvufa vurgu yapmaktadır. Şairin tevhit inancına yer verdiği son bentte, Allah daima her an onun aklındadır. Tabiata baktıkça her an Allah'ı hatırlayan şairin kulağında Allah'ın sıfatları çınlamaktadır. Bu durum Hâdi'nin Allah'a olan inancı ve sevgisini okuyucuya hissettirir. Şair bu hissi okuyucusunda uyandırırken aynı zamanda, okuyucusuna da bu sevgiyi aşılma isteği gibi bir hâl takınmaktadır. Şairin şiirin başından bu yana Allah'ı hatırladığı tabiatı tüm ayrıntılarıyla ele alan şair, şiirinin sonunda bu kusursuz tabloya yani âleme bakarak Allah'a şükrettiği görülmektedir.

*Yâ Rabb! Neresinde var saâdet
Bu köhne fenâ-yı lâ-bekânın
Her şeyde zevâle var karâbet
Bilmem ne esâsı hâk-dânın
Mahvolma da arsa-i avâlim
Elbette muvâfık-ı tabîat
Göstermede nûrî zü 'l-celâlim
Doğmakta da âfitâb-ı rif'at
Bilmem ki nedir daha tahayyül?!.. (Hâdi, 1896: 17).*

Abdülkerim Hâdi, *Tahayyül* ismini verdiği şiirinde Allah'a seslenir. Ölümsüz olmayı “*Bu köhne fenâ-yı lâ-bekânın*” diyerek tasavvur eden şaire göre, ölümsüzlük insana mutluluk getirebilecek bir durum değildir. Çünkü her şeyin içinde bir yokluk vardır. Kimse dünyanın gerçekliğini bilememektir. Bu yokluk insanında içindedir. İnsan tamamlanmış ve eksik kalmış bir öznedir. Bölünmüştür. Kendindeki yokluğun ve eksikliğin farkında olan şair, bu eksikliği Allah aşkı ile doldurmak ister. Bu yüzden doğanın görünümünden ve doğanın yüceliğinden yola çıkarak Allah'a ulaşmaya çalışmaktadır.

*Herhangi cihette olsa peydâ
Cezbetmede şâirânı ol mâh
Çeşm nasıl etmesin temâşâ*

*Zâhir o bedî'a-i kudret Allah
Câmi'-i mülküm bütün bahârı
Seyre kıyamam onu ben ama
Olsa ne kadar da feyz-bârı
Eyler onu da zamâne ifnâ
Etrafımı aldı bin tahayyül! (Hâdi, 1896: 17).*

Şair dizelerinde doğaya ve gökyüzüne ait unsurlarla Allah'ı aramaya devam etmektedir. Hâdi'yi gökyüzündeki ayın parlaklığı ve güzelliği daima cezbeder. Çünkü ayın bu görünüşü şaire göre Allah'ın kudretinin göstergesidir. Allah'ın büyüklüğü ve yüceliği karşısında şair aciz kalmaktadır, bütün varlığı onu terk eder. Bu yüzden ayı seyre kıyamaz. Ancak şair bu manzarayı seyretmek istese de bu çok uzun sürmeyecektir. Çünkü zaman her şeyi yok ettiği gibi bu manzarayı da bitirecek ve yok edecektir. Bu zamanı durmaya kudreti yetecek tek şey Allah'tır.

*Vuslat ki ümîd nâ-becâdır
Beyhûde şarab dehre âlâm
Ezvâk ki bence hep cefâdır
Kâfil sanırım bu hâle ecrâm
Artık aranır mı burda rahat
Mirsâd bize şüphesiz semâdır
Gerdûn-ı felek esîr-i hikmet
Allah'ıma cism ü cân fedâdır
Bundan iyi var mıdır tahayyül (Hâdi, 1896: 18).*

Hâdi'nin bu dizelerinde Allah aşkına yöneldiği görülmektedir. Dünyaya dair bütün hevesini ve yaşama arzusunu yitiren şair, sığınacak liman olarak kendisine Allah'ın kudretini seçer. Şair için artık vuslat imkansızdır. Bu imkânsızlık şairi derin bir kedere boğarken aynı zamanda âlemdeki bütün zevklerin boşa olduğu düşüncesine de iter. Sevgilisine kavuşamadığı için dünyada rahat bulamayan şair, özlem duyduğu huzuru başka gökyüzünde yani başka âlemlerde bulmak ister. Bu âlem Allah'ın yanı olan ebedî âlemdir. Şairin yaşama arzusu yerini artık ölüm arzuna bırakmıştır. Çünkü zevkler bile artık şair için eziyet anlamı taşır. Hâdi'nin zihninde zevkin eziyete dönüşmesi, yaşamla arasındaki bağın tamamen kopmuş olduğunun göstergesidir. Burada tasavvufî bir anlayış da karşımıza çıkmaktadır. Tasavvufta tek gerçek Allah ve Allah aşkıdır. Dünyadaki bütün her şeye vermiş olduğu anlam ve değer yargılarını yitiren şair tamamen Allah'a yönelerek, hayatının gerçek ve asıl anlamını bulur.

*Hoştur cerâyanı ömr-i zârın
Bâkiyânız Cenâb-ı Allah
Zâil olacak o hüsn ü yârın
Sâdır olacak bir âh-ı cân-gâh
Nefret edilir mi yâ memâta
Tâ'yin ediyor zaman hayâta
Vaktiyle letâfeti bahârın
Gittikçe vücûd bulur tahayyül! (Hâdi, 1896: 19).*

Bu dizelerde Hâdi'nin tasavvuf anlayışı çok belirgin olarak ortaya çıkar. Şair için ebedî olan yalnızca Allah'tır. Sevgilisinin güzel yüzü dahi bir gün yok olacaktır. Bu yok oluştan sonra sevgilinin kalbinden derin bir ah kopacaktır. Bu yüzden dünyaya dair olan beşerî hiçbir şeye bağlanmak, benimsemek doğru değildir. Her şey yok olmaya mahkumdur. Ebedî olan sadece Allah'tır. Bu yüzden ölümden korkmak anlamsızdır. Ölüm ebediyete yani Allah'a kavuşmaktır. Hâdi'nin beşerî aşktan, Allah aşkına doğru yönelişi hayallerindeki değişimde görülmektedir. Daha önce hayallerini sevgilisi ve ona olan aşkı meşgul ederken artık bu hayallerin yerini ilahî aşk ve Allah'a kavuşma arzusu almıştır. Şair sevgilisinin yani kayıp nesnesinin boşluğunu ilahî aşkla tamamlamıştır.

*Bu keşmekeş-i cihân içinde
Fânîlik eder semâyâ sad çâk
Bir gulguledir figân içinde
Gitmekte tefâhür etsün eflâk
Gelmekte hemîşe âh ü heyhât
Aklım yine âsumân içinde
Dersler veriyor da bunca emvât
Gönlüm yine in ü ân içinde
Bir gâyeteye varmıyor tahayyül! (Hâdi, 1896: 19).*

Dünyanın karma karışıklığında, ölümlülük gökyüzünü paramparça etmektedir. Bu karışıklık figanlar ve ağlamalarla doludur. Kişi, ölümlü olduğunu unutup dünyanın keşmekeşine kendini kaptırmıştır. Bu figanlar da dünyaya ait olan unsurların elde edilemeyişinden kaynaklıdır. Aslında ölümler insana ders vermektedir. Ölümlerin insana vermiş olduğu ders, bu âlemin kalıcı olmadığı ve her canlının bir gün ölümü tadacak olmasıdır. Bu yüzden dünyaya dair olan her şey fanîdir. Ancak insan, bu dersin farkında bile değildir.

*Sanki takrîr eyliyor inmiş semâdan bir sükût
Halli güç bir kudret-i mevlîyü'l-mevâli dağlara
Sanki aksetmiş tecessüm eylemiş tahrîk için
Düşmen-i râhat olan kalbin melâli dağlara*

*Rû-yı pertev-bârını setretmeğe örtmüş nikâb
Yârimin gizlendi güyâ meh-cemâli dağlara
Kaplıyor gittikçe hâkî bir duman bir ıztırâb
Oldu dağlar sanki câsü'l- leyâlî dağlara (Hâdi, 1896: 24).*

Abdülkerim Hâdi'nin, *Dağlara* başlıklı şiiri 8 dizeden oluşmaktadır ancak şair, vermiş olduğu dipnotta şiirinin ilk beyitini kendine sakladığını ifade eder. *Dağlara* kelimesiyle rediflendirilmiş olan şiirde dağ imgesi ile Allah arasında ilişki kurulmaktadır. Allah'ın büyüklüğü ve yüceliği dağa aksetmiştir. “Dağların adeta sevgilinin ışık saçan yüzünü örten bir peçe gibi oluşu ve onun ay yüzünün dağlara gizlenmiş olması, dağları hâkî bir duman gibi ıztırabın kaplaması, karanlık bir atmosfer içinde sevgilinin cemalinin ay gibi ışıldaması M. Celâl'in şiirinden etkiler olarak değerlendirilebilir” (Tümer, 2021: 78).

2.1.9. Anne

Anne kavramı insanın hayatındaki öneminden dolayı anne özlemi, anne sevgisi, annenin kaybı gibi çeşitli şekillerde edebi eserlere konu olmuştur. Hâdi, “anne” temasına eserlerinin küçük bir bölümünde yer vermiştir.

*Ateş saçıyor işte benim tab'-ı hazînim
Tab'ım gibi bahtım gibi me'yûs ve garîbim
Yaz geldi çiçeklendi çimenlendi bu gül-zâr
Âlem gülüyor, eğleniyor ben ise bî-zâr
Feryâdım eder fikrimi, âlâmımı takrîr
Efgânım eder bülbül-i nâlendeyi tanzîr
Ol dem ki gelir hatrıma meşhed-i mâder
Ol meşhede, ol makbere rûhum güzâr eyler
Mâder ... O benim sevgili ma'şûka-i cânım
Mâder ... O benim cismim ile rûh-ı revânım
Mâder ... O benim şu'le-i ümmîd-i hayatım
Mâder ... O benim bâis-i şehráh-ı necâtım
Mâder ... O ne ulvî o ne kutsî bir isimdir
Mâder ... O benim her emelim her hevesimdir
Vaktâ ki kadem basmıştım üç yaşına
Gitti mâder bizi terk eyledi bir tek başına
Nereye? Makbereye; gitti gider gitmede hâlâ
Elden ne gelir elemden başka dirîgâ! (Hâdi, 1892: 34).*

Hâdi, *Nevha-i Yetimâne* manzumesinde annesini kaybeden bir çocuğun yaşadıklarını ve bu kaybı kabullenemeyişini anlatır. Freud'un kişilik kuramındaki ilk

dönem olan “oral dönem” de bebeğin ilk gördüğü ve temas kurduğu tek kişi annedir. Çocuk bu dönemde dünyayı annesinin penceresinden görmektedir (Schultz ve Schultz, 2005:62). Şairin ölümü kabullenemeyişin sebebi çocuğun oral döneminden itibaren başlayan anne ile bağı “ruhsal açıdan daha ayrıntılı ve duygusal açıdan daha yakın” (Umberson, 2011: 43) olmasından dolayıdır. Şiirin başında çocuk annesinin öldüğünü bahsetmeden önce kendi ruh hâlinde bahsetmektedir. Yazın gelmesi ile her yerde çiçekler açarken şairin kalbi bu güzellikten mahrum kalmıştır. Şairin içinde hissettiği acılar, feryat ve inlemelerle dışa vurulmaktadır. Ağlamalarının sebebi eski anıların aklına gelmesidir. Bu anı şairin annesini kaybettiği zamana denk gelmektedir. Hâdi’nin aklı annesinin mezarında ve onun öldüğü yerededir. Şair kendi ruh hâlini anlattıktan sonra annesinin kendisi için neyi ifade ettiğini söylemeye başlar. Hâdi için annesi “anne” kelimesinden çok daha büyük şeyler ifade etmektedir. Annelik bir çocuk için kurtuluş yoludur. Çocuk dünyaya gözlerini açtığında ilk gördüğü varlık olan anne, hem herhangi bir çocuk için hem de şair için ilk âşık olunan kadındır. Ne yazık ki şair üç yaşına bastığında annesini kaybetmiştir. Şair annesinin ölümüyle kendisini yapayalnız kalmış hissetmiş ve annesinin onu terk ettiğini düşünmüştür. Bu durum şaire tarif edilemez bir acı vermiş olsa da şairin elinden “eyvâh” demek dışında hiçbir şey gelmemiştir. Ölümün en acı tarafı geri dönülemez olmasıdır. İnsanoğlu yaşadığı süre zarfında birçok şeye, birçok acıya çare bulsa da ölüme ve ölümün bir gün herkesi bulacağına bir çare bulamamıştır. Şair de elinden bir şey gelmeyeceğinin farkındadır.

*Makberdir olan nev' benî âdeme son câh
Çık makbere girsin dahî kalbimdeki eyvâh
Karşımda tecessümle kefen-pûş duruyorsun
Ey mihr-i vefâ mâder-i gam-dîde niçin âh
Hicrin ki gelir beynimi ihrâka dem-â-dem
Firkâtla çıkar göklere ateş bir vâh
Te'sîr ediyor hatra geldikçe ziyâ'ın
Nâ-gâh!..
Bahtım gibi zulmetler içinde kalıverdın
Ey mâh!
Artık yetişir çık da semâvâta ziyâ ver
Zulmette kalan oğluna göster hele şeh-râh
Aşkınla tulû' eyledi hûrşîd-i saâdet
Allah
Ben mu'terifim aczimi esrâr-ı Hûdâda
Billâh
Olsun sana mâder dilerim cennet-i âlâ
Melce' ve me'vâ! (Hâdi, 1892: 44-45).*

Mezar insanoğlunun yaşamındaki son durak yeridir. Şair, bu son durağa uğramış olan annesine seslenmektedir. Annesinin kefene sarılmış bedeni şairin sürekli zihninde yer kaplar. Şair şiirde annesine, onu kaybettikten sonra hissetmiş olduğu duygularını kaleme almıştır. Bahtı gibi annesi de mezarda karanlıkların içinde kalmıştır. Hâdi şiirinin devamında annesiyle ilgili duygularını anlattıktan sonra Allah’a annesini cennetine alması için dua eder.

*Makber ki eder bizlere ta’lîm-i hakikat
Makberdir eden sırrını Allah’ımın ifşâ
Endîşe-i idrâkımı eyler benim îmâ
Envâ’-ı felâket
Dök yaşlarını durmadan ey çeşm-i gam-efşân
Ol mâder-i müşfik ki bana giry-e-nümâdır
Değmez bu kadar mihnete mâdem ki fenâdır
Encâm-ı cihân (Hâdi, 1892: 46).*

Mezar bizi gerçekle yüzleştirir. Bu gerçek hiç kimsenin bu dünyada ebedî olmamasıdır. Makber Allah’ın sırrını ve yüceliğini açığa çıkaran yerdir. Felaketleri düşünen şair sürekli gözyaşı döker. Şaire bu gözyaşlarını döktüren şefkatli annesidir. Artık annesi olmadığı için şairi saracak bu kollar da yoktur. Şair bir gün kendinin de öleceğinin farkında olduğu için daha fazla anne acısı çekmek istemez. Ölmeyi ve dünyanın sonunun gelmesini dileyerek annesine kavuşmak ister.

2.1.10. Hastalık

Türk edebiyatında en çok bahsi geçen hastalık olan verem hastalığı, türkû, mâni ve koşmalara da sıkça konu olmuştur. Yeni Türk edebiyatında ise, ilk Türk romanlarından Taaşuk-ı Talat ve Fitnat’tan beri edebî eserlerde karşılaştığımız bu hastalık zamanla romantik akımın da etkisiyle ‘Verem Edebiyatı’ olarak adlandırılmış ve çoğu yazar eserlerine trajik bir son hazırlamak için veremi araç olarak kullanmıştır.

*Bilmem ki nedir benim bu hâlim
Günden güne artmada melâlim
Yâ Rabb ne çabuk hazâna erdim
Feryâd ederek yatağa girdim
Te’sîr-i kederle pek harâbım (Hâdi, 1891: 4).*

Hâdi, *Bir Müteverrimenin Nevha-i Me'yûs-ânesi* adlı bu şiirini düz ayak şeklinde kaleme almıştır. Şiirde Tanzimat döneminin izleklerinden biri olan hastalık ve verem konusu üzerinde durulmaktadır. Tanpınar'a göre bu tema, 19. yüzyılda ve romantizm etkisinde olan edebiyatlarda oldukça önemli bir yer tutmaktadır (Tanpınar, 2003: 293).

Şiirde veremli bir kızın çektiği sıkıntılar oldukça hüznü ve melankolik bir biçimde verilmektedir. Veremli olan kadın şiirinde sürekli olarak gelgitler yaşamaktadır. Bu gelgitler manzum kısımların hemen üzerindeki ufak açıklamalar aracılığıyla okura yansıtılmaktadır. Bununla beraber veremli kadın ölümü istemekte ve hatta ölümü arzulamaktadır. Şiirin başlığında yer alan “*müteverrim*” kelimesi veremli kadın anlamına gelirken, “*nevha-i me'yûs-âne*” ölüme ümitsiz bir şekilde seslenme, feryat etme anlamına gelmektedir. Şiirin anlatıcı öznesi veremli bir kadındır. Şiirin genel hatlarına bakıldığında, şiirde Abdülhak Hamit'in *Makber*'inin etkisi açıkça görülmektedir. Şiirin ilk dizelerinde müteverrim içerisinde bulunduğu durumu anlatmaktadır. Kadının kederi ve acısı günden güne artmaktadır. Hastalık, şiirin öznesini zaman geçtikçe fizikî olarak zayıflatmaya başladığı gibi aynı zamanda rûhen de çökmesine sebep olmaktadır. Şiir, şiirin öznesi olan kadın tarafından aktarılmaktadır. Kadın bu mısralarda hastalığı ile doğa arasında bağlantı kurmaktadır. Verem insan vücuduna hasar veren ve zamanla insanı ölüme götüren bir hastalıktır. Veremin kadının bedenine vermiş olduğu bu zarar hazan mevsimi ile ilişkilendirilmektedir. Hazan mevsimi insanda üzüntü ve acı uyandıran hisler barındırmaktadır. Hüzün mevsimi olarak da nitelendirilen bu mevsim sonbahardır. Sonbaharda ağaçların yaprakları sararak zamanla dökülmeye başlar. Kadın da tıpkı bu hazan mevsiminde sararan ağacın yaprakları gibi gün geçtikçe hasar alarak, sararıp solmaya başlamaktadır. Bahar mevsimindeki ağaç kadının yaşamını, ağacın dökülen yaprakları ise hayatında yaşadığı acıları temsil etmektedir. Kadının yaşadığı bu ağır tahribat onu ölüme sürükleyecektir. Kadın sonraki dizelerinde de bulunduğu durumu anlatmaktadır. Müteverrim, çektiği acıdan dolayı hem beden hem de rûhen kötü durumdadır.

2.1.11. Şair

Tanzimat dönemi ile birlikte, eski şiir anlayışında kullanılan genel temalara yeni temalar da eklenmeye başlanmıştır. Sık sık kullanılan bir tema olmasa da eklenen temaların içerisinde şair temasının da olduğu görülür. Ara nesil döneminde sanatçılar eserlerinde şair temasına yer vermiştir. Bu tema içerisinde sanatçılar, şair hakkındaki düşüncelerini, şairin ne olduğu veya ne olması gerektiği hakkındaki fikirlerini dile getirmişlerdir.

*Kasd eyleyecek sana bu âhlar
Sus, sus yetişir bu âh u vâhlar
Gel yanıma hasbihâl için sen
Hem âşıkım hem de şâirim ben
Yalnız mısın âh u zârda cânâ
Peyrev sana yok mu şâir âyâ (Hâdi, 1891: 10-11).*

Bir Müteverrimenin Nevha-i Me'yûs-ânesi şiirinin öznesi kadındır. Hâdi'nin, bir kadının ağzından kaleme aldığı şiirinde felek, tıpkı Divan şiirinde olduğu gibi burada da aşıkları ayıran bir olgu olarak karşımıza çıkar. Ancak müteverrime bu ayrılığa sabredilmesi gerektiğini düşünmektedir. Eğer kendisi ve sevgilisi bu acıya dayanamıyıp ah ederlerse, bu ahların bir gün onları bulacağını ve canlarına kasteceğini söylemektedir. Sevgilisinden ah edip, ağlayıp inlememesi söyleyen kadın sadece onla sohbet etmesini istemektedir. Çünkü iki aşık yeterince üzülüp ağlamışlardır. Artık vakit ağlayıp inleme vakti değil, sohbet edip güzel zaman geçirme vaktidir. Kadın sevgilisine seslenerek, onun yalnız ve kimsesiz olmadığını, hep ona tabî olduğunu vurgular. Hasta kadının sevgilisine olan aşkının büyüklüğü onu şair etmiştir. Şairler kişilik özellikleri konusunda diğer insanlardan oldukça farklı bir mizaca sahiptirler. Şairler diğer insanlardan farklı olarak aşırı hassas bir karaktere sahiptir. Anlaşılması ve çözülmesi oldukça güç olan bu karakterlerinin duyguları da inişli çıkışlıdır. Bazen çok gururlu, bazen mutlu bazen de kederli ruh hâline sahip olan şairler, daima duygularıyla hareket etmektedir. Bu yüzden şairin ne yapacağı hiçbir zaman belli olmamaktadır. Örneğin şair romantik ve tutkulu bir aşk yaşarken, hem cesurluğuyla herkese kafa tutabilir hem de canını sıkın küçücük dahi bir konuyu kafasına takarak tüm hayatı boşverebilecek bir karaktere sahiptir. Kadın da artık aşkından şaire

dönmüştür. Müteverrimenin şiirin başından bu yana sürekli değişen ruh hâli, şaire dönüşmesiyle bağdaştırılabilir.

*Hande ediyor baharda efsûs
Şâirler evet hazîn-i me'yûs
Âşık da bu yoldadır fe-emmâ
Encâmını hayr ede o mevlâ !
(Elini göbeğinin üzerine basıp)
Lâkin beni üzme böyle dâim
(Yüzünü buruşturarak)
Beyhûde bu çehre bu alâim
Zûlmet-zedeyim esîr-i zûlmet
Bilmem ki nedir bu sırr-ı hikmet ? (Hâdi, 1891: 11-12).*

Dizelerde aşıklar ve şairler arasında bağlantı kurulmuştur. Aşıkların da tıpkı şairler gibi çözülmeyen bir mizaç ve karakteri vardır. Duyguların esiri olan aşık ve şairler daima kendilerini hüznün ve melakonlinin yolunda yolcu olarak bulmaktadırlar. Aşıklar ve şairler sürekli hüznü ve ümitsiz olduğu söyleyerek Allah'tan yardım isteseler de onlar kendilerinin başka bir yolu olmadığını ve hiçbir zaman olmayacağını bilmektedirler. Çünkü aşık da şair de daima üzüntü ve kederden beslenen iki bireydir. Her daim ruhlarındaki bu gam ve keder onları hayata bağlamaktadır. Müteverrim de tıpkı aşık ve şair gibi yaşadığı acılardan beslenmektedir. Şiirin en başından bu yana yaşadığı acıları ve ıstırapları anlatan müteverrimde aslında bu acılardan zevk ve haz duymakta ve ölümü arzulamaktadır. Ölümü çağrıştıran imge “zulmet” göstereni ile verilmektedir. Hasta kadın artık karanlığın yani ölümün esiri olmuştur. Dünyanın tüm aydınlığına karşın hasta kadın, sadece ölüm ve acıların karanlığı içinde yaşamakta ve hikmetin sırrını sorgulamaktadır.

*Yâ Rabb! Ne için subh u mesâ handeler eyler?
Baktıkça benim hâl-i perişânıma dil-ber
İnsafın aceb yok mudur âlemde vücûdu?
Vâdî-i gamın yok bilirim gerçi hudûdu!
Elbet de sever şâir olan hüsn ü cemâli
Tercîh ederim cehle kemâlimle kemâlimi
Şâirdir eden bülbüle ta'lîm-i hitâbet
Şâirdir eden bülbüle dünyâda rekâbet
Şâirdir eden mihnet-i ferdâyı teffekkür
Şâirdir eden medhini her yerde tezekkür (Hâdi, 1896: 14).*

Hâdi, *Temmennî-i Mevt* şiirinde Allah'a seslenerek sevgilisini sormaktadır. Güzel sevgili, aşkın perişan ve sefil hâline bakarak gülmektedir. Şair, sevgilinin bu

tavrını anlamakta zorlandığı için sorgulamaya başlar. Şair, bu dünyada insaflı hiç kimse yok mudur, yoksa sadece sevgilisi mi insafsızdır bilememektedir. Şairin bildiği tek şey gam ve keder vadisinin sınırının olmadığıdır. Çünkü sevgilinin bu tavrından dolayı şair, tarifi imkânsız bir acı çekmektedir. Çektiği bu acının sınırı yoktur. Şair gam vadisinin sınırının, ölçüsünün olmadığını kendi deneyimleyerek öğrenmiştir. Hâdi, bu sorgulamalarının ardından şairler hakkındaki düşüncelerini dile getirir. Ara nesil dönem yazar ve şairlerinin eserlerinde tematik olarak kullandığı unsurlardan biri de şair temasıdır. Sanatçılar bu tema içerisinde şair hakkındaki düşüncelerini dile getirmişlerdir. Hâdi de şair unsurunu tema olarak kullanan sanatçılardan biridir. Ona göre şairin eşi benzeri yoktur. Şairin bu dünyada oldukça önemli görevleri ve meziyetleri vardır. Şair, bülbüle güzel söz söylemeyi öğreten ve dünyada ona rakip olandır. Burada Hâdi, bülbül ile şair arasındaki benzerliğe dikkat çekmektedir. Şair sadece bülbüle rakip değil aynı zamanda gelecekte olacak sıkıntıları düşünen, bu sıkıntıları dile getiren ve bu şekilde methini her yerde hatırlatan kişidir.

*Hüzn-âver olur terennümâtı
Ama ki sever sükûnu dâim
Mâ'sûkasıdır tefekkürâtı
Zannetme onu görünce nâim*

*Ağlar gehî ıztırâb içinde
Baygın nazarı hazâna ma'tûf
Her dem bulunur azâb içinde
Olmuş bu melâle fikri masrûf (Hâdi, 1896: 19-20).*

Hâdi, şair temasını Ara nesil dönemi içerisinde ele alan sanatçılardan biridir. Abdülkerim Hâdi, eserlerinde şairi sadece tematik olarak işlemekle kalmamış aynı zamanda bu temaya özel müstakil bir şiir de yazmıştır. Müstakil bir şiir olarak yazdığı esere *Şâir* başlığını uygun gören Hâdi, şiirinde şairi tanımlamaktadır. Hâdi için şair, inişli çıkışlı bir ruh hâline sahip olan zıtlıklar bütünüdür. Şairin sesi “*Hüzn-âver*” eder ancak şair daima sessizlikten hoşlanır. Şairin, düşünceleri aşkıdır. Bu yüzden şair çoğu zaman azap ve keder içinde bulunur. Yapı olarak gamlı bir karaktere sahip olan şair, hüznü ve melankoliyi temsil eder.

*Bazen de gülümser hâk-dâne
Ol handede gizlidir hezâr-âh
Küskündür o büsbütün cihâna
Mahzûn olarak yaratmış Allah*

Bir kimseye benzemez gariptir

*Hem hâl ile tavrı laubâli
Bilmez o teklifi acîbdır
Bir gül gibi tazedir hayâli*

*Bed-baht ki mecâmi'-i cefâdır
Bir kuş sesine tahammül etmez
İndinde cefâ da bir safâdır
Feryâd ile âh ü zârı bitmez (Hâdi, 1896: 19-20).*

Hâdi'ye göre Allah şairi mahzun bir mizaçta yaratmıştır. Bu yüzden kimi zaman güler kimi zaman da şairin içinden bin “âh” kopar. Şairdeki bu duygu durum değişikliği onu eşsiz yapmaktadır. Şair diğer insanlardan farklıdır. Hâdi dizelerinin devamında şairlerde görülen duygu değişikliğine tekrar gönderme yapmaktadır. Görülen bu değişiklik ve inişli çıkışlı hâl ve tavırlar şairin garip kişiliğinin sonucudur. Şair için mutluluk da keder de birbirinden ayrı olgular değildir. Şairin bakış açısı her acı ve kederde bir mutluluk olacağıdır. O yüzden şairin feryatları hiç dinmez. Acının içinde mutluluk arayan şair, feryat ederek mutluluğa ulaşmaya çalışmaktadır. Başka bir ifadeyle söylenecek olursa onu mutlu eden acılarıdır.

2.2. BİÇİM

2.2.1. Divan Şiirinde Kullanılan Nazım Şekilleri

2.2.1.1. Gazel

Sözlük anlamı olarak “kadınlarla âşıkane sohbet etmek” anlamına gelen gazel, Türk edebiyatına İran edebiyatından girmiştir (Dilçin, 1992: 104-105). (aa-ba-ca-da..) şeklinde uyak düzenine sahip olan gazel nazım şekli, Ara Nesil dönemi şairleri tarafından da kullanılmıştır. Bu yüzden Ara Nesil dönemindeki, gazetelerde ve mecmualarda da gazel, sıkça karşımıza çıkmaktadır. Ara Nesil döneminde gazel nazım şekli, sadece Divan şiir anlayışını devam ettirmek isteyenler tarafından kullanılmamış aynı zamanda Yeni şiir anlayışının etkisinde kalan şairler tarafından da kullanılmış bir nazım şeklidir.

*Geçip subh-ı muhabbet bizlere bir şâmı kalmıştır
Sebât etmiş gönülde her cefâ âlâmı kalmıştır*

*Yazılmıştır vakâyı' tâk-ı bâlâ-yı semâvâta
Bozulmaz nîk ü bed her hâletin encâmı kalmıştır*

*Hûdâ vehm eyleyip şemse tapan insanların bir bir
Türâb olmuş vücûdu cehl ile evhâmı kalmıştır* (Hâdi, 1892: 31).

Hâdi'nin *Kalmıştır- Redifli Gazelden* adlı bu şiiri, şairin daha çok eski şiir anlayışına bağlı olarak yazmış olduğu şiiridir. Abdülkerim Hâdi'nin 3 beyitten oluşan bu gazelinin uyak düzeni (aa-ba-ca) şeklindedir. Hâdi Divan şiiri anlayışına bağlı kalarak yazmış olduğu bu şiirinde özdeyiş niteliğinde hayat görüşüne yermiştir. Bu yüzden bu gazel, "Hikemî gazel" dir. Gazellerin beyit sayısı 5-9 beyit arasında değişirken, Abdülkerim Hâdi'nin kaleme aldığı şiirinin beyit sayısı 3'tür. "3 beyitli gazeller ve 4 beyitlilerden mahlas beyiti bulunmayanlar nâ-tamâm (tamamlanmamış) gazeller sayılabilir" (Dilçin, 1992: 109). Bu açıklamaya dayanarak Hâdi'nin gazelini nâ-tamâm gazel olarak nitelendirmek mümkündür.

Gözler! ...

*O gözlerdir beni mecbûr-ı efgân eyleyen gözler
O gözlerdir bütün eyyâmı hicrân eyleyen gözler
Kulûb-ı şâiri tasvîr eder dâim sükûnetle
Beni baktıkça mahmûr-âne-i lerzân eyleyen gözler*

*Tabîi sürmesiyle âlemi teshîre azmetmiş
Benim âmâlîmi şiddetle talan eyleyen gözler*

*Eder tezyîne gayret fikrimi her dem ziyâsıyla
Semâ-yı tab'ima zindânı tâbân eyleyen gözler*

*Bana ilhâm-ı şî'r eyler sabâh-ı nevbahâr-âsâ
Cihâmı cezb ile mağlûb u giryân eyleyen gözler*

*Tekâbül eyledi hissimle -Hâdi- vehleten işte
Siper-i kâinâtı tâk-ı nisyân eyleyen gözler* (Hâdi, 1892: 31-32).

Hâdi, *Gözler!...* adlı şiirini gazel nazım şekli ile kaleme almıştır. 6 beyitten oluşan gazel, (aa-ba-ca-da...) uyak düzeni ile kaleme alınmıştır. Şiirde "ân eyleyen gözler" kelimesi redif olarak kullanılarak ahenk sağlanmıştır. Şiirin redifindeki "Gözler" kelimesi sadece redif olarak kullanılmamış aynı zamanda şiirin başlığı olmuştur. Son beyitine mahlasını ekleyen şair şiirinde aşk konusunu işlemektedir. Bu yüzden, konusu göz önünde bulundurulduğunda şiiri "Âşıkâne gazel" olarak adlandırmak mümkündür. Abdülkerim Hâdi, Divan şiiri nazım şekline bağlı kalarak şiirini kaleme almasına rağmen hem gazeline müstakil bir başlık koymuş hem de

koymuş olduğu başlıkta noktalama işareti kullanmıştır. Bu durum Abdülkerim Hâdi'nin şiirine yenilik getirmek istediğinin göstergesidir.

Şair'in, *Gözyaşlarım* şiir kitabının ilk şiiri *Na't* tır. Na't: "Hz. Muhammed'i övmek üzere yazılan şiirler" (Develioğlu, 2017: 948) dir. Na't türü Türk edebiyatında Divan edebiyatından beri sıklıkla kullanılagelmiş bir türdür.

*İndi gökten kaderini tebcîl için Kur'ân sana
Çıktı arşa rûh u insan eyleyip îmân sana*

*İns ü cinn takdîs eder her dem ulüvv-i şânını
Bendelikte iftihâr eyler ulüvv-i şân sana*

*Yâ Muhammed, Yâ Habîb-i Kibriyâ, yâ Nûr-ı Hakk
İntisâbım, incizâbım artıyor her an sana*

*Kurtarıp râh-ı dalâletden bizi şâd eyledin
Ümmetin eylerse azdır rûz-ı şeb şükran sana
İktibâs eyler güneş senden ziyâyı, şu 'levi
Sensin ol nûr-ı nübüvvet nûr bile hayrân sana*

*Âsmân ta'zîm eder bâ-emr âli-i Hudâ
Secde eyler titreyip pîşinde in ü an sana*

*Eşk-i çeşmim reh-güzâr-ı ravzana yüzler sürer
Neyleyim bilmem, ne yapsın mübtelâdır cân sana (Hâdi, 1896: 5).*

Na'tlarda kullanılan dil konunun kutsallığından dolayı sanatlı ve ağırdır (Pala, 2014: 109). Hâdi'nin na'tında da bu ağır dili görmek mümkündür. Sanatlı ve ağıdalı bir dil kullanımına yer verdiği şiirinde şair, bu türe eserinde müstakil bir şekilde yer vermiştir. Divan edebiyatında "na'tlar genellikle kaside biçimiyle yazılır" (Dilçin, 1992: 257). Ancak; Hâdi 7 beyitten oluşturduğu şiirini, (aa-ba-ca...) uyak düzeniyle ve gazel nazım şekli ile kaleme almıştır.

*Feyz-i irfân ezeldir dehr içinde her kitâb
Yâdigâr-ı ömr insâniyettir olmaz hiç pîç ü tâb
Şâhid-i i'câz-nümâ-yı âsumândır fikrimiz
Zübde-yi irsâda eyler dem-be-dem âli-i hitâb*

*Levha-i mersûme-i kudretten almıştır cilâ
Hâil-i hâl-i hakikat olmaz asla bir nikâb*

*Her varak (Allahuekberkber) der lisân-ı hâl ile
Her çiçek her kuş eder cândan Hudâ' ya incizâb*

Hayret-efzâ-yı ukûldür cezbeder fûshat-serâ

Eyledikçe başka bir yolda dem-â-dem inkılâb

*Hâdisât-ı hâtıra çarpar nidâyı (es-salâ)
Gösterir ahkâm-ı dini sormadan eyler cevâb*

*Mahveder bir ân içinde dildeki ekdârı hep
Lem'a-rîz-i mihr-i hikmette olur mu ıztırâb*

*Öyle bir âyîne-i ibret-nümâdır kim gönül
Eylemez te'sîr ona katlansa gelse bin azâb (Hâdi, 1896: 6-7).*

Hâdi, *Mir'at-i Efkâr* yani *Düşüncelerin Aynası* ismini verdiği bu şiirini (aa-ba-ca...) uyak düzeniyle gazel formunda kaleme almıştır. Şiir 8 beyitten oluşur. Şair, şiirinde eş anlamlı kelimeleri bir arada kullanır. Örneğin şair şiirin başlığında ayna kelimesini “*mir'at*” olarak kullanmışken, daha sonrasında “*âyîne*” olarak kullanmayı tercih etmiştir. Söz konusu durum “*cilâ*” ve “*lem'a-rîz*” kelimelerinde de görülmektedir. Şairin bu kullanımdaki amacı şiire yeni bir teknik getirmek olduğu gibi aynı zamanda vezne uydurmak için de olabilir. Şair eş anlamlı kelimeleri bir arada kullanarak hem tekrara düşmemiş hem de şiir söylemedeki ustalığını geniş kelime bilgisini de okuyucusuna ispatlamıştır.

*Hüsnün ki kitâb-ı âşk-ândır
Zülfün ki ziyâ-yı âsumândır
Takdîse şitâb eder uyûnum
Sevmek seni ömr-i cavidândır
Dünyâları cezbeden hayâlin
Sermâye-i kilik-i şâir-ânedir
Titrer yüreğim seni görünce
Bil aşkı bil ki pek yamândır
Yok tâkatim arz-ı hâle ama
Fikrim yine hâlîme beyândır
Yok yok ne lüzûmu var beyânın?
Bed-bahtî-i tâli'im ayândır (Hâdi, 1896: 15-16).*

Hâdi'nin *Hitâbet-i Meftûn-âne* şiiri 15 beyitten oluşmaktadır. (aa-ba-ca-da-ea-fa...) uyak düzeniyle yazılan şiir gazel nazım şekli ile kaleme alınmıştır. Beyit sayısı 9'dan 15'e kadar çıkan gazellere özellikle Şeyh Galip divanında rastlanırken, aynı durum Abdülkerim Hâdi'nin bu gazelinde de görülür.

*Âteş-i dil-sûz firkat-i dağdar eyler beni
Savlet-i ekdâr âlem-i bî-karâr eyler beni*

Lahza lahza yoklayıp da hâtır-ı nâşâdımı

Gam ile hicrân müthiş âh ü zâr eyler beni

*Görmedim bir yevm-i şâdî doğduğum günden beri
Baht-ı dûnumdur ki böyle hâk-sâr eyler beni*

*Bir nefes mühlet diler ârâm için kalbim, dirîgâ!
Vermeyip ol durur hemîşe şu 'le-bâr eyler beni*

*Ben hazîn, âlem hazîn, pîşimde idbârım hazîn
Ağlarım zirâ azâbım girye-bâr eyler beni*

*Dem-be-dem berk-i felâket saplanır tâ kalbime
Zülf-i yâr-âsa nihâyet târumâr eyler beni*

*Derdimi teşrîhe yoktur takdîm Allah bilir
Ben eminim oldurur mihnet gubâr eyler beni*

*Geldi yâda vehleten geçmiş cefâlardan beri
Çıktı arşa -ağladım- müdhîş sadâlardan beri
Kalbimi tahrîb için saplandı gûyâ kalbime
Ayrılıp yaydan hemân tîr kazâlardan beri*

*Mihnet-i ferdâyı telkîn etmede her dem bana
Pister-i mürge uzanmış bî-nevâlardan beri*

*Hasmı tahrîk eder şiddetle manzûrum olan
Her kabr yâhud ki rûh müntehâlardan beri*

*(Hâdiyâ) tab 'ım gibi şiirim de oldu âteşîn
Şâirim elbet bilir şiir âşinâlardan beri (Hâdi, 1896: 22-23).*

Şair'in, *Bir İki Gazel* ismini verdiği şiiri üç bölümden oluşmaktadır. Eserin ilk bölümü 3, ikinci bölümü 4, üçüncü bölümü ise 5 beyitten meydana gelir. Gazel formuyla şiirini kaleme alan şairin şekil olarak değişikliğe gittiği görülür. Şair, gazelini bölümlerine ayırarak şekil açısından yeniliğe gitmiştir. Hâdi, şiirinin ilk ve ikinci bölümlerinde (aa-ba-ca...) uyak düzenini kullanarak "beni" kelimesini redif olarak kullanırken, son bölümde "beri" kelimesini kullanmış ve gazelin formunda değişiklik yapmıştır.

*Sanki takrîr eyliyor inmiş semâdan bir sükût
Halli güç bir kudret-i mevliyü'l-mevâli dağlara*

*Sanki aksetmiş tecessüm eylemiş tahrîk için
Düşmen-i râhat olan kalbin melâli dağlara*

Rû-yı pertev-bârını setretmeğe örtmüş nikâb

Yârimin gizlendi güyâ meh-cemâli dağlara

*Kaplıyor gittikçe hâkî bir duman bir ıztırâb
Oldu dağlar sanki câsü'l- leyâlî dağlara* (Hâdi, 1896: 24).

Şairin, gazel nazım şeklini kullanarak kaleme aldığı şiirlerinden biri de “Dağlara” isimli gazelidir. Şair, vermiş olduğu dipnotta ilk beyiti kendisine sakladığını dile getirir. Bu yüzden elimizde olan şiir gazelin uyak biçimi olan (aa-ba-ca...) şeklinde değil, (ba-ca-da..) uyak düzeniyle yazılmıştır. Bu yüzden şiir aslında 5 beyitten oluşmaktadır.

2.2.1.2. Kıt’a

“Kıt’anın sözlük anlamı ‘parça, bölüm, cüz’ dür. Matla ve mahlas kullanılmayan bu nazım şeklinde uyak düzeni (ba-ca-da...) şeklindedir. Kıt’alar en fazla iki beyitten oluşmaktadır. İki beyitten uzun olan kıt’alara, “kıt’a-i kebîre” denmektedir.

*Âsumân aşkı istîlâ eden bir hazîn
Fikr-i âteş-nâkîma dehşet verirdi mey gibi*

*Hiss-i sevdâ, ye's -i vuslat bâis-i feryâd olup
Kûşe-i zillette kalbi inletirken ney gibi*

*Meskenet, mihnet hemîşe bir melâl u ıztırâb
Birbirin tâkip eder emvâc-ı pey-der-pey gibi*

*Ağladım şeb-tâ-seher dûzah-nümâ-yı hicr ile
Çıktı efgânım semâya nâle-i hey hey gibi* (Hâdi, 1892: 30).

Hâdi, *Kitâbe-i Teesürden* adlı şiirini kıt’a-i kebîre nazım şekli ile kaleme almıştır. 4 beyitten oluşan şiirin uyak düzeni (ba-ca-da-ea) şeklindedir. Şair, şiirini “gibi” kelimesiyle kafiyelemiştir. Hâdi, şiirine yenilik katmak için başlığında noktalama işareti kullanmıştır.

2.2.1.3. Murabba

Murabba'nın bentleri dört dizelik kıt'alardan oluşur. Pek çok şair tarafından tercih edilen nazım şekillerinden biri olan Murabba, genellikle 4 ile 8 bentlerden oluşur. Uyak düzeni ise (aaaa-bbba-ccca...) şeklindedir.

*Tahrîk ediyor hissîmi zulmet gibi bir kuş
Teşdîd ediyor ye'sîmi mihnet gibi bir kuş
Tazyîk ediyor rûhumu zucret gibi bir kuş
Feryâd ediyor gamlı tabîat gibi bir kuş*

*Rûhum süzülüp semt-i bekâya gidiyorken
Emelim, âh ü enînim hele artık bitiyorken
Fikrimde bu dem terk-i meşâgil ediyorken
Tazyîk ediyor rûhumu zucret gibi bir kuş (Hâdi, 1892: 25-26).*

Şair beş dörtlükten oluşan *Bir Kuş* şiirini eski edebiyat nazım şekli olan murabba nazım şekliyle kaleme almıştır. 5 bentten oluşan şiirinde şair, şekil olarak eski edebiyatın nazım şekline bağlı kalmış olsa da aynı zamanda şekilde küçük bir değişiklik yapmıştır. Bahsi geçen bu değişiklik, şiirin ilk dörtlüğünde geçen dizelerin sonraki dörtlüklerde tekrarlanmasıdır. Hâdi, böylece hem şiirine yenilik katmış hem de ortaya koymak istediği düşünceyi vurgulamıştır. Murabba'nın başlığının da “Bir Kuş” olması dikkate değerdir.

2.2.1.4. Şarkı

“Şarkı, biçim bakımından murabba'a benzer. Dörtlüklerle kurulan şarkılarda temel uyak her dörtlüğün dördüncü dizesinde yinelenir” (Dilçin, 1992: 214). Dörtlüklerden oluşan nazım şeklinin dörtlük sayısı 3 ile 5 arasındadır. Genellikle (aaaa-bbba-ccca..) uyak düzeniyle kafiyeleşir.

*Kaplamış tarîk-i mâtem humret-ı rûhsârını
Âlemin âmâlî etmiş pâ-y-mâl efkârını
Ağlıyor gördükçe hayfâ inîfâl-i icbârını
Sanki yüklenmiş hayâtın büsbütün ekdârını
Hüzn ile âlûdedir mihnetle şimdi pîç ü tâb
Zâil olmuş çehresinden hâsılı nûr-ı şebâb
Âşkın tezyîn için feryâd-ı âteş-bârını (Hâdi, 1892: 32-33).*

Hâdi, *Şarkı* adlı şiirini Divân şiiri nazım şekliyle kaleme almasına rağmen şiirinde form olarak bazı değişiklikler yapmıştır. Şairin, eseri 7 dizeden oluşmaktadır. Dörtlük formunda olması gerek şarkı nazım şekline Hâdi yenilik getirmiş ve ikinci

dörtlüğün nakarat dizesini eksiltmiştir. Abdülkerim Hâdi'nin şiirinde görülen bir diğer değişiklik ise bazı dizelerin satırın sonuna doğru eklenerek yazılmasıdır.

2.2.1.5. Muhammes

Her bendi 5 dizeden oluşan nazım şekline “Muhammes” denmektedir. Son iki veya son dizesi diğer bentlerin sonunda aynen tekrarlanıyorsa bu şekle muhammes-i mütekerrir, sadece uyak düzeni açısından uyuşuyorsa muhammes-i müzdevic adı verilir.

*Melek gibi hande-ver
Çicek gibi tâze ter
Açık saçık da gezer
O perî-i nev-emel
Evet.. Her zaman güzel*

*O dem doğar âf-tâb
Eder balkona şitâb
Duyar da bir incizâb
O perî-i nev-emel
Evet.. Her zaman güzel (Hâdi, 1892: 17).*

Şair'in *Güzel* başlığıyla kaleme aldığı bu muhammesi, 5 dizeli bentlerden oluşan mütekerrir muhammes nazım şekli ile kaleme alınmıştır. 5 bentten oluşan şiir, (aaaBB-cccBB) şeklinde uyaklanmıştır. Şiirin dördüncü ve beşinci dizeleri her bendin sonunda aynen tekrar edilmektedir.

Şeklinde:

*Gelir de zevk-i fenâ hep melâl şeklinde
Hücûma başlar o dem inîâl şeklinde
Düşer zalâma hayatım hayâl şeklinde
Görür sürûru uyûnum leyâl şeklinde
Temessül eyledi hâlim zevâl şeklinde
Bahârda fıkri ezerken ecel terâneleri
İner zemîne semâdan ezel terâneleri
Kopunca subh-ı kaderden emel terâneleri
Bitirdi kalbimi muharrik cedel terâneleri
Dürûs-ı hikmet hüzn-i iştîmâl şeklinde (Hâdi, 1892: 22).*

Abdülkerim Hâdi *Şeklinde* ismini vermiş olduğu 5 bentlik şiirini eski edebiyatın nazım şekli olan muhammes nazım şekliyle kaleme almıştır. Beşli dizelerden oluşan bentler kendi arasında kafiyelemiştir. Şair, (aaaaa-bbbba-cccca...)

uyak düzeniyle oluşturduğu şiirinin başlığında noktalama işareti kullanarak ve başlık koyarak şiirin şekline yenilik katmıştır.

*Safâ-nisâr olur iken zemîne feyz-i nev-bahâr
Cıvıl cıvıl öter iken o kuş o mürğ-i dil-şikâr
Hafif hafif eser iken kazâ içinde rüzgâr
Yüzünde herkesin ferah iken sevinçle âşikâr
Tefekkür eylerim seni hazîn hazîn de ağlarım*

*Gezer iken kemâl-i şevk ile bugün bütün cihân
Hayâlinle senin gönlüm olur bu dem yine sûzân
Hücûm eder keder bana Hudâ bilir hemen her ân
Terahhum et cefâ etme vefâ umarken cânân
Tefekkür eylerim seni hazîn hazîn de ağlarım (Hâdi, 1896: 13-14).*

Hâdi, *Ağlarım* adlı şiirini eski edebiyatın nazım şekli olan mütekerrir muhammes nazım şekli ile kalem almıştır. (aaaab-ccccb) uyak şekliyle yazılan bu şiir beş dize ve iki bentten oluşmaktadır. Beşinci dizeler şiirde nakarat şeklinde, her bendin sonunda aynen tekrar etmektedir. Şair yine diğer bazı şiirlerinde de olduğu gibi bu şiirinde de şekil olarak beşinci dizeleri sona doğru kaydırarak yazmış ve vurgulamak istediği kısmı belli etmiştir.

2.2.1.6. Tahmis

“*Tahmisin* sözlük anlamı “beşleme, beşli duruma getirme” dir. Bir gazelin beyitlerinin üstüne aynı ölçü ve uyakta üçer dize ekleyerek yazılmış muhammese denir” (Dilçin, 1992: 223). Uyak düzeni (aaaaa-bbbbba-cccca-dddda-eeeee) şeklindedir.

*Zevk alır ol şive-kârım bin belâ tezvîr eder
Her belâ gûyâ iner gökten bana te'sîr eder
Eşk-i çeşmim ömrümün encâmını tasvîr eder
'İyd-gâhı tâ ki kurbân olduğum tenvîr eder
Kudsiyân arş-ı Hudâ'dan vecd ile tekbîr eder ‘*

*Her cefâyı bir safâ addeyiyorlar şâirân
Sen tebessüm eyliyorsun âh ederken âşikân
Merhamet et, pek güvenme hüsnüne müdhiş zaman
'Çekmeden tîgi niyâmında olur kurbânı cân
Sâid'in zâlim neden zahmet çekip teşmîr eder' (Hâdi, 1892: 27-28).*

Şair bu şiirinde, Abdülhamit'in Dâhiliye Nâzırı olan, Mehmet Memdûh Paşa'nın gazelini tahmis etmiştir. Abdülkerim Hâdi'nin, çağdaşlarından olan Memdûh Paşa'nın Dîvân-i Eş'âr adlı eserinde yer alan "Kurbân Bayramı" gazelinin her beytine üçer dize daha eklemiştir.

*Cevrini tezyîd edip uşşâkı eyler pîç ü tâb
Merhamet bilmez nedir hiddetle eyler hep hitâb
Kalb-i mağmûmâ verir bu tavr ile bir incizâb
'Göz ucuyla âşıka geh lutf eder gâhî îtâb
Bir suâle yer komaz ol gamze-i hâzır-cevâb'*

*Aşk-ı âteş-sûzı revnâk vermede her dem dile
Zevk-i diğerkisseder gönlüm cefâsından bile
Âşıkım hem mübtelâyım hâsılı ol hoş gül
'Ceşmi bezm-i fitne kurmuş işve câm almış ele
Bâde-i nâz ile etmiş gamzesin mest ü harâb (Hâdi, 1896: 21).*

Hâdi, *Tahmis* isimli bu şiirini Nef'î'nin gazelinin her beyitine üçer satır ekleyerek oluşturmuştur. Tahmis nazım şekli Eski edebiyatta sıkça kullanılan nazım şekilleri arasında yer almaktadır. Hâdi'nin hem *Âheng-i Sürûr* hem de *Gözyaşlarım* adlı şiir kitaplarında *Tahmis*'e yer vermiş olmasını şairin Eski şiir ile bağlantısının kopmadığının kanıtıdır.

2.2.2. Yeni Edebiyat Şiirinde Kullanılan Nazım Şekilleri

2.2.2.1. Çapraz Uyak

"Dört dizeli bentlerden oluşan nazım şeklidir. Dörtlük sayısı sınırlı değildir. Her dörtlüğün tek ve çift sayılı dizeleri kendi aralarında uyaklanır" (Dilçin, 1992: 370). Uyak düzeni (abab-cdcd...) şeklindedir.

*Hüzn-âver olur terennümâtı
Ama ki sever sükûnu dâim
Mâ'şûkasıdır tefekkürâtı
Zannetme onu görünce nâim*

*Ağlar gehî ıztırâb içinde
Baygın nazarı hazâna ma'tûf
Her dem bulunur azâb içinde
Olmuş bu melâle fikri masrûf (Hâdi, 1896: 19-20).*

Abdülkerim Hâdi, *Şâir* adlı şiirini çapraz uyak kullanarak kaleme almıştır. 5 dörtlükten oluşan şiir, şekil olarak Yeni edebiyat şiirinde kullanılan nazım şekli ile yazılmıştır.

2.2.2.2. Düz Uyak

Düz uyak, uyak düzeni bakımından mesnevi ile aynıdır ve her beyit kendi arasında uyaklıdır. Fransız edebiyatından, mesnevide bulunmayan özelliklerle birlikte kaleme alınmıştır. Mesnevide her beyit başlı başına bir anlam bütünlüğü taşımaktayken, düz uyakta beyitler arasında sıkı bir anlam ilişkisi bulunmaktadır. Mesnevi aruzun kısa kalıplarıyla, düz uyak ise aruzun uzun kalıplarıyla kaleme alınır. Aynı zamanda düz uyakta, hece ölçüsü de kullanılabilir (Dilçin, 1992: 372).

*Müteverrim, sabaha karşı yatağının içinde inlemeye başlayıp
(Mecrûh-âne)
Bilmem ki nedir benim bu hâlim
Günden güne artmada melâlim
Yâ-Rabb ne çabuk hazâna erdim
Feryâd ederek yatağa girdim
Te'sîr-i kederle pek harâbım
Billah elemle bir türâbım
Rûzân u şebbân tefekkür ettim
Hâlâtımı bin tezekkür ettim
Heykel gibi fikrim oldu mefkûd
Ben âbid-i âcizim o ma'bûd
Beyhûde mi ettiğim recâlar
Elbette eder bana şifâlar !
(Ba'de't- Teemmül) (Hâdi, 1891: 4).*

Abdülkerim Hâdi'nin şiir kitaplarından birisi olan *Bir Müteverrimenin Nevhâ-i Me'yûs-ânesi* adlı eserinde aşk acısından dolayı verem olan bir kadın konu edinilir. Düz uyak kullanılarak kaleme alınan eser, müstakil bir şekilde neşredilmiştir. Eserde bölümlerin aralarına girilerek parantez içinde açıklamalar yapılmıştır. Araya girilerek yapılan bu açıklamalar, bu açıdan tiyatro türüne de benzemektedir.

*Ateş saçıyor işte benim tab'-ı hazînim
Tab'ım gibi bahtım gibi me'yûs ve garîbim
Yaz geldi çiçeklendi çimenlendi bu gül-zâr
Âlem gülüyor, eğleniyor ben ise bî-zâr
Feryâdım eder fikrimi, âlâmımı takrîr
Efgânım eder bülbül-i nâlendeyi tanzîr
Ol dem ki gelir hatrına meşhed-i mâder
Ol meşhede, ol makbere rûhum güzâr eyler*

Mâder ... O benim sevgili ma'şûka-i cânım
Mâder ... O benim cismim ile rûh-ı revânım
Mâder ... O benim şu'le-i ümmîd-i hayatım
Mâder ... O benim bâis-i şehráh-ı necâtım
Mâder ... O ne ulvî o ne kutsî bir isimdir
Mâder ... O benim her emelim her hevesimdir
Vaktâ ki kadem basmıştım üç yaşına
Gitti mâder bizi terk eyledi bir tek başına
Nereye? Makbereye; gitti gider gitmede hâlâ
Elden ne gelir elemden başka dirîgâ! (Hâdi, 1892: 34).

Hâdi'nin düz uyakla kaleme alınan *Nevha-i Yetîmâne* adlı şiirinde bir çocuğun annesini kaybetmesinin ardından yaşadıkları anlatılır. Hâdi, *Nevha-i Yetîmâne* şiirini düz uyak şeklinde kaleme almıştır. Şiir; “*Sonra, Hastayım, Mâzi*” olarak üç bölüme ayrılmıştır. Hâdi, şiirine koymuş olduğu bu başlıklarla zamanda sıçramalar yapmıştır. Şiirini bölümlere ayıran şair aynı zamanda dizelerini ele alırken serbest bir tavır benimsemiştir. Hâdi'nin şiirlerinde uzunlu kısıklı dizeler bir arada bulunmuş ve bazı dizeler satırın sonuna doğru yazılmıştır. Yukarıda verilen bölümdeki “*mâder*” kelimesi gibi, şiirde bazı kelimelerin sürekli olarak tekrar ettiği görülür.

Kaplardı sükûn hâneyi gittikçe de hâlâ
Bir kimse bana sırrını etmez idi ifşâ
Dedim ya .. Çocuktum bir
Şeyler anlamıyordum. Muttasıl:
Ben böyle garîb-âne evi devrediyordum
Her bir odaya bir giriyor bir çıkıyordum
Bir sevk-i tabî ile nâ-çâr
Kalbimden o dem almış idi korkuyu Allah
Gezmekte iken hâneyi zulmetler içinde
Nâ-gâh!
Beni aldılar, aldattılar, yatırdılar
Uyumuşum!
Açtım gözümü doğmuş idi şems-i dırahşân
Kalktım diyerek – anne – yataktan hemen ol ân (Hâdi, 1892: 37).

Şair, *Nevha-i Yetîmâne* şiirinin devam eden bölümlerinde yeni bir teknik olan “abjambman” tekniğini de kullanmış. Bu teknik köken olarak Fransız şiirine aittir. Burada tekrar karşımıza şairin arada kalmışlığı çıkar. Ara Nesil dönemi yazar ve şairlerinin genel bir özelliği olan bu arada kalmışlık Hâdi’de de kendini gösterir. Edebiyatımıza Fransa’dan yani batıdan girmiş olan bu teknik “birinci mısraın bir sonraki mısra boyunca da kullanılmasıdır. (...) Mısranın bir sonraki satırda da devam etmesidir” (Chevaleer-Benveniste 1964: 451). “*Beni aldılar, aldattılar, yatırdılar*

/Uyumuşum!’” dizesinde olduğu gibi şiirin anlamı diğer mısrada tamamlanır. Şair aynı zamanda bazı dizlerini ortalayarak yazmış ve şiirine yeni bir form kazandırmıştır.

Sonra !..
Oğlum ne için kalbimi pür-hûn ediyorsun?
Feryâdın ile hâneysi dil-hûn ediyorsun
Ağlamamak için icbâr-ı nefis ederek:
Annen gelecek gitti gûyâ istedi gitmek
İçini çekip
Git, oyna fakat mâderini öyle çağırma
Çeşmânını sil ağlama beyhûde bağırma
Müteellim-âne (Hâdi, 1892: 39).

Şairin şiirinde kısa dizleri sona alarak eklemesi, şiiri tiyatro türüne yaklaştırırken aynı zamanda şiirin yeni bir form kazanmasına sebep olur.

Ettiyse rücû’ aslına oldur hakikat
Sabretmeliyim doğrusu lâzım mı bu zucret
Kaldıysa eğer zulmet-i hîcîde o dilber
Olsun pederim bâğ-ı saâdetde muammer
Bin türlü nevâzişle edip kalbimi şâdân
Yetimliği bildirmedi
Sarf etti bütün ömrünü hem eyledi im’ân
Beni büiyütdü
Sarf etti yine vârunı tahsilime ol ân
Beni okuttu
Ben, bende olup sa’yımı tezyîde şitâbân
Emeklerini boşa gidermedim
Gayretle terakkîde kusur etmedim oldum
Akrânıma fâik!
Kesb-i şeref ü şânîde ben hâmede buldum
Ne de lâyıık
Sağ olmak için çok seneler hâmeyi ettim
Cehdimle refîk
Terk eyleyerek mâzîyi müstakbele gittim
Fikrimdi şefîk (Hâdi, 1892: 42-43).

Hâdi’nin yine aynı şiirine ait olan bu bölümlerde bazı mısralar kısa olarak yazılmış ve kısa mısralar kendi aralarında kafiyelenmiştir. Aynı zamanda bu mısralar diğer şiirlerinin bazılarında olduğu gibi dizenin ortasına yazılmıştır.

Ne demlerdir bu demler kim safâlar eyliyor îsâr
Açıp bir bir çiçekler eylemekte handeler izhâr
Tulû’-ı mihre karşı nağme eyler kuş gibi enhâr
Gelir vecde tefeyyüz eyledikçe revh-veş efkâr
Bu feyz-i sermedî cânâ hayât-ı câvîdânîdir.
Bu şeyler hep birer levhayla ile fikr-i şâiranîdir.

*Eser gâhî sabâ zülf nigâr-ı dil-nüvâz-âsâ
Nihâl-i berg ederler secdeler ehl-i niyâz-âsâ
Eder bûy-ı letâfet hissîmi tahrîk-i nâz-âsâ
Gezer yârim çimende bir perî-i işve-bâz-âsâ
Bu feyz...
Bu şeyler... (Hâdi, 1896: 7-8).*

Hâdi, *İstiğrâk* isimli bu şiirini düz uyak kullanılarak kaleme almıştır. 10 bölümden oluşan şiirin her bölümünde altı dize bulunmaktadır. İlk bölüm kendi arasında (aaaaaa) şeklinde düz uyakla yazılırken, ilk bölümün son iki mısrası, son bölümün son iki mısrasında aynen tekrar etmektedir. Ancak bu tekrarlama ilk ve son bölüm haricinde kalan diğer bölümlerde görülmemektedir. Geri kalan bölümlerin beşinci ve altıncı dizeleri sadece tek kelimedenden meydana gelir. Bu durum şairin, şiirinde şekil itibarıyla yeniliğe gitmeye çalıştığının bir göstergesidir.

*Yâ Rabb! Ne için subh u mesâ handeler eyler?
Baktıkça benim hâl-i perîşânıma dil-ber
İnsafın aceb yok mudur âlemde vücûdu?
Vâdî-i gamın yok bilirim gerçi hudûdu!
Elbet de sever şâir olan hüsn ü cemâli
Tercîh ederim cehle kemâlimle kemâlimi
Şâirdir eden bülbüle ta'lîm-i hitâbet
Şâirdir eden bülbüle dünyâda rekâbet
Şâirdir eden mihnet-i ferdâyı teffekkür
Şâirdir eden medhini her yerde tezekkür (Hâdi, 1896: 14).*

Hâdi'nin, düz uyak kullanarak kaleme aldığı *Temmenî-i Mevt* şiiri 22 dizeden oluşmaktadır. (aa-bb-cc..) uyak düzeniyle yazılmış olan şiirde “şairdir” kelimesi sıklıkla tekrar edilerek vurgu yapılmıştır.

2.2.2.3. Beşliler

Bentleri 5 dize olan ve uyak düzeni açısından muhammese benzemeyen biçimlerdir. Uyak düzeni (ababc- dedec-fgfgc...) şeklindedir (Dilçin, 1992: 378).

*Vaktâ ki gelir sımâha feryâd
Mâzîyi ben eylerim tahattur
Vaktâ ki eser hafîf hafîf bâd
Ol yârimi eylerim tefekkür
Hüzünümle derim hazîn hazîn âh
2
Vaktâ ki bahâr olur nümâyan*

*Tezyîn olunur çiçekle dünyâ
Vaktâ ki çimenlenir beyâbân
Derdim çoğalır benim dirîğa*

Ağzımdan o dem çıkar da bir vâh! (Hâdi, 1896: 10-11).

Abdülkerim Hâdi *Eyvâh* adlı şiirini (ababc- dedec-fgfgc...) uyak düzeniyle yazmıştır. Şiir toplam on bentten oluşur ve son dizeler aralarında kafiyelenir. Ancak şairin bu nazım şeklini kullanırken her bendin üstüne numara yazarak şekil olarak yeniliğe gittiği görülmektedir. Aynı zamanda şairin diğer şiirlerinde de yapmış olduğu bir şekil değişikliği daha görülmektedir. Hâdi, bentlerinin son dizelerini cümlelerin sonuna doğru başlatarak, şiirine şekil bakımından yeni bir serbestlik kattığı söylenilebilir.

2.2.2.4. Mısra Sayıları ve Yapıları Farklı Olanlar

Hâdi'nin hem Divan şiirinde hem de Yeni Türk şiirinde kullanılan nazım şekillerden farklı bir şekil arayışını girmiş olduğu şiirleridir. *Âheng-i Sürûr* adlı kitabının ilk şiiri olan *Bir Kız* adlı şiirinde şair, ahengi sağlamak için kelime tekrarlarına yer vermiştir.

*Teşvîş ederek fikrimi hülyâ gibi bir kız
Lerzîde kılar kalbimi ferdâ gibi bir kız
Etrâfa saçır şu 'le-i süreyyâ gibi bir kız
Ol dem ki çıkar pîşime sevdâ gibi bir kız
Baktıkça derim işte Züleyhâ gibi bir kız*

*Âlemde benim bulmuyorum derdime âgâh
Ta'kîb ediyor âhımı bir giryeli eyvâh
Ağlatmadadır böyle beni hüzn ile her-gâh
Teşvîş ederek fikrimi hülyâ gibi bir kız (Hâdi, 1892: 6).*

“*Gibi bir kız*” kısmını mısra sonlarında tekrar etmiş ve kafiyelendirmiştir. 5 bölümden oluşan şiirin, ilk bölümü ve son bölümü 5, diğer bölümleri ise 4 dizeden oluşmaktadır. Şair ahengi sağlamak için sadece kelime tekrarı kullanmakla kalmamış aynı zamanda 5 mısradan oluşan ilk bölümdeki her mısrayı sırasıyla diğer dizelerin sonuna eklemiştir. Böylece şair hem şiirdeki ahengi daha belirgin hâle getirmiş hem de aklındaki kadının özelliklerini okuyucusuna tekrardan söyleme fırsatı bulmuştur. Şiir içerik yönünden Divan şiirini andırmaktadır

Yâd etmek için şebâb-ı ömrü

*Aşkın oluyor vesîle cânâ
Teşdît ediyor mihenle hayfâ
Bir girye evet, azâb-ı ömrü
Bâ'is ne? Bu hâl-i pür-melâl!
Eyvâh ki vehleten ziyâ'ın
Çeşmânını atfedip semâya
Ağlar gibi çektiğin cefâyâ
Ellerimi tutup bana vedâ'ın
Geldikçe o dem bugün hayâle
Dehşetli zalâm içinde sevdâ
Dâim oluyor da böyle peydâ
Telkîn ediyor bana memâtı
Cür 'et edemem beyân-ı râza
Nefret yine âh-ı cân-güdâza
Nefret yine hüzn ü iğbirârâ
Nefret yine ye's-i pür-gubâra
Etti bana bir belâ hayâtı !...
Tecdîd-i figâmı istemezken
Tahrîk ediyor urûk-ı medfen
Bir taze gülü iken bahârın
Düştün önüne o rüzgârın
Fırlattı seni tutup mezara !..(Hâdi, 1892: 7-9).*

Şairin şekil olarak yeniliğe kapı açtığı şiirlerinden biri de *Mezar Başında* adlı şiiridir. Hâdi'nin bu şiiri ne Divan edebiyatında kullanılan nazım şekillerine, ne de Yeni Türk edebiyatında kullanılan nazım şekillerine benzer. Şair bu şiirini tamamen müstakil olarak 23 tane dizeyi arka arkaya getirerek oluşturmuştur. Şiirin yenileşmeye başladığı dönemde şairler, genel anlamda tematik olarak şiirde yenilik yapsalar da nazım şekli olarak Eski Türk edebiyatın nazım şekillerine bağlı kalırlar. Şiirin “mefûlü mefâilün feûlün” vezniyle kalem alınması eskiye bağlılığın göstergesidir. Ancak Hâdi, bu ve bunun gibi birçok şiiriyle bu varsayımın dışında kalmaktadır. Çünkü Hâdi şiirlerin birçoğunda hem tematik hem de şekil olarak yenilikler yapmıştır.

*Yüzünde nûr-ı muhabbet eder iken lemeân
Lebinde şu'le gibi titriyordu bir hande
Lisân-ı hâl ile gûyâ diyordu bî-pervâ:
Ey zevç-i bî-vefâ!
Neden soğuk duruyorsun bakıp bakıp da bana?
Nasıl nükûl ediyorsun hüznle bir anda?
Eski va'dinden! (Hâdi, 1892: 13-14).*

Şair *Ferdâ-yı Visâl* ismini verdiği şiirinde de şekil olarak diğer başka şiirlerinde olduğu gibi yeniliğe gitmeyi denemiş ve şiirini uzunlu, kısalı cümlelerden kurmuştur. Şair aynı zamanda kısa olan cümlelerini vurgulamak için, mısranın sonuna doğru eklemeyi tercih etmiştir.

*Çıkar semâya âteşîn figân
O dem ki istediği reddolur
Yorar vücûdunu da ân-be-ân
Sonra yatar uyur
Uyur iken nasılsa pür-sükûn
Uyanırken gelir de bir cünûn
Kıyâmeti koparır
Koşar, oynar... Hemîşe bî-karâr
Güler, ağlar... Yüzünde âşikâr
Olur ebr-i nev-bahâr
Çocuk, nedir bilir misin? Âyâ!
Çocuk... Evet, şükûfe-i sevdâ
Hayır değil...
Ya nedir?
Nüşhâ-i kübrâ!... (Hâdi, 1892: 9-10).*

Şairin şekil konusunda yeniliğe gittiği şiirlerinden biri de *Çocuk* adlı şiiridir. Şair'in şiirinde uzunlu kısıklı dizeler bir arada bulunduğu gibi kısa dizeler sona alınarak düzensiz bir biçimde yazılmıştır. Abdülkerim Hâdi'nin yaptığı bu yenilik, Servet-i Fünûn döneminde gelişen serbest müstezatın ilk ayak izlerindendir. Şair kısa mısraları her bölümde dizenin sonuna almıştır. Bu iniş çıkış şiirin başlığı olan çocuğun düzensiz ruh hâliyle bir bütünlük arz eder. Şairin şiirinde yapmış olduğu yenilik sadece şekil ile sınırlı kalmamıştır.

*Âfâkı kaplamış
Toz pembe bir sehâb
Etrâfa münteşir
Envâr-ı nev-bahâr
Olmuş o âb u tâb
Her yerde âşikâr
Şûrîde bir cemâl
Pek gizli bir melâl
Tâbında bir hayâl
Tahtında müstetir.*

*Bir levh-i bî-misâl
Kalbin safâsıdır
Bir çeşm-i pür-meâl
Fikrin ziyâsıdır
Gâhî bir incizâb
Gâhî bir iktirâb
Bir tatlı ıztırâb
Tab'ın gıdasıdır
Vezân olan sabâ
Rûhun sadâsıdır (Hâdi, 1892: 10-11).*

Abdülkerim Hâdi'nin 7 bölümden oluşan *Terâne* şiirinin her bölümü farklı dize sayısı ile kaleme alınmıştır. Yeni bir form arayışına giren şair bu şiirinde anjanbman

teknikini kullanmıştır. “Bir levh-i bî-misâl /Kalbin safâsıdır” dizesinde olduğu gibi, dizelerde şiirin anlamı diğer mısra da tamamlanır.

*Bahar!.. Çicekler açıyor. Ağaçlar filizleniyor.
Kelebekler sevinçlerinden bir yerde duramıyor. Kuşlar
Muttasıl daldan dala uçuşuyor; muttasıl icrâ-yı
Âheng ediyor. Dünyâ:
Temessül eyledi gûyâ bahâr fevkinde!.. (Hâdi, 1892: 19).*

Şairin *Fevkinde* şiirinde hem tema olarak hem de şekil olarak değişikliğe gittiği görülür. Şair, ritim ve ses ahengi açısından şiirine yenilik getirmiş ve şiirinde biçim olarak anjanbman teknikinden yararlanmıştı. Hâdi, bazı şiirlerinde olduğu gibi bu şiirinde de dizelerinin bazılarını satırın sonuna eklemiştir.

*Nesîm-i hoş-bû esmeye başladı yapraklar hafif
Hafif kımıldıyor. Bir haşırtı sükûtu ihlâl etmekte.
Gûyâ ki nebâtât lisâna gelmiş de Cenâb-ı Hâlik mükevvenâtı
Tezkîr ediyor. Bu hâl acz-i beşeri- muvakkaten
Olsun -ifnâ etmek isti'dâdını gösteriyor.
Çünkü insan bu küçük akla âsâr-ı kudreti sığdıra-
mıyor. Lâkin kalben görüyor biliyor ki:
Avâlimin duruyor, gird-gâr-ı fevkinde!... (Hâdi, 1892: 19-20).*

Abdülkerim Hâdi'nin şekil olarak yeniliğe gittiği birçok şiiri bulunmaktadır. Bu yenilikler incelemekte bulunduğumuz *Fevkinde* şiirinde de görülmektedir. Anjanbman teknikini kullandığı bu şiirin dizelerinde, cümleler diğer mısralara taşarak anlamı tamamlarken aynı zamanda kelimelerin de bölünerek sonraki dizeye taşındığı görülmektedir. “Çünkü insan bu küçük akla âsâr-ı kudreti sığdıra- / mıyor. Lâkin kalben görüyor biliyor ki:” şair altıncı dizenin sonundaki “sığdıramıyor” kelimesini bölerek yedinci dizenin başına taşımıştır.

*Ey bâis-i infîâl olan yâr
Mağmûmî-i sabaha karşı gâhî
Bir hüzn-i medîd olup da peydâ
Gözyaşlarını edince îmâ
Dinle o müessir âh ü vâhı
Ağla.. Beni ağla ağla yâd et*

*Ey beynime saklanıp kalan yâr
Gel makberime hemîşe, her bâr
Sisler arasındaki bahâra
Bak bak da misâl olan mezara
Haykır da elemle bülbül-asâ
Bir hissle o kabri sen kucakla*

*Hatırla geçen zamanı tekrar
Ağla! Beni ağla ağla yâd et.*

*Can ayrılıyor iken bedenden
Cânâ çıkıyor daha dehenden
Âteşli bir ibtilâ-yı sevdâ
Mahv eyledi kalbimi hulâsâ
Vazgeçmiyorum da işte hâlâ
Ben eyliyorum seni tefekkür
Sen, sende edip beni tezekkür
Mâzî gibi ağla ağla yâd et (Hâdi, 1892: 15-16).*

Hâdi, *Yâd Et* şiirinde de eski şiirin formalarının dışına çıkmıştır. 3 bölümden oluşan bu şiirin ilk bölümü 6, ikinci ve üçüncü bölümü 8 dizeden oluşmuştur. Bölümlerde belli bir uyak şeması bulunmamaktadır. Ancak her bölümün sonunda “ağla ağla yâd et” cümlesi tekrar edilmektedir.

Hâdi’nin hem Eski Tütük edebiyatının hemde Yeni Türk edebiyatının nazım şekillerine şiirlerinde yer vermesi, onun arada kalmışlığının bir göstergesidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABDÜLKERİM HÂDİ’NİN NESİR TÜRÜNDEKİ ESERLERİNİN TEMATİK OLARAK İNCELENMESİ

3.1. TEMA

3.1.1. Aşk

Aşk, genellikle edebiyatımızda “hastalık” olarak ifade edilerek mevcudiyetinden şüphe edilmeyen ancak ne olduğu tarif edilemeyen bir duygudur. Teodor Reik’e göre aşk, aşığın gerçekte bağının kopmasıdır. Âşık tüm kötülükler karşısında kendisini dokunulmaz hisseder. Hayat doludur (Reik, 2006: 87).

Aşkın bu tanımlanamayan hâlleri farklı kalemlerin elinde farklı düşüncelerle dile getirilmiştir. Abdülkerim Hâdi de “*Bir Tebessüm*” hikayesinde aşk temasına yer vermiştir. Kahraman okulu bittikten sonra babası ve kardeşlerini ziyaret etmek amacıyla gemiyle Beyrut’a gider. Kahraman anlatıcı Beyrut’a gitmek için bindiği vapurda hayatının aşkıyla karşılaşacaktır. Kahraman vapurun güvertesinde ilk görüşte âşık olduğu kadını şu sözlerle ifade eder:

*Yüzümü yıkayıp kahvemi içtikten sonra güverteye geldim.
On beş on altı yaşlarında bembeyaz yüzüne fevka 'l- 'âde mütenâsip olan simsiyah
saçlarını gelişi güzel omuz başlarına döküvermiş bir timsâl-i melâhat gördüm ki
mahmûr gözlerini hafif hafif süzerek sandalyede oturuyordu.
Birdenbire kurşunla vurulmuşa döndüm. Olduğum yerde mihlandım kaldım
(Hâdi, 1893: 12)*

Kızın güzelliğinin eşsizliği “*timsâl-i melâhat*” tamamlamasıyla verilmektedir. Kahramanın âşık olduğu bu kızın güzelliği nispeten de olsa Divan edebiyatı şiirlerinde sık sık konu olan sevgilinin güzelliğine benzemektedir. Tıpkı Divan şiirinde olduğu gibi sevgilinin bembeyaz teni simsiyah saçları mahmur gözleri vardır. Bu durum henüz Eski edebiyattan tam manasıyla kopulmadığının bir göstergesidir.

Kahraman anlatıcı kadını görür görmez kurşunla vurulmuş gibi hisseder. Anlatıcı aşkının büyüklüğünü ve yüceliğini “*kurşunla vurulmuşa döndüm*” sözüyle okuyucuya aktarmaktadır. Bir kişinin kurşun ile vurulması saniyeler içinde gerçekleşen bir durumdur. Anlatıcının âşık olma hızı kurşunun bedenle buluşma hızıyla aynı sürede gerçekleşmiştir. Kurşunla vurulmak insanın vücudunda delik açılmasına, yaralanmasına ve acı çekmesine sebep olur. Kahramanın da kızı görür görmez kalbinde bir delik açılmış ve yaralanmıştır. Kalbinde duyduğu bu sızı sebebiyle kahraman anlatıcı ne yapacağını bilemez bir şekilde olduğu yerde kalmıştır. “*Kız.... O sâhibe-i letâfet kendisini görünce hâlden hâle girdiğimi anladı*” (Hâdi,1893:12). Aşkın terennümlerinden biri olan aklını kaybetme, hâlden hâle girme, ne yapacağını bilememe gibi durumlar kahraman anlatıcıda da görünmektedir. Ne yapacağını bilemeyen kahraman sevgilisiyle konuşmak için aklı ile büyük bir savaşa girer. Aklı ile kalbinin sesi arasında kalan anlatıcının hislerinin karmaşıklığı okuyucu şu cümlelerle verilmektedir:

*Kız.... O sâhibe-i letâfet kendisini görünce hâlden hâle girdiğimi anladı. O can alıcı gözlerini bana doğru atfederek “tebessüm” etti.
Bu tebessüm merkez-i câzibe imiş gibi beni bulduğum noktadan hareketle yâni başındaki iskemleye çöktürdü. Tekmîl a'zâ-yı vücûdum titriyordu. Münâsebet getirip “Nereye gidiyorsunuz?” gibi bir sû'al ile konuşmaya niyet etti isem de kendisine resmen takdîm olunmadığım cihetle bir şey söyleyecek olsam medeniyet-i hâzırâyâ ri'âyetsizlik etmiş olacağım.
Hayır, hayır! Medeniyet, hukûk-ı şahsiyeye te'sîrî müdâhale edemez. O, evvelce bana bir tebessüm ile kendi kendisini takdîm etti. Ben de mukâbeleten kendimi, kendim takdîm ederim. Bunun medeniyete ne şümûlû vardır? (Hâdi,1893:12-13).*

Kahramanın bu savaşının altında yatan sebep “ego” dur. Kahraman, egosunun baskısı altındadır. Bu baskının sebebi benliğini kaybetme ve yutulma korkusudur. Çünkü aşk; “Ben” değil, “Biz” olmaktır. İki insanın birbirlerine âşık olabilmeleri için, egonun baskısından kurtulması gerekmektedir. Aşk, egonun baskısının bireyin üzerinden kalkmasına yardımcı olmaktadır. Birey âşık olunca egosunun ağırlığını ve baskısını üzerinden atarak âşık olduğu kişinin benliğinde kaybolmaktadır. İki ayrı “ben” birleşerek “biz” i oluşturmaktadır. (Reik, 2006: 87).

Aklı ile kalbinin sesi arasındaki savaşı kalbin kazanması sonucu anlatıcı bir sırasını denk getirip kadınla konuşmayı başarır. Anlatıcının vermiş olduğu tek savaş aklı ile kalbi arasında değil aynı zamanda yasa ve yasakla da savaşmaktadır. O günün şartları düşünöldüğünde bir kadın ile bir yabancının rahatlıkla konuşabilmesi söz konusu değildir. Öyle ki bu durum aynı zamanda medeniyet olarak da görölmektedir. Epeyce bir düşöndükten sonra anlatıcı kadın ile konuşmanın, kadına kendisini takdim etmesinin medeniyete bir zararı olmayacağı kanısına varmıştır. Anlatıcının aşkı gülümsemesinden bile belli olmaktadır. Yüzünde tutkun bir gülümsemeyle konuşmaya başlayan anlatıcıya kadının da cevap vermesiyle konuşma oldukça ilerlemiştir. Kahraman ve kadın her ne kadar günlük, sıradan şeylerden konuşsalar dahi ikisinin gözleri adeta birbirlerine “*seni seviyorum*” der gibi bir hâldedirler.

Anlatıcıyı daha öncesinde görerek âşık olan kadın, her müsait vaktinde anlatıcıyla sohbet etmek istemektedir. Bu müsait vakitler kadının annesinin uyuyor olduğu zamanlardır. -*Çıkınız, çıkınız ama gece kalmayınız. Beřte altıda geliniz. O zamana kadar vâlidem uyur, dedi*” (Hâdi, 1893: 15). Dönemin şartları düşünöldüğünde bir kadının yabancı bir erkekle gemide bař bařa sohbet etmesi hoř karşılanmayacağı için âşıklar kadının annesi uyuduktan sonra görüşmeyi tercih etmektedirler. Kahraman, kordonu gezmeye çıktığında buluşacakları saati beklemek kadına oldukça zor gelmiştir. Bu sebeple sevgilisi yanına gelir gelmez “*İntizâr kolay değilmiş!*” (Hâdi, 1893: 16) diyerek sevgilisine sitemde bulunur. Çünkü kadın bu gečen sürede daima anlatıcıyı görmeyi arzulamakta ve istemektedir. Kadın kahramanın dışarıya çıkmasını kendi istemesine rağmen, sevgilisini görme arzusunun büyüklüğünden dolayı kendini sitem etmekten alıkoyamamıştır. Ancak kadının tek arzusu sevgilisini görmek değildir. Kadın aynı zamanda bu yabancı delikanlıyı tanımak istemekte ve onunla sohbet etmek istemektedir. Bu yüzden de akşam kadının

sitem etmesinden sonra doğan sessizliği “*Niçin Beyrut’a gidiyorsunuz?*” (Hâdi, 1893: 16) diyerek kadının kendisi bozacaktır. Kadının sessizliği bozmasının ardından geçen konuşmada anlatıcı sevgilisinin babasının vefât ettiğini öğrenmiştir. Bunu öğrenmesinden sonra sorduğu sorudan pişmanlık duyan kahraman, kadını teselli etmek için ölüm hakkında konuşmaya başlar. Ölüm hakkında düşüncelerini belirterek teselli vermeye çalışan kahraman, bu tesellilerden sonra kendi annesini de dört yaşındayken kaybettiğini söyler. Anlatıcının bunu söyleme nedeni hem sevgiliyle ortak bir kaderi paylaştığını vurgulamaktır:

Bakınız, ben vâlidem “irci’i” emrine lebbeyk-zen-i icâbet olduğu zaman dört beş yaşında idim. Kendisini, Hudâ bilir zerre kadar hatırlamıyorum. Böyle iken yine sükût ediyorum, ama isteyerek mi? Hayır, mecbûrî olarak ... Zirâ başka çâre bulamadım.

Hük-m-i kadere inkıyâd muktezâ-yı beşeriyettir. Serdî-i bahta göğüs gerip her başa gelen belâyı hazmetmeli yâhûd etmeye çalışmalıdır. Semeresiz melâl vakitsiz ifnâ-yı vücûd eder. Boş yere üzûlmekte ne mânâ var! (Hâdi, 1893: 19).

Kadın ve kahramanın farklı zamanlarda yaşamış oldukları bu ölüm acısı onların sohbetinin devam etmesine yol açacak ve onları birbirlerine daha da yaklaştıracaktır. Ortak kaderi paylaşan bu iki insan geçmişte yaşamış oldukları kayıpları ve bu kayıplardan sonra ortaya çıkan melankoli hislerini birbirlerine destek olarak atatabileceklerdir. Çünkü yas çekilmediği, durumlarda melankoli ortaya çıkacaktır. Yas tek başına çekilmemektedir. Kahraman ve kadın da burada birbirlerinin dertlerini dinleyerek, birbirlerinin yaralarını saracaklardır. Acılar, insanları birbirlerine yaklaştırma gücüne sahiptir. Kahraman ve kadının çektiği ortak acı onları birleştirecek ve birbirlerinin kollarında ağlayacaklardır:

Bu mütâla’am bîçâre kızcağızın tâkatini bitirdi. Yerin altında kaynayıp kaynayıp da karşısına tesâdüf eden dağları parçalayarak ve volkanları teşkîl eden mâyi’ât gibi hüngür hüngür ağlayarak kendisini kucağımın içine attı. Ma’sûmenin bu hâli kalbimi darmadağın etti. Ağlamaya sa’y ettim ise de adem-i muvaffakiyetim nihâyet beni de acı acı ağılattı. Bir çâr-yek mütemâdîyen girye-i hüznümüzü döktük (Hâdi, 1893: 20).

Kadın, bu yakınlaşmadan iyice cesaret bulmuş olacak ki geceleyin odasına döndüğünde sevgilisini annesine anlatmıştır. Ertesi gün kadının annesiyle kahraman tanışarak üçü birlikte gezintiye çıkarlar. Sandalla yapmış oldukları bu gezintide anlatıcı o kadar mutludur ki mutluluğundan eli ayağı birbirine dolaşmakta sanki

kendisini sandaldan düşecekmiş gibi hissetmektedir. Bu durum her insanda olabileceği gibi kahraman için de oldukça özel bir durumdur.

Kadının annesiyle, kahramanı tanıştırmış olması sevgilisine verdiği değeri göstermektedir. Kadın artık kendisinin bu yabancı adamla olan birkaç günlük sohbetini annesinden saklama gereği duymamaktadır. Ancak bu mutlu zamanların bitmesi uzun sürmeyecektir. Vapur yavaş yavaş Beyrut'a yaklaşmakta, kahramanın sevgilisiyle ayrılma zamanına bir şey kalmamıştır. Kahraman için bu durum o kadar acı vericidir ki kahraman adeta kan ağlamaktadır. *“Ayrılmamıza bir şey kalmadığını gördükçe kan ağlıyordum. Ah!”* (Hâdi,1893:22). Kahramanın ayrılığı düşündükçe kan ağlıyor olması mecazî bir söyleyiş olmasına rağmen, aynı zamanda okuyucuya farklı çağrışımlarda da bulunmaktadır. Kan, kırmızı bir renge sahiptir. Bu kırmızı renk aynı zamanda aşkın ve tutkunun da rengidir. Bu yüzden anlatıcı sıradan bir gözyaşı dökmez. Anlatıcının gözünden akan her damlada aşkının izleri bulunur. Aşkının büyüklüğü gibi kahramanın ayrılıktan dolayı duyduğu acı da çok büyüktür. Kadın da kahramanla aynı hisleri paylaştığı için ikisi birbirlerine adreslerini vererek, sık sık mektuplaşacaklarına dair sözleşmişlerdir. Anlatıcı ve sevgilisi birbirlerine sadece mektuplaşacaklarına dair söz vermemiş aynı zamanda İstanbul'da tekrar buluşacaklarına da söz vermişlerdir.

Müsterih olunuz. İstanbul'a döneceğinizi bir hafta kalarak hangi postaya bineceğinizi bildiriniz. Ben de o postaya hazır olurum. Yine buluşuruz. Dünyada bir fert tasavvur etmeyiniz ki canından ayrılmak istesin. Yukarıda söylemiş idim. Tekrar ediyorum. Serdî-i kadere tahammül etmeli! Felekten intikâm almak için en eslem tarîk feleğin işkencelerine rızâ göstermektir (Hâdi, 1893: 22).

Kahraman, kadına karşı o kadar yoğun duygular hissetmektedir ki sevgilisinden ayrılmak âdetâ canından ayrılmak gibidir. Sevgilisinden ayrılmasının acısı onun için ölüm ile denktir. Anlatıcı bu durumu kader olarak düşünmektedir. *İslam Ansiklopedisi* “kader” kavramını “Allah'ın nesneleri ve olayları özellikle sorumluluk doğuran beşerî fiilleri, ezelde planlayıp zamanı gelince yaratması” olarak açıklar (Yavuz 2001: 58-63). Anlatıcıya göre onları birbirinden ayıran kadere müdahale etmemek gerekir. Burada anlatıcıda kader inancının oldukça güçlü olduğu söylenebilir. Onları birbirinden ayıran kader, bunu yaparak aslında onların aşkını sınamaktadır. Bu ayrılık onların aşkını güçlendirecek ve sonunda felek onların bu çektiği acıyı mükafatlandırarak onları birleştirecektir. Bu yüzden onları birbirinden ayıran kaderden

intikam almanın en iyi yolu feleğin işkencelerine rıza göstererek, kadere tahammül etmektir. Anlatıcı her ne kadar doğru olanın kadere sabır göstermek olduğunu düşünse de bu düşünce onun acısını hafifletmemektedir. Hayatında bu zamana kadar hiç yaşamamış olduğu bir acıyı yaşamaktadır.

Sevgilisinden ayrıldıktan sonra önce babasının yanına daha sonra yaylaya giden kahraman sürekli sevgilisini özlemekte ve onun hayalini aklından çıkarmamaktadır. “*Yayla pek münferîh idi. Heyhât ki bana her yer zindân! Gözüm dünyâyı görmüyor. Gözümün önünde yalnız, yalnız esîr-i aşkı olduğumun tebessümü, gözleri tecessüm ediyordu*” (Hâdi, 1893: 23). Yayla insan ruhunu rahatlatan ve ferahlatan bir yer olsa da anlatıcının içini ferahlatamaya yetmemektedir. Anlatıcının çevresini de kalbini de ferahlatarak aydınlığa kavuşturacak olan sevgilisidir. Bu yüzden sevgilisinin yokluğu onu karanlıkta bırakmakta ve ona acı vermektedir. Anlatıcının bu denli karanlığa düşmesinin ve acı çekmesinin sebebi sevgilisine duyduğu aşkı olmasına rağmen gerçek aşkı ortaya çıkaran da bu ayrılığın acısıdır. Çünkü aşk duyumu, ulaşılamadığında ortaya çıkmaktadır. Öznenin âşık olabilmesi için ulaşamaması gerekmektedir.

Aşk ketlenmiş arzudan doğar: (Cinsel açıdan) ulaşılmasına mâni olunan nesne daha sonra bir aşk nesnesi olarak idealleştirilir. Lacan'ın aşk ile dürtü arasında bir bağ kurmasının nedeni budur: Dürtünün uzamı kendi hedefi (nesnesi) ile amacı arasındaki boşlukla belirlenir ki amacı nesneye doğrudan erişmek değil etrafında dönmek, ona ulaşamama halini tekrarlamaktır-dürtü ile aşkın paylaştığı özellik işte bu ketlenme yapısıdır. Aşkta acı çekilmesi arzu nesnesine ulaşamadığı içindir (Zizek 2015: 664).

Anlatıcı da henüz sevgilisine ulaşamadığı için, kadına duydu arzu bitmemekte ve ondan ayrı kaldığı her an artarak çoğalmaktadır. Bu sebeple kahraman yalnızca sevgilisini düşünmektedir. Anlatıcı günden güne sevgilisinden ayrı kalmanın üzüntüsüyle “*bî-tab*” düşmüştür. Kahramanı ayakta tutan tek şey, beş altı günde bir sevgilisinin mektup yazmasıdır:

On beşinci gün peder gelip beni epeyce zayıflamış gördü. Aaa!... Size yayla yaramadı dedi, hâlbûki bana yayla yaramıyor değil, fenâ fenâ fikirler altında zebûn oluyordum, bereket versin ki “Evrani”nin beş altı günde bir mektubunu alıp ferahlanıyordum. Yoksa çıldırmak bir şey mi?... Evrani, kimdir diye ta'accüp olunmasın. Sevdiğimin ismidir ki ben de bilmiyordum. Yazdığım mektupları kendisinin ihtârî üzerine hemşerisi nâmına irsâl ediyordum. Mektupta gördüm, ismini öğrenmediğim isâbet olmuş; çünkü “semâvî!” olduğu bedîhî idi (Hâdi, 1893: 24).

Bu mektuplar sadece kahramanı ayakta tutmakla kalmamış aynı zamanda çok sevdiği sevgilisinin adını öğrenmesine de sebep olmuştur. “Evren” anlamına gelen bu isim anlatıcıyı şaşırtmamıştır. Anlatıcının sevgilisine olan aşkından dolayı kahraman, sevgilisinin insandan daha üstün olduğunu âdeta bir melek gibi semâya ait olduğunu düşünmektedir. Kahraman, sevgilisinin aşkıyla hiçbir yere sığamamakta, dağ tepe dolaşmaktadır. “*Her sabah elimle hayvanımı hazırlayıp terekeye heybeyi, heybenin içine de sefertasını koyup dağlarda, tepelerde dolaşırdım. Tenha تنها subaşlarında ağlardı*” (Hâdi, 1893: 24). Her günü ağlayarak geçen anlatıcı ilerleyen satırlarda, kendi hâlini şu cümlelerle açıklar:

Evrani'nin dördüncü hafta beşinci mektubunu aldım. Me'yûse!.. Benim hâlimden haberi yok. Beni zevk ü safâ içinde farz edip kendi hâlinden şikâyet ediyor!.. Hâlbûki ben bir taraftan hicrân ile iskelete dönmüş diğer taraftan hayvanım yaramaz olup üzerinde iken şemsiye açtırmadığımdan her gün güneşin karşısında kavrulur idim. Altıncı mektup da geldi. Bu kâğıtta ta'bîr-i sahîhle iştiyâk-nâmede orada bir dakika daha duramayacağını söylüyor. Ya ben?! (Hâdi, 1893: 25).

Anlatıcının bu hâle gelmesindeki sebep aşkından ve âşık olduğu kadına kavuşamadığından olsa da, kadının bu ayrılığa katlanamamasının ve acı çekmesinin sebebi sadece aşk değildir. Genç yaşta babasını kaybeden Evrani, sevgilisini yani anlatıcıyı babasının yerine koymuştur. Bu sebeple kahramanı kaybetmekten, ondan ayrı kalmaktan oldukça korkmaktadır. Kadın için kahramanını kaybetmek, “Baba” figürünü ikinci kez kaybetmek demektir. Kadın, babasının onda bırakmış olduğu boşluğu anlatıcı ile doldurmuş, babasının sevgi ve şefkatini anlatıcıda bulmuştur. Bu sebeple sevgilisinden bir an bile ayrı kalmak istememektedir. Neyse ki bu ayrılık daha fazla katlanılmaz bir duruma gelmeden sona erecek, kader sevgilileri birleştirecektir.

Birkaç gün zarfında bir telgraf aldım (...) kumpanyasının (...) vapuruyla pazartesiye yola çıkacaklarını ihbâr ediyordu. Alelacele pederin nezdine azîmet ettim. Rahatsızlığımdan bahs ile pazartesi günü Mısır'dan bu cihete müteveccihen hareket edecek vapura âmâde olmama müsâ'ade talep ettim. Meyyit-i müteharrik gibi olduğumdan ricâmı reddetmedi (Hâdi, 1893: 26).

Sonunda kadere gösterdikleri sabır bitmiş ve iki sevgili kavuşabilmişlerdir. “*Öyle bir kış geçirdik ki felek, gıptalar değil hasedler etse sezâdır*” (Hâdi, 1893: 27). Kader çekmiş oldukları acıları mükafatlandırmış ve onları bir araya getirmiştir. İki sevgili öyle güzel ve hoş vakit geçirmişlerdir ki felek onlara haset etse haklıdır. İnişli

çıkışlı olan bu hayatta sevgililerin mutlulukları da çok uzun sürmeyecektir. Bu mutluluğu, anlatıcının pederi ve kardeşlerinin gelmesi bozar. Yayılda uykusunda sayıklayan anlatıcının bütün söylediklerini kardeşleri babalarına anlatmış, babaları da bu durumu öğrendikten sonra anlatıcıyı başka bir kadın ile evlendirmek istemiştir. Anlatıcının babasının, kahramanı başka bir kadınla evlendirmek istemesinin sebebi tamamıyla din ile ilgilidir. Evrani, Hristiyan'dır. *“Beni evlendirmeye teşebbüs ettiler. Hiç ben, Evrani'den başkasını alabilir miyim?!.. Olmayacak! Dadıma işin doğrusunu anlattım. Pedere hikâye eder. Peder “Hristiyan!” diye biraz muta'assıplık gösterir”* (Hâdi, 1893: 28). Anlatıcının babası, her ne kadar bu evliliğe razı olmasa da Evrani'nin Hristiyan olması anlatıcı için sorun teşkil etmemektedir. Kahraman için önemli olan tek şey sevgilisine kavuşmaktır. Farklı dinlere mensup iki kişinin evlenmesi toplumda karşı çıkılacak bir durum olmasına rağmen anlatıcı bu durumu asla umursamaktadır. Bu yüzden anlatıcı sevgilisine kavuşmak için her şeyi yapacak ve babasını ikna etmeyi başaracaktır. *“Muta'assıplık benlik gibi mezmûmdur, dedim. Bu müdâfa'am bana hak kazandırdı. Sonbaharda düğünümüzü yaptılar. İşte bir tebessüm âkıbet bizi yekvücûd etti”* (Hâdi, 1893: 28). Hikâyenin sonunda anlatıcı ve sevgilisi karşılarına çıkan her engeli aşklarıyla aşacak ve sonunda hak ettikleri mutluluğa erişerek evleneceklerdir.

Abdülkerim Hâdi, *Ezhâr-ı Nev-bahâr* adlı hikâye kitabı içerisinde yer alan *Şeb-i Yeldâ* ismini vermiş olduğu kısa hikâyesinde aşk olgusunu konu olarak işlemiştir. Hikâyede birbirini seven iki gencin aşkın, tabiata ait unsurlar aracılığıyla verilmektedir:

Gülistân-ı bahârın inşirâhı fereh-bahşâsıyla zemîn ve semâ hande-âver, nesîm-i seher estikçe ağaçlardan merkezhâna doğru rîzân olan çiçeklerin büy-ı letâfet-nisârı aşk kadar rûh-perver olduğu bir zamandaydı ki iki sevdâ-zade zümürd gün varakla müzeyyen bir şâh bî-çâ bî-çâk zîr-i cenâhına oturarak hem katîb-i kudretin i'caz nümâ-yı bedâyi'-perverânesini seyrediyorlar hem de iki ay sonra olacak düğünlerine çâr-çesm ile intizâr edip tatlı tatlı konuşuyorlardı (Hâdi, 1895: 22).

Yazarın, eserinin giriş kısmında iki aşğın birbirlerine olan aşklarını anlatmak için benzetmeler kullanarak uzunca bir betimle yaptığı görülmektedir. İki aşğın birbirine olan sevdaları baharın cazibesini ve letafetini arttırmaktadır. Yazar, devam eden cümlelerinde aşıkların isimlerini açıklar. Amelya ve sevgilisi Poul birbirlerine o kadar aşıklardır ki bu aşk Amelya'nın gözlerinden okunmaktadır. Amelya'nın gözleri *“lisân-ı hâl ile pul pul seni seviyorum”* (Hâdi, 1895: 23) demektedir. Amelya'nın

gözlerinden okunan sevgisi, Poul’a duymuş olduğu sevgi değildir. Amelya, Poul’daki kendi görüntüsünü yani kendi “ben”ini sevmektedir. “Bir Öteki’ni severken, Öteki’ndeki kendimi severim; Öteki kendimden fazla olsa bile, kendimi Öteki için feda etmeye hazır olsam bile, Öteki’nde sevdiğim şey idealleştirdiğim mükemmelleştirdiğim Ego’mdur, kendi Yüce İyimdir - ama bu yine de Benim İyimdir” (Zizek 2015: 773). Amelya gibi Poul da ötekinde bulunan kendi görüntüsü sevmektedir. Kahramanların “*ikisi de istigrâk-ı âşık-âne ile birbirlerinin gözlerinde kitâb-ı aşkı*” (Hâdi, 1895: 23) okuyorlarken aslında ötekiindeki kendi görüntülerine olan aşklarını okumaktadırlar.

Amelya hissettiği aşkın yoğunluğundan dolayı vücudunda meydana gelen hastalık belirtilerini fark edemez. Günden güne güçten kuvvetten düşmesine rağmen aşk duyumunun vermiş olduğu canlılıkla kendisini eskiden daha mutlu hissetmektedir. Aşk duygusunun insanın ruhuna getirmiş olduğu tazelikle fizikî acılar daha az hissedilir. Amelya’nın zihninde dolaşan tek düşünce arzu nesnesine kavuşmak olduğu için zihnindeki yoğun hisler bedeninin hissizleşmesine sebep olmuştur.

Aradan birkaç gün geçer geçmez, Amelya’nın vücûdunda bir kesiklik peydâ oldu. Zavallı kız !.. Leyle-i visâle bir şey kalmadığını düşündükçe hâsıl olan sevincinden kesikliği falan duymazdı. Eskisinden daha ziyâde şetâretli davranırdı. (...) Hiçbir yerlerde duramıyordu. Esâsen günler hayat-ı beşer gibi serî’ül-cereyân olduğundan çoğu gitmiş azı kalmış idi (Hâdi, 1895: 24-25).

Amelya hastalığının şiddeti iyice arttığı zamanda dahi fiziken acılarını duyumsamamasına rağmen, Poul’a kavuşma hayali hep düşünmektir. Poul sevgilisini kaybetme korkusuyla hastanın başında sessizce ağlarken dahi Amelya bu durumdan zevk almaktadır. Çünkü Amelya’nın asıl arzusu, Poul’un arzusu olmaktadır. Poul’un onun için döktüğü göz yaşlarını, kendisine karşı duyulan arzunun isbatı olarak gören Amelya, bu gözyaşlarından ümit ve teselli bulmaktadır:

Amelya’nın rahatsızlığı ıstidâd etti. Bî-çâre yatağa serildi. Vakt-i muayyende gelir ma’şûka-i vicdânının baş ucunda gizli gizli ağlar giderdi. Amelya aşığının gözyaşlarını görüp bir kat daha muhtarib olmaz bi’l-akis ümit ile müteselli olurdu. Binâen-aleyh yine bazı geceler kalbinin darbât-ı şedîdesine tâb-âver olamayarak yatak içinde bir taraftan öbür tarafa dönüp inliyordu. Canıyla uğraştığı böyle bir hengâmede dahi yine Poul’un hayaliyle ıstigal ediyor. Vakit vakit de sayıklıyordu (Hâdi, 1895: 27-28).

Poul'a duyduğu aşk ve kavuşma arzusuyla, kalan sınırlı günlerini geçiren Amelya, bir ara iyileşmeye yüz tutsa da iyileşemeyecek ve Amelya için “*Şeb-i vuslat şeb-i yeldâ*” olacaktır. Hâdi; eserinde aşk ve hastalık görünümelerini bir arada işleyerek, Ara Nesil hikâyelerinin birçoğu gibi eserini mutsuz son ile bitirmiştir.

3.1.2. Ölüm

Kahramanın *Bir Tebessüm* adlı hikâyesinde ölüm hakkında söyledikleri oldukça dikkat çekicidir. Ona göre ölüm ve hayat arasında keskin farklar bulunmaktadır. Hayat gerçek değildir, yanıltıcıdır. Ölüm ise gerçektir. Hayatın bir sonu olacağını düşünen anlatıcıya göre ölüm ebediyettir ve herkesin başına gelecektir. Anlatıcı teselli sözlerini şu cümlelerle devam ettirir:

*Cenab-ı Hâlık, elbette bu kâinatı bir hikmet üzerine halk eylemiş; yine elbette bir hikmet üzerine mahvedecektir.
Mevti, nişâne-i zevâl zannetmeyiniz. Mevt, mecrâ-yı ümîdiniz kurutmasın. Adem, yokluk değil belki varlıktır. Gehvâre-i hâkin ebedî olması lâzım gelse sonbaharda bâd-ı sehere tahammül edemeyip ağaçlardan sükût eden evrâk, mensûb oldukları ağaçları çırılçıplak bıraktığı hâlde ilkbaharda yine yeniden o ağaçlar yapraklanıp çiçekler açarak kelebeklere hande-rîz-i neşât olamaz (Hâdi, 1893: 18).*

Bu cümlelerle kahramanın ölümden sonraki hayata ve Allah'ın büyüklüğüne olan inancı okuyucuya verilmektedir. Abdülkerim Hâdi'nin diğer eserlerinde olduğu gibi bu eserinde de Allah'ın kudreti ve ölümden sonraki hayat hakkındaki düşünceleri yer alır. Yine onlarda olduğu gibi burada da Hâdi önceki düşüncelerini savunur. Anlatıcıya göre Allah'ın yaptığı her şeyin bir sebebi vardır. Sonbaharda ağaçların yapraklarını dökerek ağaçların dallarını çırılçıplak bırakan da ilkbaharda çırılçıplak o dallarını yeşerterek çiçek açtıran da Allah'tır. Allah her şeye gücü yeten ve her şeyi bilendir. Bu yüzden Allah'ın; ölümü, insanoğluna zorunlu kılmasının da bir sebebi mutlaka vardır. Bu sebeple kahramana göre ölüm, hor görülecek bir şey değildir. Ölüm sonsuzluğun başlangıcıdır. Bu dünyada çektiğimiz bütün acıları bitirecek kurtarıcıdır. Ölüm hakkındaki düşüncelerini kahramanımız şu sözleri söyleyerek devam ettirir:

*Ukbâ, mâderimiz mezâr da hâbgâh-ı izz ü rif'atimizdir.
Bir fert ne kadar tevahhuş ederse etsin mevte her hatvesinde bir kadem daha takarrub eder. Çünkü vücûd-ı insani türâbdan hâsıl olduğu cihetle türâba*

meyyâldir. Misbâh-ı hayatın gıdâ-yı rûhı gençlik olduğu gibi âhiretin de merkez-i aslîsi kabirdir (Hâdi, 1893: 18).

Diğer eserlerinde olduğu gibi bu eserinde de ölüm kavramını tema olarak işleyen Hâdi, Allah'ın kudretine ve yüceliğine dikkat çeker.

3.1.3. Eğitim

On yedi yaşında şiir yazmaya başlayan Hâdi, edebiyata ve eğitime olan ilgisini eserlerine yansıtmıştır. Yazar *Bir Tebessüm* adlı hikayesine, baş kahramanın yatılı okula gitme hadisesini ve orda yaşadıklarını anlatarak başlar. Yazar; kahramanın yatılı okulda geçen günlerini anlatırken, kahraman anlatıcının ağzından eğitim hakkındaki düşüncelerini de dile getirir.

Mektep ne güzel bir mâder-i müşfiktir, ne güzel bir terbiyetgâhtır. El-yevm nâm-ı âlîlerini kemâl-ı ta'zîm ile yâd ettiğimiz eâzım hep mektep denilen merkez-i insâniyyenin, deryâ-yı rahmetin âgûş-ı vefâsında yetişmişlerdir.

Binâ-yı âlemin temel-i hakîkîsi mekteptir. Mektepte geçen ömür insâniyyetin en latifâne güzerân eden devridir. İnsan eyyâm-ı ma'dûdesini dörde taksîm etse de o dört kısmın devre-i bahtiyârisini arasa ikinci kısmında bulur ki mektep zamanıdır (Hâdi, 1893: 6).

Anlatıcıya göre okul insan hayatının ikinci devresini oluşturmaktadır. İnsanın en güzel zamanlarını geçirmiş olduğu bu mektepler bir terbiye yeridir. Bu cümlelerde Hâdi'nin eğitime bakış açısı ve eğitime vermiş olduğu önem açıkça belirgindir. Yazarın eserinde okul ve eğitim hakkındaki düşüncelerini söylemesinin nedeni, okuyucularını eğitim hakkında bilgilendirmek ve eğitimin önemini vurgulamaktır. Göstermiş olduğu bu tutumuyla Hâdi, Tanzimat dönemi eserlerinin de olduğu gibi halkı bilgilendirmeye ve eğitmeye çalışır.

Kahraman anlatıcının beşerî bilimlere olan ilgisi, fen bilimlerine nazaran daha fazladır. Ancak anlatıcı, diğer derslerini de ihmal etmek istemez. Çünkü ona göre insanın mümkün olduğu kadar her şey hakkında bilgi sahibi olması gerekir:

En ziyâde intisâbım olan dersler gerek Türkçe gerek Fransızca, tarih, coğrafya, edebiyât, fenniyât idi.

Riyazîyi hiç sevmezdim, hendeseye çalışırken bu zâviye, şu zâviyeye müsâvidir dedikten sonra öteki zâviyenin de berikinin de Allah belâsını versin! Ben mühendis mi olacağım, diye hiddetlenirdim. Lâkin coğrafyanın mesahâ-i sathiyyesini ölçmek icâb ettiği zaman ölçer sevinirdim. Eğer hendese

bilmeseydım şimdi bunu ölçemezdim. İnsan-ı kâmil olmak için her şeyden mümkün olduğu kadar bilmelidir, der ve kendi kendimi tekzîb ederdim. Öyledir ya! Her şeyden birer parça bilmeli de sonra isti'dâdın sevkîyâtına tâbî' olmalıdır (Hâdi, 1893: 8).

Anlatıcının edebiyata olan ilgisi küçük yaşta babasının şiir ezberletmesiyle başlamıştır. Babasının şiir ezberletmesi ile başlayan bu ilgi zamanla daha artar. Bu yüzden anlatıcı sonrasında sadece şiir ezberlemekle kalmamış aynı zaman da şiir yazmaya da başlamıştır:

Şiir de yazardım, nasıl bilir misiniz? Âşık Garîb'e rahmet okutacak derecede! Bununla beraber o yazdığım şiirleri ta'bîr-i diğerle hezeyânları okudukça koltuklarım kabarırdı, tefâhür ederdim. Edebiyâta vukûfu olanlarla musâhabeden, mücâdeleden usanmazdım. Hep uğraşırdım. Sâniyeler, sâatler, aylar, seneler uçtu. Ben, mektebin şu'besini, idâdisini bitirip sınıfa dâhil oldum (Hâdi, 1893: 9).

Anlatıcının edebiyata olan ilgisi o kadar fazladır ki, sevgilisi onu ilk gördüğünde kitap okuduğu için kahraman anlatıcı sevgilisini görmez. Anlatıcının eğitime verdiği önemin yanı sıra edebiyata olan ilgisi dikkat çekicidir. Anlatıcın edebiyata olan bu ilgisini, on yedi yaşında şiir yazmaya başladığını söyleyen Hâdi ile ilişkilendirmek mümkündür.

3.1.4. Tabiat

Abdülkerim Hâdi'nin *Fakire* adlı romanın başında verilen karanlık kış gecesinin tasviri, romanın devamında yaşanacak kötü olaylara birer işaret olarak konulmuştur. Baharın gelmesiyle ağaçlar çiçeklenir, kuşlar ötüşür, etraf yemyeşil olur. Doğanın karşı konması imkânsız olan bu görünümeleri insanda hoş bir tavır bırakırken kış mevsiminde durum tam tersidir. Kışın gelmesiyle birlikte, baharın tüm güzellikleri gibi insanda uyandırdığı hoş duygular da kaybolur. Kış aylarında ağaçlar çıplak, etraf ise gri renkle kaplıdır. Havanın genel olarak sisli ve kapalı hâli insanı daha içe kapanık ve melankolik bir tavra sürükler. Hâdi, melankolik havayı da arttırmak amacıyla karın yağışını feleğin kefen giymesine benzetir.

Karlar bu leyâl-ı muzlimin hafâyâ-yı mechûliyyeti arasında tekerlene tekerlene makbere-i sükûnuna doğru şitâb eden saçı sakalı ağarmış pirlar gibi semâdan zemîne nüzûl etmekte gûyâ ki kâinat ölmüş de felek kefenini giydirmekteydi.

Yer gök bembeyaz kesilmiş, hazân denilen zevâl-i vakte müsâdîf olup da çırılçıplak kalan ağaçlar hâb-gâh-ı ebedîlerinden (ve'l-yevmü'l-âhir) sırr-ı celîlinin hakîkatini kefenleriyle kıyâm etmiş şühedâ-yı kirâm gibi birervaz'îyyet-i garîb-âne almış gûyâ ki mâtemin resm-i âdeti beyazlar olmuştu (Hâdi, 1894: 3-4).

Eserin giriş kısmını teşkil eden tasvirler romanın ana karakteri Vedîa'nın davranışları üzerinde büyük etki yapmaktadır. Hâdi; romanındaki kişilerin yaşadığı hayattan dolayı sahip oldukları ruh hâlini, tabiat ve tabiatın unsurlarını üzerinden anlatmaya çalışır:

Siyah saçları hâlini tenzîr ediyormuşçasına dağılmış, eczâ-yı vücûdu hâtırât-ı mâziyenin te'essürât-ı ma'neviyyesinden deriyle kemikten ibâret kalmıştı. Şeytanların gelmeye tenezzül etmeyeceği o oda içinde. Köpeklerin yatmaya tenezzül etmeyeceği o yatak içinde titreye titreye ağlıyordu. Vakit vakit âlâm-ı cân-güdârının muhâcemâtiyle kolu kanadı kırılmış bir kumru gibi o sefâlet penahında, o mezellet gird-âbında çırpınıyordu (Hâdi, 1894: 4-5)

Vedîa'nın psikolojik hâli ile mekân arasında kurulan ilişki, kahramanın ve doğal olarak sanatçının duygu ve düşüncelerinin doğru bir şekilde anlamlandırılmasına katkıda bulunmaktadır (Hisarcıklılar, 2016: 4). Abdülkerim Hâdi'de romanın tabiat tasvirleriyle başlatır. Yazarın amacı romanda geçen mekânı okurun hayalinde canlandırmasını sağlamak ve kahramanın ruh hâlinin şekillenmesinde hangi faktörlerin etkili olduğunu daha iyi anlayabilmesini sağlamaktır.

3.1.5. Suçluluk

Hâdi'nin *Fakire* adlı romanın neredeyse bütüne suçluluk duyumu hakimdir. Romanın kahramanı olan kadın kimsenin yaşamaya tenezzül etmeyeceği yıkık dökük virane evde, henüz bilinmeyen bir sebepten dolayı vicdan azabı duyarak ağlamaktadır. *"Girye-i nedâmeti azâb-ı vicdâniyesinin galeyânıyla bir seylâb-ı tûfân-numâ şeklini aldı. Sefîle!... Birdenbire bir âh-ı cân-hırâş kopardı"* (Hâdi, 1894: 5). Kadının çekmekte olduğu vicdan azabının sebebi bilinçdışında yatmaktadır. Freud'a göre, bilinçdışı suçluluk duyumunun kaynağı vicdandır (Ricoeur, 2007: 172). Kadının hissettiği suçluluk duyumu sebebi verilmeden yazar tarafından sürekli vurgulanmaktadır. Kadın her geçmişe baktığında tüyleri ürpererek ağlar.

Hâdi'nin romanın başında bu suçluluk duyumunun sebebini vermemesi hem okuyucuda merak uyandırmak hem de kadının duyduğu pişmanlığın büyüklüğünü

neredeyse her sayfada vurgulayarak, vicdan azabının sebebi öğrenildiğinde kahramanın okuyucu tarafından da affedilmesini sağlamaktır. Kahramanın çektiği vicdan azabı ve pişmanlık onu hem fiziksel hem de ruhsal olarak etkilemektedir. “*Gittikçe vücûdu soğumakta, gittikçe düşmüş olduğu girdâb-ı felâketin ka’rına inmekte, gittikçe hayât-ı dehşet-nisârından kat’-ı ümit etmekteydi*” (Hâdi, 1894: 6). Kadının bu durumu melankolik bir tavra sahip olduğunun da göstergesidir. “Tasalı görünüş: Yüzleri gülmez kimi yeisli ve mahzun bakar, kimi adeta ağlar gibi durur. İşte melankolinin umumî levhası budur. Melankoliklerin yüzü gamlı, sıkıntılı, gergindir” (Uzman, 1935: 216). Kadının içinde bulunduğu durumun yoğunluğu “*mâziye atf-ı nigâh ettikçe tüyleri ürperiyor, hâli pîş-i nazar oldukça feryâd ediyor, müstakbeli tefekkür eyledikçe zalâm-ı mübhemiyyette kalmış rûh gibi eziliyordu*” (Hâdi, 1894: 6) cümlesi ile okuyucuya verilerek yazarın, romanın başından beri kullandığı olumsuz hava sürdürülmeye devam edilmiştir. Kadın adeta yaşamdan kopuktur. Kadının çektiği acılar, onun ruhunu bedeninden ayırarak bir karanlığın içine sürüklemiştir. Ancak bu karanlık yine de kadının yaşadığı acılar ve bilinç dışında yer alan suçluluk duygusunun önüne geçmemektedir.

Kadının insanî duyum ve algıları ile hayatı yaşanmaz durama getiren ahlâk ve ilke yasaları çatışma durumundadır. Bu çatışmanın sebebi kadının kültürel alanda verdiği kararlardır. Bu kararlardan dolayı “üstbenin sadizmine, acımasızlığına karşı, ben mazoşizmi, ceza ihtiyacı söz konusu olur” (Ricoeur 2007 262). Kadın, verdiği kararlar sonucu ortaya çıkan suçlulukla kendini cezalandırma ihtiyacı hisseder.

Ben bir vakitler bin türlü nâz ve naîm içinde perverde oluyor dürr-i ismet iken iğfâl olundum, fakat kabahat bendedir. Kabahati kendime isnâd ettiğime taaccüb etme. Çünkü Hudâ-yı müte’âl nev’ beni beşere hüsn-i isti’mâl için akıl ihsân buyurmuştur ki her fert o akıl sâyesinde hemcinsinin kendisini ilkâ edeceği, edebileceği tehlikeden kurtarır. Kurtarabilir.
Ben her vechle müttehimim. Nasıl müttehimliğimi inkâr edeyim. Birincisi gencine-i ma’rifet Allaholan hayat-ı kıymet-dârı pây-mâl ikincisi muvâzene-i hakikat olan akli sûistî’ mâl ettim.
Bak yavrum bak bu hâlîme kendi gafletim. Kendi ihtiyatsızlığım sebep oldu. Bugün beni kâmun-ı adâletten daha evvel vicdânım ithâm ediyor (Hâdi, 1894: 8-9)

Kadın, kendisini cezalandırmak için sürekli ağlayarak feryat eder. Kahraman artık dünya ilgili bağını koparmıştır. Freud’a göre melankolikler, derin bir acıya gömülerek dünyaya dair olan ilgilerini yitirmiş ve benlik saygısı zayıflamış kişilerdir.

Ve bu kişiler yetersizliklerini yüksek ses ile ifade etmeyi tercih etmektedirler (Freud, 2019: 10). Melankolikler, bu hâllerinden dolayı dış dünyayı değil kendilerini suçlamaktadırlar (Leader, 2018: 38). Bu suçlamalar kadında da kendini göstermektedir. Bu yüzden kadın fırsat bulduğu her an kendini suçlamakta ve kendisine mutluluğu yasak görürcesine sürekli olarak ağlamaktadır. Kadının ağlamadığı tek an, ağlamaktan yorgun düşerek bayılıp kaldığı andan ibarettir.

Kadının sahip olduğu melankolik ruh hâli, ilerleyen satırlarda da devam etmektedir. “Bütün etkinliklerden zevk almama, zevk veren dış uyaranlara yanıt vermeme, kendini sabahları daha kötü duyumsama... belirgin bir durgunluk ya da kaygılı, sıkıntılı, gergin bir hareketlilik...aşırı şiddetli depresyon” (Bakırcıoğlu, 2012: 577) şeklinde bilinen melankolik tavır özellikleri kadında da görülür. Şiddetli depresyon hâli görülen kadın, yalnız ve tek başındır. Haykırmak istese dahi bunu başaramamaktadır. Çünkü günden güne eriyip yok alan bedeni gibi sesi de kısılmıştır. Eski canlılığını yitirmek de yine melankolik tavır gösteren bireylere özel bir husustur. Uzman’a göre “Melankolik eski çevikliğini, canlılığını kaybeder. Ağır ağır yürür, iki taraflı felç getirmiş bir adamın hâlini andırır. Tembelleşir, lakırdılar bile ağzından istemeye istemeye çıkar” (Uzman, 1935: 215). Melankoliklere has görülen bu belirti ve özellikler bütünüyle kadında bulunmaktadır. Kadın geçmişte yaptığı hatalardan ve verdiği kararlardan öylesine suçluluk duymaktadır ki adeta bu üzüntü ve keder kadının nefesini kesecek hâle gelir.

Kımıldayamıyordu. Üzerine hücum ediyorlarmış gibi tevahhuş edip haykırmak istiyor, ne faydası var ki sesi kısılmış haykıramıyordu. Kalbinin darabât-ı gaddâr-ânesi sînesini parçalayacakmış gibi izdiyâd etmesinden mahzun-âne ağlamakta me'yûs-âne nâ-ümîdâne inlemekte devam ediyordu. Teslîm-i rûh edecek muvaffak olamıyor, yorganı elleriyle dişleriyle parçalamaya çalışıyordu. Teneffüs edecek boğazına bir şeyler tıkanıp boynundaki damarlar Hudâ'sının hakâyıkını idrâk edememiş akıllar gibi dimdik oluyordu. Teneffüs etmek arzusuyla ıkınıyor kâbil değil bir türlü nefes alamıyordu. Nefes alacak efsûs ki cevher-i nâmusun zamanında kıymetini takdîr edememiş de havâ-yı ismeti bulamıyordu (Hâdi, 1894: 10).

Kadın yaşadığı vicdan azabından ve pişmanlığın yükünden kurtulmak için Allah’a yalvarmaktadır. Kahramanın Allah’a olan yakarışında “Yeter çektiğim yeter!..” (Hâdi, 1894: 11) cümlesi sadece Allah’a etmiş olduğu sitemin değil aynı zamanda yaşadığı acılarının onu getirdiği acı noktanın da göstergesidir. Simgesel alanda yapmış olduğu eylemler kadının bilinçdışında öyle büyük bir yıkıma sebep

olmuştur ki kadın artık çektiği acıların bitmesi için ölümü bile göze almaktadır. Kahramanın haykırarak Allah'tan bir an evvel canını almasını istemesi, acılarının bitmesine tek çare olarak ölümü görmesinden dolayıdır. Bu sebeple kadın artık içinde hissettiği suçluluk duyumunun etkisinden kurtulmak için “*Îlâhi! Bahşâyîş-i kudretin olan rûhumu bir dakika evvel al da beni böyle zâr zâr inletme. Yeter çektiğim yeter !..*” (Hâdi, 1894: 10-11) diyerek ölümü arzular.

Kadın Allah'a canını alması için yalvararak dua ederken aynı zamanda kendisini de savunmaya çalışır. Çünkü ona göre yaşadıkları katillere hatta cani insanlara bile layık olmayan şeylerdir. Bu sözler yazar tarafından kahramana bilerek söylenmiş sözlerdir. Yazarın buradaki amacı, kadının yaptıklarını hafifleterek okuyucuda kadına karşı bir merhamet duygusu uyandırmaktır. Çünkü kadın her ne yapmış olursa olsun, hissettiği suçluluk duyumunun yoğunluğu onun kimseye layık olmayacak kadar büyük acı ve kederler çekmesine sebep olmuştur. Yazarın bu tavrıyla romanında kahramanın tarafını tutmaktadır. Okuyucunun düşüncelerine müdahale etmek istemeyen yazar her ne kadar araya girerek kendi fikirlerini ifade etmese de, kahraman anlatıcının ağzından durumu anlatarak kadının lehine sempati kazandırmaya çalışır.

Kadının Allah'a dua ederek yaptığı konuşmada pişmanlık duygusunun yanı sıra affedilme arzusu da bulunmaktadır. Kahraman anlatıcı “*Niçin, niçin bâğ-i rahmetine uğramayayım. Küçüklük kusur etmekle büyüklük de o kusurları affeylemekle kâimdir*” (Hâdi, 1894: 12) diyerek Allah'ın onu affetmesi için sebepler sunar. Abdülkerim Hâdi'nin diğer eserlerinde de sık sık üzerinde durulan Allah'ın yüceliği burada da karşımıza çıkmaktadır. Allah büyük ve yücedir. Allah'ın kendisi kadar merhameti de büyüktür ve bu yüzden affedicidir. Kahraman anlatıcı da bunun farkında olup Allah'ın merhametine nail olmak ve bağışlanmak ister. Kadın bağışlanmak için ölüme bile razıdır.

Arsa-i avâlim mahvolmak için emrine münkad. Ben teslîm-i rûh etmek için emrine muntazırım.

Emret; emret ki artık der-gâhına takarrüb edeyim. Mevt bana müdhiş görünmüyor. Hiç korkmuyorum. Zâten ömrün can korkusuna değmeyeceği söylenmiş. Tekrara ne hâcet var?...

Ziyâ-yı hakîkatin eş'a-i âlem-tâbına îmânsızlar bile meftûndur. Ben onlardan da alçak mıyım ki muhâl olarak hakîkati hayal telâkkî edip âlem-i ervâhı kendime lâ'net-hân edeyim (Hâdi, 1894: 13).

Kadının ölüm arzusunun sebebi hem buhrandan kaynaklı duyduğu mutsuzluk ve usanmışlık hissi hem de Allah’a kavuşma isteğidir. Canoğlu ölüm arzusunu iki sebebi vardır. Bunlardan birincisi Allah’a kavuşma istediği, ikincisi ise dünyada hissedilen mutsuzluk duyumudur (Çonoğlu, 2007: 243). Allah, kadın için sığınacak tek yerdir. Yaptıklarından dolayı onu yargılamadan affedecek ve merhamet gösterecek olan Allah’a kavuşma, kadını sadece acılarından kurtarmakla kalmayacak aynı zamanda yalnızlığından da kurtaracaktır. Kadın bu pişmanlık hissi içinde Allah’a yalvarırken bu sırada diğer insanlar hakkındaki düşüncelerini de dile getirmiştir. *“Ukûl-i kâinâtın hayreti esrâr-ı mâ-lâ-nihâye ki keşfedememesindendir. Ba’zıların seni inkâr etmeleri büsbütün abdal olmalarındandır”* (Hâdi, 1894: 14) diyerek Allah’a inanmayanların çok büyük yanlış yaptıklarına kanaat getirir. Onların bu düşüncelerinin tek kaynağını aptallık olarak gören kadın, onların Allah’a inanmayarak işlemiş oldukları günahın büyüklüğü kadar kendisinin işlediği günahların da onlarınkinden küçük olmadığını ifade eder. Bu cümle kadının yaptığı hatanın büyüklüğüne işaret etmektedir. Allah’a inanmamak ne kadar büyük günahsa, kadının geçmişte yaptığı hata da o denli büyüktür.

Kadının burada kendi içerisinde yaşadığı çatışma göze çarpmaktadır. Kadın hem hatasının çok büyük bir günah olduğunu hem de Allah’ın merhametinin bu günahı affetmesi gerektiğini düşünmektedir. Kadını bu çatışmaya sürükleyen simgesel ve imgesel alanda sıkışıp kalmasıdır. “Bastırılmış çocuksu dürtü türevlerinin etkinleşmesiyle ortaya çıkan bilinçdışı suçluluk duyguları, normal üstben işlevlerinin bütünleşmesi için ödenen bedeldir” (Kerng-berg 2006: 58). Kadının bu ikileme düşerek hem kendini suçlaması hem de suçunu hafifletmeye çalışması suçluluk duyumundan dolayıdır. Suçluluk duygusunun bu denli yoğun hissedilmesi ise bilinçdışı arzusundan kaynaklanmaktadır.

Kadının yaşamındaki zorluklar günden güne onu baştan aşağı kuşatmaktadır. Hipokrat’a göre “kaygı ve üzüntünün uzun sürdüğü durumlar melankoliktir” (Prigent, 2009, 18). Vedîa’nın hem ruhen hem bedenen çekmiş olduğu acılar onu sadece melankoliye değil aynı zamanda ölüm arzusuna da sürüklemektedir. Kadın çektiği acılardan ve “dünyadaki varlığının yersiz-yurtsuzluğundan kurtulmak için” (Deveci, 2012: 188) ölümü arzulamaktadır.

Ben, bugün kendimi zerre kadar düşünmüyorum. Oğlumu ise arîz ve amîk tefekkür ediyorum.

Ben hayatımdan nefret ettim. Hayatın bence hiçbir kıymeti kalmadı. Yerin üstünden altı bence daha hoştur. Yaşamak feleklerle boğuşmak ölmek Allah'a kavuşmaktır. Ya'nî demek istiyorum ki memât hayata tercih olunur. Hâl böyle iken hayatımın temdidini ez-cân ü dil istirhâm etmekteyim. Sebebi evlâdımın benim gibi âgûş-ı sefâlette kalıp gitmemesine tavassuttur; dedi (Hâdi, 1894: 19-20).

Kadını bu istekten mahrum eden tek şey oğluna duyduğu sevgi ve oğlunun geleceği hakkındaki endişedir.

Ezhâr-ı Nev-bahâr adlı eserin yazar tarafından kalem alınmış ilk hikâyesi olan *Bir Mektup* isimli hikâye de baş kahraman başarız bir av deneyimi yaşar. Başından geçen talihsiz av macerasından bir süre sonra arkadaşları ile birlikte Şanzalîze Caddesin'de bir dram oyunu izlemeye giden anlatıcı, gecenin sonunda arkadaşları ile birlikte polisler tarafından tutuklanınca ikinci bir hüsrân daha yaşar.

İki üç sokak geçtik, dördüncü sokağa sapacağımız esnada polis me'mûru bizi tevkîf etti! İleriki sokakta bir kadın öldürüldüğünü söyledi. Cânîyi görüp görmediğimizi sordu. Görmedik, öyle bir şeyden haberimiz yok dedik. Polis me'mûru kendisi ile birlikte gitmemizi rica etti. Merkeze gittik. Komiser bizi tazyîke, isticvâba başladı. Birkaç saat merkezde ıztırâb içinde kaldık. Helecânî tutulmuş. Bizi salıverdiler. Eve gitmeye yatmaya hâcet kalmadı. İşimizin başına gittik. Sersem-âne o günü geçirdik. Uykusuzluktan hep esniyorduk. Direktör mektup mektup yüzümüze bakıyordu (Hâdi, 1895: 12).

Arka arkaya yaşamış olduğu kötü hadiseler kahraman anlatıcıyı hüsrana uğratarak pişmanlık duygularının depreşmesine sebep olur. Anlatıcı yaşadığı pişmanlık hissinden dolayı artık evden çıkmama kararı almıştır. Bu kahramanı, manevî olarak rahatlattığı gibi aynı zaman da maddî açıdan da rahatlatarak para biriktirmesine sebep olmuştur. Yaşadıklarından ders çıkaran kahraman, başına gelenleri zamanın bir öğretisi olarak görmektedir. “*Netîce-i kelâm zamân te'dîb etmedikçe insan insan olamıyor*” (Hâdi, 1895: 13) diyerek mektubunu sonlandıran anlatıcıya göre, insanı insan yapan zamanın öğrettikleri ve yaşamış olduğu deneyimlerdir.

Abdülkerim Hâdi'nin hem şiirlerinde hem de hikâyelerinde “hasta kadın” figürü sıklıkla işlenen bir konudur. *Ezhâr-ı Nev-bahâr* adlı hikâye kitabı içerisinde yer alan *Şeb-i Yeldâ* adlı hikâyede de hikâyenin baş kahramanlarından olan Amelya, bu hasta kadınlardan biridir. Sevgilisine duyduğu yoğun aşkın tesirinde olan Amelya, sebebi bilinmeyen bir hastalığa yakalanmış ve vücudunda bir anda kesikler ortaya çıkmıştır. Aşk, duygusunun ruha vermiş olduğu canlılıkla hastalığını hissetmeyen

hissettiği zamanlarda ise aldırış etmeyen Amelya'nın hastalığı zamanla ilerlemektedir. Burada aşkın gerçeği görmeyi engellemektedir. Hastalığın vermiş olduğu tesirle Amelya gün geçtikçe “(...) büsbütün kuvvetten düştü. Vücûduna belirsizce bir de titreme âriz olmuştu. Bir odadan diğer odaya gidinceye kadar dizlerinin kuvveti kesilirdi. Uzun bir yoldan gelmişçesine acele acele nefes alırdı” (Hâdi, 1895: 24). Amelya'nın kötü gidişatı, hikâyenin başında işlenen bahar temini tersine çevirir. Hastalığın etkisi mekâna yansiyarak hikâyede kullanılan mekânın değişmesine sebep olmuştur. İki aşkın birbirine duyduğu aşkı tabiatın görünümüleri üzerinden veren yazar, hikâyenin başında mekân olarak bahçeyi seçerken, hastalığın şiddetlenmesiyle birlikte mekânı kapalı mekâna yani hastanın kaldığı odaya dönüştürür.

Bir gece ortalık matemî tanzîre çalışırcasına kasvet-engiz idi. Amelya bütün bütün fenâlaştı. Hayatında kat'-i ümit edip son defa görmek üzere Poul'u istedi. Saat acı acı on ikiyi ihbâr ediyordu. Mağdûre-i hayat kendinden geçmiş. Yatağının etrafını mâderle pederi kuşanmış ağlıyordu. Oda odalık hâlinde çıkmış da bir mâtem-hâne şeklini almıştı. Yatağın içindeki hasta, hastalık hâlinde çıkmış da bal mumundan bir heykele dönmüştü (Hâdi, 1895: 29).

Amelya'nın insan görünümünden çıkarak bal mumundan yapılmış bir heykele dönüşmesi hastalığın vücuda yansımadır. Ancak Amelya aşk ve arzularıyla hastalığın vermiş olduğu acılarını hissetmez. Çünkü aşk, Amelya'nın gerçeği görmesini engeller. Bir yanılsama ortaya çıkarır. Amelya'yı hayata bağlayan şey Poul'a duyduğu aşktır. Ancak bu aşk ve arzu onun hastalıktan tammamiyle kurtulmasını sağlayamayacak sadece beklenen acı sonun bir süre ertelenmesine sebep olacaktır.

3.1.6. Aile

Abdülkerim Hâdi, *Fakire* romanında aile kavramı üzerinde de durmaktadır. Türk toplumu ve aile yapısı genellikle din aracılığıyla şekillenen geleneksel erkek veya aile reisi tipi ailedeki diğer bireylerin, evin dışıyla olan iletişimini sağlar. Bu yüzden geleneksel erkek modeli, aile içinde ve dışında olmak üzere önemli görevler üstlenmektedir. Bu görevler sosyal, ahlâk ve hukûki görevlerdir. Ailenin sağlam ve mutlu olmasının ön koşulu bu görevlerin yerine getirilmesiyle meydana gelmektedir. Romanda bu görevi yerine getiren kişi olarak karşımıza ismi olmayan sadece mesleği ile tanınan erkek tipi karşımıza çıkar. Yazarın karakteri sadece mesleğinin ismiyle tanıtmasının sebebi toplumdaki sınıf farklılığının altını çizmektir. Doktor, mesleğinin de

ona getirmiş olduğu statü ile herkes tarafından hürmet gören, karısı ve çocukları tarafından sevilen bir karakterdir. Yazar, kocasının nerde olduğu dahi bilinmeyen Vedîa'nın karşısına, Doktor'u çıkartarak kontrast yapar. Bu zıtlığın sebebi toplumdaki statünün önemine değinerek, toplumun belli statüdeki insanlara karşı tutumunu göstermek içindir. Doktor sadece meslekî olarak değil aynı insâniyetli tavırlarıyla bilinmektedir. Doktorun insâniyetli tavrı, Vedîa ve oğlunun durumunu gördüğünde çocuğu eve alıp gelmesinde görülmektedir. Kahramanın, Hicrî'yi eve getirmesinde hiçbir çıkarı yoktur. Ancak insâniyetli tavırlarından dolayı onlara sırtını çeviremez. Doktorun insani tavır ve değerlere verdiği önem çocuğu eve getirdiği sırada zevcesine söylediklerinde görülmektedir:

Yâhu!... Bu çocuğun bizim çocuklarımızdan bir farkı olmayacaktır. Onlara ne sûretle muâmele edersen buna da o sûretle muâmele edeceksin. Onlar ne yerlerse bu da yiyecek. Onlar ne giyerlerse bu da giyecektir. Hattâ muhabbetin bile hepsine bir derece de olacaktır. Bu mümkün mü deme?!.. Mümkündür. Değil ise bile sen mümkünleştirebilir. Cenâb-ı mutlak'ın lûtf-ı inâyetiyle kendi çocuklarını nasıl büyütüyor isen bunu da öyle büyüt. Kendi çocukların biraz keyifsiz olunca nasıl muztarip oluyorsan bu da hasta olunca öylece muztarib ol. Bu garip benim ma'nevî evlâdımdır. Eğer zerre kadar hırpalayacak olursan seni tahdîd ederim. Tehdîdâtıma kulak asmayacak olursan ayrılırız! ... Anladın mı? İnsan fitraten hemcinsine iyilik etmek tabîatına hâizdir. İnsanlık deyip de geçivermeyelim. Bir kere insanlığı tefekkür edelim; ne gibi hasâilden terekkeb ettiğini anlayalım... (Hâdi, 1894: 23-24).

Doktorun zevcesi de tıpkı doktor gibi merhametli bir kadındır. Hicrî'yi çocuklarından ayırmaz. O dönemde, toplumun temel yapı taşlarından olan aile kurumunun refahını ve düzenini sağlamakta önemli role sahip olan “kadınla ilgili yeni düzenlemelerin altında büyük ölçüde İslâm geleneğinin etkisi” (Çaha, 1996: 78) vardır. Dinin etkisiyle kadın genellikle evdedir ve hakları oldukça kısıtlıdır. Kadınlar genel anlamda evde oldukları için dış dünya ile olan iletişimlerine aile reisi arayıcılığıyla devam etmektedir. Doktorun zevcesi de geleneksel bir kadındır ve ataerkil bir toplumda yetişmiştir. Ataerkil toplum düzeninde hayatını dönüştüren doktorun zevcesi, doğumundan itibaren ataerkil toplumun kurallara göre yaşar. Çünkü Kadın bu zihniyette hayatını şekillendirmiş olsa da ona göre sadece kadının değil erkeğinde yapması gereken görevler bulunmaktadır.

*Doktor- Hele sen elinin unuyla erkek işine karışma!..
Halîlesi- Aman siz de! ...
Doktor- Sizdesi bizdesi yok. Bu böyle.*

Halîlesi- Erkekler kadınların hukûkunu iskât ediyorlar. Kadınlar yalnız erkeklerin keyfine hizmet etmek için mi buyurulmuştur? ... (Hâdi, 1894: 28).

Doktorun karısına karşı göstermiş olduğu bu tavır, ataerkil düzenin toplumdaki kabul görmüşlüğünü gözler önüne sermektedir. Kadının söz hakkı yoktur. Kadının tek görevi evine ve çocuklarına bakmak onların gönlünü hoş tutmaktır. Doktor kadının görevlerini şu sözler ile ifade eder:

Kadınlar yalnız erkeklerin keyfi için yaratılmamıştır. Erkekliğin kendine mahsûs vazâifi olduğu gibi kadınlığın da kendine göre mecbûriyetleri vardır. Bir kadın zevcine hürmette riâyette bulunmalıdır. Bir kadın vazâif-i beytiyeye kemâliyle âşina olup eve geleni gideni bilmelidir. Bir kadın kendisi temiz olmakla beraber maiyyetindekileride temizliğe alıştırmalıdır.

Bir kadın çocuklarının hizmetçilerinin terbiyesinde tekâsül, ihmâl eylememelidir. Lâkin terbiye husûsunda tekâsül, ihmâl eylememelidir dedim ise dövmele bağırıp çağırmalı demedim. Bâtıl fikirlere zâhib olma. Çünkü terbiye etmek niyetiyle dövmek terbiyesiz olmasına cehdetmektir. Nezâketle, güzel güzel sözlerle terbiye olur. Barbarlıkla değil. Söylediklerimi anlıyor musun?.. Bir kadın evinin içini gülistân-ı edebe çevirmelidir. Daha söyleyim mi? (Hâdi, 1894: 28-29).

Doktorun bu cümlelerinden ataerkil bir aile yapısında büyüdüğü hissedilse de aynı zamanda fikir itibariyle Batılı bir insan olduğu da göze çarpmaktadır. Bu sebeple Doktor, Ara Nesil dönemi edebiyatçıların bir temsili gibidir. Ne tam anlamıyla Batıya uyum sağlayabilmiş ne de eski düzene bağlı kalabilmiştir. Doktorun neredeyse her cümlesinde bahsetmiş olduğu ahlâk ve değer yargılarıyla ailesini eğitmeyi bir görev kabul etmiştir. Bu sebeple sürekli karısına ahlâk ile ilgili, çocuklarına da çalışma ahlâkıyla ilgili öğütler vererek ailede tam bir otorite kurmuştur. Bu otorite aile kurumunun sürdürebilmesinde en büyük etkindir. Eserin baş kahramanlarından biri olan Vedîa'nın hayatında da ise durum tam tersidir. Vedîa toplumdaki aile kavramında kendine yer bulamamıştır. Geçmişte yaşadığı kötü olaylar neticisinde oğlu ile tek başına kalmış hasta kadının yanında ona destek olabilecek bir baba figürü veya aile reisi görevini üstlenebilecek herhangi bir birey bulunmamaktadır. Hicrî'nin hayatında annesinden başka hiç kimsesi yoktur. Kavram olarak yoksulluk hem maddi olanaksızlığı hem de bu olanaksızlıklardan dolayı tercihte bulunma imkânının olmamasını ifade eder (Batal, 2016: 304). Bu sebeple Vedîa da tıpkı diğer yoksul insanlar gibi bir türlü derdini anlatamamakta ve dışlanmaktadır. Bu dışlanmadan dolayı kadının hayatta olan başka akrabaları olsa da hiç kimse ona ve oğluna sahip çıkmaya yanaşmaz:

Dört ay yüzü koyun kaldım. Beşinci mâh ev sâhibi kira vermiyorsunuz; evimden çıkınız dedi. Çâr-nâ-çâr çıktım. Vîrânenin birinde bir kulûbe bulup tahassun ettim. Hastalığım kesb-i iştidâd etti. Yüzüme gülenlerden, bana kurbân olacaklarını yeminler ile arz edenlerden kimse gelip de (Nasılsın?) bile demedi. Bir lokma ekmeğe varıncaya kadar muhtâc oldum (Hâdi, 1894: 44-45).

Oğlu ile iki kişilik sefil bir hayat sürmeye çalışan hasta kadının yalnızlığı ve kimsesizliği yaşamına yansımıştır. “Kendi istekleri ve iradeleri dışında yoksulluk gerçeğiyle karşı karşıya kalan kadınlar, omuzlarına yüklenen çok yönlü yüklerin etkisiyle edilgenleşmekte, daha doğrusu edilgenleştirilmektedir” (Fidan, 2016: 25). Kadında da bu edilgenleşme görülür. Kadın artık hem evin reisi hem de koruyucusudur. Kadının tek başına yaşamış olduğu bu dayanılmaz acılar ona ölüm ve hayat arasında sıkışıp kalmış gibi hissettirir. Acıdan dolayı sürekli ağlayan kadın sanki Azrail ile boğuşuyor gibidir. Bu, kadının ölüm gerçeğini ne kadar arzuladığının göstergesidir:

Ağlardım. Çünkü vicdânım rahatsız idi. Feryâd ederdim. Çünkü tâli'im dün idi. Kan beynime çarpar bî-hoş olurum. Ne fâidesi var ki ızırâbâtım bir lahza müsâade etmezdi. Saatte yirmi defa can çekişirdim. Melekü'l-mevt ile boğuşuyormuş gibi yatağın içinde yorganı yastığı dişlerimle parçalardım. Gece yaruları kendimi kaybettiğim ve saatlerce baygın yattığım mahdûd değildir. Hemen ekseriyetle vaktim dalgınlık ile geçirdi. Gariptir ki dalgınlık içinde yine muazzeb idim (Hâdi, 1894: 45-46).

Burada mutsuzluk, dışlanmışlık ve tükenmişliğin kadındaki ölüm arzusunu arttırdığı görülmektedir. Yetersizlik ve dışlanmışlık duyguları kadının hayatla olan bağını kopartır. Abdülkerim Hâdi'nin eserinde böyle bir kadına yer vermesinin nedeni “bu tipleri birer simge olarak sunmak ve bu kötü kadınların acı ve mutsuzluklarını kullanarak dönemin kadınlarını geleneksel ahlâk kurallarının yeniden üretimine dâhil etmek” (Günay-Erkol, 2011: 153) olduğu düşünülebilir. Eserde Abdülkerim Hâdi'nin ahlâk ve aile kavramlarına vermiş olduğu önem oldukça açık bir şekilde kendini belli eder.

3.1.7. Yoksulluk

Ara Nesil döneminde Osmanlı Devleti'nin, içeriden ve dışarıdan birçok tehditle karşı karşıya gelerek yıkılma sürecine girmeye başladığı bilinmektedir. Bu sebeple toplumda artan yoksulluğun o dönemin edebiyatı içerisinde tema olarak da ele alındığı

görülür. Hâdi'nin de tıpkı çağdaşları gibi bu temadan uzak olmadığı görülmektedir. Bu yüzden yazar, *Fakire* isimli eserinde yoksulluk kavramını da ele alır. Yoksulluk teması sadece Ara Nesil döneminin önemli temalarından biri olarak karşımıza çıkmamaktadır.

Hangi çağda, hangi dilden, hangi toplumda ve hangi dinden olursa olsun yoksulluk edebiyat için en az aşk kadar önemli bir kaynak ve bitmez tükenmez bir malzeme olmuştur. Şiirde, tiyatrodan, masalda, romanda bütün edebi türlerde tartışılmaz bir yere sahiptir. Toplumsal eleştiri temelli yapıtlardan, konusu aşk, kahramanlık, fedakârlık olanlara değin sayısız çalışmanın merkezinde, başında ya da sonunda yoksulluk vardır. Yoksulluğun acısına, neden olduğu sorunlara ve umutsuzluğa adanmış olan eserlerin yanında zaman zaman dramatik etkinliği artırmada ikinci derecede bir öğe olarak da kullanılmıştır (Boynukara, 2003: 197).

Vedîa'nın virâneye dönmüş kulübesi romanın başında dramatik bir nesne olarak verilir. Yazar okuyucuda acıma hissini uyandırmak amacı ile bu kulübeyi ayrıntılı olarak tasvir eder:

Bu esnâda kırık pencerelerinden kar girmeye, harâbiyetinden, duvarları dökülmeye başlamış bir oda ki sağ cihetinde karelere melce olmuş pejmürde bir döşeme, sol cihetinde içi dışına çıkmış bir şilte, şiltenin üzerinde delik deşik olmuş murdar bir yorgan ile iki küçük yastık ... Bu bir yatak !.. İçinde hey'et-i vechiyesinden vaktiyle baharları etvâr-ı dil-fırîb-ânesine zebûn ettiğini bugünkü hâl-i sefâlet iştîmâli bile isbâta kâfi henüz otuz, otuz beş yaşlarında bir kadın yatıyor (Hâdi, 1894: 4).

Yazar daha sonra yoksulluk temasının altını, Vedîa'nın oğlu aracılığıyla çizmektedir. Vedîa'nın küçücük oğlu yoksulluktan dolayı bir kuru ekmeğe muhtaçtır. Anne ve çocuk, hayatlarındaki olumsuzluklar sebebiyle fakirliğe sürüklenmiş, en temel insanî ihtiyaçlarını dahi zar zor karşılayabilecekleri bir duruma düşmüşlerdir:

*Anne... karnım aç" der.
Vedîa'ya - ki mâderidir – yataktan kıyâm eder. Sendeleyle sendeleyle ekmek dolabına gider. Kurumuş bir ekmek parçası getirir. Hicrî'nin eline verir.
Hicrî, ekmeği görünce sevinir. İştihâ ile ağzına götürür. Henüz süt kuzusu gibi dişleri nâzik olduğundan hiç koparamaz. Sabîlere mahsûs bir tavır ile dudaklarını kırar. Giry-e-i ma'sûmiyyetini döker. Vedîa'yı bu manzara ezer bitirir. Hicrî ağlıyor Vedîa da sükût ediyordu. Birinin giryesiyle birinin hüznü yek-dîgerine mukâbil etmiş de yürekler dayanmayacak bir levha teşkil olmuştu (Hâdi, 1894: 15-16).*

Burada Vedîa'nın bir aile fûğürünün olmamasından dolayı tek başına bir varlık oluşturamayarak yalnız ve çaresiz kaldığı görülür. "Aile bireyleri insanın hem

kendince hem de başkalarınca tanımlanan toplumsal kimliğinin bir parçasıdır” (Hortaçsu, 2003: 58). İnsanın toplumdaki diğer bireyler tarafından değerlendirildiği göz önüne alındığında Vedîa’nın eski yaşamı toplumun düşüncelerini olumsuz yönde etkilemiş ve Vedîa toplum tarafından dışlanarak yalnız bırakılmıştır. Bu nedenle eve gelen doktorlar, Vedîa’yı hastaneye götürmek istediğinde, kadın çocuğunu bırakacak kimseyi bulamaz. Vedîa’nın çaresizliği kahraman anlatıcı tarafından şu sözlerle verilir:

Vedîa, hasta-hâneye gitmek arzu ediyordu ama çocuğunu ne yapacağını bilmiyordu.

Doktorlar Vedîa’ya netîce-i hâline hasta-hâneye gitmesidir. Sûret-i hâlisânede tavsiye ettiler.

Vedîa:

Pek güzel olur. Fakat yavrumu ne yapayım?... Kendi taallukâtımdan burada kimse yok, hepsi dışarıdadır. Esâsen ailem çil yavrusu gibi dağıldı. Bildiklerime emânet etsem horlarlar. Hâlbuki mâziyenin bir ber-güzâr-ı safâ-bahşâsı olan çocuğumu horlamak beni öldükten sonra öldürmektir (Hâdi, 1894: 18-19).

Vedîa’nın içinde bulunduğu yalnızlık sadece kendisine değil aynı zamanda oğlunun da şartlarını zorlaştırmaktadır. Hicrî, yoksulluklarından dolayı temel ihtiyaçlarını zar zor temin edebildiği gibi sosyal ihtiyaçlarını da karşılayamaz. Bu yüzden “Maddi yokluklar ve bireysel/sosyal dayanıksızlık” (Eliuz, 2004: 117) anne ve çocuğun ayrılığını mecbur kılar:

Doktorlardan birisi oğluna kendi oğlu gibi bakacağını ve mekteplerden birine verip okutacağını va’ d ile Vedîa’yı fevk-al-âde sevindirdi.

Tâli’siz kadın! Yataktan fırladı. Doktorun ayaklarına kapandı. Merhametli doktor kendini zabt edemeyerek ağladı. Diğer refikâları da dayanamadılar. Zâten Vedîa’nın perîşânlığını görüp de ağlamamak taş yürekli olmaya tevakkuf eder (Hâdi, 1894: 20).

Maddi yoksulluğun vermiş olduğu mecburiyetle birbirinden ayrılan anne ve oğulun yaşamı, Doktor’un yardım eli uzatmasıyla tamamen değişecektir.

3.1.8. Ahlâk

Abdülkerim Hâdi *Fakire* isimli romanında, ahlâk kavramı üzerinde sık durmuştur. “Ahlak; belli bir dönemde, belli insan topluluklarınca benimsenmiş olan bireylerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen törel davranış kurallarının, yasalarının

ve ilkelerinin toplamıdır” (Akarsu, 1975: 25). Freud, ahlâk gelişimini süper-egonun bir işlevi olarak görmüştür (Turiel, 2002). Freud bu süreci id, ego ve süper-egonun arasındaki ilişki ile açıklar. İd, insanın doğumundan bu yana sahip olduğu dürtülerin bütünüdür. Saldırganlık ve cinsellik barındıran bu dürtüler devamlı olarak arzularına doyum arayınca ego önem kazanmaya başlar. Ego biliçli, id ise bilinçsizdir. Bu yüzden arzularından doyuma ulaşmak isteyen id, sürekli egoya baskı kurar. Ancak ego bu istekleri bastırarak, bilinç düzeyine çıkmasını engeller. Ego, sadece toplumda kabul edilebilir istek ve arzuların bilinç düzeyine çıkmasına izin vermektedir. Bilinç düzeyine hangilerinin çıkacağına karar verecek ise süper-egodur. İd, ego ve süper-ego arasındaki bu denge insanın imgesel alanından uzaklaşarak toplumda kimlik kazanmasını sağlar. Romandaki Vedîa karakterinde bu dengenin kurulamadığı görülmektedir. Bu dengenin kurulmamasıyla Vedîa arzularının esiri olmuş ve toplumun ahlâk anlayışının dışına çıkmıştır.

Her gece bir başka türlü mecliste bulunurdum. Zevk ü safâ içinde imrâr-ı evkât ederdim. Hâlbuki zevk u safâ içinde uykusuz kalırdım. Fakat uykusuzluğa rahmetli beyimi beklediğim geceler idmân peydâ etmiş olduğumdan dayanırdım. Yüzüm sararsa bile ibrâz-ı muhabbet eden suveriyle olduğundan ehemmiyet vermezdim. Altı sene mürûr etti. Her vechile tedenniye başladım. Mağrûr olduğum cemâlin letâfeti zâyî' oldu. Ben yine hâlât-ı nâ-lâyıkımda sebât ederdim (Hâdi, 1894: 44).

Toplumun ahlâk anlayışının dışına çıkan Vedîa, zamanla kazanmış olduğu kimliği kaybetmiş ve toplum tarafından ötekileştirilmiştir. Hâdi romanda, Vedîa'nın geçmiş yaşantısını anlatarak, ahlâkın bozulmasıyla bireyin düşeceği durumu gözler önüne sererken aynı zaman da Doktor'un karısına vermiş olduğu öğütlerde de ahlâkın ne olduğu ve ne olması gerektiğini anlatmıştır:

Sana ba'zı nesâyihim var. (...) Âlemde doğruluk gibi lezzetli hiçbir şeyi tasavvur etme. Çünkü olamaz. Çok doğruluk mücib-i nedâmettir derler. Esası bu kadar. İnsan ne kadar müstakîm olursa o kadar dünya ve ukbâsını ma'mûr eder. Fazîlet öyle bir gencîne-i gaybdır ki yalnız hamiyetle sadâkatle bulunur. Fazîlet öyle bir hazînedir ki ne kadar sarf olursa o kadar tezâyüd eder. İnsan cidden insan ise zarar görse bile yine doğruluktan şaşmamalıdır (Hâdi, 1894: 36-37).

Doktora göre ahlâk, ne kadar sarf edilirse o kadar artmaktadır. Güzel ve iyi bir ahlâka sahip olmanın en önemli yapıtaşı doğruluk ve sadâkattir. Bu yüzden insan zarar

görse dahi daima doğruluktan şaşmamalı ve daima insanlara yardım etmelidir. Kötü durumda olan bir insanın kötülüğünden mutlu olmamalıdır. Çünkü böylesi bir durum ahlâkı yozlaştıracak ve insanların kendi kötülüklerinde boğulmalarına sebep olacaktır:

Hayrı sev. Fenâlıktan ictinâb et. Elinden geldiği kadar ebnâ-yı nevine iyilikte bulun. Bu benim dinimden değil diye nazar-ı hakaretle bakma. Herkesi biz gör. Bir tut. Zîrâ hepimiz bir Allah'ın kuluyuz. Gâfil olma. O hakîr, zelîl görünenlerin içinde seni, beni sol cebinden çıkaracaklar bulunduğunu ferâmûş etme. Evâmîr lerime mu'î ol ki necât bulasın.

Ben senden evvel vefât edersem sen de ahlâk-ı hamîdeyle muttasıf olursan bana rahmet okutursun. Ben de böyle isterim.

Ahlâksız olursan bana lâ'net ettirsin. Sonra ben de muazzep olurum da sana mezardan inkisâr ederim (Hâdi, 1894: 38).

Yazar, fazilet sahibi insanların nasıl olması gerektiği hakkında karısına öğüt veren Doktor aracılığıyla ahlâk ve erdem kavramının önemini vurgular. Romanın ilerleyen bölümlerinde Doktor'un sadece karısına değil aynı zamanda çocuklarına da ahlâkla ilgili öğütler verdiği görülmektedir.

Muazzez nâmlarınız ahlâk-ı kirâmınıza yâdigâr bırakınız. Dünyaya gelmekten maksat yiyip içip yatıp uyumak olsa idi hayatın bir ehemmiyeti kalmazdı. İnsan kendini kendinden sonra gelenlere tahattur ettirmek için tevârih-i insâniyetin parlak sahîfelerine geçmelidir. Bu ise ahlâk-ı hamîde ile sa'y ve amel ile müyesser olur.

Göreyim sizi. Gayret ile sebât gibi ezdâd-ı ahlâkı bir yere götürünüz. Doğduğumuz gibi öleceğimize öldüğümüz gibi dirileceğimize i'timâd ediniz. İki dünyanızı da ma'mûr eyleyiniz. Ebnâ-yı cinsinize iyilikten mütebâ'id olmayınız (Hâdi, 1894: 58).

Doktor, mektepten gelen çocuklarına ahlâk ile ilgili öğütler verirken aynı zamanda ölümden sonra da ebedî bir hayatın başlayacağına da dikkat çeker. Bu yüzden insan, yaşamında geçirdiği sürede sadece temel ihtiyaçlarını karşılamalı ebedî âlem içinde çalışmalıdır. Çünkü, çalışmak da tıpkı yeme, içme ve uyuma gibi insan olmanın gereği ve ihtiyacıdır. İnsan, daima doğruluğun yolunda olmalı ve sahip olduğu şiddetli ve saldırgan duyguları bastırmalıdır. Çocuklarına ve karısına ahlâki öğütler veren Doktor, kendi bireysel hayatında bastırması gereken bu duyguları tam anlamıyla bastıramamaktadır. Doktor romanın başında faziletli ve erdemli insan olmanın gereği ile Vedîa'ya yardım ederken, sonrasında kadınla muhabbetini arttırır ve kadına ilgi duymaya başlar:

Doktorun Vedîa'ya o derece muhabbeti var idi ki ta'rîfinden ise sükûtu evlâdır. Zîrâ doktor o kadar muhabbeti zevcesine değil kardeşi varsa kardeşine bile etmemiştir.

İhtiyârî muhabbetler ezvâk-ı vicdâniyyenin birer şerâresidir.

Aşk-ı hakikî işte bu türlü aşklardır.

Şehvât-ı nefsânîyyeden tevellüd etme alâkanın ne mâhiyeti olabilir?..

İnsan ya aşk denilen hissiyât-ı ulviyeye makrûn olmalıdır yâhud hakikî olarak meclûb olmalıdır.

Aşk-ı hakikî mürûr-ı zaman kuvvetleşir. Aşk-ı mecâzînin şu'lesi ise günden güne körelir. Bir vakit gelir ki büsbütün söner. Demek istiyoruz ki doktorun Vedîa'ya gittikçe muhabbeti artmaktadır (Hâdi, 1894: 53-54).

Doktor'un Vedîa ile olan bu muhabbetinde, "ego"nun yani "ben"nin, "id"nin baskılarına karşı koyamadığı görülmektedir. Egonun bastıramadığı duygular bilinç düzeyine çıkmıştır. Bu yüzden Doktor yasa ve yasağın alanı olan simgesel alandaki kimliğinden uzaklaşmıştır.

3.1.9. Özlem

Ezhâr-ı Nev-bahâr adlı eserin yazar tarafından kalem alınmış ilk hikâyesi olan *Bir Mektup* isimli hikâye, mektup tekniği kullanılarak yazılmıştır. Eserde baş kahramanın ismi yoktur. Mektup tekniği ile yazılmasından dolayı hikâyenin anlatıcısı aynı zamanda hikâyenin kahramanıdır. Kahraman anlatıcı, Jak isimli dostuna yazmış olduğu mektupta başından geçen av ve dram izlemeye gitme macerasını anlatmaktadır. Kahraman anlatıcı geçmişinde dostu ile yaşamış olduğu günlerin özlemini duymakta ve o günlere geri dönmek istemektedir:

Jak! Seninle mektepte geçirdiğim eyyâm-ı mes'ûde hatırıma geldikçe kalbim münşerih oluyor. İstiyorum ki o zaman avdet etsinde hep birlikte âzâde-i kaydolarak yaşayalım.

Heyhât! O latîf gün geçti... Geçti. Artık gelmez. Bizim için o günler bir hayal-i latîf hatırası gibi yalnız bir iz bıraktı.

Hakikat! Ne zaman müteesir olsa o mes'ûd günleri hatırıma getiriyorum. Bu sûretle mütesellî oluyorum (Hâdi, 1895: 5-6).

Geçmişe duyulan özlem edebiyatta sıkça işlenen temalar arasında bulunmaktadır. Bu tema kimi zaman çocukluk dönemine duyulan özlem, kimi zaman sevgiliyle geçmişte geçirilen güzel günlere özlem kimi zamana da bugünün buhranından sıkılmış bireylerde geçmişin daha güzel olduğu düşünülerek geçmişteki

yaşantısına duyulan özlem olarak kullanılmaktadır. Kahraman anlatıcının da geçmişe özlem duymasının sebebi, bugününden sıkılmış olmasıdır.

Geçen gün şehirde sıkıldım. Biraz hava almak biraz fikrimi dinlendirmek üzere (Nis) e gittim. Aradan bir iki gün mürûr etti. Sıkılmaya başladım. Gece gündüz çalışmaya alışmış adamlar çalışmadan duramıyorlar. Benim gibi böyle iki gün zarfında sıkılıyorlar. Bundan anlaşılıyor ki çalışmak da insan için bir illettir (Hâdi, 1895: 6).

Kahraman anlatıcı başta sıkılma ve eskiyi özleme sebebinin yaşadığı şehirle ilgili olduğunu düşünerek seyahate çıkar. Ancak seyahatinde de sıkıntılarının devam ettiğini gözlemleyen anlatıcı, bu sıkıntıların sebebinin az çalışmakla ilgili olduğunu anlamıştır. Yani kahraman anlatıcı sadece dostuyla geçirdiği güzel günleri değil aynı zamanda gece gündüz çalıştığı günlerini de özlemektedir. Yazar anlatıcı, içine düşmüş olduğu bu boşluktan kurtulmak ve eski yaşamına dair izleri şimdiki hayatına taşıyarak geçmişin özlemini bir nebze olsun hafifletmek için, geçmiş günlerindeki ava çıkma hayalini gerçekleştirmek ister:

Nihâyet avcılığa karar verdim. Eskiden beri avcılığa olan merakıma âgâhsın. Bu bab da tatvîl-i kelâma hâcet yok değil mi? Tüfengi, dağarcığı ve-l-hâsıl avcılığa müteallik şeyler ihzâr ettim. Ava çıktım. Yukarı aşağı dolaşır av ararken yolu kaybetmeyeyim mi? (Hâdi, 1895: 7).

Anlatıcının geçmiş günlerini bugününe taşımak için girişmiş olduğu bu av macerası hüsrarla sonuçlanınca, kahramanın geçmişe duyduğu özlem, pişmanlık hissi ile katlanarak artmaya devam edecektir.

3.1.10. Hastalık

Ezhâr-ı Nev-bahâr adlı eserin yazar tarafından kalem alınmış ikinci hikâyesi *Kıskançlık* isimli eserdir. Eser bir süre önce karısı ölmüş olan bir adamın yazıhanesine giderek mektup yazmasıyla başlar. Mektup arayıcılığı ile geçmişe dönülerek flashback tekniği kullanılır. Kahraman mektubuna karısının hastalığını anlatarak başlar. Hasta kadın metaforu romantizm etkisiyle edebiyatta sürekli olarak ele alınan bir olgudur. Özellikle Servet-i Fünûn dönemi eserlerinde sıklıkla karşımıza çıkan hastalık temi Abdülkerim Hâdi tarafından da çoğu eserinde işlenen bir metafordur:

Romantik ıstırap” diye bilinen edebî ve erotik tutumların birçoğu, tüberkülozdan ve onun metafor aracılığıyla dönüştürülmesinden ileri gelmektedir. Acı ve ıstırap, hastalığı haber veren ilk semptomların üslupçu bir anlatımla söze dökülmesi sonucu romantik bir hale kazanmış (sözgelimi, dermansızlık, mahmurluk şeklinde anlatılmış) ve böylece gerçek acı yok sayılmıştır. Sıksa, tahta göğüslü genç kadınlar ile rengi kaçmış raşitik genç erkekler, bu (o zamanda) en şifa bulmaz, insanı güçten düşürücü, gerçekten korkutucu hastalığa yakalanmaya aday kişiler olmak için birbirleriyle yarış hâlindeydiler (Sontag, 2020, s. 41).

Hâdi’nin hem hikâyelerinde hem de şiirlerinde hasta kadın olgusu sıklıkla işlenmektedir. Bu durum Hâdi’nin santimentalizme yakın bir maraziliğin tesirinde kaldığının göstergesidir. Abdülkerim Hâdi’nin sadece kendi yazmış olduğu eserlerinde değil aynı zamanda tercüme ettiği eserlerde de hastalık temi görülmektedir. Bu eserlerden biri *Ezhâr-ı Nev-bahâr* adlı hikâye kitabında bulunan *Kıskançlık* isimli eseridir. Eserde kadının hastalığı kocasının tarafından anlatılmaktadır.

Karım kânûn-ı sâninin on dördüncü günü hasta oldu. Yirminci günü yatağa yattı. Hastalık günden güne ilerliyor. Kesb-i şiddet ediyordu. Bî-çâre kadının hayatı tehlikeye düşmüştü. Artık ümit kalmamıştı. Doktor bana elden geldiği kadar ihtimâm olunmasını söylüyordu. Zerre kadar tekâsülden büyük büyük fenâlıklar zuhûr edeceğini ve hastaya içirilecek ilaçlar benim tarafımdan ihzâr olunmasını bildiriyordu (Hâdi, 1895: 14-15).

Hastalığın terennümlerinden biri olarak kadın sürekli sayıklamaktadır. Kadın kahraman sürekli sayıklayarak hastalık nöbetleri geçirir. Hastalığının artan şiddeti, kadının geçmiş yaşantısındaki acılarını da gün yüzüne çıkarmaktadır. Hastalık durumlarında geçirilen nöbetlerde geçmişin izlerini taşıyan bu hayallerin görünmesi, hastanın geçmişle bağının kesilmemesinden kaynaklanır.

3.1.11. Kıskançlık

Kıskançlık, “başka bir kişinin bize göre bir üstünlük gösterdiği ya da sevilen birisinin başkası ile ilgilendiği kanısına varılınca takınılan tutum ve duyulan duygu”dur (Enç, 1974: 107). Kıskançlık, insanoğlunun yapısında olan, hoş olmayan ve yıkıcı sonuçlar doğuran bir histir (Klein, 2014: 15). Bu his her insanın tabiatında bulunduğu için çoğu toplumun edebiyatında tema olarak işlenmiştir. Türk edebiyatında ise kıskançlık teması Divan şiirinden bu yana işlenen bir konu olmuştur. Özellikle Divan şiirinde görülen sevgili-âşık-rakip üçlemesi kıskançlık hissinin en belirgin olduğu yerdir. Âşık başta üçüncü kişi olan rakibi kıskanırken aynı zamanda sevgiliye

yakın olan her şeyden sevgilisini kıskanmaktadır. Divan edebiyatından sonra da sıklıkla işlenen bu tema, özellikle Batı tesirinde gelişmiş olan hikâye ve roman türünde işlenen başlıca konular arasındadır.

Abdülkerim Hâdi'nin *Ezhâr-ı Nev-bahâr* adlı eserindeki tercüme hikâyelerinden biri olan *Kıskançlık* isimli öykü de bu temanın görüldüğü eserlerden biridir. Kıskançlık duygusu eserde sadece tema olarak ele alınmamış aynı zamanda hikâyenin başlığı olarak da seçilmiştir. Eserde baş kahramanın karısının, hastayken “*Arman*” ismini sayıklaması, kıskançlık duygusunun ilk tohumlarından biri olan şüphe duygusunu kapçılar. Hasta karısının hâline üzüldüğü zamanda, karısından kim olduğunu bilmediği bir yabancıнын adını duyması, kahramanın içinde şüphe uyandırır. Bu şüpheyile kahraman karısının ölecek olmasına üzülmekten ziyâde sayıkladığı ismin kime ait olduğunu söylemeden ölecek olmasına üzülmeye başlar.

Doktor geldi. Hastayı pek fenâ buldu fakat bana belli etmemek istiyordu. Ben muttasıl düşünüyordum. Ya bana karım esrârını söylemeden ölürsa?... Olmaz. Ben bu sırra vâkıf olacağım.”

“Ben bu esrârı anlamaya tefekkür ederken, vaktiyle dostlarımdan birisi metresinden lakırdı kapmak için elini metresinin göğsüne koyup sayıkladığını ve bu vesile ile lakırtı kaptığını mudhik bir sûrette anlattığı hatırıma geldi. Ben de böyle yaparım dedim (Hâdi, 1895: 18-19).

Kahraman; karısının yani sevgi nesnesinin kaybını, karısının onu aldattığını öğrenince yaşar. Bu yüzden karısının ölmesine değil, bu ismin kim olduğunu öğrenmeden ölme ihtimaline üzülmür. Kahramanın kıskançlık ve şüphe duyularının harekete geçmesinin sebebi çocukluk dönemi ile ilişkilidir. Bireyin ilk arzu nesnesi annedir. Çocuk, anneyi babadan kıskanır. Ancak çocuk, zamanla bu kıskançlık duygularını bastırarak simgesel alana geçer. Kahramanın bilinçdışında bastırdığı bu kıskançlık duyumu karısının bir yabancıнын ismini sayıklamasıyla tekrar bilinç düzeyine çıkar. Bilinç düzeyine çıkmış olan duyum, kahramanın merak dürtüsünü tetikleyecek ve karısının sayıkladığı ismin kim olduğunu öğrenmek için kahramanın çeşitli yollara başvurmasına sebep olacaktır:

Yavaşca elimi karımın göğsüne koydum. Yavaş yavaş bastım. Dudaklarını kapadı. Tekrar açtı. Şu kelimeleri tefevvüh ediyordu:

“Bana mektup yaz... Bende sana cevap yazarım. Kusurunu affederim. Bed-baht... Bed-baht... Her gün her zaman hatırımdasın.,”

“Sükût etti. Benim için bir işkence daha! Acaba bu geceki hitâblar eski nâma, eski hatıra mıydı?”

“Elimi tekrar göğsüne koydum. Bastım. Der-akab (Arman!..) dedi. Artık bu hususta şüphe kalmadı. Şimdi iş bu Arman’ın kim olduğunu anlamaktı (Hâdi, 1895: 19).

Karısının göğsüne elini bastırarak bu yabancı ismin kime ait olduğunu öğrenemeyen kahraman, bu sırta sadece karısının iyileşmesiyle vâkıf olacağını düşünür ve karısının iyileşmesi için elinden geleni yapar. Ancak bu çabalar bütünüyle boşa çıkar ve kahraman, bu gizemli ismin kim olduğunu öğrenemeden karısını kaybeder. Sevgi nesnesini hem maddî hem de manevî anlamda kaybetmiş olan kahramanın acılarını hiçbir şey dindiremeyecek ve teselli edemeyecektir. Çünkü kahraman, arzu nesnesini hem yaşadığı dünyada kaybetmiş hem de karısı ölmeden önce aldatılarak kaybetmiştir. Kahraman iki kayıp birden yaşadığı için acılarının dinmesi ve zihnindeki düşüncelerin susması mümkün değildir. Ancak sonrasında kahramanın eski bir arkadaşının bu yabancıyı kim olduğunu söylemesiyle, kahramanın kayıptan dolayı çektiği melankolisi son bulacaktır.

Bu Arman müteveffiyenin sirkat maddesinden dolayı idam olunmuş birâderinin ismidir. Esâsen müteveffiyenin pederle mâderi Arman’ın idamı üzerine kederden helâk olmuşlardır. Öyle bir takım isnâdâtta bulunma.” dedi.
Bana henüz anlamadığım bir sırrı ifşâ etti. Fikrimi kaplamış olan zehâb-ı bâtıldan kurtuldum (Hâdi, 1895: 20-21).

Kahraman gerçekleri öğrenmesiyle, kıskançlık duygusu büyük bir yıkıma sebep olur. Kayıptan sonra ortaya çıkan melankoli yerini suçluluk duygusuna bırakmıştır. Bu duygu kahramanın sonunu hazırlayarak, intihar etmesine yol açar.

Ezhâr-ı Nev-bahâr adlı eserde yer alan *Madamın Hatası* adlı küçük hikâyenin ana teması kıskançlıktır. Hikâyenin başkahramanı olan Elen isimli bir kadın kocası tarafından aldatıldığını düşünerek, kocasına karşı soğuk tavırlar göstermeye başlar.

Madam soğuk tebessümle:
- Çok iyi... Daha gafletten bîdâr olmadın mı?
- Elen, niçin böyle söylüyorsun?
- Ne yapayım. Sözümü işitmiyorsun. Dâimâ böyle yapıyorsun.
- Hayır... Hayır... Yalnız...
- Düşündüğünü benden beyhûde yere saklamaya çalışma benim her şeyden haberim var. Sen beni kör yâhûd budala mı zannediyorsun (Hâdi, 1895: 39).

Kıskançlık duygusu kadının zihninde değişik düşünceler kurmasına sebep olur. Kadın, kıskançlık duygusunun ruhunda yaratmış olduğu derin tahribattan dolayı kocasının artık onu sevmediğini ve sözlerinin ona üzüntü verdiğini düşünmektedir.

- Benim sözlerim sana melâl veriyor. İşte bu kadar!
- O... Asla...
- Benim sözlerim sana melâl vermediğini iddâya nasıl cesaret ediyorsun?
- Vicdânen söylüyorum. Sen ki şâyân-ı perestîş bir kadınsın sözlerinden ben niçin muazzep olayım? (Hâdi, 1895: 39-40).

Kıskançlık duygusunun yoğun tahribatı kadını öylesine esir almıştır ki, Elen kocasına karşı büyük bir öfke duymakta ve aynı tahribatı kocasına vermek istemektedir. Bu yüzden kadın, sürekli olarak kocasına iğneleyici sözler sarf eder. Kadına göre kocası hiçbir iyi iltifata layık değildir. İğneleyici sözler söyleyerek kocasına kendini ifade etmeye çalışan kadın sonunda hislerine yeni düşecek ve bir çırpıda “*Sen beni aldatıyorsun*” diyerek serzenişte bulunacaktır. Kadının bu düşünceye kapılmasının sebebi annesidir. Annesi Elen’e kocasının onu aldattığını söyleyerek kadının içinde büyük bir şüphe uyanmasına sebep olmuştur. Ancak bu şüphe öylesine büyüktür ki kocası ne söylerse söylesin, kadın ona inanmayı tercih etmez. Burada kadının anneden ayrılamamış, annenin bütünlüğünden kopmamış olduğu görülür. Bu yüzden kadın annesinin söylediklerinden çok emindir bu yüzden kocasına aldatma ithamında bulunurken aldatıldığını düşündüğü kişinin adresini dahi söylemekten çekinmez:

- Bu vesîle ile beni bir bırak da o kızı al.
- O nasıl kız?...
- Anjel!
- Anjel!!..
- Görüyorsun ki senin hâlin bence aşikârdır. Sana şurasını da haber vereyim. (O nasıl kız?) diyerek tecâhül ettiğin kız (Martir) sokağında iki numaralı hânede sâkindir.
- Yemin ederim ki bu söylediklerin bence mübhemdir.
- Sus yalancı. Seni o kızın evine girerken bile görmüşler.
- Bu yalandır.
- Bunu bana vâlidem söyledi. Demek ki yalandır. İftirâdır (Hâdi, 1895: 45-46).

Ne söylerse söylesin karısının kendisine inanmasını sağlamayan Edvar sonunda evi terk eder. Evi terk eden Edvar, karısının kafasında inanmış olduğu senaryoları doğrulamak ve Elen’i kışkırtmak için Martir sokağına gider. Burada kadının, eşinde ötekinin arzusunu uyandırdığı görülmektedir. Hikâyede hem karı-koca arasındaki güven duygusu üzerinde hem de kıskançlık duygusunun insan hayatında doğurabileceği kötü sonuçlar üzerinde durulmuştur.

3.1.12. Görücü Usulü Evlilik

Hâdi'nin *Ferdâ-yı Elem* adlı kısa hikâyesinde işlenilmiş olan başlıca konu görücü usulü evliliğidir. Hikâye ismi olmayan başkahraman kadının ağzından anlatılmaktadır. Eser "*Genç Kadının Defterinden*" diyerek söze başlar. Genç kadının hayatının son üç ayında yaşamış olduğu acı ve hüznü dolu olaylar, birinci kişi anlatımıyla okuyucuya sunulmuştur. Anlatıcı kadın başından geçen talihsiz olayları anlatmadan önce içinde bulunduğu kederi dile getirir.

Üç ay evvel ne idim... Bugün ne oldum ?.. İşte iki suâl ki beni bitmek, tükenmek bilmeyen bu uzun, muzlim gecelerde sabaha kadar düşündürüyor: Bîzâr ediyor. Ağlatıyor. Ben bu iki suâl-i müheyyicin karşısında kalıp muvahhidinin pîş-i makâbir-i evliyâda titrediği gibi titriyor, evet, bütün günler bütün geceler hep titriyorum. Ağlıyorum. Ve bu gayr-i kâbil-i tahammül teessürleri duymamak, anlamamak için hissiyatımı iptâl etmeye çalışıyorum. Mümkün olmuyor. Üç ay evvel tebessümler eden emellerim, ümitlerim bugün bana hazîn, mübhem birer reng-i mâtemde göründükçe heyecân-ı kalbim artıyor. Ağlamak, âh ağlamak... Gözyaşlarımla olsun mütesellî olabilmek için müntehâ-yı ömr-i me'yûsuma kadar hep ağlamak istiyorum. Ve ağlıyorum. Fakat hüznü ve melâlimi bir türlü ta'dîl ve teskîn edemiyorum (Hâdi, 1899: 2).

Kadın geçmişte yaşadıkları yüzünden ağır ve şiddetli bir melankoliye tutulmuştur. Bu yüzden sürekli ağlayarak feryat eder. Genç kadının başından geçenlerin, eserin başında okuyucuya verilmesinin sebebi, kadının ruh hâlini öne çıkarmaktır. Kadının içinde bulunduğu melankolik durum tasvir edilerek, hikâyenin kötü sonu için zemin hazırlanır. Üç ay önce genç kadına tebessümler eden emelleri artık birer matem renginde görünmektedir. Matem, yas demektir ve rengi siyahtır. Yazar tebessüm ve matem kelimelerini bir arada kullanarak hem kontrast yapmış hem de kadının üç ayda hayatının olumsuz yönde etkilendiğini göstermiştir.

Bugün ben hiçbir sûretle ta'dîl ve teskîn olunamayan kederlerin, o doğmadan üfûl eden neyyir-i âmâlin zîr-pây-ı kahrında bir hazân yaprağı gibi titreye titreye yalnız istikbâlin mevâid-i mübhemesine intizâr ediyorum. Çünkü bende yalnız bir ümîd-i istikbâl kaldı. Hayır !.. Ümîd istikbâlde kaldı. Fakat... Of.. Bir hiss, hiçbir kelime... Cümle ile tâ'rif edemeyeceğim bir his beni müstakbelden ümîd-vâr ediyor (Hâdi, 1899: 2).

Kadın hayatına dair yüklemiş olduğu tüm anlamları yitirmiştir. Bu yüzden kadının gelecek ümidi de kalmamıştır. Kadının melankolisinin sebebi yaşamış olduğu kayıptır. Kadın maddî bir kayıptan ziyade manevî bir kayıp yaşamış ve geçmişte

kurduğu hayalleri ve ümitleri kaybetmiştir. Kadının içinde bulunduğu melankolik durumun tasvirinden sonra geriye dönüş tekniği ile üç ay öncesine dönülmüş ve zamanda sıçrama yapılmıştır.

Tamam üç ay evvel neler tahayyül ediyordum!... Fikrimden neler geçiyordu?... Evet!... O zaman bahar çiçekleri gibi pûr ü ibtisâm bir kız idim. Eve görücüler geldikçe mahcûbiyetimden terliyordum. Hele ba'zı günler mahcûbiyetimden ziyâde gelen görücülere çıkmak için koştuktan, soyunup giyinmekten terler içinde kalıyordum. Akşam olunca bu gündüzki yorgunluğa ilâve-i rehâvet eden yemekten sonra odama çekiliyordum. Karyolamın karşısındaki uzun koltuğa uzanıyordum. Dadım dizlerimi ovuyordu. Ben de kalbimin hafif hafif o tatlı darbâtını dinliyordum. Ve kendi kendime diyordum ki bu kadar çok gelen görücülerden elbette birkaçı bana tâlip olacaktır (Hâdi, 1899: 2).

Üç ay öncesine dönüldüğünde genç kadının görücü usulü bir evlilik için hazırlandığı görülmektedir. Görücü usulü evlilik daha çok kırsal kesimlerde ve erkeğin egemen olduğu ataerkil düzende görülmektedir. Kadının görücü usulü evliliğe olan olumlu bakış acısının sebebi, evleneceği kişiden beklediği davranışlardır. Çünkü görücü usulünde evlenilecek olan kişi detaylı bir şekilde araştırılacak sadece kızın değil, kızın ailesinin onayından geçecektir. Bu yüzden genç kadının görücü usulü evliliğe dair büyük bir beklentisi bulunmaktadır:

Tabîdir ki bu tâliplerden bir münâsibinin mesûlü is'âf edilecek. Demek ki güzel tahsîl görmüş, hâlinden ziyâde istikbâli parlak, hukûk-i zevciyyetini bilir, nâmuslu, terbiyeli, mümkün mertebe tecrübeli bir genç ile an-karîb izdivâc edeceğim. Gelin olduğum günden itibaren bu genç ile hem fikr-i hem-hiss hem hâl olacağım. Yâhud olmaya çalışacağım. O sûretteki hiçbir sebep, hiçbir hâl aradaki râbita-i meşrûayı ihlâl edemeyecek. Birbirimizin kusurunu her zaman görmeyeceğiz. Gördüğümüz zaman da lisân-ı münâsiple yek-dîğerimize ihdâratta bulunacağız. Hukûk-i zevciyyete ikimizin de riâyeti olacak. Ben her zaman onu seveceğim. Onu düşüneceğim. Onun mesrûr günlerinde mesrûr olacağım, mükedder vakitlerinde izâle-i ekdârına çâreler arayacağım (Hâdi, 1899: 2).

Kadının görücü usulü ile evleneceği kişiden sadece beklentisi namuslu, terbiyeli ve tahsilli olması değildir. Kadın aynı zamanda evleneceği kişi tarafından sevilme ve sevmek de istemektedir. Burada kadının görücü usulü bir evlilikten ziyade aynı zamanda aşk evliliği de yapmak istediği görülür:

O da beni sevecek. O da beni düşünecek. O da benim te'mîn-i vicdânıma çalışacak. Bu sâyede kaderin her türlü müsâadesizliğine rağmen mes'ûd bir aile teşkil edecek. Derken çocuklarımız dünyaya gelecek!... Bunlar bizim muhabbet-i meşrû'amızı bütün bütün tahkîm ve te'mîn edecekler. Biz de mukâbeleten bunları seveceğiz. Vaktimizin bir büyük kısmını bunları sevmekle, bunları büyütmekle,

bunları terbiye etmekle geçireceğiz. Oh!... Bütün ailelere hüsn-i misâl olacağız. Bizi yek-digerimizden ölüm, yalnız ölüm ayıracaktır (Hâdi, 1899: 3).

Genç kadının geleceğe ve evliliğe dair kurmuş olduğu hayaller çok kısa bir süre sonra tam tersi şekilde yaşanacaktır. Kadının evliğe dair kurmuş olduğu bütün hayaller yok olmuş ve evlilikten beklediklerinden ziyade beklemediği her şey kadının başına gelmiştir. Kadının kocası ne iyi bir tahsil görmüş ne de terbiye görmüştür. Genç kadının kocası, Beyoğlu'nda yetişen ve o dönemde "alafranga" olarak adlandırılan tiplerinden biridir:

Heyhât!... Çok sürmedi. Bu lûtf u hülyâlar hep aksine zuhûr etti. Beni öyle bir gence verdiler ki körlerin bile tahsîl ettiği şu asırda hiç tahsîl görmemiş. Hiç terbiye görmemiş. Beyoğlu'nun o murdar havası içinde nebâtât gibi büyümüş. Her hâlinde bir kabalık, bir bayağılık var. Henüz iki lakırdıyı bir araya getirip söylemek bilmiyor (Hâdi, 1899: 3).

Anlatıcı kadın, kocasını bu yoldan döndürmek ve hayalleri gerçekleştirmek için elinden gelen bütün gayreti gösterir. Bu yüzden yapabildiği kadar kocasına, kocalık hukukunu ve ailenin nasıl teşekkül edileceğini anlatmayı dener. Kadın, sadece kocasıyla konuşmakla kalmaz aynı zamanda kocasını ikna etmek için yalvararak kocasının elini, eteğini öper:

Ben dilimin döndüğü kadar mugâyir-i insâniyet ve muâşeret olan bu hâllerin intâc edeceği mazarrât safvet-i kalbimle birer birer kendisine anlattım. Hukûk-ı zevciyyet ne demektir tâ'rif ettim. Mes'ûd aile nasıl teşkîl olunur söyledim. Perestîş ettiği o kadınların hâdim-i beşeriyyet olduklarını ve bunların insanın kendisini değil ancak parasını sevdiklerini berâhin-i katı'a ile isbât ettim. Artık kendisinin bâis-i mahvı benim de sebep-i felâketim olacak olan bu hâllerinden kat'iyen vazgeçerek istikbâli düşünmesini, vaktiyle evine gelip vaktiyle evinden çıkmasını ve muntazaman işine devamla hiç olmazsa orada bir şeyi öğrenmesini rica ettim. Kendisinin refah hâli için kendisine yalvardım. Ellerini eteklerini öptüm. Ağlaya ağlaya mütemâdiyen bir buçuk ay yalvarmakta sebât gösterdim (Hâdi, 1899: 3).

Kadın kocasına evliliğini kurtarmak ve mutlu bir aile kurmak için çaba sarf ederken, bu sözlerden hiçbirinin kocası için bir önemi yoktur. Kadın ve kocasının birbirlerine göstermiş oldukları bu iki tavırdaki kadının toplumdaki yeri ve önemi görülmektedir. Kadın, toplumun geri planına atılmış ve kadına söz hakkı tanınmamıştır. Bu durum ataerkil bir toplum olmanın getirdiği bir sonuçtur. Bu yüzden kadının kocası, genç kadının sözlerine önem vermediği gibi aynı zamanda onu dövmeye kalkar. Ancak bu tavır karşısında kadın hiçbir tepki göstermez. Kadının bu

davranış karşısında sessiz kalmasının nedeni toplum baskısıdır. Genç kadın bu baskıdan dolayı çevresindekilere rezil olmak istemez:

Mukâbeleten beni tahkir etti. İnsan kendi hizmetçisinin bile hakkında revâ göremeyeceği tahkîrâtta, muâmelatta bulundu. Bir tulumbacının bile ağzına yakışmayacak elfâzı bana, bir kadına... Bütün iffet ve ismetini, bekâreti muhâfaza etmekle müftechir bir kadına karşı kullandı. Hattâ bir iki defa da dövmeyle kalktı. Ben bir gürültü çıkarıp da dosta düşmana karşı rezil olmamak için bunların hepsine sabrettim. Hiçbir gün kendisine ağır, acı bir söz söylemedim. O ahvâl-i nâ-be-câdan vazgeçirmek için elimden geleni yaptım (Hâdi, 1899: 3).

Genç kadın, kocasının tüm bu şiddetle hücum eden davranışlarına rağmen iyi bir aile kurmak için bıkmadan gayret gösterir. Ancak bu durum kocasının onu boşamasıyla zorunlu olarak son bulur. Böylece kadının biliçaltında sakladığı tüm düşünceler gün yüzüne çıkar ve kadın fenalaşır:

Ben bu hâl-i müdhişin karşısında dona kaldım. Hiçbir kelime söyleyemedim. Bir müddet oda içinde sersem sersem etrafa bakındıktan sonra bir ağlamak geldi. Hümgür hümgür ağlarken kendimi kaybettim. Bayıldım. Gözlerimi açtığım zaman kendimi karyolanın içinde buldum. Etrafımda babamı, annemi, ağabeyimi, dedemi gördüm. Hepsinin yüzü sap sarı olmuştu. Bu ağlamanın, bayılmanın esbâbını sordular (Hâdi, 1899: 3).

Kocasının onu terk etmesiyle fenalaşan kadın kendine geldiğinde ailesini yanında bulur. Bütün olanları ailesine anlatan kadın kendini derinden sarsacak yeni bir gerçeği daha öğrenecektir. Görücü usulü evlenirken ailesi tarafından evleneceği adamın iyice araştırılacağını ve iyi huylu biriyle evleneceğini sanan kadın öğrenmiş olduğu bu gerçekle bir kez daha sarsılacaktır. Çünkü kadının babası, kızı evlenmeden önce kocası olacak kişinin tüm yaşantısını bilmektedir. Baba, koca adayına dair tüm gerçekleri bilmesine rağmen kızının o adamla evlenmesine engel olmaz. Babanın engel olmamasının nedeni yine ataerkil toplumun etkisidir. Ataerkil toplumlarda erkeğe bazı imtiyazlar tanınarak özgür bırakılır. Kızın babası da damadına aynı imtiyazı göstererek, evlenmeden önce bir erkeğin böyle hâlleri görmesi gerektiğini ve bu hâllerin evlilik gerçekleştiğinde evliliği iyi yönde etkileyeceğini düşünmüştür:

Bu esnada babam dedi ki: “Kabahat bendedir kızım. Bu felâketine sebep ben oldum. Kıyâmete kadar bana lânet etmeye hakkın var.” Vehleten babamın bu sözlerinden bir şey anlayamadım. Düşündüm. Âh erkeklerin ekserîsi böyledir. Seni kocaya verdiğimden dolayı kabahat bendedir demek istiyorsa kendisi de erkek. Fakat niçin öyle değil? Ağabeyim de erkek. O da niçin öyle değil? Hayır ... Hayır bu değil!.. Acaba babam ne demek istiyordu. Düşüne

düşüne dadımdan da istiâne ederek anladım ki o bana tâlip olduğu vakit babam onun ahvâlini bizzat tahkîk etmiş. Gece gündüz Beyoğlu'ndan ayrılmadığını anlamış. Lâkin gençtir. Bekârdır. İnsan gençliğinde, bekârlığında bu hâlleri görürse evlendikten sonra müsterih-âne yaşar. Artık o mekrûh âlemleri görmek için hâhiş kalmaz demiş. Kendi tecârib-i fi'liyeleri üzerine binâ-yı efkâr etmiş. Vâkı'â insanlar hakkında bu mülâhazanın doğruluğu kâbil-i inkâr değildir. Fakat hiç tahsîl, terbiye görmediğini de anlamış. Her ne kadar muntazam tahsîl, terbiye görmemiş ise de asâleti, necâbeti var diyerek beni vermiş! Ve bu ikinci muhâkemesinde affolmaz bir hatâ-yı azîmde bulunmuştur. İşte babamın o îtirafatı bu hatâ-yı azîmden tevellüd eden felâket-i netice-yi hazindir (Hâdi, 1899: 3).

Evlenmeden önce babasının, evlendikten sonra da kocasının kontrolünde olan genç kadın, hikâyenin sonunda bir çocuğun olacağını öğrenir. Kadın yapmış olduğu görücü usulü evliliğin büyük bir hata olduğunu fark etmiştir. Ancak artık geçmişi değiştirmeye ve olanları düzeltmeye imkân yoktur:

Şüphe yoktur ki bu fikr-insâniyet mürûr-ı zaman ile o hâl-i tufülliyetten kurtulacak. Tekmil edecek. Ve işte o vakit benim gibi zavallılar da böyle bilâ-sebep mahrûm-ı saâdet olmayacak. Böyle müphem bir istikbâle karşı koşmayacak. Evet!.. Müphem bir istikbâl. Lâkin bu zalâm-ı müphemiyet içinde bir ziyâ var. Parlıyor. Bana ümitsizlik içinde bir ümit veriyor. Ben de bu ümit ile yaşıyorum. Henüz vücûdunu hissettiğim çocuğun dünyaya gelmesini bekliyorum. Fakat ne olursa olsun cerîha-yı kalbim ilelebet iltiyâm bulmayacak. Yine iki damla yaş gözlerim son defa kapanırken kapakları arasından süzülecek, dışarı çıkacaktır. Ve bu iki damla gözyaşı kurbanı olduğum hatâdan mütevellid ihtisâsaât-ı me'yûsânenin en saf, en belîğ, en hazîn tercümânı olacaktır (Hâdi, 1899: 3).

Hikâyenin baş kahramanı kadının ailenin söylemiyle zihinde kurduğu hayalleri yıkıma uğramıştır ve kadın bununla baş etmeye çalışır. Hâdi; hikâyesini mutsuz bir son ile kapatarak, Tanzimat döneminde de sıkça işlenen bir konu olan görücü usulü evliliği işlemiş ve bu tür bir evliliğin geri dönüşü olmayacak tahribatlara sebep olabileceğinin altını çizmiştir.

3.1.13. Yanlış Batılılaştırma

Hâdi'nin *Ferdâ-yı Elem* adlı eserinde üzerinde durulan bir diğer konu yanlış Batılılaştırma. Askerî alanda başlayan Batılılaştırma hareketi zamanla edebiyatı ve toplumu da etkilemiştir. Ancak toplumda görülen bu etki oldukça yüzeysel kalmıştır. Toplum Batı'nın fikir ve düşünce akımlarından ziyade yaşayışını örnek almış ve “yanlış batılılaştırma” kavramının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Taklitten ibaret olan bu yaşam biçimi, eserde kadının düşünceleri arayıcılığıyla verilmiştir. Kadın kocasına

akşamları piyona çalma hayali kurmaktadır. Batı kökenli bir enstrüman olan piyonunun evlere girmesi, Batılaşma'nın etkilerinden biridir.

Akşamları yemekten sonra gündüzki yorgunluğunu kendisine hissettirmemek için piyanonun başına geçeceğim. Kendisinin sevdiği güzel parçaları çalacağım. Hulâsâ onun, evet, yalnız onun te'mîn-iistirâhati, te'mîn-i bahtiyârîsi için ne yapmak lâzımsa yapacağım. O da öyle!... (...) Evinin tenezzühgâhı ön bahçesi, evinin bira-hânesi yemek salonu, evinin tiyatrosu, balosu, kafeşantani piyanonun durduğu büyük salon yâhud beytû'l mesâîsi olacak (Hâdi, 1899: 2-3).

Batı'nın yaşantısına özenilerek yapılandırılan yaşam biçimi "alagranga" tipini ortaya çıkarır. Alafranga tip, en iyi kıyafetleri giyer, kendini ince sanatın oğlu olarak takdim eder ve kamusal alanlarda sıklıkla boy gösterir. (...) Gösterdiği bireyci çabalarla edebiyatın ve sanatın birçok dalının ana kahramanlarından biri olacak kadar sosyal ortamlarda göze batar (Çubuk, 2012 :16). Bu tip Hâdi'nin eserinde genç kadının koca adayında istemediği özellikler üzerinden verilir.

Annemle, dadımla bir şeyi almak için ara sıra gittiğim zaman gördüğüm uçuk renkli, kanlı gözlü beyler gibi o da Beyoğlu'nda dolaşmayacak. O da her köşesinden girye-i râyihalar intişâr eden ve kim bilir ne kadar mes'ûd aileleri ilelebet bedbaht eyleyen ne kadar parlak zekâları söndüren, ne kadar servet ve sâmanların mahviyetine sâhiplerinin mezellet ve sefâletine sebeb-i müstakil olan o sokaklarda gezmeyecek ma'neviyyâtı olduracak hâlâttan külliyyen müteneffir bulunacak (Hâdi, 1899: 2-3).

Genç kadının kocası hayallerinin tam tersi bir alafranga tiptir. Kadının kocası sürekli Beyoğlu gecelerinde vakit geçirmekte ve çeşitli kadınlarla farklı münasebetler kurmaktadır. Kurduğu bu münasebetlerle her gün biraz daha fazla evinden uzaklaşan adam, Batı'nın sadece eğlence hayatını örnek almış ve aldığı bu örneği taklit yoluna gitmiştir.

Başlıca vazîfesi gündüz uyumaktan, akşam üstü tuvaletini yapıp Beyoğlu'na gitmekten, ötede beri serseri-yâne bir dolaşmaktan sonra Kafeşantaninin birine girip orada servetini, semâhatını göstermek fikriyle biralar, şampanyalar açtırmaktan, ısmarlamaktan, on para kazanacak kadar iktidârı olmadığı hâlde bedava on lira harç etmekten, yâ bir uşağın karısı iken seyyiât-ı ahvâlinden dolayı kocasından ayrılarak ayrıca bir apartman tutup kendisine prenslik süsü veren hâlbuki hizmetçiliğe bile lâyük olmayan bir kadını koluna takıp o pis lokantaların birinde yemek yemekten yâhud o sokaklarda, müzahrefât içinde vücûd bulmuş zehirli mantarlara secde eylemekten, sabaha karşı eve gelip bî-tâb yatağına yatarak uyanık zamanında yaptıkları yetmiyormuş gibi bir de uykusu içinde bütün o yaptığı münasebetsizlikleri, vicdânsızlıkları söyledikten sonra (Ojeni, Eleni.. Patra.. Evrani) gibi birtakım isimler de sayıklamaktan ve bu isimleri sayıklarken leş gibi kokan ağzından çıkardığı o bira-hânelerden,

apartmanlardan alınmış nîm-pis havalarıyla evin bûy-ı ismetle memlû olan havasını telvîsten ibâret!.. Evet. İşte hep bu kadar !..(Hâdi, 1899: 3).

Alafranga tipin kendine has yaşam biçiminin yanındaki bir diğer özelliği çoğunun mirasyedi olmasıdır. Alafranga tip, babalarının veya dedelerinin sahip oldukları nâm ve şöhretle bilinmektedirler. Eserin sonunda kadın bu nâm ve şöhretin bir önemi olmadığını belirterek bu durumun çeşitli matemlere sebep olacağını dile getirir.

Evet!.. Bu hatâ sezâ-yı lânettir. Çünkü eâzımın tercüme-i hâlleri tedkîk olunursa görülür ki bunlar mevki'lerini babalarının, dedelerinin, mensûp oldukları ailelerin nâmlarıyla değil kendi sa'y ü gayretleriyle, kendi himmetleriyle, kendi sebât ve metânetleriyle hâsılı kendi fitratlarında olan meziyyât ile tutarak ibkâ-yı nâm etmişlerdir. Hiç kimse annesinden büyük doğmaz. Ah!... Bilmem ki nasıl anlatayım. Bunlar nazar-ı dikkate alınmıyor. Teehhül denilen mesele pek ehemiyetsiz telakkî olunuyor ve bunun derece-i ehemmiyeti bir türlü anlaşılmak istenilmiyor; isteniliyor da işte böyle feryâdlara, mâtemlere sebebiyet verebiliyor. Bence bu fâcialara asıl sebep fikr-i insâniyetin henüz hâl-i tufülliyette bulunmasıdır (Hâdi, 1899: 3).

Tanzimat dönemi sanatçıları tarafından da birçok kez konu olarak işlenen “yanlış batılılaşma” ve “alafranga tip” Hâdi’nin hikâyesinde de işlenmiştir. Hâdi’nin toplumsal bir konu olan “yanlış batılılaşma” temini eserinde konu olarak işlemesi, eserlerini sadece bireysel değil aynı zamanda toplumsal bir bakış açısıyla da kaleme aldığıının göstergesidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ABDÜLKERİM HÂDÎ’NİN ESERLERİNİN LATİN HARFLERİNE AKTARILMASI

4.1. NAZIM TÜRÜNDE ESERLERİ

4.1.1. Bir Müteverrim’e’nin Nevhâ-yi Me’yûsânesi

Mukaddime

Bu hazân parçasını tecrübe-i kalem zımnında bundan üç sene evvel tahrîr etmiş idim. Bu ana kadar tab’ı husûsundaki tehirimin birincisi âlem-i matbuata çıkacak bir değeri olmamasından ikincisi

“İn der in kârgâh kûn fe yekûn
Küllî emrin bî-vaktihî merhûn”

Müeddâsınca vakt-i merhûnunun gelmesinden ileri gelmiştir. Vâkıâ bugün dahi bir kıymeti yok ise de yazdıklarımın ekseriî zâyî’ olduğundan, olmakta bulunduğundan hiç olmazsa bu olsun yok yere mahvolmasın diye tab’ına kararla üdebâ-yı asrın mürüvvat-i hatâ-pûşânesine sığınarak mevki’-i intişâre çıkarıyorum. Görülecek hataların dikkatsizliğimden ziyâde aczime haml olunmasını rica ederim. Diyecek bir şeyim varsa o da parçanın kâbil-i tebdîl, kâbil-i tashîh, olduğunu gördüğüm, bildiğim hâlde sathî bir nazarla alâ-hâle bırakmamdır. İstenilirse teaccüb olunsun! Eskiden nasıl idi ise yine öyledir.

İnsan ne yazarsa elinden geldiği kadar kusursuz olmasını arzu eder. Bendenizin yanlışlarıyla berâber ibkâsını tecvîz etmemek sebebi mâzide yazdığım şeylerin hâlde, hâlde yazdıklarımın mâzidekilerde lezzetini bulamadığımdır.

Evet! Yadigâr-ı şebâb olan bu parça mâzi denilen devre-i tehavvüllün bir hatıra-ı safâ-bahşâsıdır.

Bir Müteverrimenin Nevhâ-i Me’yûsânesi

Müteverrim’e, sabaha karşı yatağının içinde inlemeye başlayıp

(Mecrûh-âne)

Bilmem ki nedir benim bu hâlim
Günden güne artmada melâlim
Yâ-Rabb ne çabuk hazâna erdim
Feryâd ederek yatağa girdim
Te'sîr-i kederle pek harâbım
Billah elemle bir tûrâbım
Rûzân u şebbân tefekkür ettim
Hâlâtımı bin tezekkür ettim
Heykel gibi fikrim oldu mefkûd
Ben âbid-i âcizim o ma'bûd
Beyhûde mi ettiğim recâlar
Elbette eder bana şifâlar !

(Ba'de't- Teemmül)

Kestimse de ben ümîdi cândan
Kesmem yine bâğ-ı câvidândan
Fikrim acaba fenâ bulur mu?
Mağdûreye hiç ezâ olur mu!...
Oldumsa eğer cihânda nâ-şâd
Olmam o bekâda sayd u sayyâd
Beraber keşf içinde kalmış
Gûya ki semâ zemîne dalmış
Sor hükmünü sor sükût-ı meş'ûm
Mihnette, hayatta bence mâ'dum !
Mâ'dum ne demek? Nedir bu heyhât?
Heyhâta denir hulâsâ zulemât !
Yoktur bu zalâmın intihâsı
Yok çünkü esâsı, ibtidâsı

Tevcîh-i hitâb ile

(Niyâz-ı Minnedâne)

Ey sâni' -i pür-kemâl olan Hak
Ey kâdir-i zü'l-celâl olan Hak
Herdem bu cihân seninle kâim

Rûhum seni cüst û cûda dâim
Ey hâlik-i vâhibü'l-atâya
Her zerrede zâtın âşikâr
Hâliksin evet bu âsumânı
Hâliksin evet bu bendegânı
Her şey sanırım ki münkalibdir
Rûhum sana doğru müncezibdir
Affeyle hatamı gerçi çoktur
Tevhîd ki hiç yüzümde yoktur
Rûy-ı siyehim ne çâre? ... Allah!
Her fî'lime sadd-figân-ı cângâh
Aczim beni etti hep günehkâr
Çıkmaz mı güzelde hiç cefâ-dâr?!...
Ettimse de kulluğunda ihmâl
Oldum yine hâk-i pâye rûmâl
Nisbetle tekâsüle azîmsin
Sıdkımla derim ki pek rahîmsin

(Bâğteten)

Hiçtir sana karşı cürm-i mahlûk
Mahlûk ne demek?.. Esîr-i ma'sûk !
Nezdinde (semâ!) olunca zerre
Kâfidir (Hudâ!) demek bir kere
Rahmında cihâna sığmıyorken
Niçin olayım muazzeb hem ben
Noksânsız olur mu fikr-i insan?
Noksân ile memlûdur cihân. Cân

(Mülâyemetle)

Sensin yalnız sen aczden ârî
Bizde beşeriyet hâli cârî
Bir sükût-ı meyus-âneyi müteâkip

(Ma'sûmâne)

Bir vakit idi bahtiyâr idim ben

Güller gibi neşve-dâr idim ben
Bir subh idi her demi o vaktin
Bir lütfu imiş meğer o bahtın
Hiç hatıra gelmiyordu hicrân
Hem şen idi gönlüm hem de şâdan
Sevdimdi sevdim ol civânı
Görmezdi gözüm bu hak-dânı
Kim görse bizi sanırdı kardaş
Etmişti ezel biziye yoldaş
Kıskandı felek bizim bu hâle
Birden bire erdi âh zevâle
Gûya ki zemîne indi ol mâh
Gitti beni terk edip de nâ-gâh

(Muazzeb)

Pîşimde fenâ kesildi zindân
Sonra bana her yer oldu hicrân
Dinler miyim artık in ü ânı
Gûşumda sadâ-yı (len terânî)
Bin ders okuyor bana gâybdan
Her noktası münfail gaybdan
Vermekte bana dürûs-ı hikmet
Hayretler içinde hem de ibret
Esrâr-ı Hûda'ya var mı gâyet
Elbet olacak olur nihâyet

Şafak söker. Aradan epeyce zaman geçer esîr-i hicrân yatağından titreye titreye kalkarak pencerenin önüne gidip oturur. Zaafından incecik kalan kolları ile uğraşa uğraşa pencereyi açar. Kâinâta köşkün bahçesine imâle-i nigâh ederek:

(Âşık-âne)

Doldurdu figânım âsumânı
Dinler olacak mı yâ figânı
Etmekte tezâyüd ah u zârım
Yâ Rabb ne zaman yeter kararım..!

Cûş etmede aşikâne efkâr
Bak, bak ne güzel şu hoş çemen-zâr
Îmâ ediyor bu hâl bahârı
Göstermede sun’-ı kird-gârı
Açmakta şükûfeler bu demde
Gelmekte teveccûhe çemende
Gülmekte cihân bugün cihâna
Şâirlere âh için bahâne
Güller gülüyor güler mi şâir ?
Bülbül de figâna geldi zâhir

(Sükûnetle)

Bir ses geliyor kulağa nâ-gah
Feryâda koyuldu bülbül eyvâh
Arttırmada dem-be-dem figânı
Ağlatmada kalb-i şâirânı
Âhı ediyor tebeddül ama
Te'sîr ediyor mu ?... Yâre hayfâ!
Mâtem tutuyor zavallı bülbül
Gördükçe kızarmış, olmuş her gül
Yüz görmedi bülbülü hiç birinden
Feryâda girişti pek derinden
Tâkat mi kalır hazîn hazîn âh
Çarpmakda urûka mesel (bedhâh)!

(Birdenbire Kıyâm Ederek)

Âşıkâ sitem günah değil mi?
Ma’sûmlara kâr hep âh değil mi?

(Ağlar)

Allah’a değil midir bu isyân?
İsyânı sever mi hiç o Yezdân !

(Ye'isle)

Sabreyle bu serdeî-i kaderdir
Fikr-i feleğin bütün hederdir.

(Bî-iẖiyâr)

Hüsnün gibi tab'ın olsun ey yâr
Yoksa olamaz hüsnle ber-kâr ..
Derler sana bûlbûl-i zamanı
Derler bana bûlbûl-i hazânı
Ağlatma beni yeter hurûfât
Dünyâ ne? Bilinmiyor bu heyhât !

(İstiğrâk ile)

Kasd eyleyecek sana bu âhlar
Sus, sus yetişir bu âh u vâhlar
Gel yanıma hasbihâl için sen
Hem âşıkım hem de şâirim ben
Yalnız mısın âh u zârda cânâ
Peyrev sana yok mu şâir âyâ ?...

(Haykırarak)

Şâir bulamaz safâlî bir ân
Yâ Rabb ne kadar cefâlî devrân
Hep ömrü geçer azâb içinde
İnler gider ıztırâb içinde
Şâir ne kadar gârib imiş âh
Âhı ne kadar acaîb imiş âh
Herkes sevinir de şâir ağlar
Ya ağlanacak cihâta çarpar
Hande ediyor baharda efsûs
Şâirler evet hazîn me'yûs
Âşık da bu yoldadır fe-emmâ
Encâmını hayr ede o mevlâ !

(Elini göbeğinin üzerine basıp)

Lâkin beni üzme böyle dâim

(Yüzünü buruşturarak)

Beyhûde bu çehre bu alâim
Gelip yatağına baygın düşer. Biraz müddet sonra boğuk

(Bir sadâ ile)

Zûlmet-zedeyim esîr-i zûlmet

Bilmem ki nedir bu sırr-ı hikmet ?

(Mağlûb-ı Aşk)

Öğren bu da bir nev'-i sa'âdet ..!

(Odanın içine göz gezdirerek)

Yâ Rabb bu ne hâl-i pür-asâlet

(Acı acı gülerek)

Yâhud ki âsâlet içre zillet !

(Öksürerek)

Mahv eyledi âh beni bu sevdâ

Fikrimde değil benim hüveydâ

Yok eyleyecek bu gönlü âbâd

Feryâd bana oldu şimdi mu'tâd

Yâ Rabb bu ne inkılâb-ı dünyâ ? ...

Yâ Rabb bu ne incizâb-ı sevdâ ? ...

Çektirme bana cefâyı dâd et !

Al canımı da ölümle şâdet!

(Mecnuâne)

Ey mevt! Beni etme sende tahkîr

Yok etmeye kuvvet hâli takrîr

Yok bende mecâl-i bî-muhâbâ

Derdim ise pek büyük mu'ammâ

Müdhîş görünüyor garip rüyâ

Rûhum dahi elvedâda gûyâ

(Teheyyüc İle)

İşte kopuyor bütün urûkum

Tazyîk ediyor beni şu'ûrum

Bayılır gibi bir hâl geçirerek

Mâtem-zede dil tecessüm etti

Bî-çâre gönül teverrüm etti

Hissetmiş idim bu hâli ammâ

Etmez idim âh cihâna imâ
Etmekte gönül bu demde ifhâm
Yaklaştı vedâ dehre eyyâm
Olsun bana hâb-gâh ki makber
Bahtım gibi kâinat da muğber
Olmaktadır her nefeste sadd-âh
Râzım benim oldu bir sitem-gâh
Sâkin olurum (o !..) inzivâda
Feryâdımı duymaz hiç fenâda
Elbette eder sükût mezarım
Bense edemem ki bî-karârım
Sevdâ ki beni bu hâle koydu
Hâlim ile hâl-i âlem oydu
Çoktan beridir yatak mekânım
Hicrân ile geçmede zamanım
Beyhûde değil mi?... Âh-ı feryâd
Feryâd ne lâzım ister imdât !
Al canımı ... Tâli'-i garîbim
Gûş et şu terâne-i âcibim
Gel gel ecelim tevahhuş etme
Gel cânımı al bırakma gitme
Kurtar beni bir dakika evvel
Çektim yetişir azâb-ı ekmel

(Lerzân u Giryân)

Hülyâ mı bu ne bahâr içinde
Rüyâ mı bu ne hezâr içinde
Hissim çoğalıp melâlim arttı
Rûhum giderek hayâli kaldı
Sabreylenecek zaman değildir
Terk etti beni cefâ-yı dildir
Pek genç idi sevgili hayatım
Kâimdi engele her necâtım

Dünyayı ona fedâ ederdim
Titrer idim üstüne severdim
Gördükçe gönül olurdu mesrûr
Olmaz bu cihâna kimse mağrûr
Her şey bu zemînde pek sebâtsız
Dün ağlar idi bugün hayâtsiz
Rûhum yine bak zevâle mâil
Olmakta değil meşşâka hâil

(Bir âh çekerek)

Ermez bilirim figânı hitâma
Ağlar bu gönül ilâ-kıyâma
Teskîn edemez beni melekler
Ağlar bana şimdi ne felekler

(Sersem sersem bakınarak)

Etrafıma ben bakınca hayrân
Meşhûd oluyor siyahlık her ân

(Bî-tâb)

Yâ Rabb bu ne iğbirâr-ı âlem
Yâhud ki bahâr içinde mâtem
Eşkim akıyor benim dem-â-dem
Niçin çekiyor cefâ her âdem ?..

(Muztarib-âne)

İster idim, isterim memâtı
Sevmem soğudum bugün hayâtı
Bülbül ne yapar olunca gül şûh
Allahına arz-ı hâl eder rûh
Sînem ki benim bu darda sadd-çâk
Yârın olurum kederle berr-hâk
Zaten ölecek değil mi insan ?...
Bâki kalacak mı ya bu ekvân ?!...
Kânûnuna Hakk'ın aklım ermez
Şu bu da demek bana yakışmaz

Mümkün değil hikmeti bilinmez
Haksız bu husûsta Hak denilmez.

(Bayılır)

4.1.2. Âheng-i Sürûr

Mukaddime

Diğer âsâr-ı kem-ter-ânem gibi birinci mecmûa-i eş'ârım, Gözyaşlarım, bana âvân-ı şebâbımın letâfetli seherlerini, şâir-âne günlerini, âşık-âne gecelerini bütün füyûzâtıyla tahattur ettirir. Bu ikinci mecmûa-i eş'ârım ... O geçmiş seherleri, günleri, geceleri başka bir renkte, başka bir şekilde gösterir; yâdıma getirir. Bunun içindir ki Gözyaşlarımı okurken teessürler içinde bir safâ duyarım. Bunu, Âheng-i Sürûr'u okurken yine o teessürleri duyarım. Lâkin o safâları duymamda bir takım mübhem hüzünler fikrimi, rûhumu istîlâ eder.

Ben birçoklarını Selânik'te çıkan Asır gazetesiyle, ba'zılarını da Bursa'da münteşir- Fevâid- risâlesiyle neşrettiğim bu eş'âr-ı ahkârânenin mehd-i tulû'ı olan o âlem-i tenhâîyi sahrâları bir daha görmek, dolaşmak istemem.

Fakat; kendi kendime sorarım. O yerlerde niçin bulunuyordum? O sahrâlarda niçin geziyordum. Evet!.. O yerlerde hayât ve maîşet için lâzım olan ders-i tecrübeyi okumak, öğrenmek üzere bulunuyordum. O sahrâlarda da kendi kendimle konuşmak, istediğim gibi düşünmek, istediğim gibi ağlamak için geziyordum.

İşte üç dört satır içinde tasvîr etmeye, hulâsâ eylemeye çalıştığım bu reng-â-reng levhalar, bu muhtasar suâller... cevaplar ihtisâsâtımın tercümânı, vakâyi-i hayâtiyyemin bir târih-i mücmelidir.

11 Kânûn-i Evvel 1313

Abdülkerim Hâdi

Bir kız

Teşvîş ederek fikrimi hülyâ gibi bir kız
Lerzîde kılar kalbimi ferdâ gibi bir kız
Etrâfa saçar şu'le-i süreyyâ gibi bir kız

Ol dem ki çıkar pîşime sevdâ gibi bir kız
Baktıkça derim işte Züleyhâ gibi bir kız

Âlemde benim bulmuyorum derdime âgâh
Ta'kîb ediyor âhımı bir giryeli eyvâh
Ağlatmadadır böyle beni hüzn ile her-gâh
Teşvîş ederek fikrimi hülyâ gibi bir kız

Bir âh-ı garîb-âne eder mâtemi îlân
Dünyâya çöker dehşet ile zulmet-i hicrân
Dinler iken ol nağme-i dil-sûzı dirîğâ...
Lerzîde kılar kalbimi ferdâ gibi bir kız

Gittikçe büyür hiddet ile haşyet-i ekvân
Baktıkça gelir âdeme rîkkâtle her insan
Bu leyl-i musîbette olur da yine peydâ
Etrâfa saçır şu'le-i Süreyyâ gibi bir kız

Bilmem ki neden ölmüş iken hâsılı bî-hoş
Hâlâ ediyor hâtıralar fikrimi hâmûş
Lâkin ederim âlemi, âlâmı ferâmûş
Ol dem ki çıkar pîşime sevdâ gibi bir kız
Baktıkça derim işte Züleyhâ gibi bir kız

1 Eylül 1312

Mezar Başında

Yâd etmek için şebâb-ı ömrü
Aşkın oluyor vesîle cânâ
Teşdît ediyor mihenle hayfâ
Bir girye evet, azâb-ı ömrü
Bâ'is ne? Bu hâl-i pür-melâl!

Eyvâh ki vehleten ziyâ'ın
Çeşmânını atfedip semâyâ
Ağlar gibi çektiğin cefâyâ
Ellerimi tutup bana vedâ'ın
Geldikçe o dem bugün hayâle
Dehşetli zalâm içinde sevdâ
Dâim oluyor da böyle peydâ
Telkîn ediyor bana memâtı
Cür 'et edemem beyân-ı râza
Nefret yine âh-ı cân-güdâza
Nefret yine hüzn ü iğbirârâ
Nefret yine ye's-i pür-gubâra
Etti bana bir belâ hayâtı!...
Tecdîd-i figânı istemezken
Tahrîk ediyor urûk-ı medfen
Bir taze gülü iken bahârın
Düştün önüne o rüzgârın
Fırlattı seni tutup mezara !..

13 Kânûn-ı Sâni 1313

Çocuk

Çıkar semâyâ âteşin figân
O dem ki istediği reddolur
Yorar vücûdunu da ân-be-ân
Sonra yatar uyur
Uyur iken nasılsa pür-sükûn
Uyanırken gelir de bir cünûn
Kıyâmeti koparır
Koşar, oynar... Hemîşe bî-karâr
Güler, ağlar... Yüzünde âşikâr
Olur ebr-i nev-bahâr

Çocuk, nedir bilir misin? Âyâ!

Çocuk... Evet, şükûfe-i sevdâ

Hayır değil...

Ya nedir?

Nüşhâ-i kübrâ!...

11 Haziran 312

Terâne

Âfâkı kaplamış

Toz pembe bir sehâb

Etrâfa münteşir

Envâr-ı nev-bahâr

Olmuş o âb u tâb

Her yerde âşikâr

Şûrîde bir cemâl

Pek gizli bir melâl

Tâbında bir hayâl

Tahtında müstetir!..

Bir levh-i bî-misâl

Kalbin safâsıdır

Bir çeşm-i pür-meâl

Fikrin ziyâsıdır

Gâhî bir incizâb

Gâhî bir iktirâb

Bir tatlı ıztırâb

Tab'ın gıdasıdır

Vezân olan sabâ

Rûhun sadâsıdır

Bedâyi-i fitratın

Bir kız... Bir cümle gâh

Mahâsin-i kudrettir
Şükûfeler ... iyâhG
Serâir-i tabâtın
Hüzünlü bir nigâh
Muharrik bir âh ü vâh
İçinde gizlidir.

Bir şu'le-i sevdâ
Eder de i'tilâ
Sonradan da hayfâ
Berk-i bilâ-âsâ
İner de beynime
Lerzeler bahşeder
Bu esnâda Hudâ
Gelir de zihnime
O hiss-i infîâl
Zâil olur gider

Bir kabir-i dil-figâr
Berâber girye-bâr
Bir zülf-i târümâr
Hep şâir-ânedir.

O pek muzlim hayâl
Pîş-i hakîkatte
Mübhem, bî-gânedir
Cihândaki âmâl
Pîş-i felâkette
Bütün efsânedir
Şeb-reng-i zevâl
Pîş-i sefâlette
Pek hazîn-ânedir.

Âlemde en hazîn

Aşk-ı ma'sûmânedir.

10 Haziran 312

Ferdâ-yı Visâl

Yüzünde nûr-ı muhabbet eder iken lemeân

Lebinde şu'le gibi titriyordu bir hande

Lisân-ı hâl ile gûyâ diyordu bî-pervâ:

Ey zevc-i bî-vefâ!

Neden soğuk duruyorsun bakıp bakıp da bana?

Nasıl nûkûl ediyorsun hüznle bir anda?

Eski va'dinden!

Dirîğ.. Ne mertebe nefret eder isen benden

Sebât eder yine kalbim o rûtbe-i sevdâda

Vefâ vefâ diyerek ben kederle dünyâda

Sirişk-i aşkımlı safvetle eyleyip îsâr

Derim ki vazgeçmem nakz-ı ahdedip senden

10 Eylül 1213

Yâd Et

Ey bâis-i infîâl olan yâr

Mağmûmî-i sabaha karşı gâhi

Bir hüzn-i medîd olup da peydâ

Gözyaşlarını edince îmâ

Dinle o müessir âh ü vâhı

Ağla.. Beni ağla ağla yâd et

Ey beynime saklanıp kalan yâr

Gel makberime hemîşe, her bâr

Sisler arasındaki bahâra

Bak bak da misâl olan mezara
Haykır da elemle bülbül-asâ
Bir hissle o kabri sen kucakla
Hatırla geçen zamanı tekrar
Ağla! Beni ağla ağla yâd et.

Can ayrılıyor iken bedenden
Cânâ çıkıyor daha dehenden
Âteşli bir ibtilâ-yı sevdâ
Mahv eyledi kalbimi hulâsâ
Vazgeçmiyorum da işte hâlâ
Ben eyliyorum seni tefekkür
Sen, sen de edip beni tezekkür
Mâzî gibi ağla ağla yâd et

16 Eylül 1312

Güzel

Melek gibi hande-ver
Çicek gibi tâze ter
Açık saçık da gezer
O perî-i nev-emel
Evet.. Her zaman güzel

O dem doğar âf-tâb
Eder balkona şitâb
Duyar da bir incizâb
O perî-i nev-emel
Evet.. Her zaman güzel

Olur yüzünde peydâ
Açık bir reng-i sevdâ
Gülüyorken dâimâ

O perî-i nev-emel
Evet.. Her zaman güzel

Gâhî olup bî-karâr
Gâhîce de girye-bâr
Gösterse de iğbirâr
O perî-i nev-emel
Evet.. Her zaman güzel

Kitâbıdır fitratın
Misâlidir kudretin
Şu'lesidir fikrinin
O perî-i nev-emel
Evet.. Her zaman güzel

13 Ağustos Sene 1312

Fevkinde

Bahâr!.. Çicekler açıyor. Ağaçlar filizleniyor.
Kelebekler sevinçlerinden bir yerde duramıyor. Kuşlar
Muttasıl daldan dala uçuşuyor; muttasıl icrâ-yı
Âheng ediyor. Dünyâ:
ülssTeme eyledi gûyâ bahâr fevkinde!..

Şafak büsbütün söndü. Semâdan jâle yerine
Letâfet yağıyor. Çimenlerin arasından yeni yeni neşv ü nemâ
Bulmakta olan allı, morlu, sarılı mineler arz-ı
Tebessüm eyliyor! O ne?...
Bir hande... İşte bir dehâ
Nedir ucunda aceb berk ü bâr kokunda?..

Nesîm-i hoş-bû esmeye başladı yapraklar hafif

Hafif kımıldıyor. Bir haşırtı sükûtu ihlâl etmekte.
Gûyâ ki nebâtât lisâna gelmiş de Cenâb-ı Hâlik mükevvenâtı
Tezkîr ediyor. Bu hâl acz-i beşeri- muvakkaten
Olsun - ifnâ etmek isti'dâdını gösteriyor.
Çünkü insan bu küçük akla âsâr-ı kudreti sığdırı-
mıyor. Lâkin kalben görüyor biliyor ki:

Avâlimin duruyor, gird-gâr-ı fevkinde!...

Bülbül o hânende tabîat ne yapacağını şaşırmış.
Sabahtan şarkılar okuyor ervâh-ı ma'sûmâneyi
Kemâl-i hüzn ile tehzîz ediyor. Tarâvet ise feyyâz
Mutlaka zümürüdîn çimenler üzerinde ser-bezmîn-i sücûd
Olmuş. Gûyâ ki yed-i kudret şu bir avuç toprakta
Bütün kemâlini cem' etmiş de zât-ı ulûhiyyetini inkâr
Edenlere hidâyet eyliyor.

Nedir bu manzara Yâ Rabb gubâr kokunda ?..
Bir ders-i intibâh!..

Uyunacak sıra mı? Herkes yatağından kalkmış.
Yalısının, köşkünün, evinin pencerelerini açmış.
Elvâh-ı tabîata hayrân hayrân bakıyor. Yerden bir ses !..
Hayır! O ses yerden değil gökten geliyor. Evet!
O sadâ cihâna vedâ etmek üzere bulunan bir müteverrim
Kızcağızın kesik öksürükleri işte ...
İşte hâlâ

Sımâha gelmede ol ses mezar fevkinde! ...

Şeklinde:

Gelir de zevk-i fenâ hep melâl şeklinde
Hücûma başlar o dem infîâl şeklinde
Düşer zalâma hayatım hayâl şeklinde

Görür sürûru uyûnum leyâl şeklinde
Temessül eyledi hâlim zevâl şeklinde

Bahârda fikri ezerken ecel terâneleri
İner zemîne semâdan ezel terâneleri
Kopunca subh-ı kaderden emel terâneleri
Bitirdi kalbimi muharrik cedel terâneleri
Dürûs-ı hikmet hüzn-i ıstımâl şeklinde

Safâ dedikleri zıll-ı zalîl-i gam-âlûd
Cefâna oldu mukârin değil mi “Her mevlûd”?
Nedir bu ser-garîb ... Akla sığmıyor ma'bûd!
Hulâsâ ben diyorum ki bu yerde her mevcûd
Meâlî gösteriyor bî-meâl şeklinde

Tecessüm eyledi pîşimde derin girdâb
Tahavvül eyledi ummâna mevc-i bî-hesâb
Karardı çeşm-i hazînim kalıp da pek bî-tâb
Zaman zaman yine atar garîk-i hüzn ü azâb
Amîk-i his ile artan kemâl şeklinde

Tükendi kuvvet-i ömrüm zebûn olup her bâr
Neden tükendi Yâ Rabb figân- ı âteş-bâr?
Bırak şu uykuyu - tâlî'- yetiştî ol bîdâr
Adem adem denilen hâl-i giryeler îsâr
Bütün vücûdumu sar sar visâl şeklinde

29 Teşrîn-i Evvel 1311

Başlıksız şiir

Kendi kendime düşünüyordum
Bir gündü hücûm edip melâlim
Pîşimde tecessüm etti nâ-gâh

Olmakta iken bu hâle nigerân
Gûyâ çıkıyordu bir derin âh
Bir makbere-i şehîd içinde
Mebhût kalıp dedim ki eyvâh
Bir nefret gamm-ı bedîd içinde
Zulmetlere gizlenen zevâlim
Olmakta yavaş yavaş nümâyân
Yükseklere yükselirken efgân
Mâtemleri eyliyordu îlân
Karşımda duran o zıll-i hicrân
Pûşîde kalan meâl içinde
Ulvîyyeti kahreden mezellet
Tehzîz-i urûk eden felâket
Verdi galeyân hisse şiddet
Ol dem ki verirdi rûha kasvet
Dehşetli bir ibtilâ-yı fikret
Yâ Rabb bu ne âteşîn tabîat
Hâbîde sönük hayâl içinde!

15 Haziran 312

Bir Kuş

Tahrîk ediyor hissimi zulmet gibi bir kuş
Teşdîd ediyor ye'simi mihnet gibi bir kuş
Tazyîk ediyor rûhumu zucret gibi bir kuş
Feryâd ediyor gamlı tabîat gibi bir kuş

Rûhum süzülüp semt-i bekâya gidiyorken
Emelim, âh ü enînim hele artık bitiyorken
Fikrimde bu dem terk-i meşâgil ediyorken
Tazyîk ediyor rûhumu zucret gibi bir kuş

Bir subh-ı letâfette zalâm-ı ezeliyyet
Birdenbire olmuş da lisân-ı ebediyyet
Şûrîde olan ehl-i dile ders veriyorken
Tahrîk ediyor hissîmi zulmet gibi bir kuş

Fikrimi ... Veyâ eylemede tâli’-i ma’kûs
Zindân-ı felâkette beni derd ile me'yûs
Sahrâ-yı teessürde gezerken yine efsûs
Teşdîd ediyor ye'sîmi mihnet gibi bir kuş

Ol levha-i ilhâm tulûâtı bakar da
Gittikçe büyür fikr-i beşer pîş-i nazarda
Lâkin ne için böyle hazîn-âne seherde
Feryâd ediyor gamlı tabîat gibi bir kuş

24 Teşrîn-i Sâni 312

Tahmîs (*)⁷

Zevk alır ol şîve-kârım bin belâ tezvîr eder
Her belâ gûyâ iner gökten bana te'sir eder
Eşk-i çeşmim ömrümün encâmını tasvîr eder
“İyd-gâhı tâ ki kurbân olduğum tenvîr eder
Kudsiyân arş-ı Hudâ’dan vecd ile tekbîr eder”

Her cefâyı bir safâ addeyiyorlar şâirân
Sen tebessüm eyliyorsun âh ederken âşıkân
Merhamet et, pek güvenme hüsnüne müdhiş zaman
“Çekmeden tîgi niyâmında olur kurbânı cân
Sâid’in zâlim neden zahmet çekip teşmîr eder.”

⁷ Gazel-i efâhim vüzer-yı saltanat-ı seniyyeden Dâhiliye Nâzırı meâli mezâhiri devletlü Mehmet Memdûh Paşa Hazretlerindir.

Güllerin elvân-ı âlû'l-âli ermez rûyına
Bir sabah neş'e-i derekem gamda girmez rûyına
Setr içinde incecik bir tül de girmez rûyına
“Öldürür hem rûhsat- ı nazzâre vermez rûyuna
Çeşmini kurbânının bend etmeğe tedbîr eder”

Ağlarım hem eylerim pîşinde yârin inkâr
Gönlümü kaplar hüzn ile ye's ile bir iğbirâr
Ağlamakla eylerim ben de cihânda iftihâr
“Gösterde kârd-ı ser-tîzini destinde yâr
Kendi desti olduğun kurbânına tebşîr eder”

Âh et ey dil-i âhını duymaz o cânân rûhum edip
-Hâdîyâ- imdâdına gelmez bir insan rûhum edip
Bârî sen gel kalbimi ihrâka efgân-ı rûhum edip
“Cân iken kurbânı ey -Memdûh- cânân rahm edip
Ve fedeunâhu bi-zibhin âyetin tefsîr eder”

15 Ağustos Sene 311

Kitâbe-i Teesürden:

Âsumân aşkı istîlâ eden bir hazîn
Fikr-i âteş-nâkıma dehşet verirdi mey gibi
Hiss-i sevdâ, ye's-i vuslat bâis-i feryâd olup
Kûşe-i zillette kalbi inletirken ney gibi
Meskenet, mihnet hemîşe bir melâl u ıstırâb
Birbirin tâkip eder emvâc-ı pey-der-pey gibi
Ağladım şeb-tâ-seher dûzah-nümâ-yı hicr ile
Çıktı efgânım semâya nâle-i hey hey gibi

26 Teşrîn-i Sânî 312

-Kalmıştır- Redifli Gazelden

Geçip subh-ı muhabbet bizlere bir şâmı kalmıştır
Sebât etmiş gönülde her cefâ âlâmı kalmıştır
Yazılmıştır vakâyı' tâk-ı bâlâ-yı semâvâta
Bozulmaz nîk ü bed her hâletin encâmı kalmıştır
Hûdâ vehm eyleyip şemse tapan insanların bir bir
Türâb olmuş vücûdu cehl ile evhâmı kalmıştır

Gözler! ...

O gözlerdir beni mecbûr-ı efgân eyleyen gözler
O gözlerdir bütün eyyâmı hicrân eyleyen gözler
Kulûb-ı şâiri tasvîr eder dâim sükûnetle
Beni baktıkça mahmûr-âne-i lertzân eyleyen gözler
Tabîi sürmesiyle âlemi teshîre azmetmiş
Benim âmâlimi şiddetle talan eyleyen gözler
Eder tezyîne gayret fikrimi her dem ziyâsıyla
Semâ-yı tab'ıma zindânı tâbân eyleyen gözler
Bana ilhâm-ı şî'r eyler sabâh-ı nevbahâr-âsâ
Cihânı cezb ile mağlûb u giryân eyleyen gözler
Tekâbül eyledi hissimle -Hâdi- vehleten işte
Siper-i kâinâtı tâk-ı nisyân eyleyen gözler

18 Eylül Sene 311

Şarkı

Kaplamış tarîk-i mâtem humret-ı rûhsârını
Âlemin âmâli etmiş pâ-y-mâl efkârını
Ağlıyor gördükçe hayfâ infîâl-i icbârını
Sanki yüklenmiş hayâtın büsbütün ekdârını
Hüzn ile âlûdedir mihnetle şimdi pîç ü tâb

Zâil olmuş çehresinden hâsılı nûr-ı şebâb
Âşıkın tezyîn için feryâd-ı âteş-bârını
13 Mayıs Sene 313

Nevha-i Yetîmâne

Ateş saçıyor işte benim tab’-ı hazînim
Tab’ım gibi bahtım gibi me'yûs ve garîbim
Yaz geldi çiçeklendi çimenlendi bu gül-zâr
Âlem gülüyor, eğleniyor ben ise bîzâr
Feryâdım eder fikrimi, âlâmımı takrîr
Efgânım eder bülbül-i nâlendeyi tanzîr
Ol dem ki gelir hatırıma meşhed-i mâder
Ol meşhede, ol makbere rûhum güzâr eyler
Mâder .. O benim sevgili ma’şûka-i cânım
Mâder .. O benim cismim ile rûh-ı revânım
Mâder .. O benim şu’le-i ümîd-i hayatım
Mâder .. O benim bâis-i şehráh-ı necâtım
Mâder .. O ne ulvî o ne kudsî bir isimdir
Mâder .. O benim her emelim her hevesimdir
Vaktâ ki kadem basmıştım üç yaşına
Gitti mâder bizi terk eyledi bir tek başına
Nereye? Makbereye; gitti gider gitmede hâlâ
Elden ne gelir elemden başka dirîgâ!

Bildirmediler, mâderim ölmüştü vedâ’-hân
Gönderdi peder gezmeye evden beni ol ân
Geldim eve akşamdı şetâretle habersiz
Koşmakta idim – Anne – diye hem de kedersiz
Girdim odaya mâderimi görmeye birden
Gördüm ki peder giryeler îsâr ediyordu
Âlâmını setreylemiyordu kederinden

Bir hüzn ile bir ye's ile hep - yâr - diyordu
Baktım ki yatak kalkmış idi eski yerinden
Hayretle peder gördü beni hayret içinde
Göz yaşlarını sildi de âgûşına aldı
Sevdi beni evvelce fakat sonra da daldı
Deryâ-yı tahayyülde melûl-âne ki kaldı
Kaldım bu fenâ manzaradan dehşet içinde
Bir lerze vücûdumda o dem oldu da peydâ
Korktuk mu nedir tüylerim ürperdi serâpâ
Mebhût olarak durdum, evet, öylece bir ân
Bilmem ki neden sonra gelip kendime bî-cân
Tıfl-âne büküp boynumu ben haşyet içinde
Beklerdim hazîn-âne vefâ hep de birinden
Çıktım odadan toplayıp iz'ânımı güç hâl
Geldim sofaya nerde diye mâderim heyhât!
Kalkmıştı yatak anlamadım hüzn-i mâtemi
Yer yer aradım mâderimi sanki bulup da

Babam niçin ağlıyor diyecektim

Olmuş idi müşfik pederim doğrusu pâ-mâl
Etmiş idi gözyaşları âlâmını isbât
Gelmişti keder gitmiş idi çünkü sebâtı
Bitmişti biten hâsılı her şeyler olup da

Sad-hayf !.. Derk eyleyememiştim

Bir hayli zaman mâderimi böyle arardım

Âh çocukluk! ..

Kaplardı sükûn hâneyi gittikçe de hâlâ
Bir kimse bana sırrını etmez idi ifşâ

Dedim ya.. Çocuktum bir

Şeyler anlamıyordum. Muttasıl:

Ben böyle garîb-âne evi devrediyordum
Her bir odaya bir giriyor bir çıkıyordum

Bir sevk-i tabîi ile nâ-çâr

Kalbimden o dem almış idi korkuyu Allah
Gezmekte iken hâneyi zulmetler içinde

Nâ-gâh!...

Beni aldılar, aldattılar, yatırdılar

Uyumuşum!

Açtım gözümü doğmuş idi şems-i dırahşân
Kalktım diyerek – anne – yataktan hemen ol ân
Kuşlar ki bütün hissimi tahrîk ediyordu
Sesler ki semâvâta dem-â-dem gidiyordu
İnmekte idi bence semâdan yere efgân
Bir sır-ı hafî eyler iken kalbimi sûzân
Tekrar aradım mâderimi bulmadım heyhât!

Ağlayarak babama sordum

Bir şey demedi sustu sükût eyledi akdem
Dünyâ başıma çöktü benim doğrusu ol dem
Büktüm de dirîğ boynumu feryâda kapıldım
Yâhud ki durup nâle-i mu'tâda koyuldum
Gûş etti peder nâlemi, feryâdımı bî-tâb
Gözyaşlarını eyledi imdâdına îsâl
Ben, ben de edip âhımı belâlara irsâl
Ettim o hüdvende bütün kalbimi işrâb
Rahm etti peder hâlîme de nezdime geldi
Envâ'-ı nevâzişle beni haylice sevdi

Sonra !..

Oğlum ne için kalbimi pür-hûn ediyorsun?

Feryâdın ile hâneyi dil-hûn ediyorsun

Ağlamamak için icbâr-ı nefes ederek:

Annen gelecek gitti gûyâ istedi gitmek

İçini çekip

Git, oyna fakat mâderini öyle çağırma

Çeşmânını sil ağlama beyhûde bağırma

Müteellim-âne

Hastayım !..

Ben de gideyim yatmaya bir lahzacık olsun

Fikrim de bu sûretle biraz kendini bulsun

Dedi. Gitti

Annem gelecek gitti gûyâ istedi gitmek

Diyerek

Daldım oyuna akşamı bu vech ile ettim

Üç günde çıkıp hânedan hep gezmeye gittim

Bir hafta geçip şöylece âzâde-i âlâm

Bir hafta daha geçti bu minvâl ile eyyâm

Ne kadar yazık!..

Niçin acaba gelmedi mâder bu zamandır?

Bu meseleyi hâlledecek bence figândır!

Figân ...

Bir defa daha annemi sordum pederimden

Yine gelecek dedi!

Gelecek! .

Mâzi ...

Yaşlar akıtır şimdi bile dîdelerimden

Âteş saçılır şimdi bile reh-güzerimden

Kalbim yanıyor böylece âhım şererinden

Yok, başka safâ kalmadı mihnet-i eserinden

Bir hayli zaman mâderimi böyle arardım

Hep yolları bekler de hazîn-âne bakardım

Terk etmiş idim gülmeyi eğlenmeyi nâ-çâr

Geldikçe o dem hâtırma dil yine ağlar

Ağlarsam eğer lahde kadar çok mu o yâre

Gittikçe esef yârelerim azmada gamdan

Beyhûde halâs olmayacak gönlüm elemden

Varsın beni derd kendine bâzîçe edinsin
Çarpsın yüreğim bâr-ı sitemden de didinsin
Bî- baht olayım hâlîme asla esef etmem
Karşı dururum mihnete râm olmayı bilmem
Üç günlük ömür eyleyemez kalbimi bünyâd
Olmam ne kadar gülse kader rûyuma ben şâd
Her şey ki bu âlemde birer seyr-i serî' dir
Ol seyre, evet, arz olan levn-i bedî' dir
Bin renge girer sâniyede bak koca dünyâ
Hakin bize etmekte bu sırr-ı derûnı imâ
Sâbit mi sanır dehri aceb bende ikbâl
Tedbîri bozar bozmaya kâdirdir o fa'âl
Vîcdânda arar âdem olan zevk ü safâyı
Vîcdânda bulur âdem olan feyz-i bekâyı
Arayış âlemdir eden kalbi muazzeb
Arayışa meyl eylemiyor bendeki meşreb
Tenhâ oturup etmeliyim zehrîmi îsâr
Zehrîmle hurûc etmeli gönlümdeki ekdâr
Ben tâlimliyim fikrime hüznümle berâber
Ben yazmalıyım böyle garîb-âne eserler

Ettiye rücû' aslına oldur hakîkat
Sabretmeliyim doğrusu lâzım mı bu zucret
Kaldıysa eğer zulmet-i hîcîde o dilber
Olsun pederim bâğ-ı saâdetde muammer
Bin türlü nevâzişle edip kalbimi şâdân
Yetimliği bildirmedi
Sarf etti bütün ömrünü hem eyledi im'ân
Beni büyüttü
Sarf etti yine vârını tahsîlime ol ân

Beni okuttu
Ben, bende olup sa'yımı tezyîde şitâbân
Emeklerini boşa gidermedim
Gayretle terakkîde kusur etmedim oldum
Akrânıma fâik!
Kesb-i şeref ü şânîde ben hâmede buldum
Ne de lâıyk!
Sağ olmak için çok seneler hâmeyi ettim
Cehdimle refik
Terk eyleyerek mâzîyi müstakbele gittim
Fikrimdi şefik
On altı daha yok idi senem ile sâlim
Tahsîl idi, tahrîr idi ol demdeki hâlim
On yedi yaşına girdim
İşte bu zaman başladım âsârımı neşre
İşte bu zaman doğmuş idim ölmek üzere!...

Yattıkça garîb-âne, olan bâis her ân
Versin pedere tûl-i ömr Hazreti Allah
Yâ Rabb pederi eyle bana lutf ü inâyet
Etsin beni dünyâda muhabbetle sıyânet
Kâfi sanırım çektiğim âlâm hired-sûz
Gelmez mi daha zulmeti imhâya aceb rûz?
Mâzî geliyor zulmeti tezyîde dem-â-dem
Mâtem tutuyor mâderime sanki bu âlem!

Makberdir olan nev' benî âdeme son câh
Çık makbere girsin dahî kalbimdeki eyvâh
Karşımda tecessümle kefen-pûş duruyorsun
Ey mihr-i vefâ mâder-i gam-dîde niçin âh
Hicrin ki gelir beynimi ihrâka dem-â-dem
Firkâtla çıkar göklere ateş bir vâh

Te'sîr ediyor hatra geldikçe ziyâ'ın
Nâ-gâh!..
Bahtım gibi zulmetler içinde kalıverdın
Ey mâh!
Artık yetişir çık da semâvâta ziyâ ver
Zulmette kalan oğluna göster hele şeh-râh
Aşkınla tulû' eyledi hûrşîd-i saâdet
Allah
Ben mu'terifim aczimi esrâr-ı Hûdâda
Billâh
Olsun sana mâder dilerim cennet-i âlâ
Melce' ve me'vâ !

Makber ki eder bizlere ta'lîm-i hakîkat
Makberdir eden sırrını Allah'ımın ifşâ
Endîşe-i idrâkımı eyler benim îmâ
Envâ'-ı felâket
Dök yaşlarını durmadan ey çeşm-i gam-efşân
Ol mâder-i müşfik ki bana girye-nümâdır
Değmez bu kadar mihnete mâdem ki fenâdır
Encâm-ı cihân

Makber bana bin ders-i edeb vermede her dem
Makberde, evet, başkaca bir âlem-i a'zâm
Ol âleme zâhirde sükût olmada ârız
Ol arzı anlar mı aceb fikr-i muârız
Her taş ki durur öylece emvâlin içinde
Çarpar yüreğim ye's ile zulmâtın içinde
Zulmet ki olur hükmünü icrâya şitâbân
Kaplar o zaman haşyeti dehşetle bu devrân
Haşyet ki eder kalbime ilkâ-yı teessür
Kalbim o teesürle eder hakkı tefekkür!

Hem de tezekkür!

Makber o mahal-i merkez envâr-ı Hûdâdır
Envâr-ı Hûdâ, rûh-ı safâ, zevk-i bekâdır
Hâlik arıyor ehl-i cünûn semt-i semâda
Bilmez ki nedir kendini bî-çâre fezâda
Meydandaki âsâr ile müsbet oluyorken
Allahımı isbâta bir hâcet görmem ben
Ey fikr-i beşer artık uyan doğmada hûrşîd
Ummân-ı cehâlette niçin kalmalı ümîd?
Âlem ona derler ki bilir vâcibi yoksa
Câhildir o her vech ile allâme de olsa
İnsan ona derler ki bilir nefsin evvel
İnsan ona derler ki tanır hakkı mükemmel

Bin nâm ile yâd olmada lâkin yine birdir
Hem birliğine sun'-ı kemâlâtı eserdir
Da'vânın eğer ister ise hâlini butlân
Her bir sözümün sıhhatına mûcize Kur'ân
Kur'ân ki eder bizlere ifhâm-ı hakikat
Fikrim buluyor Hakk'a münâcât ile kuvvet
Vaktâ ki coşar Hakk'a diyerek nehr ile ebhâr
Mecnûndur o korkmaz da eder Hâliki inkâr
Ben olmadayım Hakk'a ibâdet ile şevk
Ben bulmadayım böylece tâat ile bir zevk
Ol zevkimi tezyîd ediyor kırmızı bir gül
Ol şevkimi tecdîd ediyor nale-i bûlbûl

Kırâattır eden çeşm-i mübâhâtı münevver
İnsân olacak bin seneler olsa muammer
Lâkin ölecek ot gibi mahvolmayacaktır
Enbiyâ-yı ümem öyle fenâ bulmayacaktır

Bir gün gelecek hâllolacak cümleten emvât
Ol dem çıkacak zâhire esrâr-ı kemâlât

1 Mart 1311

4.1.3. Gözyaşlarım

Menemenli-zâde Mehmet Tâhir Bey'e

Ashâb-ı Mütâlaaya

Şiir mûsikî gibi gıdâ-yı rûhtur. Hattâ nâtıkıyet denilen hâssa-i celîlenin icrâ-yı hükmedildiği zamanından beri (şiir) nâmı verilen ve yalnız nesirden farkı (âhenkten) ibaret bulunan ulvî sözler mevcuttur. Bu hâlde şiirin tabîata nüfûzu muhabbet-i mütekâbilenin kalbe verdiği inbisât, zevk, şevk, melâl, ıztırâb ile müsâvîdir.

Meselâ bir bahâr sabahı tulû'-i şemse karşı mini mini kuşların ötüşleri şiirdir.

Gurûb-i şemsden sonra semâyı ihâta eden, zemîn-i bir sükûn-ı belîğ içinde bırakan amîk bir zulmet şiirdir.

Ale's-seher nûr gibi nüzûl ederek çiçekleri mineleyen jâleler gözyaşlarına müşâbihtir; maa-mâ-fih şiirdir.

Bir derenin kayalara çarparak hazîn hazîn çağlayışı, bir genç vâlidinin cilve-i hayâtı olan küçücük çocuğuna müşfik-âne tebessüm edişi, henüz tekellüme başlamış kıvrıkcık kumral saçlı bir sabînin kendisine mahsûs bir hâssa ile tuhaf tuhaf lakırdı söyleyişi şiirdir.

İki sevdâ-zedenin yek-dîğerine (îlân-ı aşk) için titreyen dudakları, ma'nîdâr nazarları yine şiirdir.

Hâsılı tehzîz hissedenden her şey şiirdir. Her mütehassis âdem de şâirdir. Hissiyât hulkîdir. Binâen-aleyh efrâd-ı beşer umûmiyyetle şâirlik isti'dâdını hâizdir. Şu kadar var ki herkesin hissi bir değildir. Her şâir hissi derecesinde şiir söyler. Şiirden lezzet alır.

Tahsîl ü müberrâ-i efkârdır. Tabîî âlim bir şâir ile câhil bir şâirin şiiri bir olamaz. Çünkü biri ilim ile hissi yek-dîğerine mezcederek ulvîyyet içinde ulvîyyete suûd eder. Öbürü yalnız ihsân-ı Hudâ olan hissi sayesinde ulvîyyeti takdîre muvaffak olur.

Mâdem ki (hiss) başka (ilim) daha başkadır (zâde-i şâir) i ilm ile terbiye etmelidir.

Şiir edebiyatın dâderidir. Zemîn-i eş'âr, kısım kısım olduğu gibi şâirler de sınıf sınıftır. Bazı şâirler parlak şiir söylemek için mutlaka şen-hâtır bulunmak isterler. Ben öyle değilim. Ben küçücük bir şeyden müteessir olurum. Bir gonca beni saatlerce düşündürür. Bir hazân yaprağı beni haftalarca mükedder eder.

Ben her zaman manzûm söz söyleyebilirim. Fakat mahzûn yaradılmışım. Bana cefâ, safâ gibi gelir. Şiir ıtlâkına bi-hakkın sezâ-yı söz söylemek için muztarib olmalıyım. Zaten (Gözyaşlarım) daki eş'âr müntehib olmayıp rast gele yazılmış parçalar olduğu hâlde yine her manzûme, her beyit belki her mısra hissiyât-ı garîb-âneme birer şâhid-i âdildir.

Eş'ârımı mahv ve isbâta lüzûm görmem. Evlâd çirkin olmakla sevmemek lâzım gelmez. İyi fenâ eş'ârımı severim. Eş'ârım tercümân-ı hissiyâtım, semere-i sa'yım yâdigâr-ı ömrün olduğu cihetle mahâsin-i edebiyyeden ne kadar müberrâ olursa olsun bence kıymet-dârdır. Binâen-aleyh bu mecmûa-i eş'âr-ı âciz-ânemin bir cüz'-i kalilini câmi'dir.

Fatih 14 Şubat 1310

Abdülkerim Hâdi

Na't

İndi gökten kaderini tebcîl için Kur'ân sana
Çıktı arşa rûh u insan eyleyip îmân sana
İns ü cinn takdîs eder her dem ulüvv-i şânını
Bendelikle iftihâr eyler ulüvv-i şân sana
Yâ Muhammed, Yâ Habîb-i Kibriyâ, yâ Nûr-ı Hakk
İntisâbım, incizâbım artıyor her an sana
Kurtarıp râh-ı dalâletden bizi şâd eyledin
Ümmetin eylerse azdır rûz-ı şeb şükrân sana
İktibâs eyler güneş senden ziyâyı, şu'leyi
Sensin ol nûr-ı nübüvvet nûr bile hayrân sana
Âsumân ta'zîm eder bâ-emr âli-i hudâ
Secde eyler titreyip pîşinde İn ü Ân sana

Eşk-i çeşmim reh-güzâr-ı ravzana yüzler sürer
Neyleyim bilmem, ne yapsın mübtelâdır cân sana

Mir'at-i Efkâr

Feyz-i irfân ezeldir dehr içinde her kitâb
Yâdigâr-ı ömr devamıyettir olmaz hiç pîç ü tâb
Şâhid-i i'câz-nümâ-yı âsumândır fikrimiz
Zübde-yi irsâda eyler dem-be-dem âlî-i hitâb
Levha-i mersûme-i kudretten almıştır cilâ
Hâil-i hâl-i hakikat olmaz asla bir nikâb
Her varak (Allahuekber) der lisân-ı hâl ile
Her çiçek her kuş eder cândan Hudâ' ya incizâb
Hayret-efzâ-yı ukûldür cezbeder fûshat-serâ
Eyledikçe başka bir yolda dem-â-dem inkılâb
Hâdisât-ı hâtıra çarpar nidâyı (es-salâ)
Gösterir ahkâm-ı dini sormadan eyler cevâb
Mahveder bir ân içinde dildeki ekdârı hep
Lem'a-rîz-i mihr-i hikmette olur mu ıztırâb
Öyle bir âyîne-i ibret-nümâdır kim gönül
Eylemez te'sîr ona katlansa gelse bin azâb

İstiğrâk

Ne demlerdir bu demler kim safâlar eyliyor îsâr
Açıp bir bir çiçekler eylemekte handeler izhâr
Tulû'-ı mihre karşı nağme eyler kuş gibi enhâr
Gelir vecde tefeyyüz eyledikçe revh-veş efkâr
Bu feyz-i sermedî cânâ hayât-ı câvîdânîdir.
Bu şeyler hep birer levhayla ile fikr-i şâiranîdir.

Eser gâhî sabâ zülf nigâr-ı dil-nüvâz-âsâ
Nihâl-i berg ederler secdeler ehl-i niyâz-âsâ
Eder bûy-ı letâfet hissimi tahrîk-i nâz-âsâ
Gezer yârim çimende bir perî-i işve-bâz-âsâ
Bu feyz...
Bu şeyler...

Yağar gökten zemîne bî-mehâbâ şu'le-i ümîd
Bahâr-ı feyz-bârıdır kühen hâkî eden tecdîd
Hayâl eyler temâşâsıyla Hâlik bin cihân tevlîd
Neşât-ı bahtiyârîyi bu hâl eyler yine te'kîd
Bu feyz...
Bu şeyler...

Tezekkür eyliyor Allah'ı mürgân hoş nevâsıyla
Teyakkuz eylerim ben de seher vakti nidâsıyla
Küçük bir kuş, fakat Yâ-Rabb, neden mahsûn esâsıyla
Güler hem neş'e eylerken fenâ ağlar edâsıyla
Bu feyz...
Bu şeyler...

Bugün azdır tefâhür istese de dünyâ semâvâta
Bugün hayrân olur baktıkça insanlar kemâlâta
Şaşar mâni' de olmak istemez hiçbir muhâlâta
Hakîkattir bugün gâlib gelen cümle hayâlâta
Bu feyz...
Bu şeyler...

Tecessüm eyleyen yer yer hemîşe nûr-ı rahmettedir
Temessül eyleyen şimdi saâdetdir tarâvettir
Bu dem manzûr olan otlar bile hoştur zarâfettir
Hulâsâ eyleyen günü bu dem âlî letâfettir

Bu feyz...

Bu şeyler...

Tecemmu' eylemiş herkes şu nehrin bak kenarında

Kimi handân kimisi dil-rübânın intizârında

Neden solmuş aceb bilsem bu duhterler bahârında

Muhabbet ehlini âsûde eylermiş !.. Mezarında

Bu feyz...

Bu şeyler...

Vefâ bekler gönül ister ki olsun dâimâ hurrem

Tamamen bahtiyâr olmaz cihânda şüphesiz âdem

Düşünse anlamaz esrârını Hakk'ın bütün âlem

Alır hayret düşündükçe esâs âlimi her dem

Bu feyz...

Bu şeyler...

Gülerken bir cihette şevk ile bir dilber-i mahmûr

Neden ağlar o bir yanda zavallı aşk-ı mehcûr ?

Olurken bir tarafta bir cihân ser-tâ-be-pâ mesrûr mesrûr

Olur diğer taraftan kâffe-i ehl-i revân rencûr

Bu feyz...

Bu şeyler...

Uçar rûhum gaşyoldukça istigrâk ile nâgâh

Bu demler ben tefekkür eylerim cidden seni Allah

Tanîn-endâz olan gûşumda her dem her zaman her gâh

Senin ism-i şerîfindir bilirsin ey Hudâ billâh

Bu feyz-i sermedî cânâ hayât-ı câvîdânîdir

Bu şeyler hep birer levhayla fîkr-i şükrânîdir

Eyvâh ⁸

Vaktâ ki gelir sımâha feryâd
Mâzîyi ben eylerim tahattur
Vaktâ ki eser hafif hafif bâd
Ol yârimi eylerim tefekkür

Hüznümle derim hazîn hazîn âh

2

Vaktâ ki bahâr olur nümâyan
Tezyîn olunur çiçekle dünyâ
Vaktâ ki çimenlenir beyâbân
Derdim çoğalır benim dirîga

Ağzımdan o dem çıkar da bir vâh!

3

Vaktâ ki hücûma bed'le ekdâr
Bin türlü melâl eder tevellüd
Vaktâ ki mihen içinde efkâr
Bin türlü hayâl eder tevellüd

Giryem karışır gadaba ol-gâh!

4

Bir hiss-i şedîd ile yerimden
Kalkar giderim mezar-ı yâre
Rûhum çıkıyor gibi tenimden
Çarpar yüreğim o dil-figâra

Bahtım gibi baht olur mu Allah?

5

Sevmiştim onu nihâli cândan
Olmuştu refika-i hayatım
Bilmem ki nasıl ne yolda ondan

⁸ Mersiyedir.

Ayrıldım o dem bütün necâtım

Mahvoldu saâdetimle billâh!

6

Tab' ımla tekâbül eylemişti

Ol tab'-ı latîfi tâ ezelden

Rûhlarda temâyül eylemişti

Âzâde-i kayd idin emelden

Bend oldum ezâya böyle nâ-gâh

7

Ey erham olan Hudâ-yı âlem

İmdâd dilerim hemîşe senden

Kurtulmak için fakat mihenden

Kabz ile bu cânı olsun hurrrem

Çıkmakta ayyûka âh-ı cân-gâh!

8

Ey bâ'is-i her necât olan aşk

Çek pençeni sîne-i kederden

Evrâk-ı hazân gibi hederden

Korkmam bana yâdigâr kalan aşk

Oldun bana âkıbet de hem-râh!

9

Âşüftesiyim bugün memâtın

Zîrâ bu cefâya yok nihâyet

Gel eyle ecel bana inâyet

Hiç kalmadı kıymeti hayâtın

Encâmına ben olunca âgâh!

10

Yok çektiğimi lüzum beyâna
Sağ olsa idi fakat o cânâ
Gam çekmez idim bu demde hayfâ
Ol dem ki vedâ' dedi cihâna

Verdim gece gündüz oldu eyvâh!

Ağlarım

Safâ-nisâr olur iken zemîne feyz-i nev-bahâr
Cıvıl cıvıl öter iken o kuş o mürğ-i dil-şıkâr
Hafif hafif eser iken kazâ içinde rüzgâr
Yüzünde herkesin ferah iken sevinçle âşikâr
Tefekkür eylerim seni hazîn hazîn de ağlarım

Gezer iken kemâl-i şevk ile bugün bütün cihân
Hayâlinle senin gönlüm olur bu dem yine sûzân
Hücûm eder keder bana Hudâ bilir hemen her ân
Terahhum et cefâ etme vefâ umarken cânân
Tefekkür eylerim seni hazîn hazîn de ağlarım

Temennî-i Mevt

Yâ Rabb! Ne için subh u mesâ handeler eyler?
Baktıkça benim hâl-i perîşânıma dil-ber
İnsâfın aceb yok mudur âlemde vücûdu?
Vâdî-i gamın yok bilirim gerçi hudûdu!
Elbet de sever şâir olan hüsn ü cemâli
Tercih ederim cehle kemâlimle kemâlimi
Şâirdir eden bülbüle ta'lîm-i hitâbet
Şâirdir eden bülbüle dünyâda rekâbet
Şâirdir eden mihnet-i ferdâyı teffekkür

Şâirdir eden medhini her yerde tezekkür
Artık yetişir terk-i vefâ eyleme gelsen
Ya muntazırım ölmeme emreyle giderken
Rind-âne yaşar âleme baş eğmeyi bilmez
Bir şâir-i gam-dîde senin oldu esîrin
Bil aşkımı bil lütfu gibi Rabb-ı Kadîrin
Zîrâ sana âşık bulunur ben gibi sevmez
Çeşmânın eder gamze-i pür-hûnumu giryân
Vaslın ne zaman eylecek kalbimi şâdan
Öldürmek ise söyle merâmın beni cânân
Öldürmede zaten beni her lahzada hicrân
Mahvoldu emel kalmadı ümîd-i saâdet
Gel gel ecelim ile bana artık inâyet

Hitâbet-i Meftûn-âne

Hüsnün ki kitâb-ı âşık-ândır
Zülfün ki ziyâ-yı âsumândır
Taktîse şitâb eder uyûnum
Sevmek seni ömr-i cavidândır
Dünyâları cezbeden hayâlin
Sermâye-i kilik-i şâir-ânedir
Titrer yüreğim seni görünce
Bil aşkımı bil ki pek yamândır
Yok tâkatim arz-ı hâle ama
Fikrim yine hâlîme beyândır
Yok yok ne lüzûmu var beyânın?
Bed-bahtî-i tâlî'im ayândır
Rûhum ile de âşıkın sevinisin
Cevr eyleme çünkü nâ-tüvândır
Bilmem ki ne hikmet iktizâsı
Virdim gece gündüz hep figândır

Makber o mezar-ı dehşet-âbâd
Bir sen ile bence bir cânândır
Cennet, o hadîka-i muallâ
Sensiz güzelim ezâ-yı cândır
Derk eyle tefekkür eyle artık
Her hâlîme sözlerim nişândır
Feryâd ile geçmede hayatım
Ömrüm de mukârin-i hazândır
Bir hiss-i lâtîf olan o aşkın
Ceşminde serâir-i nihândır
Bin türlü azâb içinde eyvâh
Cephem o melâle tercümândır
Sevdim seni şâhid işte ey yâr
“Göz yaşları en hazîn lisandır”

Tahayyül

Yâ Rabb! Neresinde var saâdet
Bu köhne fenâ-yı lâ-bekânın
Her şeyde zevâle var karâbet
Bilmem ne esâsı hâk-dânın
Mahvolşa da arsa-i avâlim
Elbette muvâfık-ı tabîat
Göstermede nûrı zü 'l-celâlim
Doğmakta da âfîtâb-ı rif’at
Bilmem ki nedir daha tahayyül?!..

Herhangi cihette olsa peydâ
Cezbetmede şâirânı ol mâh
Çeşm nasıl etmesin temâşâ
Zâhir o bedî’a-i kudret Allah
Câmi’-i mülküm bütün bahârı
Seyre kıyamam onu ben ama

Olsa ne kadar da feyz-bârı
Eyler onu da zamâne ifnâ
Etrafımı aldı bin tahayyül!

Birdir, dem-i mihnetimle şâdım
Mâdem ki nihâyet-i hazândır
Hiç ben de olur muyum ki nâdim
Çarhın emeli fedâ-yı cândır
Yârim benim eyliyor teccessüm
Virdim ile rûz-ı şeb de yâdım
Meftûnı bulduğum tebessüm
Ulvî ise de yok i'timâdım
Bastı yine gamlı bir tahayyül

Vuslat ki ümîd nâ-becâdır
Beyhûde şarab dehre âlâm
Ezvâk ki bence hep cefâdır
Kafîl sanırım bu hâle ecrâm
Artık aranır mı burda rahat
Mirsâd bize şüphesiz semâdır
Gerdûn-ı felek esîr-i hikmet
Allah'ıma cism ü cân fedâdır
Bundan iyi var mıdır tahayyül

Hoştur cerâyanı ömr-i zârın
Bâkiyânız Cenâb-ı Allah
Zâil olacak o hüsn ü yârın
Sâdır olacak bir âh-ı cân-gâh
Nefret edilir mi yâ memâta
Tâ'yin ediyor zaman hayâta
Vaktiyle letâfeti bahârın
Gittikçe vücûd bulur tahayyül!

Bu keşmekeş-i cihân içinde
Fânîlik eder semâya sad çâk
Bir gulguledir figân içinde
Gitmekte tefâhür etsün eflâk
Gelmekte hemîşe âh ü heyhât
Aklım yine âsumân içinde
Dersler veriyor da bunca emvât
Gönlüm yine în ü ân içinde
Bir gâyete varmıyor tahayyül!

Şâir

Hüzn-âver olur terennümâtı
Ama ki sever sükûnu dâim
Mâ'sûkasıdır tefekkürâtı
Zannetme onu görünce nâim

Ağlar gehî ıztırâb içinde
Baygın nazarı hazâna ma'tûf
Her dem bulunur azâb içinde
Olmuş bu melâle fikri masrûf

Bazen de gülümser hâk-dâne
Ol handede gizlidir hezâr-âh
Küskündür o büsbütün cihâna
Mahzûn olarak yaratmış Allah

Bir kimseye benzemez gariptir
Hem hâl ile tavrı laubâli
Bilmez o teklifi acîbdır

Bir gül gibi tazedir hayâli

Bed-baht ki mecâmi’-i cefâdır

Bir kuş sesine tahammül etmez

İndinde cefâ da bir safâdır

Feryâd ile âh ü zârı bitmez

Tahmîs⁹

Cevrini tezyîd edip uşşâkı eyler pîç ü tâb

Merhamet bilmez nedir hiddetle eyler hep hitâb

Kalb-i mağmûmâ verir bu tavr ile bir incizâb

“Göz ucuyla âşîka geh lutf eder gâhî îtâb

Bir suâle yer komaz ol gamze-i hâzır-cevâb”

Aşk-ı âteş sûzı revnâk vermede her dem dile

Zevk-i diğerkisseder gönlüm cefâsından bile

Âşıkım hem mübtelâyım hâsılı ol hoş güle

“Ceşmi bezm-i fitne kurmuş işve câm almış ele

Bâde-i nâz ile etmiş gamzesin mest ü harâb”

Eylesin hiç durmasın uşşâka mihnet muttasıl

Olmuyor bir vechle kalbim o yâre münfail

İmtizâc etti kederle ba’de-mâ bî-çare dil

“Lebleri üzre gubâr-ı hatt-ı nev hîzi değil

Nâfe-i âhû-yı çeşminden dökülmüş müşk-i nâb”

Etmem ama çektiğim âlâm dehri bin beyân

Renk-i rû-yı asferimden olma da hâlim ayân

Var mı hâcet hançer-i tîz sinân bir zaman

⁹ Gazel Nef’î’nindir.

“Çeşm-i mestî tîg çekmiş gamzeden bir Kahramân
Ebrû-yı müşkini bir şimşirden hâlî kırâb”

Kâbil olmaz cevri-i yâre etmemek bir dem figân
Âh eder şâirdir elbet Hâdi-i mu’ciz-zebân
Vermiyor mühlet sükûta hâsılı dâr-ı cihân
“Nice tutsun tîr-i yâra sînesin (Nef’î) nişân
Anı kor mu bir karâr üzre dil pür-i ıztırâb”

Bir İki Gazel

Âteş-i dil-sûz firkat-i dağdar eyler beni
Savlet-i ekdâr âlem-i bî-karâr eyler beni
Lahza lahza yoklayıp da hâtır-ı nâşâdımı
Gam ile hicrân müthiş âh ü zâr eyler beni
Görmedim bir yevm-i şâdî doğduğum günden beri
Baht-ı dûnumdur ki böyle hâk-sâr eyler beni

Bir nefes mühlet diler ârâm için kalbim, dirîgâ!
Vermeyip ol durur hemîşe şu’le-bâr eyler beni
Ben hâzin, âlem hazîn, pîşimde idbârım hazîn
Ağlarım zirâ azâbım girye-bâr eyler beni
Dem-be-dem berk-i felâket saplanır tâ kalbime
Zülf-i yâr-âsa nihâyet târumâr eyler beni
Derdimi teşrîhe yoktur takdîm Allah bilir
Ben eminim oldurur mihnet gubâr eyler beni

Geldi yâda vehleten geçmiş cefâlardan beri
Çıktı arşa -ağladım- müdhîş sadâlardan beri
Kalbimi tahrîb için saplandı gûyâ kalbime
Ayrılıp yaydan hemân tîr kazâlardan beri

Mihnet-i ferdâyı telkîn etmede her dem bana
Pister-i mürge uzanmış bî-nevâlardan beri
Hasmı tahrîk eder şiddetle manzûrum olan
Her kabr yâhud ki rûh müntehâlardan beri
(Hâdi yâ) tab'ım gibi şiirim de oldu âteşîn
Şâirim elbet bilir şiir âşinâlardan beri

Dağlara¹⁰

Sanki takrîr eyliyor inmiş semâdan bir sükût
Halli güç bir kudret-i mevliyü'l-mevâli dağlara
Sanki aksetmiş tecessüm eylemiş tahrîk için
Düşmen-i râhat olan kalbin melâli dağlara
Rû-yı pertev-bârını setretmeğe örtmüş nikâb
Yârimin gizlendi güyâ meh-cemâli dağlara
Kaplıyor gittikçe hâkî bir duman bir ıztırâb
Oldu dağlar sanki câsü'l- leyâlî dağlara

4.2. NESİR TÜRÜNDE ESERLERİ

4.2.1. Bir Tebessüm

Henüz çocuk idim.

Bir gün pederime beni leylî mekteplerden birine vermesini ricâ ettim. Pederim fikrimi tahsîn ile “peki oğlum peki” yi kondurdu. Aradan iki ay geçmeden emelim husûl buldu, lâkin mektebe kaydolur olmaz içerime bir gariplik çöktü. Ben, kendi kendime ettim diye ağlayarak dershâneye girdim. Sıraların üzerine yirmi beş kadar müntesîb-i ilm oturmuş hocanın yüzüne bakıyorlardı. Ben öyle paldır puldur içeriye girince hoca, kalın sesiyle “yavaş bas” dedi. Bu âmirâne hitâb yâhûd bu nâzikâne itâb

¹⁰ Evvelki beyit mahzûftur.

beni büsbütün fenâlaştırdı. Ağlamayı artırdım. Sirişk-i me'yûsânem bârân-ı belâ gibi dökülüyordu.

Bize bir yer gösterdiler, gidip oturduk. Şâkirdân, umumiyetle benim etvâr-ı ma'sûmâneme nigâh edip yavaşça birbirlerine bir şeyler söylüyorlardı.

Hoca, devam edelim deyip dersini takrîre başladı. Herkes kemâl-i dikkatle dersini dinliyordu. Ben ise zaten ağlamaya devam ediyordum.

Ne ise trompet vurdu, teneffüs için bahçeye çıktık.

Yâ Rabb! O zaman ne zaman idi. Her şakirt meyliyle mütenâsip birer türlü oyun oynuyordu. Ben de bir köşeye çekilip ahvâl-ı âlemi tefekkür ediyor gibi garîbâne duruyor idim. Gariplik ne kadar acı imiş!

Tekrar trompet çalındı. Bizi ikişer ikişer dizip sınıfa getirdiler. Aram mümkün değil! Yine şeytânlar başıma toplandı! Ağlayacağım, hocadan korkuyorum. Of, diyeceğim ya sınıfta gürültü olursa!

Hele akşam ettik, mütâla'ahâneye girdik. Bize kitap, kâğıt, kalem gibi levâzımât ile bir de çekmece verdiler.

Sükût!... Gazlar yandı. Mütâla'ahâne acâyip bir şekle girdi.

Arkadaşlarım ertesi günün dersini hazırlamakla meşgûl. Bende kitap açmak falan yok. Ben muttasıl düşünüyorum. Cihân nazarımda kisve-i mâteme bürünmüş de tecessüm etmiş idi. Melâlim gittikçe arttığından patlamak içten bile değildi. Ya ev gözümün önünde tüttükçe ne hâllere girdiğim mustağnî-i izâh değil midir?

Dalmışım, bizim yeni arkadaşlar birdenbire ayağa kalktılar. Ne oluyoruz diye sıçradım. Meğer “yemek” zamanı imiş.

Mütâla'ahânenin önünde ber-minvâl-i sâbık dizilerek yemeğe indik. Benden başka iştahsız yok idi. Çünkü herkes çalıştı, ben çalışmadım.

Yemek yendikten sonra yatakhâneye gidildi. Bize bir boş karyola verdiler. Mektebin verdiği numarayı karyolanın başına bağlayarak soyundum. Esvâblarımı ayakucuma koyup yattım. Çok sürmedi, iki tarafa dönmeye başladım. Gece yarısı oldu, ben hâlâ uyuyacağım!

Bir aralık kalkıp yatağın içinde oturdu isem de bekçi gelerek “yat yat” dediğinden çâr-nâ-çâr tekrar yattım. Uyumak mümkün mü? Sabahı iple çekiyorum.

Neden sonra biraz kendimden geçmişim. Birisi bizim karyolayı şiddetle sallayarak kalkmamı ihtâr etti. Sersem sersem yataktan doğruldum. Diğer refiklerim gibi yüzümü yıkayıp üstümü giyindim.

Yine mütâla'ahâneye gittik. Epeyce bir zaman daha mütâla'adan sonra yemekhâneye indik. Sütü kahvemizi içerek bahçeye oynamaya çıktık.

Bu sabahleyin bahçeye çıkmak âdet olduğundan yaz günleri ne kadar ferah-bahşâ ise kış günleri o kadar çekilmez derttir. Biz, kış ortasında teneffüs edeceğiz diye bahçede çok titrediğimizden o vakitlerin tadı damağımızdadır. Binâen-aleyh mektep ne güzel bir mâder-i müşfiktir, ne güzel bir terbiyetgâhtır. El-yevm nâm-ı 'âlîlerini kemâl-ı ta'zîm ile yâd ettiğimiz eâzım hep mektep denilen merkez-i devamiyenin, deryâ-yı rahmetin âgûş-ı vefâsında yetişmişlerdir.

Binâ-yı âlemin temel-i hakîkîsi mekteptir. Mektepte geçen ömür devamiyyetin en latifâne güzêrân eden devridir. İnsan eyyâm-ı ma'dûdesini dörde taksîm etse de o dört kısmın devre-i bahtiyârisini arasa ikinci kısmında bulur ki mektep zamanıdır.

Birinci kısım ki âlem-i masûmânedir düşe kalka mürûr ettiği için ne kadar hoş olsa zevkini derk etmek iktidâr-ı beşerin fevkindedir.

Evet! Âlem-i ma'sûmâne mahdûd olduğu kadar acı ve tatlıdır. Tatlılığı gâ'ile-i hâkdândan bî-haberliktir. Acılığı, çocukluğun ekseriyâ hastalık, ağlamak ile geçmesidir.

Üçüncü kısım cemiyet-i beşeriyeye karışılacak kısımdır ki nefis vebâsının dehşetli cereyân eden deminin mübtelâsıyla muntehâsıdır.

Dördüncü kısım ise âlem-i şeyhûhatki humârının vehâmetini anlamak yine o mertebeye vâsıl olmakla olur.

Vâkı'a ikinci kısmın da zahmeti vardır, fakat o zahmetin lezâiz-i maddîyye ve ma'nevîyyesi kâbil-i inkâr mıdır?

Yavaş yavaş sekiz on gün zarfında mektebe alıştım. Derslerime gayret edip her hocanın hüsn-i teveccühünü kazandığımdan ara sıra haylazlık etsem de ses çıkarmazlardı. Bazen hadd-i ma'rûfı tecâvüz edip cezâ da alırdım. Sonra kendime kızıp bir daha cezâ almamağa cehd ile mücâzâtımı kesb ettiğim mükâfâtlardan vererek bozdurur idim. Eğer bozdurmayacak olursam ertesi sabah bahçeye çıkamayıp oyundan mahrûm olacağım.

Refiklerim dışarıda oynarken ben içerde kapalı kalacağım velhâsıl seslerini duydukça içirim yağırıyor! Böyle saçma şey mi olur!

En ziyâde intisâbım olan dersler gerek Türkçe gerek Fransızca, tarih, coğrafya, edebiyat, fenniyât idi.

Riyazîyi hiç sevmezdim, hendeseye çalışırken bu zâviye, şu zâviyeye müsâvidir dedikten sonra öteki zâviyenin de berikinin de Allah belâsını versin! Ben mühendis mi olacağım, diye hiddetlenirdim. Lâkin coğrafyanın mesahâ-i sathiiyesini ölçmek icâb ettiği zaman ölçer sevinirdim. Eğer hendese bilmeseydim şimdi bunu ölçemezdim. İnsan-ı kâmil olmak için her şeyden mümkün olduğu kadar bilmelidir, der ve kendi kendimi tekzîb ederdim.

Öyledir ya! Her şeyden birer parça bilmeli de sonra isti'dâdın sevkîyâtına tâbi' olmalıdır.

Ben edebiyatın şu kısmını pek severdim, ama isti'dâdım olduğundan değil! Pederim bana yedi sekiz yaşında iken “Tuhfe-i Vehbî” ile “Subha-i Sıbyan”ı ezberletmiş idi de o cihetten sigâr-ı sinnimde lezzet-yâb olmuş idim. Bir aralık her elime geçen manzûm kitabı anlar anlamaz, güç kolay ezberlerdim.

Gece yatakta gündüz bahçede hem oynar hem okurdum. Şâirâne yazılmış nesir kitapların hoşuma gidenlerini de kuvve-i hâfızama nakşeylerdim. Hafta başı mektepten çıkıp dilenci vapuru gibi her kitaphâneye uğramadan eve gidemezdim. El-ân da bu tabî'attan vazgeçemedim ya! Geçmeyeceğim de.....

Pek çok da kitap alırdım. Pederim, mektebin verdiği kitapları oku da ba'de bunları okursun diye derslerimden başka şey ile iştigâl etmemi istemezdi, ama yine ben bildiğimden geri durmazdım. Bu kabâhatim her vakit için diğerinin fikrine hizmet etmeyip biraz da akla hizmet olunmasının tasvîb ettiğimden zuhûr ederdi.

Şiir de yazardım, nasıl bilir misiniz? Âşık Garîb'e rahmet okutacak derecede! Bununla beraber o yazdığım şiirleri ta'bîr-i diğerle hezeyânları okudukça koltuklarım kabarırdı, tefâhür ederdim. Edebiyata vukûfî olanlarla musâhabeden, mücâdeleden usanmazdım. Hep uğraşırdım.

Sâniyeler, sâatler, aylar, seneler uçtu. Ben, mektebin şu'besini, idâdisini bitirip sınıfa dâhil oldum.

O! İşi büyüttük. İnsan sırasına geçtik. Cehâlet denilen ummân-ı felâketten yüze yüze kenârına yakınlaştık. Nihâyet kulaçlaya kulaçlaya beş aşağı dört yukarı derken sâhil-i selâmete kendimizi attık.

Son imtihanımı verdim. Peder, taşra me'mûriyetlerinde bulunduğundan o esnada Beyrut taraflarında idi. Kendisini ziyâret için nezdine gitmeyi kurdum. Hem tebdîl-i havâ hem de Adalar Denizi'ndeki bi'l-cümle adaları gezip ufacak bir seyâhat etmek fikriyle buradan haziranın yirmi sekizinci günü Mesajeri Kumpanyası'nın "Eyra Evadi" nâmındaki vapuruna râkip oldum. Tamam sâat onda vapur, acı acı düdük çalarak harekete başladı.

Vapur, Sarayburnu'nu dönmüş gidiyor gûyâ düdük de lisân-ı hâl ile "elvedâ.... elvedâ....." diyordu. Düdüğün bu nâle-i cân-hırâşı hissiyâtımı galeyâna getirdi. Güvertede duramadım, hemen kamaraya indim. Vapur, on üç on dört mil kadar ilerledi. Artık ben de kamarada sıkılıp güverteye çıktım. Etrafıma göz gezdirdi isem de tanıdığım olmadığından bir köşeye çekilip oturdum. Elimde Aleksandr Duma'nın "Omoros" ı vardı, okuyordum.

Evet, refik-i şefkim kitap idi. Kitabımla mükâleme ediyordum. Daha bildik aramakta ne mânâ vardır?

İnsan, Kârûn kadar servete mâlik olsa bir de üste feleğin çemberinden geçse yine kitap kadar hakîkî bir dostu mâlik olamaz. Bu sözü tecârib-i adîdem sâ'ikasıyla söylüyorum. Sırf bir fikirden ibâret zannolunmasın.

Sular karardı, aşağıya yemeğe indim. Bade't-ta'âm yine yukarıya çıktım. İki saat kadar daha oturup kamarama gittim. Mezar-ı sâni denecek yatağa arka üstü yatıp mütâla'amda devam ediyordum.

Kamaranın büyük salonundaki sâat-alafranga on ikiyi vurdu. Tamam gece yarısı, biraz uyumak üzere kitabı ayak ucumdaki masanın üstüne koydum, gözlerimi kapadım.

Sabahleyin pek erken bir gürültüyle yataktan dışarıya uğradım. Meğer vapur, Çanakkale'ye gelmiş de demir atıyormuş!

Çabucak giyinip kaptanın yanına gittim. Pardon filân ile ne kadar duracağımızı sâl ettim. Eşya alıp verileceği için üç saat kadar durulacağını söyledi. Ben bu üç sâati duyar duymaz kayıkla sâhile çıktım. Epeyce dolaştım, kaleden altı saat ötede bulunan "Truva Harâbesi"nde de hafriyât icrâ olunduğunu haber aldı isem de vapurun

o kadar müsâ'adesi olmadığından çâr-nâ-çâr geriye avdet ettim. Doğruca yüzümü yıkamaya kamarama girdim. Yüzümü yıkayıp kahvemi içtikten sonra güverteye geldim.

On beş on altı yaşlarında bembeyaz yüzüne fevka'l-âde mütenâsip olan simsiyah saçlarını gelişi güzel omuz başlarına döküvermiş bir timsâl-i melâhat gördüm ki mahmûr gözlerini hafif hafif süzerek sandalyede oturuyordu.

Birdenbire kurşunla vurulmuşa döndüm. Olduğum yerde mihlandım kaldım. Bu esnada Koca Yavuz'un:

“Ser-tâ-be-pây tû-heme matbû’-ı tab’-ı mâst
Gûyâ berây-ı hâtır-ı mâ âferîdeî”

Beyti lisanımdan bî-ihtiyar döküldü.

Kız.... O sâhibe-i letâfet kendisini görünce hâlden hâle girdiğimi anladı. O can alıcı gözlerini bana doğru atfederek “tebessüm” etti.

Bu tebessüm merkez-i câzibe imiş gibi beni bulduğum noktadan hareketle yâni başındaki iskemleye çöktürdü. Tekmîl a’zâ-yı vücûdum titriyordu. Münâsebet getirip “Nereye gidiyorsunuz?” gibi bir sû’al ile konuşmaya niyet etti isem de kendisine resmen takdîm olunmadığım cihetle bir şey söyleyecek olsam medeniyet-i hâzırâya ri’âyetsizlik etmiş olacağım.

Hayır, hayır! Medeniyet, hukûk-ı şahsiyeye te’sîrî müdâhale edemez. O, evvelce bana bir tebessüm ile kendi kendisini takdîm etti. Ben de mukâbeleten kendimi, kendim takdîm ederim. Bunun medeniyete ne şümûlü vardır?

Bir sırasını getirip:

– Matmazel! Nereye gidiyorsunuz? dedim. Yine meclûb olduğum tebessümle:

“Mısır’a kadar” dedikten sonra benim nereye gideceğimi sordu. Beyrut’a ama sıcaklarla ne yapacağımı düşünüyorum, dedim.

Artık dereden tepeden konuşmaya başladık. İkimizin de kalplerimizin mir’ât-ı in’ikâsı olan gözlerimiz birbirimize “seni seviyorum!” der gibi bir hâlde idi. Esâsen aşktan bahsediyorduk.

Garip değil mi? Dün akşam ben güvertede kitap okurken o da karşımda oturmuş! Sonra yemekte de yanımda imiş! Ben bir şey görmedim, fesühhanallah! Okuduğum kitabı istedi, verdim. İsmine bakıp iade ederek:

– O kadar dikkat ettim hiç yüzüme bakmadınız! Dün gece tevekkeli alâ'ik-i cismâniyeden bu kitababın medhini epeyce işittim. Nasılsa okumağa muvaffak olamadım. Zahmet olmazsa anlatır mısınız, gibi istirhâmda bulundu.

Ben: – Aman estağfurullâh! Ne zahmet olacak, okuduğum yere kadar arz edeyim, deyip der-akab aşkı tasvîre başladım. Güzel melek! Sâkin sâkin dinliyordu. Söz hitâm bulacağı hengâmede hizmetçi gelerek.

– Matmazel vâlidemiz çağırıyor.

– Geliyorum, dedi. Müsâ'ade talep edip gitti.

İzmir'e yakınlaştık. Fikrim, Adalar Denizi'ndeki adaları dolaşmak olduğundan büyük vapurların uğraması bana mahsûs bileti İzmir'e kadar aldırılmış idi. Oradan küçük Yunan yâhûd İngiliz vapurlarından birine binip adaları birer birer ziyâret edecek idim. Şimdi mümkün mü?

Her bir şeyden sarf-ı nazar ettim. İzmir'e vâsıl olur olmaz doğru acenteye gidip tekmi'l bileti aldım. Vapur yirmi dört saat lenger-endâz-ı ikâmet olacaktı! Benim için ne bahtiyârlık!

Meclûb-ı muhabbeti olduğum o hoş-hırâmı müşâhade etmek için dışarıda yemek yedim, vapura geldim.

Yemek yendi, tekrar dışarıya çıkmak arzusuyla Kordonboyu'na nazar-endâz-ı hayret olmakta iken şükûfe-i hayatım omzuma dokundu da:

– Dışarıya çıkacaksınız değil mi?

– Çıkmaz isem de olur.

– Çıkınız, çıkınız ama gece kalmayınız. Beşte altıda geliniz. O zamana kadar vâlidem uyur, dedi.

Çıktım, Kordonboyu'nu İzmir'i bir mertebe-i ale'l-âle îsâl eylemiştir. Deniz kenarı olup rıhtım yapılmış ve rıhtımın üzerine gazinolar, lokantalar, oteller binâ olunmuştur. Akşam olup da rengârenk fânûslar yakılınca pek latîf oluyor. Gece uzaktan uzağa bu Kordonboyu'nu birisi görse semâdan zemîne nûr yağmış yâhûd zemînde nasılsa nûr ağacı bitmiş de türlü türlü çiçekler açmış zanneyler.

Gezdim, vakt-i muayyene kadar eğlenip geri döndüm. Ma'sûka-i vicdânım arkasına siyah mantosunu almış güvertede oturuyordu beni görünce nârin sedâsıyla:

– İntizâr kolay değilmiş!

Demesin mi! Çıktığıma çıkacağıma pişman oldum. Ne fayda!

Aramızda bir çeyrek kadar sükût hüküm sürdü. Sonradan yine kendisi dedi ki:

– Niçin Beyrut'a gidiyorsunuz?

– Pederimi ziyâret için. Siz niye Mısır'a gidiyorsunuz?

– Hemşiremin zevci Mısır'da "...” müdürü olduğundan hemşire de yanında onu görmek için ihtiyâr-ı sefer ediyoruz.

– Çok duracak mısınız?

– İki ay kadar!

– Vâlidenizle beraber mi?

– Evet

– Pederiniz nerededir?

– Pederim vefât edeli üç sene oldu.

Zavallı yârim! Pederim vefât edeli üç sene oluyor derken gözleri doldu.

Ne fenâ tabî'atım var! Her bir şeyi arz u amîk anlamak isterim. Keşke şu son sû'ali sormasaydım! Yine muhâveremizde devamla tesellî yollu:

– Muğber olmayınız. Kânûn-ı tabî'ata muhâlefet iktidâr-ı beşerin fevkindedir.

Bugün pederinize me'men olan mezâr, yarın da bize bir gehvâre-i zulmet penâh olacaktır.

Mevt, bir hufre-i hîçî daha doğrusu bir sırr-ı ilâhîdir ki biz bu sırrı iz'âna kâdir değiliz.

Hayat bir zıll, memât bir hakîkattir. Çünkü hayat zevâl, memât bekâdır.

Mevt, zâhiren encüm-i saâdeti ebr-i kesîfin altında setreder. Bâtinen böyle midir? Benî beşer sîne-i sükûn-ı hâke gidip kalacak olduktan sonra teşkilât-ı avâlimin ne lüzûmu var? Cenab-ı Hâlık, elbette bu kâinatı bir hikmet üzerine halk eylemiş; yine elbette bir hikmet üzerine mahvedecektir.

Mevti, nişâne-i zevâl zannetmeyiniz. Mevt, mecrâ-yı ümîdinizi kurutmasın. Adem, yokluk değil belki varlıktır. Gehvâre-i hâkin ebedî olması lâzım gelse sonbaharda bâd-ı sehere tahammül edemeyip ağaçlardan sükût eden evrâk, mensûb oldukları ağaçları çırılçıplak bıraktığı hâlde ilkbaharda yine yeniden o ağaçlar yapraklanıp çiçekler açarak kelebeklere hande-rîz-i neşât olamaz.

Mevti hor görmeyiniz. Mevt, öyle bir yâr-ı vefâ-şîârdır ki keştî-i hayatı ebhâr-ı nâmütenâhînin telâtum-ı mehâbet-nümûnundan kurtarır.

Mevt, müdhiş, mezâr bizim gözlerimize muzlim görünüyorsa da muzlim değildir.

Ukbâ, mâderimiz mezâr da hâbgâh-ı izz ü rif’atimizdir.

Bir fert ne kadar tevahhuş ederse etsin mevte her hatvesinde bir kadem daha takarrub eder. Çünkü vücûd-ı devami türâbdan hâsıl olduğu cihetle türâba meyyâldir. Misbâh-ı hayatın gıdâ-yı rûhı gençlik olduğu gibi âhiretin de merkez-i aslîsi kabirdir. Kabir, öyle bir câzibe-i gayr-ı mukâvemet nâ’il olmuştur ki elektrik kânûnlarını filân bilmekle ta’rif olunamaz.

İnsan, değil elektrik kânûnlarını hattâ fûnûn mahvolursa da ihyâsına kâdir olacak kemâlâtı câmi’ bulunsa yine kabristânın câzibe-i hârikulâdesini ifhâm etmek şöyle dursun idrâkinden bile âcizdir.

Bakınız, ben vâlidem “irci’î” emrine lebbeyk-zen-i icâbet olduğu zaman dört beş yaşında idim. Kendisini, Hudâ bilir zerre kadar hatırlamıyorum. Böyle iken yine sükût ediyorum, ama isteyerek mi? Hayır, mecbûrî olarak ... Zirâ başka çâre bulamadım.

Hükm-i kadere inkıyâd muktezâ-yı beşerîyettir. Serdî-i bahta göğüs gerip her başa gelen belâyı hazmetmeli yâhûd etmeye çalışmalıdır. Semeresiz melâl vakitsiz ifnâ-yı vücûd eder. Boş yere üzûlmekte ne mânâ var!

Bir erkek, mâdersiz pedersiz kalırsa öksüz, yetim sayılmaz; fakat câhil kalmış olursa işte o zaman hem öksüz hem yetim hem de bedbahttır. Bir kadın keza vâlidesiz, pedersiz kalırsa tâlî’siz değildir. Lâkin nâmus denilen cevheri pâyâmâl ederse sefiledir. Tâlî’-i nâ-sâzın te’sîr-i bâridesini hoş görmekle berâber sabre delim. Bir gün gelir de bize o mehûf görünen kabristanda ebeveynimizle, sevdiklerimizle birleşiriz.

Bu mütâla’am bîçâre kızcağızın tâkatini bitirdi. Yerin altında kaynayıp kaynayıp da karşısına tesâdüf eden dağları parçalayarak ve volkanları teşkîl eden mâyi’ât gibi hüngür hüngür ağlayarak kendisini kucağımın içine attı. Ma’sûmenin bu hâli kalbimi darmadağın etti. Ağlamaya sa’y ettim ise de adem-i muvaffakiyetim nihâyet beni de acı acı ağlattı. Bir çâr-yek mütemâdîyen girye-i hüznümüzü döktük. Baktım ki iş fenâyâ varacak, ser-â-pâ hüsün yaratılmış çocuğun, meleğin elinden tutup kamarasının önüne kadar götürdüm. Ben de kamarama geldim.

Hissiyâtım o derece galeyâna gelmiş ki yatağımda çarpınıyordum. Uğraşa uğraşa uyumuşum.

Ertesi sabah ma'hûd çan, kahve vaktinin vürûdunu ihbâr ederken uyandım. Şu'le-i ümîdimle birlikte kahve içmek için sofrada hazır bulundum.

Geldi, başıyla selâmlayarak yanıma oturdu. Dün gece ben kendisinden ayrıldıktan sonra daha çokça ağlamış olmalı ki göz kapakları iyiden iyiye şişmiş idi.

Latîf çocuk! Vak'a-i facî'ayı vâlidesine de anlatmış. Vâlidesiyle görüştük. Lâubâlî-meşrep olduğumdan ihtiyâre hakkımda pek ziyâde teveccüh gösterip birlikte İzmir'i gezmemize müsâ'ade etti. Sağ tarafımdan kalkmışım!...

Sandala binerken birlikte gezmeye gidiyoruz diye sevincimden denize düşmeme bir şey kalmadı.

Doğru Kordonboyu'na çıktık. Kordonboyu, gece gibi gündüz de güzel olmuyor. Sebebi sabâhın sâat on ikisinden akşamın dokuz buçuk onuna kadar güneşin üzerinden gitmemesidir.

Bir landon kiraladık. Beş altı saat şehri dolaştık. Vapurun kalkmasına yirmi dakika kala geri döndük.

Vapur, demiri aldı. Yavaş yavaş yürüyor sevgilim de vâlidesine meşhûdatını arz ediyordu.

Rodos açıklarını gece geçtik. Deniz sâkin semâ da henüz tekellüme başlamış bir sabînin gönlü gibi saf idi. Âfitâb-ı âlem-tâb sath-ı mâya aks eylemiş de koca deniz mir'ât-ı mücellâya benzemiş idi.

Biz, yine vedî'a-i ilahîyye olan yârimle baş başa verdik, aşka dair haylî mübâhaseler ederek birbirimize ma'nen merbût olduk.

Bu minvâl üzere Beyrut'a yakınlaştık.

Ayrılmamıza bir şey kalmadığını gördükçe kan ağlıyordum. Ah!... Birbirimize adresimizi verdik. Sık sık mektuplaşacağımıza sözleştik. Dedim ki:

– Müsterih olunuz. İstanbul'a döneceğinizi bir hafta kalarak hangi postaya bineceğinizi bildiriniz. Ben de o postaya hazır olurum. Yine buluşuruz.

Dünyada bir fert tasavvur etmeyiniz ki canından ayrılmak istesin. Yukarıda söylemiş idim. Tekrar ediyorum. Serdî-i kadere tahammül etmeli! Felekten intikâm almak için en eslem tarîk feleğin işkencelerine rızâ göstermektir.

Âkıbetü'l-emr rûh ve ten yekdiğerinden ayrılır gibi ayrıldık. Müddet-i hayatımda bundan daha dehşetli bir zamana tesâdüf etmedim.

Pedere kavuştum, çocuklar yaylağa gitmişler de göremedim. Ma'lûm ya! Mersin, Tarsus, Adana, Beyrut tarafları memâlik-i hâreden olup yazın dâhil-i şehirde oturmak kâbil olmadığından herkes yaylalara taşınır. Tıpkı bizim köye gitmemiz gibidir. Bir fark varsa o da vesâ'it-i nakliyenin burada kolay orada güç olmasıdır.

Üç gün pederin yanında kalıp dördüncü gün şiddet-i harârete dayanamadım, yaylaya gittim. Yayla pek müfferîh idi. Heyhât ki bana her yer zindân. Gözüm dünyâyı görmüyor. Gözümün önünde yalnız esîr-i aşkı olduğum tebessüm, gözleri tecessüm eyliyor.

Yaylanın ale'l-umûm evleri köşkümsü yapılmış. En ziyâde bâ'is-i letâfet köşklerin arasındaki bu'd-ı mesâfedir ki bir köşkle diğer köşk arası üç dört kilometredir. Bununla beraber üç dört kilometrelik arâzi bağlık, bahçelik olduktan başka her köşk ağaçlarla muhât olduğundan uzaktan ev görünmüyor. O mevkî'-i dil-ârâ bir mesireye benziyor. Gündüzleri biraz sıcak oluyorsa da geceleri iki yorgandan aşağısıyla yatmak olamıyor. Titremek arzû eden bir yorganla da yatabilir.

Tabî'atımı bildiklerinden bana ayrıca bir örtü tahsîs etmişler. Gittiğim günün akşamı odaya duhûl ile on iki gün hiçbir yere çıkmadım. Muvâfık-ı devamiyet olmadığını bildiğim hâlde "hoş âmedî"ye gelenlere hastadır, dedirttim. On üçüncü gün zevr ile meydana göründüm.

On beşinci gün peder gelip beni epeyce zayıflamış gördü.

Aaa!... Size yayla yaramadı dedi, hâlbûki bana yayla yaramıyor değil, fenâ fenâ fikirler altında zebûn oluyordum, bereket versin ki "Evrani"nin beş altı günde bir mektubunu alıp ferahlanıyordum. Yoksa çıldırmak bir şey mi?...

Evrani, kimdir diye ta'accüp olunmasın. Sevdüğimin ismidir ki ben de bilmiyordum. Yazdığım mektupları kendisinin ihtârı üzerine hemşerisi nâmına irsâl ediyordum. Mektupta gördüm, ismini öğrenmediğim isâbet olmuş; çünkü "semâvî!" olduğu bedîhî idi.

Peder, bir hafta ârâm ile merkez me'mûriyetine gitti. Ara sıra gelir birkaç gün oturup avdet ederdi.

Ben dem-be-dem vücuttan düşmekte idim. Artık oturmaktan bıktım. Âdeta Jean Jacques Rousseau'ya halef oldum. Her sabah elimle hayvanımı hazırlayıp

terekeye heybeyi, heybenin içine de sefertasımı koyup dağlarda, tepelerde dolaşırdım. Tenha تنها subaşlarında ağlardım.

Gece yarıları eve dönerdim. Bazen evden merak edip sekiz on atlı çıkarırlardı. Bu merak gece kırlarda korkacağım için zannolunmasın. Hayvandan düşüp bir yerde kalmasın, diyerdir. Yoksa korku ne demek olduğunu bilmediği pek ra'nâ bilirler.

Evrani'nin dördüncü hafta beşinci mektubunu aldım. Me'yûse!.. Benim hâlimden haberi yok. Beni zevk ü safâ içinde farz edip kendi hâlimden şikâyet ediyor!.. Hâlbûki ben bir taraftan hicrân ile iskelete dönmüş diğer taraftan hayvanım yaramaz olup üzerinde iken şemsiye açtırmadığımdan her gün güneşin karşısında kavrulur idim.

Altıncı mektup da geldi. Bu kâğıtta ta'bîr-i sahîhle iştiyâk-nâmede orada bir dakika daha duramayacağını söylüyor. Ya ben?! Bir de resmini göndermiş! Keşke göndermese idi. O derece muzlîm o derece mükedder çıkmış ki dest-i ta'zîme aldığım vakit garip garip ağlayarak:

Hüsn-i aşkla imtizâc etmiş ilâhî gözlerin
Menba'-ı nûr-ı hakîkattir penâhî gözlerin

Girye-i hüznümle mâtemden terekküb eylemiş
Ebr içinde kalmış hurşîddir siyâhî gözlerin

Sâkî-i gül-çehre âsâ neş'e-i dîger verir
Ettirir amma ki birden bin günâhî gözlerin

Nûr-ı feyz-â-feyz içinde nûr-ı sânîdir desem
Doğrudur teşbîhim işte işte şâhî gözlerin

Bir çiçektir, inşirâh-ı gönle bâdîdir fakat
Âkıbet ettirmede sad-âh u vâhî gözlerin

Secdeler eyler tabî'at döşegin insan sana
Levha-i fikr-i şafaktır çünkü mâhî gözlerin

Rûh u ten yek dîgerinden ayrılır zanneylerim
Gözlerimde in'itâf ettikçe gâhî gözlerin

dedim. Hissiyâtım ayaklandı. Bu defa kendisine öyle bir cevap yazdım ki her satırında sâatlerce gözyaşı dökceği bî-iştibâhtır.

Birkaç gün zarfında bir telgraf aldım (...) kumpanyasının (...) vapuruyla pazartesiye yola çıkacaklarını ihbâr ediyordu.

Alalacele pederin nezdine azîmet ettim. Rahatsızlığımdan bahs ile pazartesi günü Mısır'dan bu cihete müteveccihen hareket edecek vapura âmâde olmama müsâ'ade talep ettim. Meyyit-i müteharrik gibi olduğumdan ricâmı reddetmedi. Sevine sevine tekrar yaylaya gittim. Ailemle vedalaştım.

Yevm-i mes'ûd her sâniye bir adım daha yakınlaşıyor idi ise de bana pek uzun geliyordu.

Çeke çeke vapuru getirdik. Peder, birçok âhâli vapura birlikte gittik. Bunlar sözüm yabana, beni teşyî' ediyorlardı. Vapurdan içeri adımımı atar atmaz Evrani manzûrum oldu. Boynunu bükmüş bana hazîn hazîn imâle-i nigâh ediyordu. Bilmem ne oldu ki sirişk-i ma'sûmânesini döke döke kamarasına kaçtı.

Kendi hâlimi unuttum da onun hâline acıdım. Gözlerimden göğsüme dolu tanesi gibi yaşlar iniyordu.

Peder: "Neye ağlıyorsunuz... yarın yine buluşuruz. Metânet, metânet" gibi sözlerle beni tesellîye çalıştı. Sonra kendisini tutamayarak o da girye-nisâr oldu. Ne acıklı zaman!..

Ağlamam arttı, nasıl artmasın ki cânımdan muazzez olan pederimden ayrılıyorum. Kardeşlerimden ayrıldım. Yine nasıl artmasın ki nihâl-i ümîdimi fenâ gördüm. Böyle diyorum ya! Kim bilir o, beni nasıl gördü. Pederin ellerini takbîl ettim, ayrıldık. Bu ayrılık vaktiyle Evrani'den müfârekat edişimden çok müdhiş idi.

Doğrudur, Evrani'ye incizâbım başka pederime incizâbım daha başkadır.

Nisbet kabûl eder mi?..

Vapur kalktı. Kamaraya şitâb ettim Evrani'yi yüzükoyun kapanmış ağlıyor buldum. Birbirimize sarılıp kalbimizin zehrini dışarıya attık. O zaman anladım ki sevinçle dökülen gözyaşı tatlı kederle cereyân eden gözyaşı acı oluyor.

Kemâl-ı âfiyetle Der-sa'âdet'e gelindi. Evrani vâlideleriyle yazın Büyük Ada'da kışın Beyoğlu'ndaki hânelerinde otururlarmış. Önümüz sermâ olup Evrani'nin bir nefes hasret-i didârına tahammülüm olmadığından Beyoğlu'nda bir oda tuttum. Öyle bir kış geçirdik ki felek, gıptalar değil hasetler etse sezâdır.

İlkbahar arz-ı endâm etti. Büyük Ada'ya gideceğimize iki gün kala peder çolukla çocukla çıkagelmesin mi?!.. Meğer ben yaylada geceleri sayıklayıp içerimde ne varsa hepsini söylüyormuşum. Benim avdetimden sonra çocuklar, pedere mâcerâyı naklederler. Peder: “Ben de öyle bir şey hissettim.” der. Kışın çocuklar ile yola çıkmak emr-i asîr olduğundan baharda kalkar gelir. Beni evlendirmeye teşebbüs ettiler. Hiç ben, Evrani'den başkasını alabilir miyim?!..

Olmayacak! Dadıma işin doğrusunu anlattım. Pedere hikâye eder. Peder “Hristiyan!” diye biraz muta'assıplık gösterir. Bana pederin mûmâna'atını söylediler. Fenâ hâlde te'sîr etti de:

– Hristiyan olmakla ne çıkar? Dînimizin bu husûsta müsâ'adesi olduğunu bilmiyorlar mı?

Mutaassıplık benlik gibi mezmûmdur, dedim. Bu müdâfa'am bana hak kazandırdı. Sonbaharda düğünümüzü yaptılar. İşte bir tebessüm âkıbet bizi yekvücûd etti.

4.2.2. Fakîre

Gece yarısı oluyor. Ortalık soğuk. Herkes müddet-i bürûdetden ikâmet-gâhına çekilmiş, küre-i arzda devre-i tahavvülün yâr-ı gar safâ-bahşâsıyla meşgul şâirler gibi hem derin hem de hazîn bir sükûta dalmıştı.

Karlar bu leyâl-ı muzlimin hafâyâ-yı mechûliyyeti arasında tekerlene tekerlene makbere-i sükûnuna doğru şitâb eden saç sakalı ağarmış pirler gibi semâdan zemîne nüzûl etmekte gûyâ ki kâinat ölmüş de felek kefenini giydirmekteydi.

Yer gök bembeyaz kesilmiş, hazân denilen zevâl-i vakte müsâdif olup da çırılçıplak kalan ağaçlar hâb-gâh-ı ebedîlerinden (ve'l-yevmü'l-) sırr-ı celîlinin hakîkatini kefenleriyle kıyâm etmiş şühedâ-yı kirâm gibi birer vaz'iyet-i garîb-âne almış gûyâ ki mâtemin resm-i âdeti beyazlar olmuştu.

Bu esnada kırık pencerelerinden kar girmeye, harâbiyetinden, duvarları dökülmeye başlamış bir oda ki sağ cihetinde karelere melce olmuş pejmürde bir döşeme, sol cihetinde içi dışına çıkmış bir şilte, şiltenin üzerinde delik deşik olmuş murdar bir yorgan ile iki küçük yastık ... Bu bir yatak !.. İçinde hey'et-i vechiyesinden vaktiyle baharları etvâr-ı dil-firîb-ânesine zebûn ettiğini bugünkü hâl-i sefâlet iştimâli bile isbâta kâfi henüz otuz, otuz beş yaşlarında bir kadın yatıyor.

Dünyada irtikâb ettiği denâetin mahcûbiyetinden belki mahcûbiyetinden ziyâde ıztırâbâtının şiddetinden bozulup kızarmış, şâhâne gözleri bir kuvve-i muharrikenin te'sîriyle merkezinden fırlamıştı. Siyah saçları hâlini tenzîr ediyormuşçasına dağılmış, eczâ-yı vücûdu hâtırât-ı mâziyenin te'essürât-ı ma'neviyyesinden deriyle kemikten ibâret kalmıştı.

Şeytanların gelmeye tenezzül etmeyeceği o oda içinde. Köpeklerin yatmaya tenezzül etmeyeceği o yatak içinde titreye titreye ağılıyordu. Vakit vakit âlâm-ı cân-güdârının muhâcemâtıyla kolu kanadı kırılmış bir kumru gibi o sefâlet penahında, o mezellet gird-âbında çırpınıyordu. Girye-i nedâmeti azâb-ı vicdâniyesinin galeyânıyla bir seylâb-ı tûfân-numâ şeklini aldı.

Sefile!... Birdenbire bir âh-ı cân-hırâş kopardı. Yattığı yerden doğruldu. A'zâ-yı vücûdu harekâttan mahrûm iken bir gayret-i hârikü'l-âde ile yataktan kalktı. Bir bî-tabî-i hazîn ile odanın bir köşesinde yatmakta olan on, on iki yaşlarındaki çocuğunun yanına gitti. Hemen oraya yığıldı. Oğlunun rû-yı ma'sûmiyyetine kemâl-i tahassürle bakmaya başladı.

Zavallı sabî! ... Alâik-i cismâniyyetten tecerrüd etmiş gibi uyuyordu. Hasta! Eyyâm-ı ma'dûdesinin hitâm bulmakta olduğunu anlıyordu. Gittikçe vücûdu soğumakta, gittikçe düşmüş olduğu girdâb-ı felâketin ka'ına inmekte, gittikçe hayat-ı dehşet-nisârından kat'-ı ümit etmekteydi. Bu hengâmede yine canından muazzez bildiği semere-i fuâdının kendisinin vefâtından sonra ne olacağını tahayyül ile hüngür hüngür ağılıyordu.

Muhabbet-i mâder-ânedir. Hakkı var. Nasıl ağlamasın... Sefâlet nâmı verilen belâ-yı a'zimîme kendisi musâdif olmuş da hârinin derece-i vehâmetini anladığı gibi nefesini kurtarmaya da muvaffak olamamıştır. Çocuk henüz küçük. Nevâlesini tedarîkten âciz. Hulâsâ zavallı ma'sûmun müstakbeli muzlim! Vâlîde düşündükçe fenâlaşıyor. Mâziye atf-ı nigâh ettikçe tüyleri ürperiyor, hâli pîş-i nazar oldukça feryâd

ediyor, müstakbeli tefekkür eyledikçe zalâm-ı mübhemiyyette kalmış rûh gibi eziliyordu. Zaten emr-i Rabbâni olan rûh da cism-i fâniyi terk etmek üzere olduğunu hissediyordu.

Mağdûre! Yâdigâr-ı hayatına takarrüb etti. Tamam renk denilen maddenin adem-i mevcûdiyetine bir timsâl olan dudaklarını çocuğunun yatağına götürdü. Son bûse-i vedânı alacağı sırada şiddetle geri çekildi. Biraz müddet mebhût iki tarafa baktıktan sonra yatağına gitmek üzere kalktı. Der-akab kuvve-i câzibenin cezebâtına mukâvemet edememiş sâ'ika gibi gözleri karardı. Yere düştü. Sürüne sürüne yatağına gitti. Yattı. Sevgili yavrusuna seslendi. Bed-baht çocuk tatlı uykusundan uyandı. Mâder-i müşfikinin bâlîn-i ıztırâbına geldi.

Vâlidesi kendisini epeyce zaman sevdi. Sirişk-i nâdim-ânesini döke döke:

Oğlum!.. Hayat Allah'ın bir vedâsıdır. Cenâb-ı Hakk'ın ihsân buyurduğu vedâyaya hakaret eden insanlar felâh bulmazlardır ki ben de onlardanım. Sen benim gibi kendi halîkinin evâmir ü nevâhîsine iltifât etmeyen bir vâlidenin oğlu olduğun için ağla!... Yok, yok ağlama. İbret al. Âlemde en büyük hâce-i ibret pençe-i sefâlettir.

Ben bir vakitler bin türlü nâz ve naîm içinde perverde oluyor dürr-i ismet iken iğfâl olundum, fakat kabahat bendedir. Kabahati kendime isnâd ettiğime taaccüb etme. Çünkü Hudâ-yı müte'âl nev' beni beşere hüsn-i isti'mâl için akıl ihsân buyurmuştur ki her fert o akıl sâyesinde hemcinsinin kendisini ilkâ edeceği, edebileceği tehlikeden kurtarır. Kurtarabilir.

Ben her vechle müttehimim. Nasıl müttehimliğimi inkâr edeyim. Birincisi gencine-i ma'rifet Allah olan hayat-ı kıymet-dârı pâ-y-mâl ikincisi muvâzene-i hakikat olan akli sûistî'mâl ettim.

Bak yavrum bak bu hâlime kendi gafletim. Kendi ihtiyatsızlığım sebep oldu. Bugün beni kânun-ı adâletten daha evvel vicdânım ithâm ediyor. Bu yatak içinde inlemem hep vicdânımın tazyîkât-ı mütevâliyesindendir.

Âh! Safâ diye ne cefâlar geçirdim. Lûtf diye ne hân mân-sûz belâlara uğradım. Atlattığım o eyyâm-ı merdûde-yi mâziyeyi ta'dâd etmek şöyle dursun der-hâtır etmek bile istemem.

Sen, henüz nîk ü bedi tefrîka muktedir olacak birisine vâsıl olmadın. Sen, henüz cem'îyyet-i beşeriye denilen ummân-ı inkılâbâta karışmadığın için benim şu hâl-i pür-

melâlimden istifâde edemezsin. Ağzımdan çıkan her kelimeyi levha-i hâtırana nakş eylede ileride ona göre hareket et! ... diyerek bayıldı.

Çocuk, korkusundan dışarı kaçtı.

Me'yûse! ... Aradan yarım saat kadar bir zamanın sürûrunu müteâkip gözlerini açtı. Kımıldayamıyordu. Üzerine hücûm ediyorlarmış gibi tevahhuş edip haykırmak istiyor, ne faydası var ki sesi kısılmış haykıramıyordu. Kalbinin darabât-ı gaddâr-ânesi sînesini parçalayacakmış gibi izdiyâd etmesinden mahzun-âne ağlamakta me'yûs-âne nâ-ümîdâne inlemekte devam ediyordu. Teslîm-i rûh edecek muvaffak olamıyor, yorgani elleriyle dişleriyle parçalamaya çalışıyordu. Teneffüs edecek boğazına bir şeyler tıkanıp boynundaki damarlar Hudâ'sının hakâyıkını idrâk edememiş akıllar gibi dimdik oluyordu. Teneffüs etmek arzusuyla ıkınıyor kâbil değil bir türlü nefes alamıyordu. Nefes alacak efsûs ki cevher-i nâmusun zamanında kıymetini takdîr edememiş de havâ-yı ismeti bulamıyordu.

Bir hayli vakit yüzü koyun kaldı. Muttasıl çırpınıyor ve boğuk sadâsıyla:

- İlâhi! Bahşâyış kudretin olan rûhumu bir dakika evvel al da beni böyle zâr zâr inletme. Yeter çektiğim yeter !..

İlâhi! Beni ahirette olsun muazzep etme. Dünyada dûzahı vicdânıma ta'lik eyledin.

Yâ-Rabbî! ... Beni bu kadar ithâm etme. Çünkü vicdânımın tehdîdâtı kâtillere, cânilere müstahak olmayan işkenceler içinde beni zebûn ediyor.

Allahım! ... Kuluna insâf et. Ellerimi yüzüme kapayarak kemâl-i şerm ile huzûruna geldim. İtirâf-ı cürm ediyorum. Şânına yakışanı icrâ buyur, buyur da tek bir ân evvel ne olacaksam olayım.

Bî-mecâlim! Bâr-gâh-ı kibriyâ ki serfûrûdan, arz-ı inkıyâddan başka hiçbir şeye tâkatim yoktur. Sekiz, dokuz aydan beri etmekte olduğum feryâd-ı ma'sûm-âne, hissetmekte bulunduğum azâb-ı nâdim-âne ne zaman nihâyet bulacak?! ...

Ne kavî câna mâlikmişim. İktidâr-ı azîm üstüne tahmîl olunmuş da i'lân-ı mukâvemetten geri durmuyor.

Heyhât! ... Hayatımın bekâsından emîn olmadığım kadar şâyeste-i afv olacağını ümit ediyorum. Zîrâ azâb ile azâb hem-râh olamaz. İki kemâlin yek-dîgerine rekâbeti kânûn-ı beşerin esâsındandır.

Bu mihnet-hâne de müsâdif olduğum zulmât-ı dehşetmeâle mukâbil dâr-ı bekâda izz ü rif'ate nâil olurum ümidiyle tesellî bulmaktayım. Yoksa böyle gubâr içinde nâ-tüvân olmaktan ise intihâr etmek herhâlde kolaydır.

Hatâiyyâtım meâsir-i ulüvv-i şânına nisbetle hiçtir. Niçin, niçin bâğ-i rahmetine uğramayayım. Küçüklük kusur etmekle büyüklükte o kusurları affeylemekle kâimdir.

Rahmine her vechle sezâyım. Girîv içindeki ricâ-yı ahkar-ânem esir-i rüzgâr olmuş bir sefilenin hasb-i hâli olduğu için müessirdir.

Allah! Sözlerimden hâsıl olan teessürden kendimin ne hâlde bulunduğum sence ayândır. Zât-ı a'lâ-yı azâmetine sığınarak ettiğim feryâd-ı âteş-bârın şu'lesi nûr-ı rabbâniye karşı ateş böceğinin güneşle muvâzene olunmasına benzer. Lâkin ikisi de dest-i kemâlinden çıkmış değil midir? Bizim için birini diğerine tercîh etmek hasedimizi bilmemekten ileri gelir! ... Bunlar ise hep muktezâ-yı beşeriyyettir.

Arsa-i avâlim mahvolmak için emrine münkad. Ben teslîm-i rûh etmek için emrine muntazırım.

Emret; emret ki artık der-gâhına takarrüb edeyim. Mevt bana müdhiş görünmüyor. Hiç korkmuyorum. Zaten ömrün can korkusuna değmeyeceği söylenmiş. Tekrara ne hâcet var?...

Ziyâ-yı hakîkatin eş'a-i âlem-tâbına îmânsızlar bile meftûndur. Ben onlardan da alçak mıyım ki muhâl olarak hakîkati hayal telâkkî edip âlem-i ervâhı kendime lâ'net-hân edeyim.

Hayır ...

Hâşâ! ...

Rabbim! Bu kulluk içinde varsın. Birsin. Varlığına delîl zemîn ve semâdır. Varlığına bürhân (Kul huve'llâhü ehad) dır.

Zü'l-celâlsin! İ'timâd-gâhım. İstinâd-gâhım yalnız, âh yalnız sensin. Senin varlığın benim vücûdumla sabit. Benim vücûdum senin kemâline şâhittir.

Ukûl-i kâinâtın hayreti esrâr-ı mâ-lâ-nihâye ki keşfedememesindendir. Ba'zıların seni inkâr etmeleri büsbütün abdal olmalarındandır.

Ey hâlik-i hakdân! ... O zavallılarla beraber ben bî-çâreyi de yem-i gufrânına şâ-dâb eyle. Hayatım inâyâtine mütevakıftır. Memâtım ser-menzil-i maksûd olmaklığıma delildir. Ben daha niçin muztarib oluyorum ?!...

Ulüvv-i merhamet senin kânun-i adâletinin mukaddimesidir. Mâddiyyûnun merhamet sinir zayıflığından neş'et eder demeleri ne ahmaklık ne gâfillik ne hayvanlıktır?...

Ey mûcid-i ezdâd!... Benim günahım o ahmakların, o gafillerin, o hayvanlarınkinden sanki ufak değildir. Fakat der-gâh-ı ale'l-âde müsâvât olduğundan ümit ederim ki hep birden nazar-ı merhametine uğrarız.

En şedîd-i cezâ, cezâyâ sezâ-yı afvdir.

İlmin âgûş-ı istirâhattâ bulunduğu şu demde benim zânû-be-zemîn daha doğrusu ser-be-zemîn ettiğimistirhâmâtı kabul et. Âvâz-ı me'yûs-ânemi duy, duy da biraz istirâhat-ı vicdâniyyeme müsâade buyur. Deyip oğluna seslenir.

Hicrî - ki çocuğun ismidir - içeriye titreye titreye girer. Doğruca vâlidesinin yatağına dalar. O mini mini elleri buz kesilmişti. Vâlidesi cîlve-i hayatının ellerini elleri içine alır. Isıtmaya çalışır. Bu esnada sabah olur.

Hicrî râz yataktan sonra hazîn bir sadâ ile:

“Anne... karnım aç” der.

Vedîa'ya - ki mâderidir - yataktan kıyâm eder. Sendeleyle sendeleyle ekmek dolabına gider. Kurumuş bir ekmek parçası getirir. Hicrî'nin eline verir.

Hicrî, ekmeği görünce sevinir. İştihâ ile ağzına götürür. Henüz süt kuzusu gibi dişleri nâzik olduğundan hiç koparamaz. Sabîlere mahsûs bir tavır ile dudaklarını kırar. Giryeye-i ma'sûmiyyetini döker. Vedîa'yı bu manzara ezer bitirir.

Hicrî ağlıyor Vedîa da sükût ediyordu. Birinin giryesiyle birinin hüznü yek-dîgerine mukâbil etmiş de yürekler dayanmayacak bir levha teşkîl olmuştu.

Çok sürmedi. Ana oğul birlikte sirişk-i musîbetlerini âlem-i devamiyyetin üzerine saçıyorlardı.

Vedîa bir müddet daha ciğer-pâresine peyrev olduktan sonra ellerini âsumâna doğru kaldırdı. Hıçkırır hıçkırır:

(Müstakbeli fikr için ne hak var?)

Diye bağıırıp acı acı gülerek:

(Mâzîyi anıp da ağlamak var)

Dedi. Bunlar o derece ağlıyor idiler ki ta'rif etmek yılan dışından kaleme mâlik olmaya tevakkuf eder.

Bir damla gözyaşı hayat-ı câvîdâniyenin bir lisân-ı bedî'dir. İnsâniyet o lisân-ı bedî'nin tercüme-i hâli ve mâder-i insâniyet yine o lisân-ı bedî'nin bir numûne-i mücessemidir.

Bir damla gözyaşı ebr-i kesîfin içinde kalmış bir hurşîd-i tâbândır ki müddet-i medîde eşi'a-i âlem-tâbına zulmet hâil olamaz. Zamanı, saati, saniyesi gelince meydana çıkar.

Bir damla gözyaşı ebhâr-ı nâ-mütenâhî-yi felâkete düşmüş bir tâli'sizin muhâtabıdır. Bu hâlde mütekellim insan muhâtab-ı insâniyettir.

Bir damla gözyaşı refksizler için refik-i şefik, çâresizler için mâder-i tesellîdir. Beden dâhilde açılan cerîhaların dışarıya sıçrayan teesürâtı yine gözyaşlarıdır.

Kalbin en mahfî köşelerinde cereyân eden vak'â-yı fâciaların sahnesi göz icrâ-yı lu'biyyât eden efrâdı da yine gözyaşlarıdır.

Dağdağa-i dünyanın seyyar olduğunu î mâ eden gözler, "zor-bazu-yı" iktidâra inkıyâd ettiğini arz eden yine gözyaşlarıdır.

İstimdâd edenlere imdâd eden gözyaşları, metrûkları mezara kadar ta'kîb edecek yine gözyaşlarıdır.

Vedîa neden sonra kendini toplayarak:

"Sus oğlum sus!.. Ağlama. Şimdi ekmekçi gelir." dedi. Hakîkaten çok geçmeden ekmekçi geldi. İki tane ekmek bıraktı.

Zavallı çocuk!... O sâde ekmeği lezzetle yiyordu. Öğleye doğru doktorlar geldiler. Vedîa'yı güzelce daha doğrusu ümitsizce muâyene ettiler. Kadının hayatından kât'-i ümit ile hasta-hâneye naklini münâsip gördüler.

Vedîa, hasta-hâneye gitmek arzu ediyordu ama çocuğunu ne yapacağını bilmiyordu.

Doktorlar Vedîa'ya netice-i hâline hasta-hâneye gitmesidir. Sûret-i hâlisânede tavsiye ettiler.

Vedîa:

Pek güzel olur. Fakat yavrumu ne yapayım?.. Kendi taallukâtımdan burada kimse yok, hepsi dışarıdadır. Esâsen ailem çil yavrusu gibi dağıldı. Bildiklerime emânet etsem horlarlar. Hâlbuki mâziyenin bir ber-güzâr-ı safâ-bahşâsı olan çocuğumu horlamak beni öldükten sonra öldürmektir.

Ben, bugün kendimi zerre kadar düşünmüyorum. Oğlumu ise arîz ve amîk tefekkür ediyorum.

Ben hayatımdan nefret ettim. Hayatın bence hiçbir kıymeti kalmadı. Yerin üstünden altı bence daha hoştur. Yaşamak felekle boğuşmak ölmek Allah'a kavuşmaktır. Ya'nî demek istiyorum ki memât hayata tercîh olunur. Hâl böyle iken hayatımın temdîdini ez-cân ü dil istirhâm etmekteyim. Sebebi evlâdımın benim gibi âgûş-ı sefâlette kalıp gitmemesine tavassuttur, dedi.

Hasta! Titrek sesiyle bu sözleri söylerken doktorları rikkate getirdi. Eğer biraz daha beyân-ı fıkır edecek olsa odanın içindekileri ağlatır idi. Bereket versin ki nâ-tüvân! ...

Doktorlardan birisi oğluna kendi oğlu gibi bakacağını ve mekteplerden birine verip okutacağını va'd ile Vedîa'yı fevk-al-âde sevindirdi.

Tâli'siz kadın! Yataktan fırladı. Doktorun ayaklarına kapandı. Merhametli doktor kendini zabt edemeyerek ağladı. Diğer refîkâları da dayanamadılar. Zaten Vedîa'nın perîşânlığını görüp de ağlamamak taş yürekli olmaya tevakkuf eder.

İnsanın hamuru insâniyetle yoğrulmuştur. Hissiyâta, rikkata mâlik olmayanlar insan değil insan sûretine temessül etmiş hayvandır.

Acaba hissizleri hayvana teşbîh etmekte haklı mıyız?

Hayır! ... Çünkü hayvanlarda da me'yûs, mesrûr olmak hassası vardır. Tabîatın kuvâ-yi maddîyye ve mâneviyesini hissetmeyecek cihânda bir şey olamaz. Hattâ taşın kendine mahsûs bir hissi vardır. Taşın hissi dedikse kendine mahsûs dedik. Tatlıdan tuzludan anlar fikrine zâhib olunmasın.

Meselâ damla; altındaki taşa düşse düşse taşı oyar. İşte bu oyulmak maddesi taşın kendine mahsûs hissi olduğunu îmâ eder.

Meselâ çiçek; açılmak için güneşin hüsn-i te'sîrini intizâr eder. Ama denecek ki çiçek açılmak için mutlaka güneşe mi muhtâttır? Güneş olmaz ise açılmaz mı? Evet bir çiçek açılmak için güneşe muhtâttır. Güneş olmaz ise açılmaz. Açılma da letâfeti olamaz. İşte güneş vâsıtasıyla bu açılmak hassası çiçeğin kendine mahsûs bir hisse mâlik olduğunu isbât eder. Demek oluyor ki tekmîl mevcûdât ve mahlûkat tabîatlarına göre birer his ile mütehasstirler. Bu hâlde insanın merhametsizi, hissizi kâinatın hâricinde olduğundan hayvana, taşa, toprağa, ağaca teşbîh etmek büyük haksızlıktır. Zîrâ müşebbeh ile müşebbehe yek-dîgerine muhâlifdir. Tehâlûfû birinin hisli diğerinin

hissizliğidir. Hulâsâ vicdânsız âdemi tabîatın câmi' olmadığı bir şey tasavvur edip ona benzetmelidir. Bu tasavvur ise gayr-i mümkün olduğundan onları hiç yok farz ediyor, edivermelidir.

Nihâyet Vedîa'yı hasta-hâneye götürürler. Vedîa sedyeye binerken hayatının hayatı olan Hicrî'nin boynuna sarılıp:

Oğlum! Seni evvelâ Allah'a - sâniyen parmağıyla doktoru göstererek - bu merhametli adama tevdî' ediyorum. Zaman acâiptir. Canı tenden eder. Şimdiye kadar seni memnûn görmekle memnûn, mükedder görmekle mükedder olup bir saniye gözümün önünden ayıramaz iken bu menhûs dakikadan hemen seni büsbütün terk ediyorum. Lâkin benim seni terk etmemle Allah'ında terk etmesi lâzım gelmez. İstinâd-gâhın Cenâb-ı zü'l celâl'dır.

İ'timâd et nûr-ı dîdem!... Kimsem yok diyip Hâlikini unutma. Mevlâ kimsesizlerin değil kimselilerin bile muîni, yardımcısıdır. Benim mevcûdiyetimle adem-i mevcûdiyetim hep birdir. Niçin diyecek olursan ben de senin gibi beşer olduğum cihetle âcizim de onun için derim. Senin vücûdiyyene peder ve mâder ise sebep pederle mâderinin varlığına bâis Hâlikü's-semâvât ve'l-arzdır. Bir çocuğa, bir evlâda mâderle pederden ziyâde hidâyet edecek hâdî-yi hakîkattir. Sakın kendini yalnız zanneyleme. Hakk dâimâ seninle beraberdir, der. Ağlayarak cânından müfârat eder.

İnsâflı Doktor Hicrî'nin elinden tutar. Doğruca hânesine getirir. Zevcesine der ki:

-Yâhu!... Bu çocuğun bizim çocuklarımızdan bir farkı olmayacaktır. Onlara ne sûretle muâmele edersen buna da o sûretle muâmele edeceksin. Onlar ne yerlerse bu da yiyecek. Onlar ne giyerlerse bu da giyecektir. Hattâ muhabbetin bile hepsine bir derece de olacaktır. Bu mümkün mü deme?!.. Mümkündür. Değil ise bile sen mümkünleştirebilir. Cenâb-ı mutlak'ın lûtf-ı inâyetiyle kendi çocuklarını nasıl büyütüyor isen bunu da öyle büyüt. Kendi çocukların biraz keyifsiz olunca nasıl muztarib oluyorsan bu da hasta olunca öylece muztarib ol. Bu garip benim ma'nevî evlâdımdır. Eğer zerre kadar hırpalayacak olursan seni tahdîd ederim. Tehdîdâtıma kulak asmayacak olursan ayrılırız! ... Anladın mı? İnsan fitraten hemcinsine iyilik etmek tabîatına hâizdir. İnsanlık deyip de geçivermeyelim. Bir kere insanlığı tefekkür edelim; ne gibi hasâilden terekkeb ettiğini anlayalım...

İnsan, deriden bir torba içine doldurul vermişliğinden ibâret değildir.

İnsanlık, ben aç açık kalmayayım da varsın âlem ne olursa olsun demek hele hiç değildir.

İnsan, melâike-i kirâm gibi nûr u hak ile ma'sûmiyetten teşekkül eylemiştir.

İnsanlık, insâniyeti muhafaza edip ebnâ-yi cinsine yardımda bulunmaktır.

Biz bugün yalnız hâlimize şükretmeye değil iktidârımız nisbetinde hem-nev'imizin düşkünlerine bakmaya mecbûruz.

Malûm ya! ... Hepimiz dünyaya uryân ve sefil olarak geliyoruz. Şu kader var ki kimimizi kader yardım edip âlî, kimimizi etmeyip süflî ediyor. Çalışmanın da ekseriyyâ adem-i muvaffakiyyeti meşhûd olduğundan her şeyin başı kaderdir. Bugün bu çocuğu bize muhtâç eden Rabbimiz yarın da bizi bir diğerine boyun eğdirebileceğinden, fırsat var iken muhtâcına mümkün mertebe hizmet edelim de mükâfâtını görürüz. Herkes ektiğini biçer.

Bunun üzerine çocuğa çabucak çamaşır elbise yapılır. Hicrî iki ay zarfında hâl-i aslîsini bulur. Nûr topu gibi olur.

Doktor Hicrî'nin evde bir aşağı bir yukarı koşup kendi çocuklarıyla kardeş kardeş oynadığını gördükçe sevincinden ne yapacağını bilmez. Her akşam eve gelirken yemiş alıp onların önüne koyar. Sofrada etin falanın iyi taraflarından koparıp onların ağzına verir. Bazen latîfe olmak üzere lokmayı birinin ağzına götürüp sonra kendisi yiyerek çocuğun ağzını açık bırakır. Geceleri meşâgil-i kesîresini terk eyler. Onlara masal tarzında Osmanlı tarihini anlatır. Ma'nen ve maddeten müstefid olmalarına bezl mesâî eder. Onların rahatları, temîn-i istikbâlleri için her türlü fedâkârlığı gözüne kestirir. Mekteplerin kayıt ve kabul zamanı olmadığından Hicrî'yi kendi çocuklarının gittiği rüşdiyye gönderir. O seneyi öyle geçirir. Ertesi yıl hepsini leylî mekteplerden birine yazdırır.

Doktor çocukları mektebe götürür iken halîlesiyle ayak üstünde şöyle bir mükâleme olur:

Halîlesi- Hâricî yazdırınız. Sabah gidip akşam gelsinler.

Doktor- Sebep?

Halîlesi- Sıkılırlar, rahatsız olurlar.

Doktor- Orada o kadar çocuk var. Onların canı yok mu?

Halîlesi- Canım onlar alışmışlardır.

Doktor- Bunlar da alışır.

Halîlesi- Hâricî yazdırsanız ne olur?

Doktor- Çok şeyler! ... Evde çalışmak başka mektepte çalışmak daha başkadır. Şimdi sana uzun uzadıya mektepten bahsedecek değilim ya... Mektebin hâli başkadır ve's-selâm.

Halîlesi- Bir hafta hasretlerine dayanılmaz!

Doktor- Dışarıdan gelip senelerce burada tahsîl eden evlâd-ı vatanın anası babası nasıl dayanıyorlar?.. Yalnız senin çocukların mı kıymetlidir?

Halîlesi- Kuzum Bey. Hiç olmazsa bir vakit hârici devam etsinler de sonra dâhilî olsunlar.

Doktor- Hele sen elinin unuyla erkek işine karışma! ..

Halîlesi- Aman siz de! ...

Doktor- Sizdesi bizdesi yok. Bu böyle.

Halîlesi- Erkekler kadınların hukûkunu iskât ediyorlar. Kadınlar yalnız erkeklerin keyfine hizmet etmek için mi buyurulmuştur? ...

Doktor- Erkekler kadınların hiçbir vechle hukûkunu gözetmemelik etmiyorlar, belki kadınlar kendi haklarını muhâfazada kusur ediyorlar.

Kadınlar yalnız erkeklerin keyfi için yaratılmamıştır. Erkekliğin kendine mahsûs vazâifi olduğu gibi kadınlığın da kendine göre mecbûriyetleri vardır. Bir kadın zevcine hürmette riâyette bulunmalıdır. Bir kadın vazâif-i beytiyeye kemâliyle âşına olup eve geleni gideni bilmelidir. Bir kadın kendisi temiz olmakla beraber maiyyetindekileride temizliğe alıştırmalıdır.

Bir kadın çocuklarının hizmetçilerinin terbiyesinde tekâsül, ihmâl eylememelidir. Lâkin terbiye husûsunda tekâsül, ihmal eylememelidir dedim ise dövmeli bağırıp çağırma demedim. Bâtıl fikirlere zâhib olma. Çünkü terbiye etmek niyetiyle dövmek terbiyesiz olmasına cehdetmektir. Nezâketle, güzel güzel sözlerle terbiye olur. Barbarlıkla değil. Söylediklerimi anlıyor musun?.. Bir kadın evinin içini gülistân-ı edebe çevirmelidir. Daha söyleyim mi?

Halîlesi- Bildiğiniz gibi yapınız.

Doktor- Kalın kafa olmayıp hakka karşı durmadığın için teşekkür ederim.

Halîlesi- Doğru söylüyorsunuz. Muhâlefet olur mu?

Doktor- Olmaz ama eden de var.

Halîlesi- Öyle şey mi olur?..

Doktor- Öyle şey mi olur musu ziyâde!

Halîlesi- Acâîp!

Doktor- Acâîbât âlemi yeni mi öğreniyorsun?

Halîlesi- Zevcine karşı asilik eden kadın olduğunu bilmiyordum.

Doktor- Öyle ise acâîb demek sırası bana geldi.

Halîlesi- Kimi âdem eksik a'zâ ile dünyaya geliyormuş.

Doktor- Nasıl eksik uzuv o?..

Halîlesi- Vîcdân!...

Doktor- Tereddüt revâ mı?.. Eğer hepimiz vîcdânlı, akıllı, terbiyeli olursak işin sonu nereye varır?

Halîlesi- Nereye varır?

Doktor- Biraz te'emmül et bulursun.

Halîlesi- Söyleyiniz.

Doktor- Söylemeye değmez.

Halîlesi- Merakta bırakmayınız.

Doktor- Bâri merak edilecek bir şey olsa!

Halîlesi- Kuruntulu olduğumu bilmiyor musunuz!

Doktor- Beni oyalama. Çocuklar ayakta kaldı. Ben gidiyorum.

Halîlesi- Çocuklar bu gece gelmeyecek değil mi?

Doktor- Yâhu ne tuhafısın!.. Gelmeyecekler dedik. Dellâl mı çağıralım.

Halîlesi- Peki ...

Doktor- Mecmû'ımız bir siyâкта olursak cihânın sonu ne olur demiştim. Bu sözümü güzelce düşün de hâsıl edeceğin fikri bana akşama söyle!

Bu mükâlemeyi müteâkip doktor çocukları mektebe götürür. Bırakır. Oradan Vedîa'nın yanına gider.

Vedîa hasta-hâneye gittiğinden beri epeyce değişmiş hastalığıyla kesb-i hiffet etmiş idi.

Doktor Vedîa'yı muâyene ederek hâlinin tasavvur hâricinde değiştiğini tebşîr ile beyân-ı memnûniyet eder.

Hicrî'yi mektebe kaydettirdiğini ve hafta başları eve geldikçe kendisini görmek için hasta-hâneye götüreceğini kemâl-i nezâketle arz eyler.

Vedîa fevk-al-âde şâd olur.

Zavallı kadın!... İnsâniyetli doktora karşı arz-ı teşekkürden âciz idi. Binâen aleyh mümkün olduğu kadar kendini toplayarak bir lisân-ı şükrân ile doktora birkaç defalar teşekkür etti.

Doktor mükerreren estağfirullah dedi. Yerinden kalktı Vedîa'nın ilaçlarını tedkîk, tahlîl etti. Ba'zı şeyleri geri gönderdi. Odadan dışarıya çıktı.

Hasta-hâne hizmetçilerine tenbîhâtta bulundu. Tekrar odaya girdi. Kendi hânesinde tedâvî ettirse fenâ olmayacağını söyledi. Gitti. Me'yûsenin yine tâlî'i iltifâta başladı ama evvelce dersini almış olduğundan kapılmıyordu.

İnsan bir defa aldanır, iki defa değil!.. Ale'l-husûs her bir şeyde telâfî-i mâ-fât kâbil olmaz. Tahrîb olunmuş bir konak ne kadar bina olunursa olsun eski hâlinde olamaz. Ne kadar usta eline düşerse düşsün bir tarafı ya zâid veya nâkıs olur.

Mezar taşı yapmak başkadır. O ister büyük ister küçük olsun bir ehemmiyeti yoktur.

Doktor hânesine gelir. Tamam soyunurken sokak kapısı çalınır. Uşak kapıyı açınca telâşla bir zâbit:

-Bey Efendi teşrîf ettiler mi?

Uşak- Şimdi geldi.

Zâbit- Haber veriniz, der. Uşak ale'l-acele içeriye haber verir.

Doktor selâmlığa çıkar.

Zâbit doktorun yanına gelip zâbit-âne bir selâm verdikten sonra Miralay doktora livâlîğini teblîğ eder.

Kurnaz uşak! Beyin livâlîğini çabucak hanıma müjdeleyip epeyce para koparır.

Doktor hareme girince haremi:

-Paşa livâlîğinizi tebrik ederim.

Doktor- Kendini tebrik et!

Halîlesi- A... Ayol livâ ben olmadım siz oldunuz.

Doktor- İşte iyi ya, sen sevin.

Halîlesi- Vâkıâ hisseme sevinmek düşer.

Doktor- Öyle değil.

Halîlesi- Nasıl?

Doktor- Reîs-i âile âilesinin refâh hâline çalışır.

Halîlesi- Pek doğrudur.

Doktor- Sözümü kesme. Reîs-i âile ne kadar iyi olursa âileye o kadar iftihâr etmek düşer.

Halîlesi- Reîs-i âileye?

Doktor- Ona da secde-i Rahmâna kapanarak şükretmek yaraşır.

Halîlesi- Hem Allah’a şükretmeli hem de sevinmeli

Doktor- Şükretmek sevinmek değil midir?

Halîlesi- Şükretmek başka sevinmek daha başkadır.

Doktor- Kim diyor?

Halîlesi- Böyle zannediyorum.

Doktor- Yanlışlık ediyorsun fikrini tashîh et.

Halîlesi- Şükretmekle sevinmek bir midir?

Doktor- Şüphe mi var!

Halîlesi- Bilmiyorum.

Doktor- Öğren!

Halîlesi- Bu gece çocuklar evde olsa idi daha ziyâde memnûn olurum.

Doktor- Asıl şimdi memnûn olmalısın ki çocuklar mektep denilen terbiyet-kâhta bulunuyorlar.

Halîlesi- Şimdi kim bilir ne hâldedirler?

Doktor- Yine mi hezeyâna başladın?...

Halîlesi- Anmayayım mı?

Doktor- Anma!... Anacak isen kalbî olsun

Halîlesi- Peki.

Doktor- Sana ba’zı nesâyihim var. Sözlerime dikkat et de biraz Hakk’a makrûn ol.

Benim arkadaşlarım henüz kol ağası, binbaşısıdır. Ben bugün livâ bulunuyorum. Tefâhür etmiyorum. Yalnız sana vereceğim derse senin anlayabileceğin bir derecede mukaddimler yapmak numûneler arz etmek için söylüyorum. Ben bu mertebeye ancak hamîyyetim, sadâkatim sâyesinde vâsıl oldum. Âlemde doğruluk gibi lezzetli hiçbir şeyi tasavvur etme. Çünkü olamaz.

Çok doğruluk mûcib-i nedâmettir derler. Esâsı bu kadar. İnsan ne kadar müstakîm olursa o kadar dünya ve ukbâsını ma’mûr eder.

Fazîlet öyle bir gencîne-i gaybdır ki yalnız hamiyetle sadâkatle bulunur.

Fazîlet öyle bir hazînedir ki ne kadar sarf olunsa o kadar tezâyüd eder.

İnsan cidden insan ise zarar görse bile yine doğruluktan şaşmamalıdır.

Bir diğèrinin fenâlığında kendi iyiliğini arayanlar ne büyük gaflette bulunurlar. Hud'a ile işlerinin çıkarına bakanlar kendi kendilerinin fenâlığına bâdî olur. Bu sözlerim hep tecârüb-i adîde ile müsettir. Bunları söylemekten maksadım nâmusunu muazzez bulup muhibbe-i sadâkat muhibbe-i hamiyet olmanı tavsiye etmektir.

Göreyim seni, on beş seneden beri bir arada geçen ömrümüz bundan böyle de bir arada geçecektir.

Hayrı sev. Fenâlıktan ictinâb et. Elinden geldiği kadar ebnâ-yı nevine iyilikte bulun. Bu benim dinimden değil diye nazar-ı hakaretle bakma. Herkesi biz gör. Bir tut. Zîrâ hepimiz bir Allah'ın kuluyuz. Gâfil olma. O hakîr, zelîl görünenlerin içinde seni, beni sol cebinden çıkaracaklar bulunduğunu ferâmûş etme. Evâmir lerime mu'tî ol ki necât bulasın.

Ben senden evvel vefât edersem sen de ahlâk-ı hamîdeyle muttasıf olursan bana rahmet okutursun. Ben de böyle isterim.

Ahlâksız olursan bana lâ'net ettirirsin. Sonra ben de muazzez olurum da sana mezardan inkisâr ederim.

Demin yukarda ben ne olursam sana iftîhâr etmek düşer demiş idim. Hatrında ya?..

Halîlesi- Evet.

Doktor- İftîhârdan kibir mânâsı anlaşılmasın. Kibir şeyndir. Kibir mezmûmdur, der.

İnsâniyetin, ahlâkın bir timsâl-i mücessemi olan doktor birçok vakit daha zevcesinin tehzîb-i ahlâkına sa'y ettikten sonra yatmak zamanı gelir. Yatarlar.

Ertesi gün doktor mektebe gider. Çocukları görür. Oradan hasta-hâneye azîmetle Vedîa'yı evine götürür. Bizzat tedâvîye başlar. Ümitsiz hastada hârîka kabîlinden ümitler peydâ olur.

Doktor Vedîa'nın kesb-i âfiyet ettiğini gördükçe define bulmuş kadar kendini bahtiyâr addeder.

Hafta başları çocukları gidip mektepten alır. Vedîa, çocuğunu ümidinin değil hayalinin bile fevkinde müşâhede eyledikçe doktora (hâmî) nâmını verir. Günden güne

kesb-i âfiyet de eder ama yataktan kalkamaz. Doktora dilinin döndüğü merteye duâ eder. Doktorun bu derece insâniyetine karşı mahcûb olduğu gibi zevcesinin de gösterdiği iltifâttan fenâ hâlde sıkılır. Teşekkür etmek isterse de edeceği teşekkür o iltifâtların o insâniyetlerin yanına varamayacağını idrâk ile bir buhrân-ı azîm içinde bulunur.

Mahcûb kadın! Bir gün doktorun zevcesiyle dereden tepeden konuşur iken doktorun zevcesi birdenbire der ki:

-Hemşîre, ricâ ederim ser-güzeştinizi anlatınız.

Vedîa- Aman hemşîreciğim. Lütfediniz. Mâzîmi bana tahattur ettirmeyiniz. Zîrâ pek müdhiştir.

Doktorun Zevcesi- Ser-güzeştinizi anlamaktan maksadım bir hisse kapmaktır. Yoksa sizi ithâm etmek değil.

Siz benim hemşîremsiniz. Size keder verecek şeyi sizden ziyâde, sizden daha evvel ben reddederim.

Vedîa- Gerek sizden gerekse paşa hazretlerinden gördüğüm insâniyete karşı mahcûbum. Ne kadar teşekkür etsem hiçtir.

Doktorun Zevcesi- Estağfirullah... Estağfirullah! Mahcûbiyet ne demek. Biz vazîfemizi icra ediyoruz.

Vedîa- Bu sözler hep tevâzu'nuza, nezâketinize şâhittir.

Doktorun Zevcesi- Allah aşkına böyle şeyler söylemeyiniz. Ne kabâhâtım var ki mahcûb ediyorsunuz?

Vedîa- Fe-sübânallah !..

Doktorun Zevcesi- Lakırdı karıştırmayınız. Ser-güzeştinizi nakletmenizi istihâm ediyorum.

Vedîa- Mâzî bir mevt-i ebedî imiş!..

Doktorun Zevcesi- Mevtin ebedîsi, ezelîsi olur mu?

Vedîa- Olurmuş!

Doktorun zevcesi- El-garâib!...

Vedîa- Başka bir şey konuşsak olmaz mı?

(Pâyında mıdır bahâr heyhât?)

Mısrâ'sını beğenmezdim.

(Aldanma ki şâir sözü elbette yalandır.) derdim. Her gece bir başka türlü mecliste bulunurdum. Zevk ü safâ içinde imrâr-ı evkât ederdim. Hâlbuki zevk u safâ içinde uykusuz kalırdım.

Fakat uykusuzluğa rahmetli beyimi beklediğim geceler idmân peydâ etmiş olduğumdan dayanırdım. Yüzüm sararsa bile ibrâz-ı muhabbet eden suveriyle olduğundan ehemmiyet vermezdim.

-Altı sene mürûr etti. Her vechile tedennîye başladım. Mağrûr olduğum cemâlin letâfeti zâyî' oldu. Ben yine hâlât-ı nâ-lâyıkımda sebât ederdim. Birkaç sene daha cereyân etti.

-Bir akşam bir yere eğlentiye gittik. Orada güzelce soğuk aldım. Ertesi sabah güç bir hâl ile eve geldim yatağa yattım. Dört ay yüzü koyun kaldım. Beşinci mâh ev sâhibi kira vermiyorsunuz; evimden çıkınız dedi. Çâr-nâ-çâr çıktım. Vîrânenin birinde bir kulûbe bulup tahassun ettim. Hastalığım kesb-i iştidâd etti. Yüzüme gülenlerden, bana kurbân olacaklarını yeminler ile arz edenlerden kimse gelip de (Nasılsın?) bile demedi. Bir lokma ekmeğe varıncaya kadar muhtâç oldum. Hayatla memâtın arasına sıkıştım kaldım. Hangi tarafa meyledecek olsam ateşten yapılma mahlukâtın ateş püskürerek üzerime doğru geldiklerini görür korkardım. Piş-i nazarımda hatra gelmeyecek, ta'rîf olunmayacak kadar garip hayaller tecessüm ederdi. Gözümü mahsûs yumardım. Yine o hayalat-ı acîbe beni iz'âciden geri durmazdı. Okurdum üflerdim bir türlü gitmezdi.

-Ağlardım. Çünkü vicdânım rahatsız idi. Feryâd ederdim. Çünkü tâli'im dûn idi. Kan beynime çarpar bî-hoş olurdum. Ne fâidesi var ki ıztırâbâtım bir lahza müsâade etmezdi. Saatte yirmi defa can çekişirdim. Melekü'l-mevt ile boğuşuyormuş gibi yatağın içinde yorganı yastığı dişlerimle parçalardım. Gece yarıları kendimi kaybettiğim ve saatlerce baygın yattığım mahdûd değildir. Hemen ekseriyetle vaktim dalgınlık ile geçerdi. Gariptir ki dalgınlık içinde yine muazzeb idim.

(Yâ Rabb! Bu leyle-i musîbetin ferdâsı yok mudur?) derdim. Zîrâ hiçbir gecem yok idi ki münşerihül'l bâl olarak sabah edeyim.

-Neler çekerdim; ne hâller geçirirdim nâ-kâbil-i izâhtır. Bayâ o herkesin yirmi beş derece harâretli odada titredikleri kışta kıyâmette karların içinde yatardım. Bulunmakta olduğum mevki'in sükûnu dehşeti beni bütün bütün çıldırtırdı. Zaten dîvâne olmuşum. Ne yaptığımı bilmezdim. Hicrî'yi görmezdim. Acele bir işim varmış

yâhud acele bir yere gidecekmişim gibi ikide bir de şiddetle yataktan kalkar tekrar yatağa düşerdim. Ka’r-ı mezellete inmiştim. Gittikçe de inmekte idim. Kendimi sâhil-i selâmete atacağım diye uğraştığım, üzüldüğüm beyhûde idi. Fakat o zaman mümkünü’l- ihtimâl ile adîmü’l- imkânı temyîz eden kim?..

Kulûbe benim için bir zindân-ı ibtilâ idi. Karlar sert rüzgârlar olanca kuvvetleriyle içeriye doğru hamle ederlerdi. Öyle ya!.. Kulübenin cam, kafes gibi masnûâtı mâdum idi. Gûyâki felek o kulübeyi pây-mâl-ı hakâret edip benim için hazırlamıştı. Ya’nî belâ beni ben de belâyı bulmuştum. Bir taraftan çene kemiklerim yek-dîgeriyle müsâdeme eder bir taraftan şeytanlar boğazıma sarılırdı.

Yarama çâre arardım ümitsizlik temennî-i mevt ettirirdi. Ecele, âh o beni görmek istemeyen ecele muntazırdım. Cenâb-ı Allahtan Vedîasını bir dakika evvel almasını istihâm ederdim.

Vakt-i muayyen gelmemiş ki .. El-ân yaşıyordum. Esrâr-ı Hudâ’ya akıl ermez şu deriyle kemikten başka bir şeyi olmayan vücûdumun tahammül ettiği meşakkate acem-âne bir mübâlâga edelim. Dağlar dayanmaz iken ben zar zar inlemekten mâ-adâ bir şeycik olmadım

Hicrî’ye ne dersiniz? O zavallı çocuk ekdârımın hepsine iştirâk etmiştir.

Hâsılı hemşire çektiğim âlâmı ta’dâd edecek olsam ağlarsınız derken göğüs geçirerek yavaş yavaş ağlar. Doktorun zevcesi de felek-zedeye peyrev olur. Nihâyet tesellî yollu der ki:

-Neye ağlıyorsunuz? İnsanın başına her şey gelir. Min-kâri-i kudretin cephemize yazdığı husûl bulacaktır.

Vedîa- Âmennâ!

Doktorun Zevcesi- Başımıza gerek iyilik olsun gerek fenâlık her ne ki gelirse birer cilve-i rabbâniyye olduğunu bilmelidir.

Vedîa- Şüphe yok!

Doktorun zevcesi- Bu hâlde hiç me’yûs olmamalıdır.

Vedîa- Elde değil ki...

Doktorun Zevcesi- İbrişimî-i gam sabırsız ayaklara dolaşır. Bir fert tasavvur etmeyiniz ki meşâkk-ı hayatı görmemiş olsun.

Vedîa- Ekdâr-ı cihân bana ma’tûf demiyorum. Ben çok çektim diyorum.

Doktorun Zevcesi- Dünyada çekelim de âhirette çekmeyelim.

Vedîa- Bana tesellî veren yalnız bu ümittir.

Doktorun Zevcesi- Ümit hemân rûhun bir cüzüdür.

Vedîa- Ben ümide doğrudan doğruya rûh diyebilirim.

Doktorun Zevcesi- Fikriniz şâyân-ı takdîrdir.

Vedîa- Çünkü rûh olmayınca ten yaşayamayacağı gibi ümit de olmayınca cân yaşayamaz. Şu minâ-yı azîm-ı kâinat derece-i intizâmı ümit sâyesinde bulmuştur. Eğer her ümit bir fikr-i metîn tevlîd etmeye idi şu ma'mûre-i dünyâ vîrâneye benzerdi.

Doktorun Zevcesi- Elbette!... Meselâ bir peder bir ümide hizmet eyliyor ki elinden gelen fedâkârlığı evlâdına icrâ ediyor.

Meselâ bir adam bir ümide hizmet eyliyor ki câzibe kânunlarını bulmak için ifnâ-yı vücut edinceye kadar çalışıyor. Bu sa'ylar bu fedâkârlıklar ümitten başka ne olabilir?

Vedîa- Hiç!...

Doktorun Zevcesi- İşte her bir şeyi o hiçten çıkıyor.

Vedîa- Sahîh!...

Doktorun Zevcesi- Bunlardan Cenâb-ı Hakk'ın azamet-i ilâhiyyesini anlayıp dergâh-ı rahmetinden ümidi kesmemelidir.

Vedîa- Ümidim dâimdir.

Doktorun Zevcesi- Mâdemki ümidiniz dâimdir başınızdan geçen mâcerâyı unutunuz.

Vedîa- O kadar cehdediyorum muktedir olamıyorum

Doktorun Zevcesi- Niçin?..

Vedîa- Zamanın açtığı yaralar kolay kolay kapanmıyor!

Doktorun zevcesi- Galiba yukarda mâzî bir mevt-i ebedî demiş idiniz?..

Vedîa- Evet.

Doktorun Zevcesi- Nazar dâimâ istikbâli der-pîş etmelidir. Mevti tahattur etmek boştur.

Vedîa- Hakkınız var. İnsan mâzî ve hâli değil müstakbeli düşünmeye mecbûr olduğu gibi o düşünmek isti'dâdını da hâizdir.

Doktorun Zevcesi- Pekâlâ! Artık müteessir olmayacağınıza dâir beni temîn ediniz de müsterîh olayım.

Vedîa- Aman benim rahatımda kendi rahatsızlığınızı aramayınız.

Doktorun Zevcesi- Hele beni temîn ediniz.

Vedîa- Ben sizi nasıl temîn edeyim?

Doktorun Zevcesi- Söz veriniz.

Vedîa- Peki. Bundan böyle geçen demleri düşünmeyeceğim.

Doktorun Zevcesi- Oh!.. Vîcdânım rahat etti.

Vedîa- Allah vîcdânınız gibi sizi de âlî etsin.

Doktorun Zevcesi- Bu gibi elfâza sebep ne?

Vedîa- Mahcûbiyyet!..

Doktorun zevcesi önüne bakar!..

Vedîa- Niye önünüze bakıyorsunuz?

Doktorun Zevcesi- Mecbûr ediyorsunuz.

Vedîa- Hakikat hâli söylüyorum.

Doktorun Zevcesi- Lüzûmu yok!

Vedîa- Demin siz bana sordunuz. Şimdi de ben size sorayım. Bu kadar iltifâtlara sebep ne?...

Doktorun Zevcesi- İnsâniyet! ...

Bu sırada doktor gelir. Vedîa Hanım nasıl diyerek harem kapısından girer. Zevcesi iyi efendim diye karşılar. Doktor bu haber-i meserret-âverden memnûn olur. Odasına çıkar. Soyunup dökündükten sonra Vedîa'nın yanına iner. İstifsâr-ı hâtır eder. Çocukların imtihanlarının yakınlığından bahseyleyler.

Yemek yenir. Yine tekrar Vedîa'nın odasına toplaşılır.

Doktorun Vedîa'ya o derece muhabbeti var idi ki ta'rîfinden ise sükûtu evlâdır. Zîrâ doktor o kadar muhabbeti zevcesine değil kardeşi varsa kardeşine bile etmemiştir.

İhtiyârî muhabbetler ezvâk-ı vîcdâniyyenin birer şerâresidir.

Aşk-ı hakikî işte bu türlü aşklardır.

Şehvât-ı nefsâniyyeden tevellüd etme alâkanın ne mâhiyeti olabilir?..

İnsan ya aşk denilen hissiyât-ı ulviyeye makrûn olmalıdır yâhud hakikî olarak meclûb olmalıdır.

Aşk-ı hakikî mürûr-ı zaman kuvvetleşir. Aşk-ı mecâzînin şu'lesi ise günden güne körelir. Bir vakit gelir ki büsbütün söner. Demek istiyoruz ki doktorun Vedîa'ya gittikçe muhabbeti artmaktadır.

Vaktin vürûduyla herkes yatak odasına gider. Doktorun zevcesi doktora bi'l-münâsebe Vedîa'nın târih-i hayatını – Vedîa'nın naklettiği gibi- anlatır.

Doktor me'yûs olur. Zevcesine kendisine o gibi dil-sûz vakayi' bir daha söylemesini ricâ eder. Eskisinden ziyâde dikkat olunmasını söyler. Zehî timsâl-i fazîlet!..

Ba'de-mâ Vedîa'nın üzerine toz kondurmazlar. Bir iyi olsa idi diye eşref-i sâate intizâr ederler.

Açılsın diye kollarına girip odanın içini, sofayı gezdirirler.

Saat başları doktorun zevcesi bizzat kendi eliyle Vedîa'ya ilaç verir. Böylece hayli günler, aylar cerayân eder. Böylece günler, aylar belki hayatın kısm-ı a'zamı güzêrân eyler. Vedîa yavaş yavaş iyileşir. Yatağından titreye titreye kalkacak kadar kuvvetleşir. Kendisini odasında beş dakika yalnız bırakacak olsalar gayretle yataktan çıkar. Odada dar dar adımlarla dolaşır.

Sitem-dîde! Âdetâ yürümesini kaybetmiş. Dört hatve doğru atarsa beşinci hatvede mutlaka ayakları birbirine dolaşırdı. Gûyâ ki henüz yürümeye başlamış çocuklar gibi gâh emekliyor gâh kanepenin uçlarına yapışarak ayağa kalkıyor yeni yeni yürümeyi ta'lîm ediyordu. Lâkin bu ufacık zahmet kendisini ziyâde örselediğinden doktorun zevcesi daha dizlerinize matlûb derecede kuvvet gelmedi, diyor. Vedîa'nın kendini üzdüğünü istemiyordu.

Vedîa şimdi çocuk gibi bir şey!.. Çocuk lakırdıdan anlar mı?..

O, yine bildiğinden geri durmuyordu. Fakat Cenâb-ı Vâcibü'l vücûdun lutf ve inâyetiyle kesb-i sıhhat etti. Kocakarıların masallarda dedikleri gibi gel zaman git zaman yataktan kalktı.

Doktor büyük Çamlıca'da bir köşk tuttu. Vedîa'yı oraya nakletti.

Vedîa üç ay sonra hâl-i asliyyesini buldu. Her şey kadere mühevvildir. Felek çok defa me'mûlin hâricinde hareket eder. Ümitsiz bir hasta şifâ-yâb olur da en kavî bir âdem âbânsızdan gider. Buna binâen Allah-ı azîmü's-şânın işine karışılmaz. Zerre kadar izâhate mâlik olanda ümitsizlik rû-nümâ olmaz. Hayat da bir sır memât da bir sırdır. Hayat içinde memât yâhud memât içinde hayat zemistân içinde bahar, bahar içinde zemistân kabîlinden bir hârikadır.

Vedîa ifâkat bulduktan iki sene sonra çocuklar bulundukları mektepten şahâdet-nâmelerini alırlar. Akşamüzeri eve avdet edip onları beklemekte olan doktorun vâlidelerinin eteklerini öperler. Hânede sürûr-ı şâd-mânî berk-âverdir.

Hicrî bir münâsabet götürüp doktora der ki:

-Sâyenizde şahâdet-nâmem aliyyü'l-a'lâdır.

Doktorun Büyük Oğlu- Bendenizin de öyledir.

Doktorun Küçük Oğlu- Bendenizinki de aliyyü'l-a'lâdır.

Doktor- Aferin çocuklarım. Emeklerimi boşa gidermediniz.

Zekâ-yı mücessime eshâb-ı ebeveyninin asâetiyle, servetiyle iftihâr etmez. Kemâl kazanır da kemâliyle iftihâr eder. İnsan kendi sâyesinde yaşamalıdır ki hayat denilen cevherin kıymetini takdîr edebilsin.

Mükerreren âferin oğullarım. Şimdiye kadar nasıl çalıştınız ise şimdiden sonra da öyle çalışıp misârü bi'l-benân olunuz. Muazzez nâmlarınız ahlâk-ı kirâmınıza yâdigâr bırakınız. Dünyaya gelmekten maksat yiyip içip yatıp uyumak olsa idi hayatın bir ehemmiyeti kalmazdı. İnsan kendini kendinden sonra gelenlere tahattur ettirmek için tevârih-i insâniyetin parlak sahîfelerine geçmelidir. Bu ise ahlâk-ı hamîde ile sa'y ve amel ile müyesser olur.

Göreyim sizi. Gayret ile sebât gibi ezdâd-ı ahlâkî bir yere götürünüz. Doğduğumuz gibi öleceğimize öldüğümüz gibi dirileceğimize i'timâd ediniz. İki dünyanızı da ma'mûr eyleyiniz. Ebnâ-yi cinsinize iyilikten mütebâ'id olmayınız. Ve'l-hâsıl çalışınız. Allah çalışan kula yardım eder.

Vedîa doktorun nesâyihini dikkatle dinliyordu.

Doktorun Zevcesi- Paşa, artık mektep falan kalmadı değil mi?..

Doktor- Dur daha bakalım. Mektepte ulûm-i ibtidâiyyenin mukkadimâtını gördüler. Asıl şimdiden sonra çalışacaklardır. Hem de mektep dediğin ne oluyor? Çalışacak adama her yer dârül'l-tahsîldir.

Doktorun Zevcesi- Ay!.. Başka mektebe mi vereceksiniz?..

Doktor- Hayır!.. Artık kendileri arzu ederlerse kendi kendilerine çalışacaklardır.

Ben sa'y etmelerini tavsiye ediyorum. İlm ile tezyîn-i zât ü sıfât etmelerini istiyorum. Mektepte görülen tahsîl ihtiyâcât-ı beşeriyyeyi defe kâfi değildir.

Doktorun Zevcesi- Bunlar hiç rahat etmeyecekler mi?

Doktor- Yine saçmaladın.

Doktorun Zevcesi- Neden?..

Doktor- İnsan çalışmakla rahatsız mı olurmuş? Rahat, lezzet çalışmakta bulunur. Boş geçen zaman iç sıkıntısıdır.

Doktorun Zevcesi- Âkıbet ne olacak?

Doktor- Âkıbet elde kalem, kâğıt, kitap olarak evlenecektir.

Doktorun zevcesi sükût eder. Araya da lakırdı karışır. Gece yarılarına kadar eğlenilir. Ba'dehû herkes odasına çekilir.

İki ay sonra doktor çocukları arzuları vechle yerleştirir. Üçüne de beşer altışar odalı ev alır.

Bir buçuk ay daha geçer. Hepsini birden evlendirir. Doktorun şu en sonraki insâniyeti de şâyân-ı ibrettir.

Evet, insan ölür fakat insâniyet de bâkidir.

Beyoğlu 12 Teşrîn-i Sâni 1308 Abdülkerim Hâdi

4.2.3. Zikr-i Hakikat

-Sizi bu kadar düşündüren, mükedder eden hâtırat-ı mâzîyeyi söylemeyi vaad etmiştiniz.

- Evet!...

-Bu hâlde niçin sükût ediyorsunuz?... Niçin benimle ıztırâbâtınızı pay etmiyorsunuz?... Bilirsiniz ki siz benim yalnız arkadaşım değilsiniz, hem de kardeşimsiniz. Ben sizi meziyyât-ı müteaddidenizden dolayı kardeşim gibi severim. Seviyorum. Söyleyiniz sizi böyle vakitsiz solmuş çiçeği döndüren muhâkemât-ı vicdâniyyeyi tefekkürât-ı me'yûs-âneyi söyleyiniz. Arkadaşlık değil bir râbita-i ma'neviyye olan kardeşlik nâmına beni üzmeyiniz. Sizin gibi (hârîka-i zekâ) ları me'yûs görmekle me'yûs oluyorum. Beni bu me'yûssiyetten kurtarmanızı tekrar ale't-tekrar ricâ ediyorum.

Bir ayna alınız da kendi kendinize bir defacık bakınız. Timsâl-i zekâ olan cepheniz levha-i gurûbu tenzîr ediyor. Gözleriniz... O parlak gözleriniz günden güne kuvvetini kaybetmekte. Renginiz yeni açılmaya başlamış koyu sarı güllere benziyor. Durup

durduğunuz yerde böyle oluyorsunuz yâ!... Elbette sizi bu hâle koyan sebepler vardır. İşte ben o sebepleri anlamak istiyorum. İşte ben melâlinizin ta'diline bu sebepleri anlamakla muvaffak olabileceğimi ümîd ediyorum. (Derdini söylemeyen devâ bulamaz.) derler. Doğrudur. Neye muttasıl ihtiyâr-ı sükût ediyorsunuz?

-Ben sizin gibi pâk tıynet insanları kendim gibi hazîn, kendim gibi perişân görmek istemediğim için efkârımı beyân etmekten çekiniyordum. Mâdem ki teessürâtıma iştirâk etmek arzu ediyorsunuz. Hiç kimseye benzemeyen hâlimi, fikrimi muhtasaran söyleyeyim. Tabii sizi me'yûs etmeden, me'yûs görmekten memnûn olmayacağım cihetle beni her lahza, bir semt-i hiçîye sevk eden hissiyât-ı nevmîd-ânenin nekât-ı fecî'asını mübhem bırakarak geçeceğim.

-Hayır .. Hayır !.. Öyle şey olmaz. Çünkü o nekât-ı fecî'ayı bi'l-iltizâm mühbem bıraktığınızı anlamak isti'dâdından mahrûm olanlar sizi de (Dekadan) lıkla ithâm ederler!... Sonra karışmam ...

-Müsâadenizle o nekât-ı fecî'ayı mübhem bırakayım da varsınlar beni de (Dekadanlar) lıkla ithâm etsinler. Ne ehemmiyeti vardır?..

-Hiç!.. Hiçbir ehemmiyeti olmadığını ben de bilirim. Lâkin o nekât-ı fecî'ayı mübhem bırakmanıza râzı olmam. İsterim ki efkârınıza tamamıyla vâkıf olayım da sizi düşmüş olduğunuz şu deryâ-yı tahayyülden kurtarabileyim.

-Dostum!... Bu mümkün değildir.

-Neden?

-Ben, bugün fûnûnun hâllemedediği (verem) denilen illet-i müdhişenin üçüncü derecesinde bulunuyorum. Benim için rehâ-yâb olmak kâbil midir?..

-Fikrinizi tashîh ediniz. Bir illetin teşhisinde, müdâvâtında fûnûn âciz kalmakla Cenâb-ı Hakk acz-i isnâd olamaz. Bir hastayı hiçbir ilaç, hiçbir doktor iyi edemez de hakîm-i hakîkî şifâ-yâb eder. Sizi bu kadar düşündüren mevâdd-ı muhtelifeyi anlamaya çalışmaktan asıl maksadım bir sâye-i müşfik gibi bâd-ı hazândan vikâye etmektir. Çünkü vücûdunuzdan bütün ebnâ-yı beşer istifâde edecektir.

-Hakkımdaki teveccühünüz dünyalar kadar büyük. Güneşler kadar parlak. Efsûs ki bende hiçbir şeye kabiliyet yok!

-Tevâzu'un bu derecesi câiz değildir. Hudâ'nın efrâd-ı beşerden pek azına inâyet buyurduğu zekâ-yı hârikü'l-âdenin bir heykel-i mücessemi olan sizin gibi bârika kendisinin hiçbir şeye kabiliyeti olmadığını iddiâ ederse fikrimce tevâzu'

göstermedikten başka yalan söylemiş olur. İ'tikadımca büyük yaratılmış adamlar yalan söylemek gibi bir küçüklüğe tenezzül etmezler.

-Sözleriniz güzel güzel mübâhase zemînleri teşkil ediyor. Teessüf ederim ki fikrim yorgun, lakırdı söylemeye ka'tiyyen mecâlim yok.

- Fikren yorgun olduğunuz baygın gözlerinizden belli. Esâsen ben söylediğim sözlerin nerelere vardığını anlayarak söyleyecek kadar muktedir değilim. Ma'lûmâtım mahdûddur. Sizinle mübâhase etmek ise haddim değil!..

-Estağfirullah !.. Demin sizin bana söylediğinizi ben şimdi size tekrar edeceğim.

-Niçin? Ben sizin gibi kendi kendime iftirâ etmiyorum. Hakikat hâli biliyorum.

-Lâkin iktidârınızı sözlerinizdeki nükteler söylüyor.

-Gördünüz mü bir kere?!.. Benim sözlerimdeki nükteleri ben anlamadığım hâlde siz ne çabuk anlıyorsunuz?

-Bu ne demek?

-Bu suâl neden?

-Demek ki ben sizi sizden daha iyi biliyorum.

-Elbette.

-Bu nasıl olur?

-Muktesebât-ı ilmiyye ve fenniyesi mükemmel insanlar muhataplarının nasıl adam olduğunu, ne fikirde bulunduğunu o saat anlarlar.

-Hakîkaten pek değerlisiniz. Sizin gibi bir zâtı tanıdığımdan ve mu'ârefeyi uhuvvet derecesine getirdiğimden dolayı i'lân-ı meserret ederim.

-Aman ne hâcet!..

-Sözleriniz bana telkîn-i hikmet ediyor.

-Saf kalplerden bî-pervâ çıkan sözler tabîî saftır. Bunun için takdîrinize uğruyor.

-Bundan böyle ben size yalnız hakîm edîb, şâir demeyeceğim. Ehl-i hakk da diyeceğim.

-Hele siz, şu sizi düşündüren mevâdı söyleyiniz. Ne oldunuz?.. Söz bu cihete aksedince hâliniz değişiyor. Daha şimdi yüzünüze kan gelmeye başlamış iken birdenbire kaçtı. Yine eskisi gibi sarardınız.

-Sararmak alâmet-i tefekkür, encâm-ı hayattır.

-Ben alâmet-i tefekkürü aramıyorum, sebep-i tefekkürü anlamaya çalışıyorum.

-A birâder!.. Beni düşündüren mevâdı tamamıyla anlayıp ne yapacaksınız?

-Elden geldiği kadar ıztırâbâtınızın ta'diline cehdedeceğim.

-Beyhûde çalışmış olacaksınız.!

-Ne zararı var! Ekdârınızı ta'dile muvaffak olmaz isem sözlerinizden olsun müstefid olurum ya!

- Sizi cidden sevdiğim için bir dereceye kadar teşrîh-i efkâr edeceğim. Dinleyiniz. Dünyaya geldim. Birkaç sene gâh ağlayarak gâh inleyerek imrâr-ı eyyâm eyledim. Söylenilen sözü anlamaya, istediğim sözü söylemeye başladım. Bu esnada beni küçük bir mektebe verdiler. Orada (elif) cüzünü okudum. Birkaç (sûre) ezberledim. A'mâl-i erbaayı öğrenir gibi oldum. Beni buradan aldılar. Bir diğer mektebe verdiler. Sebeb-i hidâyet olan Kur'ân-ı azîmi birkaç kere hatmettim. Biraz coğrafya, hesâb, târih, Arabi, Farsi, kavâid-i Osmâniye gördüm. Bu mektepte bitti. Bize beş on mühürlü bir kâğıt verdiler. Çıktık. Ben bundan bir şeyler anlamıyordum. Fikrim tamamıyla tekemmül etmediği hâlde (Ben ne okudum? Ne öğrendim?) diyordum. Muttasıl kendi kendimi yokluyordum. Fakat zihnimde bir şeyler bulamıyordum.

-Bu nasıl olur? Siz bu iki mektepten de birinci çıktınız.

-Birinci çıkmakla muktedir olmak lâzım gelmez â. Keşke son çıksaydım da gördüğüm derslerin dakâyıkına vâkıf olsa idim... Bir mektepten birinci çıkmakla sonuncu çıkmak beyinde bence fark yoktur.

Mevlânâ!.. İmtihân demek (tecrûbe-i tâli') demektir. Belli olmaz. Sınıfın birincisi esna-yı isticvâbta tutulur da fenâ numara alır. Bütün seneyi meşâgil-i tıfl-âne ile geçirip imtihânın tekarrübü hesâbıyla akli başına gelerek her dersten bir iki mühim meseleye bakmış bir şâkird olur ki arkadaşlarının hepsinden iyi numara alır.

-Hoca iyi talebeyi sıyânet etmez mi?

-Ne kadar ederse etsin, mümeyyiz verilen cevâba bakar. Canım bana niçin zâid lakırtı söyletiyorsun?. Vakti zâyî ediyoruz. Devam edelim...

Ben o iki mektepten çıktım. Bir ay başı boş gezdim eğlendim. Ebeveynim beni husûsî okutmaya karar vermişler. Birkaç hoca tuttular. Kapı bitişik komşu bir arkadaşım vardı. İbtidâîyle rüştiyeden birlikte şahâdet-nâme almış idik. Bu da her sabah bize gelirdi. Pek sevdiğim için beraber taallüm ederdik. Beraber çalışırdık.

Bir gün ben bahçede düşünüyordum. Bu geldi. Ne düşündüğümü sordu.

-Birâder! Mektepte okuduğumuz hesâbın, târihin, filanın şimdi mufassalını okuyoruz. Hâlbuki ben hesaptan başka gördüğümüz ulûm ve fûnûnun dakâyıkına vâkıf

olamıyorum. Bu sebepten dolayı içimde bir sıkıntı var. Muztarımdım. Çalışamıyorum. Okuduklarımdan cidden müstefid olamıyorum. Uykum gittikçe azalıyor. Yirmi dört saatte ancak dört saat uyuyabiliyorum. O da mutlaka uyumak değil dalgınlıktır. Çünkü uyandığım zaman vücudumu ateşler içinde buluyorum. Biz doğduğumuz gibi mi öleceğiz dedim. Zavallı refikim!. Yüzüme kemâl-i hayretle epeyce baktı. Başını önüne eğdi. Uzun uzadıya düşündü. Başını kaldırdı. Tekrar yüzüme baktı. Tekrar çenesini göğsüne dayadı. Bu defa kendinden geçti. Neden sonra kendine geldi. Göz kapakları, kızarmış yüzü, şuâ'-ı şemsinden mahrûm olarak envâ'-i ihtimâm sâyesinde açılan çiçeklere benzemişti.

Yüzüme beni hiç görmemiş gibi- dikkatle bir daha baktı. İçini çekti. Boynunu büktü. Mahzûn-âne:

-Hakkın var kardeşim. Ben şimdiye kadar âlim oldum zannediyordum. Gaflet içinde bulunuyordum. İkânın üzerine kendimi yokladım. İmtihân ettim. Hâl-i sabâvetimle bugünkü hâlimin arasında pek az bir fark buldum. Âh bu acz!.. Âh bu beşeriyet!.. dedi. Şiddet-i teessüründen beş altı yaşındaki çocuklar gibi ağlamaya başladı. Şaşırdım. Bir şey söylemeye muvaffak olamadım. Lâkin, bir arkadaş diğer arkadaşının zevk ve melâline iştirâk etmek ve zâaf-i insâniyyeden olduğunu bildiğimden zavallıyı tesellî etmek için bir çâre düşündüm. Gözyaşlarımı buldum. Bu buluş fenâ ama ne yapayım! Ba'zan insan ummadığı hâllere giriyor da kuvve-i maddiyye ve mâ'neviyyesini kaybediyor. Uzatmayalım. Az sözle çok mâ'nâ ifhâm etmeyi severim. Off!.. Yine bir mesele. Ben nakl-i mâcerâ edecektim. İşte bir ders karıştı. Hem öyle bir ders ki edebiyatın bir kısım-ı mühimini teşkîl ediyor. Bunu mübhem bırakmak olmaz. Önce hülâsetü'l hulâsa şu dersi okuyalım da muahharan hikâyemize devam ederiz olmaz mı ?..

-Pekâlâ olur.

-Siz dünden hazırsınız değil mi?

-Şüphe yok!.. Ben sizin gibi ulûm ve fûnûnu mümkün olduğu kadar zannında cem' etmiş bir hakîm-i dânâdan bir üstâd-ı edîbten istifâde etmek, fikir almak isterim.

-Tab'an hakîm, edîb olmak edîb-i hakîm doğmakla olur. İlmen edîb hakîm olmaya ise ömr-i tabî'î kâfi değildir. Ricâ ederim böyle saçma sözler söyleyemeyiniz. Sinirime dokunuyor.

-Sizi medh etmek, zemmetmek gibi geliyor. Bu tevâzu'dan başka haslet... Yâhud daha büyük bir ulviyyet!..

-Az sözle çok mâ'nâ ifâde etmeyi severim demiş idim. Öyledir. Bir adam fikrini ya takrîren yâhud şifâhen muhâtabına bildirir.

Şifâhen beyân-ı fikir edildiği vakit iltizâm-ı ihtisâr etmek hem söyleyen hem de dinleyen için birkaç türlü faydayı mücibtir. Vakit zâyî' edilmemek, can sıkılmamak, fikir yorulmamak gibi.

Tahrîren îzâh-ı fikir edildiği zaman da mümkün mertebe esâs maksadı yazıp bu bâbda îcâb eden tafsilâtı kârînin zekâsına havâle etmelidir ki yazılan şeyden okuyanın fikri yorulmasın. Ümîd edilen istifâde husûl bulsun. Öyle bir bahçeyi ta'rîf için seksen sayfa yazı yazmak bir sözü bî- mâ'nâ elfâzı bir yere cem' etmek herze-gûluktur.

-Doğru ama bir mesîreyi ta'rîf için mufasssal yazı yazanlar, kârînin **yürek yazı** üzüntüsüne uğratanlar dediğiniz gibi yazanları mâ'nâsızlık ile ithâm ediyorlar.

-Ashâb-ı gayreti bir takım elfâz-ı mâ-lâ-yâ'ni ile ithâma çalışan eşhâs-ı düşmen-i terakkîdir. Hattâ bu gibi eşhâsın o gayret-verânâ i'tirâzâtı pek nâ-bemehâldir.

-Dâimâ ihtisârı iltizâm etmek mümkün müdür?

-Hay hay azîzim!.. Dâimâ, evet mümkündür. Esâsen bir eser büyüklüğüyle değil mündericâtının belâgatı, fesâhatı i'tibâriyle câlib-i nazar-ı dikkat olur. Gazetecilik başkadır. Bu ayrıca bir meslektir. Gazete muharrirleri hiçbir sûretle iltizâm ihtisâr edemezler.

Ben bir aralık gazete muharrirliği ettim. Bu hengâmede müsâdif olduğum müşkilâtı ta'rîf edemem. Vakitli vakitsiz yazı isterlerdi. Artık çâresiz kaldım. Tenefüs zamanlarımı mütenevvia, hikâye gibi şeyler yazmakla geçirirdim. Öyle vakitsiz yazı denildiği gibi bizim o mütenevvialarla, hikâyelerden birini gelişi güzel verirdim. Ba'zan bunlar bulunmazdı. Nâ-çâr târihleri epeyce eskimiş (Tan), (Figaro) gibi gazetelere mürâcaat ederdim. Hele aklım çabuk başıma geldi. Hemen muharrirliğe vedâ ettim. Fakat bu gazete muharrirliğinde bulunduğum esnada gözlerimin kuvvetini kaybettim. Bir eyyâm mütemâdiyen yedi saat okur yâhud yazardım. Pek az yorgunluk hissederdim. Şimdi mütemâdiyen üç saatten ziyâde ne okuya ne de yazabiliyorum. Pek erken bî-tâb düştüm. İşte karşınızda oturup, vuku' bulan talebiniz üzerine râz-ı derûn eden daha doğrusu kalbinde toplanan zehirleri döken bir genç değil, yirmi üç yaşında bir ihtiyârdır. Ebnâ-yı cinsime meşrebimce hizmet edemeden terk-i câme-i hayat

edeceğimi düşündükçe ağlamamak, müteessir olmamak, düşünmemek, sararmamak kâbil olmuyor.

İkimiz de birbirimize bakarak hayli zaman ağladık. Hatif' in neye ağlıyorsunuz suâlîne:

-Eşk-i çeşmimiz muncemid olsun diye ağlıyoruz.

Cevâbını verecek gibi bir hâlde bulunuyorduk. Nihâyet ağlama bitti. Ayrıldık. Ertesi gün ders vakti geldi. Eskisi gibi şen değildi. Dersimizi okuduk. Hocalar gitti. Yine ikimiz kaldık. Fakat birbirimize lakırdı söylemeye korkuyorduk. Öyle de oldu ya!. Birbirimize ciddi bir şey söyleyemedik. Âfâkî birkaç söz teâtîsinden sonra vedâlaştık. O yevm-i teesürden i'tibâren bu sûretle hareket ettik.

İki sene kadar husûsi okuduk. Felsefe gibi, bilmem ne gibi birçok mühim derslerin mukaddimâtını tahsîl ittik. Tekrar etmeyi unutmayayım. Yine biz eski hamam eski tas!.. Yâni bir şey öğrendik anladık zannetmeyiniz. Gittikçe acimiz tecessüm ediyordu.

Ulûm ve fûnûnun fikr-i beşerî terbiyede gösterdiği şiddet hakîkaten mûcib-i hayrettir. Acz ulûm ve fûnûn ile tebeyyün ediyor. Bir ferd kendini ve kendisinin her sûretle olan aczini derece-i iktidârına göre idrâk eder. Demek isterim ki insanın tahsîli, mütâlaası ilerledikçe aczi kesb-i kuvvet ediyor. Nereye bakılsa bu acz sademat-ı âleme uğraya uğraya tahaccür etmiş bir kal'a gibi mühîb, müthiş fakat ma'nîdâr bir manzara irâe eyliyor. İnsan bu manzaranın bu levha-i ibretin karşısında titriyor. Fikir bu deryâ-yı aczde henüz uçmaya başlamış kuşlar gibi çırpına çırpına bî-tâb kalıyor. Bu hengâmede kâtil-i terakkî olan ye's siyah çehresini gösteriyor. Acı acı da gülüyor. Bu hâl sabr-ı beşerî ayaklar altına alıyor. Sükûnet-i tabîyyeyi bir vâ-veylâ-yı cân-hırâşa tahvîl ediyor. O mâtem yüzlü ye's acı acı güldükçe insan da acı acı ağlıyor. Hem ne kadar acı ağlıyor bilseniz !..

Uzatmayalım. Evet!.. Biz târih, felsefe, hey'et gibi mühim derslerin muntahâsına gelmiştik. Bir me'yûsiyet-i tâmmе içinde geceli gündüzlü çalışıyorduk. Heyhât ki esrâr-ı ilâhiyyeyi anlamaya çalışan aklın ve bu esrâr-ı ilâhiyyeyi keşf için i'tilâ edip bil-âhire dehşetli dehşetli haykırarak, yukarıdan aşağıya doğru süzülen şahinler gibi inmeye başlayan rûhun bile mâhiyyetini bilmiyorduk. Fûtûr arttıkça bir âhenk, bir hazîn ile şâirin:

“Nâra-i mestâneden dûr olmasın erbâb-ı dil
Bir hazîn feryâd ise âvâze-i şânın sonu”

Beyitini âverde-i zebân teessür ediyorduk. Bugün ben yine bu beyiti tekrar ediyorum.

-Siz her şeyin müntehâsına vâsıl olmak istiyorsunuz. Hâl-bu-ki fikr-i beşer kâffe-i ulûm ve fûnûnu ihâta edecek kadar vüs’ate mâlik değildir. Eâzımın tercüme-i hâllerine mürâcaat buyrulursa bu hakikat pek çabuk tezâhür eder. İnsan mümkün mertebe ulûm ve fûnûn olmalıdır. Yâhud mukaddimât-ı ulûmu tahsîl ettikten sonra tabîatle âşına bir ilimde, bir fende sâhib-i ihtisâs olmaya çalışmalıdır. Zât-ı âli-i allâmelerine karşı mütâlaalar der-miyân etmek haddim değilse de böyle zannediyorum.

-Birader !.. (Zât-ı âli-i allâmelerine), (haddim değilse de), (böyle zannediyorum) gibi bir yılanın üzerindeki zehirli renklere benzeyen elfâz-ı riyâ-kârâneyi bir tarafa bırakalım da ciddi konuşalım.

Eâzımın tercüme-i hâlleri fikr-i beşerin vüs’at-ı fevk-al-âdeye mâlik olup olmadığından ziyâde zaman denilen hâkim-i zî-nüfûzun ahvâlini tedkîke yarar. Haydi böyle olsun da sizin dediğiniz gibi olsun. Terakkî-i ahlâfın eslâfı geçmesiyle ta’yîn eder.

Fikr-i beşer kâffe-i ulûm ve fûnûnu ihâta edecek kadar vüs’ata mâlik değildir. Sözüünüzü teslîm ederim. Lâkin gönül her şeyi bilmek istiyor. Evet!.. Gönül hiçbir şeyin bî-gânesi olmak istemiyor. Bu da dediğiniz gibi mümkün olamadığından fikir dâimâ kesîf bulutlu zindân-ı ibtilâ içinde mahbûs kalıyor.

- Demin dediğim gibi, insan bu esâretten kurtulmak için tabiata bir ilimde, bir fende sâhib-i ihtisâs olmaya çalışmaktan başka çâre yoktur.

- Lâkin azîzim... Târihi öğrenmek için, coğrafyayı da öğrenmeye mecbûriyet vardır. Yâni ulûm ve fûnûn birbirine merbûtdur. İnsan birini öğrenmek için diğeri de behemehâl tahsîle mecbûr oluyor.

-Evet öyledir. Vâ-esefâ ki müntehâ-yı hakîkate vâsıl olmak yani, esrâr-ı hayatı mesâil-i mükevvenâtı tamamıyla keşf ü hâlletmek muhâldir. İnsana lerzeler bahşeden kudret-i ilâhiyyeyi bu küçük akla sığdırmaya ceht eyleyecek ise bahr-ı muhit-i kebîrde ufak bir sandal ile seyahat etmeye benzer.

-Teşbîh güzel olduğu kadar doğru!.. Esef ese ki o kadar da acı..

-Zaten hakikat acı olduğu için değil midir ki insanlar hayal içinde bir hayal icadına hasr-ı vücûd ediyorlar. Hattâ bu hayalâtın (alkol) gibi urûk ve asabi uyuşturmasından dolayı değil midir ki efrâd-ı insâniyyenin yüzde doksan beşi hayatın bir kıymeti olduğunu iddiâyâ ve bu iddiâlarını bir sürü adla ikâmesiyle isbâta bile kalkışıyorlar.

-Mevlâna! Hayat büsbütün kıymetsiz değildir. Hayatı kıymet-dâr eden bir hiss-i mevhûm vardır ki adına aşk derler. Bu aşk, hayata cefâ içinde bir safâ bahşeder. Bu aşk belâdan, mürekkep bir bâr olan hayata bir incizâb-ı vicdânî hâsıl ettirir. Bu aşk temenni-i mevt eden insana âmir-âne bir tavır ile:

-Hayır ölmeyeceksin. Güleceksin. Yaşayacaksın. İle'l-ebed yaşamak isteyeceksin. Der lâkin bir kararda duramaz. Gülmek istediğiniz bir zamanda karşınıza dikilir. Gâyet bârit bir çehre ile yine:

-Hiç gülmeyeceksiniz. Muttasıl ağlayacaksınız. Ağlarken hayattan nefret etmeyeceksin. Miheh ve meşâkk arttıkça hayata daha ziyâde muhabbet edeceksin. Yarın öleceğini bildiğin hâlde, hiç ölmeyecekmiş gibi bana hizmet edeceksin. Her emrime tâbi' olacaksın der.

İnsan bu gayr-i muttarid hiss-i mefhûmu bir türlü anlayamaz. Ağlamak ister, mümkün değil. Gülmek ister kâbil olmaz. Güzel güzel düşünürken tevakkufa mecbûr olur. İşte bir zamanı kat'ıyyen diğer zamanına uymayan bu hiss-i mefhûm renk renk letâfetler içinde perveriş-yâb-ı kemâl olur. Sonra kürsî-i hitâbete çıkar. Yüksek, müessir, titrek bir sadâ ile kâinata telkîn-i hayat eder. Mekânı yoktur. Hiss-i mefhûm dediğim bu kuvve-i ma'neviyye her vakit her yerde isti'mâl-i nüfûz eyler.

-Aşkın hâlât-ı müteaddidesini ve insanlar üzerindeki te'sîrâtını ne kadar fasîh ta'rîf buyuruyorsunuz. Yalnız ta'rîf değil zımnen (hiss) bahsinde hakâyık-ı eşya gibi farziyyattan mürekkep olduğunu isbât ediyorsunuz. Evet!... Biz bizi ağlatan, güldüren, çalıştıran, derin derin düşüncelere düşüren hâsılı renkten renge sokan ihtisâsâtın ne olduğunu hâlâ bilmiyoruz. Kendisini henüz bilmeyen bir adamın hakâyık-ı eşyayı bilmesi kâbil değildir. İşte bu noktada fikirlerimiz birleşiyor. Hayal-i bahsinde de birleşelim. Söyleyiniz ricâ ederim. Söyleyiniz fikrimi feyz-i isti'dâdınızla ulviyyet-i iktidârınızla tenvîr ediniz. (Âşk) da bir hayal değil midir?

-Aşk, hayat ile kâimdir. Hayat ise dünya gibi hayaldir. Bu hâlde aşk da bir hayaldir. Lâkin aşk o türlü hayallerdendir ki insanı hakikate takrîb eder. İşte sizi de, sizin haberiniz olmadan takrîb etti.

-Aman ne diyorsunuz? Nasıl.. Ne sûretle...

-Durunuz telâşa lüzûm yok. İ'tidâl-i demenizi muhâfaza ediniz. Deminden beri der-miyân ettiğim fikirlere hem haklı hem de haksız olarak i'tirâz ediyordunuz. Okuduğunuz şeylerin künhüne vâkıf olamadığınızdan dolayı müteessir olmayınız. Fikr-i beşer kâffe-i ulûm ve fûnûnu ihâta edecek kadar vüs'ata mâlik değildir. Diyordunuz. Şimdi kendini henüz tamamiyle bilmeyen bir adamın hakâyık-ı eşyayı bilmesi kâbil değildir. Diyorsunuz. Gördünüz mü bir kere!.. Biz hey'etler hikmetler daha bilmem neler okuyoruz. Hâlbuki daha kendimizi tamamiyle bilmiyoruz. Çalışmaktan bıkmayan insâniyet hâdimlerinin müddet-i medîde uğraşp da daha kendini bile öğrenememesi bir de fazla olarak zemîni, semâyı öğrenmeye... Ufacık münevver bir dâireden ibâret görülen kamerin bir âlem-i diğerk olduğunu ve bu âlemin de dağları taşları velhâsıl her şeyi mevcûd bulunduğunu iddiâyâ kalkması ne kadar hazîn bir hâldir. İnsan bu hıred-sûz hâlin önünde bulunur da nasıl mütessir olmaz?.. Nasıl ağlamaz?.. Nasıl düşünme düşünme tevverüm etmez?..

-Sahîh !.. Şimdi bu mesele benim gibi bir lâkaydı bile mecbur-ı tefekkür etti. İnsan şu şeyi biliyorum demek için o şeyin künhüne vâkıf olmalıdır.

-Hayat ve maîşet için lâzım olan tecrübenin tahsîlime, tetebbuâtıma verdiği kuvvet sâyesinde mekâtib-i rüşdiyye şâkirdânının bile çok düşünmeden anlayacakları kadar açık ciddi sözler söylüyorum. Cüz'î bir mülâhaza ile bu sözlerimin mukârin-i hakikat olduğunu mukaddimât-i ulûm ve fûnûnu görmüş ashâb-ı vicdânın cümlesi i'tirâf eder. Evet! Senelerden beri beni düşündüren, mahkûm-ı hüzn-i dâimî eden (şu şeyi biliyorum demek için o şeyin künhüne vâkıf olmalıdır.) hakikatidir. İşte ben bugün bu hakikatin zîr-i pay azametinde eziliyorum. Çünkü ifnâ-yı vücûd edercesine çalıştığım alanda çalışmakta bulunduğum hâlde hâlâ (iki kere iki dört eder) kaziyyesinin doğru olduğuna hükmettiğim gibi diğerk kazâyânın doğruluğuna hükmedemiyorum. Rûh nedir ?.. Esîr denilen madde neden mürekkebdir?..

-Ulûm ve fûnûnun aczini kendi kemâlinizle isbât etmeyi mi istiyorsunuz?

-Hayır! Ben ulûm ve fûnûnun aczini kendi kemâlimle değil, kendi aczimle tedkîk etmek ve nefîce-i tedkîkâtımı her ilimden, her fenden beşer kelime öğrenerek kendini kutb-i zaman zanneden bir takım hûbînâne bildirmek istiyorum.

-Siz ne kadar bildirirseniz bildiriniz, onlar yine kendilerinin kutb-i zaman olduklarını iddiâdan ictinâb etmezler.

-Güzel söylüyorsunuz ama bir adam kendisi için (Ben allâme-i dehrim) demekle o adamın allâme-i dehr olması lâzım gelmez, ma'lûm ya...

Kimse ta'yîn edemez âlemde
Kendi mâhiyyetini re'yi ile
Münferid vâsıta-i rü'yet iken
Göremez kendisini dîde bile!"

-Öyle ya! .. Bir adamın iktidârını başkaları teslîm etmelidir.

-Şüphe yok!.. Kuru da'vâdan bir şey çıkamaz. İnsan iktisâb-ı hüner etmeli, mütevâzı' olmalı. Zaten o filazof taslaklarının kendi iktidâr mev'hûmlarını , kendilerinin iddiâyâ kalkışması ba'zı mecnûnların kerâmet da'vâsına kıyâm etmelerine benzer. Her ne hâl ise. Bunlar yine iddiâlarında ısrar ededursunlar, ben netîce-i tedkikâtımı kemâl-i aczimle hulâsâ etmek için rûhu, es'ri hattâ felsefe nâmına tağlît-i fikr eden vehmiyyâtı bir tarafa bırakıyorum. Yalnız cem'iyet-i beşeriyyenin tercüme-i hâli olan târih ele alıyorum.

Hilkatin târihi kaçtır?.. Mısır da firavun hükûmeti hangi târihte teşekkül etti. Zenci cinsinin ahvâl-i târihiyyesi nedir? Târih neden kısmen cins-i asferden, husûsî ile cins-i ebyazdan bahsediyor da bu üç büyük cinsten umûmî olarak bahsetmiyor?

Kur'ân-ı azîmü's-şânun delâletiyle küreyi arzın Cenâb-ı Hâlik-i mükevvenât tarafından yoktan var edildiğini biliyoruz. Lâkin terakkî ettiği iddiâ olunan ilim niçin bu arzın nasıl yaratıldığını bize hâlâ îzâh edemiyor?..

İşte azîzim!.. Bu küçük suâller beşeriyyetin nâtika-i aczidir. Her sınıf efrâd-ı beşerin bilmesi iktizâ eden târihinin daha mukaddimesinde insan böyle saplanır kalırsa diğer ulûm ve fûnûnun mûntehâsına doğru imâle-i nigâh ettikçe ne hâllere dûçar olur?...

Artık siz hakku'l insâf düşününüz. Vicdân denilen o muhakeme-i adâlete mürâcaat ediniz. Bakınız der-miyân ettikçe mütâlaât hakkında size ne kadar kat'î hükümler verecektir. Vakit kalmadı başka bir gün yine böyle tatlı tatlı konuşmak üzere bu bahisleri keselim de hikâyemize devam edelim.

Biraz evvel iki sene kadar husûsî okuduğumuzu söylediğim arkadaşım la bil-âhire bir mektep-i âlîye girdik. Arkadaşım imtihân esnasında hastalanmıştı. Fevka'l-

âde gayret etti, yatmadı. Fakat son imtihanı verdiği gün artık mecâli kalmamıştı. Çâr-nâ-çâr hepimizle vedâ etti. O evine gitti. Akşam üstü ben de geldim. Eve girmedim. Kendisine uğradım. Baygın bir hâlde yatak içinde yatıyordu.

Arkadaşımın bu hâli bana dokundu. Ağlaya ağlaya odadan çıktım. Gayet yavaş merdivenlerden indim. Kapıyı açtım dışarıya çıkıp, bizim eve girdim. Kızarmış gözlerimi gören ebeveynim, iyi imtihan veremediğime zâhib oldular. Öldüler. Beni tesellîye kıyâm ettiler. Esbâb-ı me'yûsiyyetimi anlayınca şaşırdılar.

Hemen uşağı bir iki doktor bulmak için gönderdiler.

Ben evde duramadım. Yine arkadaşımın evine gittim. Yatağının karşısındaki minderin üzerine oturdum. Bilmem aradan ne kadar zaman geçmişti. Doktor geldi. Hastayı muayene etti. Bir iki reçete yazdı. Gitti.

Biz ilaçları tertip ettirdik, hazırladık. Fakat arkadaşım hâlâ dalgın yatıyordu. Gece yarısından sonra gözlerini açıp da beni Goethe'nin (Faust) unu okuyor görünce memnûn oldu. Yastıktan başını kaldırdı. Mütebessim-âne:

- Okuyunuz !.. Okuyunuz !.. Benim gibi me'yûs olmayınız. Ben o bahçede ağladığımız günden beri ağlıyorum. Akciğerlerim artık tamamiyle çürüdüğü için artık yaşayacağımdan emin değilim. Oh.. Bundan böyle ağlamayacağım, düşünmeyeceğim. Şu şeyi anlamadım. Bu şeyin hakikatine vâkıf olamadım diye müteessir olmayacağım. Mücâdelât-ı fikriyyeden kurtulacağım. Velvele-i hayatı kulaklarım duymayacak o âlem-i hakîkatte meşrebimce gürültüsüz, patırtısız yâni her türlü kuyûddan azâde olacağım. Siz de dünyada bulanacağınız müddet cüst ü cû-yı hakîkatten geri durmayınız dedi.

Ben elimdeki kitabı yanıma bıraktım. Arkadaşımı tesellîye çalıştım. Kendisi doktor değildi. Fakat fûnûn u tıbbıyyeye âşinâ idi. Hakîkaten akciğerlerinin tamamiyle çürümüş olduğunu biliyordu. Benim tesellî yollu söylediğim sözlerin cümlesine birer hafif tebessümle mukâbele ediyordu.

Keyifsizliği ertesi gün büsbütün kesb-i şiddet etti. İki gün sonra da hiç hastalanmamışa döndü. Biraz müsterîh oldum. Eve gidip yatmak için kendisinden müsâade istedim. Yataktan büsbütün kalktı. Boynuma sarıldı.

-Hakkınızı helâl ediniz dedi.

Hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Çocukluk ediyorsunuz dedim. Lâkin kendimi zaptedemedim. Yine ağlayarak eve geldim.

Akşam ezanı okunmuş idi. Hemen yatağa uzandım. Biraz dalmışım. Bir vâveylâ-yı cân-hırâş işittim. Yataktan fırladım. Ne oluyor diye şaşkınlıkla odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşırken arkadaşımın vâlîde ve hemşirelerinin feryâdını duydum. Hemen koştum. O muazzez arkadaşımı teslîm-i rûh etmiş buldum. Sâika-i teessürle ağzımdan burnumdan kan gelmeye başladı. Derken bayılmışım. Neden sonra kendime geldim. Tekrar bî-rûh arkadaşımın yanına koştum. Ağlayarak yüzünü açtım. O gülüyordu.

Ertesi günü o nâzik vücûdu bir tahta içine koyduk. Âğuş-ı türâba teslîm ettik.

Merhûm ne kadar bed-baht imiş ki o mektep-i âliyeden aliyyü'l-a'lâ derecesinde aldığı şahâdet-nâmeyi bile görmeden vefât etti. Yalnız ebeveynini, bizi değil bütün arkadaşlarını hattâ hocalarını bile müddet-i medîde mâtemler içinde bıraktı.

Hayatın müntehâsı müdhîştir. Gayret-i mütemâdiyenin nefîcesi ise pek hazîndir. İnsan, bu dehşete hüznün arasında geçirdiği eyyâm içinde müsâdif olduğu hâlât-ı tâkatsûza ümîd denilen bir hiss-i ma'nevî sâyesinde tahammül edebilmektedir.

Ben yaz olsun kış olsun haftada iki defa merhûmu ziyarete giderim. Diğer günlerimi de târih-i mükevvenâtı tedkîk ve tetebbû etmekle geçiririm. Hayatın kıymeti tenâkus ettikçe o hiss-i ma'nevî ile aramızdaki münâsebet-i tâbiyye gerginleşir. Hakîkate olan muhabbetim artar. Tetebbûâtımı tâ'mîk ederim. Dünyaya niçin geldiğimi ve bi'l-âhere niçin öleceğimi düşünürüm. Okuduğum ilimlere, fenlere mürâcaat eylerim. Kat'î bir esâsa dest-res olamam. Yine çalışırım, çabalarım bilmediğim ilimlerin fenlerin erbâbını ararım, bulurum. Ellerini operim.

Fikrime saplanıp kalan mevâdî anlatırım. Müşkilâtımın hâlini istirhâm ederim. Bunlar da benim gibi izhâr-ı acz ederler. İşte bu zaman boynumu bükürüm. Hücreme gelirim. Oturduğum minderim etrafında bulunan yüzlerce cilt o koca koca kitapları elime almamak için karar veririm. Duramam. La'let ta'yîn birini alırım. Açarım. Bi'l-hassa arıyormuşum gibi

“Ey ber-ter ez-hayal vü kıyâs ü gümân ü vehm

Ve' z-her çe gofte-ent şenîdîm ü hândeîm

Meclis tamâm geşt ü be-âhir reşîd-i ömr
Mâ-hem-çünân der-evvel-i vâsf-ı tû mândeîm”

Kıt’a-i hakîkati isti’mâl- i müsâdif-i nazar-ı aczim olur. Ufku edebden kopan bu son enîn-i me’yûs-âneyi dinlerim. Helecân-ı kalbim artar. Sıkılırim, terlerim. Titreyerek işte böyle. Melekû'l-mevte müntesir olurum.

Bu intizâr-ı encâm-ı hayattan netîce-i gayret mütemâdiyeden daha hazîndir.

4.2.4. Ferdâ-yı Elem

Bir Genç Kadının Defterinden

Üç ay evvel ne idim.. Bugün ne oldum ?.. İşte iki suâl ki beni bitmek, tükenmek bilmeyen bu uzun, muzlim gecelerde sabaha kadar düşündürüyor. Bîzâr ediyor. Ağlatıyor. Ben bu iki suâl-i müheyyicin karşısında kalıp muvahhidînin pîş-i makâbir-i evliyâda titrediği gibi titriyor, evet, bütün günler bütün geceler hep titriyorum. Ağlıyorum. Ve bu gayr-i kâbil-i tahammül teessürleri duymamak, anlamamak için hissiyâtımı iptâl etmeye çalışıyorum. Mümkün olmuyor. Üç ay evvel tebessümler eden emellerim, ümitlerim bugün bana hazîn, mübhem birer reng-i mâtemde göründükçe heyecân-ı kalbim artıyor. Ağlamak, âh ağlamak... Gözyaşlarımla olsun mütesellî olabilmek için müntehâ-yı ömr-i me’yûsuma kadar hep ağlamak istiyorum. Ve ağlıyorum. Fakat hüzün ve melâlimi bir türlü ta’dîl ve teskîn edemiyorum.

İnsan fevka’l-me’mûl felâketlere sabredemiyor. Parlak ümitlerin altından korkunç hakîkatler zuhûr ettiğini görünce bî-ihyâr kalıyor. İnlemek, onca feryâd-ı nevmîd-ânesini bâr-gâh-ı kibriyâya îsâl edebilmek için muttasıl inlemek... Sonra da inleye inleye şehîd-i âlâm olmak ve bu mecrûh kalbiyle, bu perîşân hâliyle huzûr-ı Rabbü’l-âlemine çıkmak diliyor. Fakat acz, âh, bu acz... Bu irâde-i külliyye her emele, her tedbîre, her teşebbüse bir sedd-i âhenîn oluyor.

Bugün ben hiçbir sûretle ta’dîl ve teskîn olunamayan kederlerin, o doğmadan üfûl eden neyyir-i âmâlin zîr-pây-ı kahrında bir hazân yaprağı gibi titreye titreye yalnız istikbâlîn mevâid-ı mübhemesine intizâr ediyorum. Çünkü bende yalnız bir ümîd-i istikbâl kaldı. Hayır !.. Ümîd istikbâlde kaldı. Fakat... Of.. Bir hiss, hiçbir kelime... Cümle ile tâ’rif edemeyeceğim bir his beni müstakbelden ümîd-vâr ediyor.

Tamam üç ay evvel neler tahayyül ediyordum!... Fikrimden neler geçiyordu?... Evet!... O zaman bahar çiçekleri gibi pûr ü ibtisâm bir kız idim. Eve görücüler geldikçe mahcûbiyetimden terliyordum. Hele ba'zı günler mahcûbiyetimden ziyâde gelen görücülere çıkmak için koştuktan, soyunup giyinmekten terler içinde kalıyordum. Akşam olunca bu gündüzki yorgunluğa ilâve-i rehâvet eden yemekten sonra odama çekiliyordum. Karyolamın karşısındaki uzun koltuğa uzanıyordum. Dadım dizlerimi ovuyordu. Ben de kalbimin hafif hafif o tatlı darbâtını dinliyordum. Ve kendi kendime diyordum ki bu kadar çok gelen görücülerden elbette birkaçı bana tâlip olacaktır. Tabîdir ki bu tâliplerden bir münâsibinin mesûlû is'âf edilecek. Demek ki güzel tahsîl görmüş, hâlinden ziyâde istikbâli parlak, hukûk-i zevciyyetini bilir, nâmuslu, terbiyeli, mümkün mertebe tecrübeli bir genç ile an-karîb izdivâc edeceğim. Gelin olduğum günden itibaren bu genç ile hem fikr-i hem-hiss hem hâl olacağım. Yâhud olmaya çalışacağım. O sûretteki hiçbir sebep, hiçbir hâl aradaki râbta-i meşrûayı ihlâl edemeyecek. Birbirimizin kusurunu her zaman görmeyeceğiz. Gördüğümüz zaman da lisân-ı münâsiple yek-dîgerimize ihdâratta bulunacağız. Hukûk-i zevciyyete ikimizin de riâyeti olacak. Ben her zaman onu seveceğim. Onu düşüneceğim. Onun mesrûr günlerinde mesrûr olacağım, mükedder vakitlerinde izâle-i ekdârına çâreler arayacağım. Akşamları yemekten sonra gündüzki yorgunluğunu kendisine hissettirmemek için piyanonun başına geçeceğim. Kendisinin sevdiği güzel parçaları çalacağım. Hulâsâ onun, evet, yalnız onun te'mîn-i istirâhati, te'mîn-i bahtiyârîsi için ne yapmak lâzımsa yapacağım. O da öyle!... Annemle, dadımla bir şeyi almak için ara sıra gittiğim zaman gördüğüm uçuk renkli, kanlı gözlü beyler gibi o da Beyoğlu'nda dolaşmayacak. O da her köşesinden girye-i râyihalar intişâr eden ve kim bilir ne kadar mes'ûd aileleri ilelebet bedbaht eyleyen ne kadar parlak zekâları söndüren, ne kadar servet ve sâmanların mahviyetine sâhiplerinin mezellet ve sefâletine sebep-i müstakil olan o sokaklarda gezmeyecek ma'neviyyâtı olduracak hâlâtta külliyyen müteneffir bulunacak. Evinin tenezzühgâhı ön bahçesi, evinin bira-hânesi yemek salonu, evinin tiyatrosu, balosu, kafeşantını piyanonun durduğu büyük salon yâhud beytû'l mesâîsi olacak. O da beni sevecek. O da beni düşünecek. O da benim te'mîn-i vicdânıma çalışacak. Bu sâyede kaderin her türlü müsâadesizliğine rağmen mes'ûd bir aile teşkîl edecek. Derken çocuklarımız dünyaya gelecek!... Bunlar bizim muhabbet-i meşrû'amızı bütün bütün tahkîm ve te'mîn edecekler. Biz de mukâbeleten bunları

seveceğiz. Vaktimizin bir büyük kısmını bunları sevmekle, bunları büyütmele, bunları terbiye etmekle geçireceğiz. Oh !... Bütün ailelere hüsn-i misâl olacağız. Bizi yek-dîğerimizden ölüm, yalnız ölüm ayıracaktır.

Heyhât!... Çok sürmedi. Bu lûtf u hülyâlar hep aksine zuhûr etti. Beni öyle bir gence verdiler ki körlerin bile tahsîl ettiği şu asırda hiç tahsîl görmemiş. Hiç terbiye görmemiş. Beyoğlu'nun o murdar havası içinde nebâtât gibi büyümüş. Her hâlinde bir kabalık, bir bayağılık var. Henüz iki lakırdıyı bir araya getirip söylemek bilmiyor. Fıkr-i aile, istikbâl kelimelerinin tazammun eylediği maâniyi idrâk edecek kadar geniş değil çalışmaktan müteesir oluyor. Başlıca vazîfesi gündüz uyumaktan, akşam üstü tuvaletini yapıp Beyoğlu'na gitmekten, ötede beri serseri-yâne bir dolaşmaktan sonra Kafeşantaninin birine girip orada servetini, semâhatını göstermek fikriyle biralar, şampanyalar açtırmaktan, ısmarlamaktan, on para kazanacak kadar iktidârı olmadığı hâlde bedava on lira harç etmekten, yâ bir uşağın karısı iken seyyiât-ı ahvâlinden dolayı kocasından ayrılarak ayrıca bir apartman tutup kendisine prenslik süsü veren hâlbuki hizmetçiliğe bile lâıyk olmayan bir kadını koluna takıp o pis lokantaların birinde yemek yemekten yâhud o sokaklarda, müzahrefât içinde vücûd bulmuş zehirli mantarlara secde eylemekten, sabaha karşı eve gelip bî-tâb yatağına yatarak uyanık zamanında yaptıkları yetmiyormuş gibi bir de uykusu içinde bütün o yaptığı münasebetsizlikleri, vicdânsızlıkları söyledikten sonra (Ojeni, Eleni.. Patra.. Evrani) gibi birtakım isimler de sayıklamaktan ve bu isimleri sayıklarken leş gibi kokan ağzından çıkardığı o bira-hânelelerden, apartmanlardan alınmış nîm-pis havalarıyla evin bûy-ı ismetle memlû olan havasını telvîsten ibâret!.. Evet. İşte hep bu kadar !..

Ben dilimin döndüğü kadar mugâyir-i insâniyet ve muâşeret olan bu hâllerin intâc edeceği mazarrât safvet-i kalbimle birer birer kendisine anlattım. Hukûk-ı zevciyyet ne demektir tâ'rif ettim. Mes'ûd aile nasıl teşkîl olunur söyledim. Perestîş ettiği o kadınların hâdim-i beşeriyyet olduklarını ve bunların insanın kendisini değil ancak parasını sevdiklerini berâhin-i katı'a ile isbât ettim. Artık kendisinin bâis-i mahvı benim de sebab-i felâketim olacak olan bu hâllerinden kat'iyyen vazgeçerek istikbâli düşünmesini, vaktiyle evine gelip vaktiyle evinden çıkmasını ve muntazaman işine devamla hiç olmazsa orada bir şeyi öğrenmesini rica ettim. Kendisinin refah hâli için kendisine yalvardım. Ellerini eteklerini öptüm. Ağlaya ağlaya mütemâdiyen bir buçuk ay yalvarmakta sebât gösterdim. Mukâbeleten beni tahkir etti. İnsan kendi

hizmetçisinin bile hakkında revâ göremeyeceği tahkîrâtta, muâmelatta bulundu. Bir tulumbacının bile ağzına yakışmayacak elfâzı bana, bir kadına.. Bütün iffet ve ismetini, bekâreti muhâfaza etmekle müftehir bir kadına karşı kullandı. Hattâ bir iki defa da dövmeye kalktı. Ben bir gürültü çıkarıp da dosta düşmana karşı rezil olmamak için bunların hepsine sabrettim. Hiçbir gün kendisine ağır, acı bir söz söylemedim. O ahvâl-i nâ-be-câdan vazgeçirmek için elimden geleni yaptım. Tedâbir-i müteaddidede bulundum. Olmadı. Bir türlü yola getirmek kâbil değildi. Çâr-nâ-çâr ihtiyâr-ı sükûtla Cenâb-ı Hakk'dan istimdât etmeye başladım.

Bir gece saat beşte geldi. Her gece sekizde dokuzda gelirken bu gece böyle beşte gelmesi ahvâl-i fevk-alâdeden idi. Soyundum. Sarhoşluğunu, huysuzluğunu kalben affettim. Soydum. Gecelik entarisini giydirdim. Güzel güzel konuşacağız zannettim. Fakat birdenbire dedi ki: “Sen gülmüyorsun !.. Dâima bana surat ediyorsun. Ben böyle heykel gibi karı (!) istemem. Bu gecedan itibaren karım değilsin. İstedğin yere git.” Der-akab yerinden kalktı. Kemâl-i tehevvrle düşe kalka esvaplarını giyindi. Defoldu gitti.

Ben bu hâl-i müdhişin karşısında dona kaldım. Hiçbir kelime söyleyemedim. Bir müddet oda içinde sersem sersem etrafa bakındıktan sonra bir ağlamak geldi. Hüngür hüngür ağlarken kendimi kaybettim. Bayıldım. Gözlerimi açtığım zaman kendimi karyolanın içinde buldum. Etrafımda babamı, annemi, ağabeyimi, dedemi gördüm. Hepsinin yüzü sap sarı olmuştu. Bu ağlamanın, bayılmanın esbâbını sordular. Kendimi zapt edemedim. Tekrar ağlaya ağlaya o ana kadar sakladığım ahvâli be-tamam anlattım. Onlar da ağlaya ağlaya hem beni dinlediler hem de mütesellî etmeye çalıştılar. Bu esnada babam dedi ki: “Kabahat bendedir kızım. Bu felâketine sebep ben oldum. Kıyâmete kadar bana lânet etmeye hakkın var.”

Vehleten babamın bu sözlerinden bir şey anlayamadım. Düşündüm. Âh erkeklerin ekserîsi böyledir. Seni kocaya verdiğimden dolayı kabahat bendedir demek istiyorsa kendisi de erkek. Fakat niçin öyle değil? Ağabeyim de erkek. O da niçin öyle değil? Hayır ... Hayır bu değil!.. Acaba babam ne demek istiyordu. Düşüne düşüne dadımdan da istiâne ederek anladım ki o bana tâlip olduğu vakit babam onun ahvâlini bizzat tahkîk etmiş. Gece gündüz Beyoğlu'ndan ayrılmadığını anlamış. Lâkin gençtir. Bekârdır. İnsan gençliğinde, bekârlığında bu hâlleri görürse evlendikten sonra müsterih-âne yaşar. Artık o mekrûh âlemleri görmek için hâhiş kalmaz demiş. Kendi

tecârib-i fi'liyeleri üzerine binâ-yı efkâr etmiş. Vâkı'â insanlar hakkında bu mülâhazanın doğruluğu kâbil-i inkâr değildir. Fakat hiç tahsîl, terbiye görmediğini de anlamış. Her ne kadar muntazam tahsîl, terbiye görmemiş ise de asâleti, necâbeti var diyerek beni vermiş! Ve bu ikinci muhâkemesinde affolmaz bir hatâ-yı azîmde bulunmuştur. İşte babamın o îtirafatı bu hatâ-yı azîmden tevellüd eden felâket-i netice-yi hazîndir.

Evet!.. Bu hatâ sezâ-yı lânettir. Çünkü eâzımın tercüme-i hâlleri tedkîk olunursa görülür ki bunlar mevki'lerini babalarının, dedelerinin, mensûp oldukları ailelerin nâmlarıyla değil kendi sa'y ü gayretleriyle, kendi himmetleriyle, kendi sebât ve metânetleriyle hâsılı kendi fitratlarında olan meziyyât ile tutarak ibka-yı nâm etmişlerdir. Hiç kimse annesinden büyük doğmaz. Ah!... Bilmem ki nasıl anlatayım. Bunlar nazar-ı dikkate alınmıyor. Teehhül denilen mesele pek ehemiyetsiz telakkî olunuyor ve bunun derece-i ehemmiyeti bir türlü anlaşılmak istenilmiyor; isteniliyor da işte böyle feryâdlara, mâtemlere sebebiyet verebiliyor. Bence bu fâcialara asıl sebep fikr-i insâniyetin henüz hâl-i tufülliyette bulunmasıdır.

Şüphe yoktur ki bu fikr-insâniyet mürûr-ı zaman ile o hâl-i tufülliyetten kurtulacak. Tekmil edecek. Ve işte o vakit benim gibi zavallılar da böyle bilâ-sebep mahrûm-ı saâdet olmayacak. Böyle müphem bir istikbâle karşı koşmayacak. Evet!.. Müphem bir istikbâl. Lâkin bu zalâm-ı müphemiyet içinde bir ziyâ var. Parlıyor. Bana ümitsizlik içinde bir ümit veriyor. Ben de bu ümit ile yaşıyorum. Henüz vücûdunu hissettiğim çocuğun dünyaya gelmesini bekliyorum. Fakat ne olursa olsun cerîha-yı kalbim ilelebet iltiyâm bulmayacak. Yine iki damla yaş gözlerim son defa kapanırken kapakları arasından süzülecek, dışarı çıkacaktır. Ve bu iki damla gözyaşı kurbanı olduğum hatâdan mütevellid ihtisâsaât-ı me'yûsânenin en saf, en belîğ, en hazîn tercümânı olacaktır.

Abdülkerim Hâdi

4.2.5. Ezhâr-ı Nev-bahâr

İfade-i Tâbî

Bugün eli kalem tutan gençlerin pişvâsı olan vahdet-i zekâ, umk-ı nazar, sür'at-i intikâl gibi meziyyât-ı celîleyi câmi' bulunan Abdülkerim Hâdi Beyefendilerinin (Saâdet) Gazetesine yazdıkları hikâyatı yer yer mecmu' ile bir hikâye koleksiyonu yapmaya kara vererek mir mûmâileyhe mürâcaat ettim. Reddetmediler. Hikâyât-ı mezkûreyi kitap şeklinde bastırmaya müsâade ettikten maâda bir de (mektup) ihdâ ettiler. Bunun üzerine kitabın ismini ne koyayım diye sordum.

(Ezhâr-ı Nevbahâr) koyuver dediler. (Ezhâr-ı Nevbahâr) hissiyatına mağlûb bir genç edîbin bir çeyrek saatte yazıverdiği ve yazdıktan sonra bir defacık olsun okumaya tenezzül etmediği hikâyelerden mürekkeptir.

Derûn-ı eserdeki (Madamın Hatası), (Kıskançlık) Fransızcadan tercüme olunmuştur. Diğerleri ise mir mûmâileyhin eser-i hâmeleridir.

Fî 4 Şubat Sene 1310

Hüseyin

Bir Mektup

Paris 2 Nisan 1885

Dostum Jak

Bu hafta postasıyla bir mektupun geldi. Okudum. Ahlvâline muttali', saâdet hâline memnûn oldum. Lâkin ser-zenişlerin hoşuma gitmedi. Seni unuttuğuma zâhib olma. Sen benim en sâdık dostumsun.

Jak! Seninle mektepte geçirdiğim eyyâm-ı mes'ûde hatırıma geldikçe kalbim münşerih oluyor. İstiyorum ki o zaman avdet etsinde hep birlikte âzâde-i kaydolarak yaşayalım.

Heyhât! O latîf gün geçti.... Geçti. Artık gelmez. Bizim için o günler bir hayal-i latîf hatırası gibi yalnız bir iz bıraktı.

Hakîkat! Ne zaman müteesir olsa o mes'ûd günleri hatırıma getiriyorum. Bu sûretle mütesellî oluyorum.

Sana mektup yazmakta ki imsâkımın iki sebebi var. İkisinde mektup! Hangisini önce anlatayım. Geçen gün şehirde sıkıldım. Biraz hava almak biraz fikrimi dinlendirmek üzere (Nis) e gittim. Aradan bir iki gün mürûr etti. Sıkılmaya başladım.

Gece gündüz çalışmaya alışmış adamlar çalışmadan duramıyorlar. Benim gibi böyle iki gün zarfında sıkılıyorlar. Bundan anlaşılıyor ki çalışmak da insan için bir illettir.

(Nis' e on beş gün mezûniyetle gelmiştim. Nasıl vakit geçireyim diye düşünüyordum. Müddet-i mezûniyetim hitâm bulmadan şehre gidebilirdim. Gitmedim. Çünkü bulunduğum kabinenin direktörü öteye beriye gitmek için dâimâ müsâade etmiyordu. Hâsılı ben bu mezûniyeti sû-i isti'mâl etmemek istiyordum.

Nihâyet avcılığa karar verdim. Eskiden beri avcılığa olan merakıma âgâhsın. Bu bab da tatvîl-i kelâma hâcet yok değil mi?

Tüfengi, dağarcığı ve-l-hâsıl avcılığa müteallik şeyler ihzâr ettim. Ava çıktım. Yukarı aşağı dolaşır av ararken yolu kaybetmeyeyim mi?

Akşam oldu. Hâlâ ben girdiğim ormanın içinden çıkamadım. Neye uğradığımı şaşırdım kaldım. Hayatımdan ümidi kestim. Şimdi neredeyse gelir hayvânât-ı vahşiyeden biri gelir beni parçalar dedim. Kazadan kadere ilticâ için koca bir ağaca tırmandım. Gece yarıları oldu. Bir takım hayvânât-ı vahşiye haykırışmaya başladılar. Aman ne fenâ!... Beni bir titreme aldı. Muttasıl titriyordum. Ağaç da benim ile beraber titriyordu. Az kaldı aşağıya düşecektim.

Olanca kuvvetimi topladım, uyumak mümkün mü!. Sabahı iple çekişirdim. O gece bana birkaç yıl kadar geldi. İhtimâl ki hayatımdan birkaç sene eksilmiştir.

Yavaş yavaş ortalık ağardı. Ağaçtan inmeye başımın çâresine bakmaya karar verdim. İndim iki tavşana rast geldim. Onları hakladım. Çantama koydum. Ormandan çıktım yolu geç vakte kadar aradım. Bir türlü bulamadım. Ümitsiz bir sûrette mağmum-âne etrafıma bakmakta iken gözüme uzaktan uzağa bir karartı ilişti. Koştum. O karartıya yanaştım. Bir adam idi. Sevindim. O kadar sevindim ki ta'rîf edemem.

O tesadüf ettiğim adam da avcıydı. Hemen yolu sordum. Herif bir şeyler söyledi. Anlamadım. Meğerse İngilizmiş. Belâya bak ki ben İngilizce bilmem. O da Fransızca bilmiyor.

Ne yapayım ?.. O uğraştı ben uğraştım. Birbirimize ifhâm-ı merâm etmeye muvaffak olamadık. Mesrûriyetim me'yûssiyete mübeddel oldu. Ağlayacaktım. Evet!

Heriften utanmasam ağlayacaktım. Çâresiz birbirimize dilsizler gibi işaretlerle derdimizi anlattık. Herif birlikte gideceğini söyledi. Birlikte yürümeye başladık. Uzatmayalım (Nis)’e geldik.

İngiliz yabancı olduğu hâlde benim memleketimi benden daha iyi biliyordu. Şâyân-ı teessüf bir madde değil mi?

İngiliz’e parmaklarımla, falanlarımla (Fransa’da mı ikâmet ediyorsunuz? Gibi bir suâl sordum. Fransa’ya gezmeye geldiğini ve buralarda da meşhûdâtını ikmâl için dolaştığını bildirdi.

Artık eve gider miyim. Müddet-i mezûniyetime kitap okumakla bitirdim. Şehre geldim. Vazifeme devamla başladım. Gaybûbetim esnasında birçok kâğıtlar birikmiş. Bereket versin ki bir kısmını arkadaşlarım deftere kaydetmişler. Kalanları da ben kaydettim. İşlerimi birkaç gün zarfında yoluna koydum. Kemâfi’l-sâbık yaşıyordum.

Cumartesi akşamı kabineden arkadaşlarla birlikte çıktık. (Şanzalize) caddesinden geçerken öteye beriye ta’lîk edilmiş bir sürü i’lân nazar-ı dikkatimizi celb etti. Okuduk o gece dram müelliflerinden (Ra...) Kaf (...) nâm dramı mevki’ icrâya konacağını anladık. Saat yedi buçukta tiyatroya yakın bir birahânede buluşup, mezkûr dramı görmeye karâr-ı kat’î verdik. Ayrıldık. Vakt-i muayyende buluştuk. Doğruca tiyatroya gittik. Bir loca tuttuk. Müellifiinin şöhret-i fevk-al-âdesinden dolayı sâlifü’l-ârz dramı bir dakika evvel görmek istiyorduk.

Büyük bir sabırsızlıkla perdesinin açılmasını intizâr ediyorduk. Tiyatro doldu. Oturacak değil, ayakta duracak yer kalmadı. Perde açıldı. Dramı seyrettik. Pek güzel, pek fecî, şimdi anladım. Şimdi anlatsam bizim kâğıt mektupluktan tecerrüd eder bir roman olur. Esâsen başıma gelenler birer romandır. Demek isterim ki, başıma gelenler nûr-i basardan mahrûm kelebek gibi dâimâ çiçeklerin etrafında dolaşan mahdûd fikrin için değil, (Bî-çâre Genç) i yazan bir romancı için yer fâil-i ittihâz olunabilir.

Her ne hâl ise. Bu dram bu günlerde kitap şeklinde basılacaktır. Bir tane göndermeyi va’d ediyorum.

Tiyatro bitti evlerimize gitmek üzere sokağa çıktık. Sabah olmasına bir şey kalmamıştı.

İki üç sokak geçtik, dördüncü sokağa sapacağımız esnada polis me’mûru bizi tevkif etti! İleriki sokakta bir kadın öldürüldüğünü söyledi. Cânîyi görüp

görmediğimizi sordu. Görmedik, öyle bir şeyden haberimiz yok dedik. Polis me'mûru kendisi ile birlikte gitmemizi rica etti. Merkeze gittik. Komiser bizi tazyîke, isticvâba başladı. Birkaç saat merkezde ıztırâb içinde kaldık. Helecâni tutulmuş. Bizi salıverdiler. Eve gitmeye yatmaya hâcet kalmadı. İşimizin başına gittik. Sersem-âne o günü geçirdik. Uykusuzluktan hep esniyorduk. Direktör mektup mektup yüzümüze bakıyordu.

Güç belâ akşam oldu. Eve can attım. Yarı soyundum, yarı soyunmadım yatağıma yattım. Sabaha kadar hiç dönmeden uyumuşum.

Artık eve gitmeye tövbe ettiğim gibi akşamdan sonra sokağa çıkmaya da tövbe ettim. Hem de akşamdan sonra sokağa çıkma adetini terk edeli para da arttırmaya başladım.

Netîce-i kelâm zaman te'dîb etmedikçe insan insan olamıyor. İşte sana arzu ettiğin kadar uzun bir mektup yazdım. Telâfi-i mâ-fâd etmiş oldum. Âdiyo ..

Kıskançlık

Gece yarısı olmuştu. Bir müddet evvel karısı vefât etmiş olan meşhur bankerlerden Mösyö (Rober) odadan içeri girerek yazı hânesinin önüne oturdu.

Orada dolu bulunmakta olan bir (rovelveri) muâyeneden sonra sigarasını yaktı. Eline kalemi aldı. Ber-vech-i âtî yazmaya başladı:

“Beynimi ateşler içinde bırakan sebep-i yegâne şudur. Karım kânûn-ı sânînin on dördüncü günü hasta oldu. Yirminci günü yatağına yattı. Hastalık günden güne ilerliyor. Kesb-i şiddet ediyordu. Bî-çâre kadının hayatı tehlikeye düşmüştü. Artık ümit kalmamıştı. Doktor bana elden geldiği kadar ihtimâm olunmasını söylüyordu. Zerre kadar tekâsülde büyük büyük fenâlıklar zuhûr edeceğini ve hastaya içirilecek ilaçlar benim tarafımdan ihzâr olunmasını bildiriyordu.”

“Karımı severdim. Hattâ sevmiş de almış idim. O fakirdi. Fakat benim servetim onu Paris madamlarına gıpta- bahş olacak bir hâle koymuştu.”

“Ne fayda! Zavallı kadının yüzünde dâimî bir me'yûsiyyet rû-nümâ idi. Gûyâ ki pederle vâlidesinin girdâb-ı felâketine kendisi düşmüştü. Çünkü dâimâ zîr-tarabda bir hayal olan o iki vücûd-i muazzezi tefekkür ediyordu. Ağlıyordu. Onun bu hâli ise

beni dil-gîr ediyordu. Ben öyle anlıyordum ki bir ıztırâb-ı nâ-mütenâhî içinde bırakan mübhem kederin bed-bahtı mezara kadar ta'kîb edecekti.

“Teehlülümüzden sonra melâl bulutları zâil oldu. Karım esîr-i firâş oluncaya kadar bahtiyârdı.”

“Evet yatağa serildi. Fakat ben kendisine elimden geldiği kadar kemâl-i dikkatle bakıyordum.”

“Çok sürmedi. Hastalık himâye-i tebeddül etti. Bir akşam artık ölüyordu. Hemen doktora birini gönderdim.”

“Doktor evinde değilmiş. Arattım bulduramadım.”

“Doktor hânesine pek geç geldiğinden (viziteyi) ertesi güne ta'lik etmiş. O akşam gelmedi. Ben o şeb-i muzlimi hastanın başucunda geçirdim.”

“Hasta sabaha üç saat kalarak yatağın içinde hareket etmeye başladı. Gözleri kapalıydı, sayıklıyordu. Kendi kendine bir şeyler söylüyordu. Âh ü enîn ediyordu. Birdenbire (Arman) ismini nâ-kâbil ta'rîf bir his ile, bir teessür ile telaffuz etti.”

“Bildikleri birer birer pîş-i nazardan geçirdim. Arman nâmında hiçbir tanıdık yoktu. Acaba karımın sayıklarken söylediği bu Arman kimdi.

Ben bu ismi düşünüyordum. Karım yine sayıklayarak:

“Armanım, zavallı Armanım ... Lâkin evet .. Seni seviyorum.. Gel.. Ölmeden evvel seni der-âguş edeyim.” dedi. Sustu. Gözlerini açtı. Tekrar kapadı. Başını duvara doğru çevirdi yine dalar gibi oldu.

“Bu minval üzere o gün mürûr etti. Yine o menhûs karanlık çöktü. Dün geceki gibi nöbet gelip dehşetli hakîkati söyleyecek mi diye bekliyordum. Bir şey söylemedi. Sabaha kadar bî-hoş bir hâlde yattı.”

“Ertesi gün de böyle geçti.”

“Doktor geldi. Hastayı pek fenâ buldu fakat bana belli etmemek istiyordu. Ben muttasıl düşünüyordum. Ya bana karım esrârını söylemeden ölürse?... Olmaz. Ben bu sırâ vâkîf olacağım.”

“Ben bu esrârı anlamaya tefekkür ederken, vaktiyle dostlarımdan birisi metresinden lakırdı kapmak için elini metresinin göğsüne koyup sayıkladığını ve bu vesile ile lakırtı kaptığını mudhik bir sûrette anlattığı hatırıma geldi. Ben de böyle yaparım dedim. Yavaşca elimi karımın göğsüne koydum. Yavaş yavaş bastım. Dudaklarını kapadı. Tekrar açtı. Şu kelimeleri tefevvüh ediyordu:

“Bana mektup yaz.. Bende sana cevap yazarım. Kusurunu affederim. Bed-baht.. Bed-baht.. Her gün her zaman hatırımdasın..”

“Sükût etti. Benim için bir işkence daha! Acaba bu geceki hitâblar eski nâma , eski hatıraya mıydı?”

“Elimi tekrar göğsüne koydum. Bastım. Der-akab (Arman!..) dedi. Artık bu hususta şüphe kalmadı. Şimdi iş bu Arman’ın kim olduğunu anlamaktı.”

“Tevahhuşlar ederek deryâ-yı tahayyüle daldım. Bir kat’î karar verdim. O kararım pek acı idi. Evet! İkmâl-i nâmus meselesi.”

“Lâkin hakîkatte muttali’ olmak lâzım geliyordu. Bu ise karımın iâde-i âfiyet etmesiyle olacaktı. İktidârım dahilinde sa’y ettim. Takdîre tedbîr uymadı. Sekiz gün zarfında vefât etti.”

“Karımın vefâtından sonra Paris’i terk ettim. İşte geldim. Melâlim hep artıyor beni hiçbir şey mütesellî edemiyor.”

“Bir gün idi. Azîz dostlarımdan Mösyö Valdener bana geldi. Ekdârımı ta’tîle sa’y ediyordu. Zemîn-i mükâleme müteveffiyeye aksetti. Ben gelip geçeni tamamen kendisine anlattım. Yüzü sarardı. Ağlayarak:

“-Bu Arman müteveffiyenin sirkat maddesinden dolayı idam olunmuş birâderinin ismidir. Esâsen müteveffiyenin pederle mâderi Arman’nın idamı üzerine kederden helâk olmuşlardır. Öyle bir takım isnâdâtta bulunma.” dedi.

Bana henüz anlamadığım bir sırrı ifşâ etti. Fikrimi kaplamış olan zehâb-ı bâtıldan kurtuldum. Cenâb-ı Hakk bu dünyada nâil-i kâm etmediyse öbür dünyada eder. Karıma o sevgili karıma kavuşmak için ukbâya nazar ediyorum..”

“Bunun üzerine Mösyö Dandili evvelce muâyene etmiş olduğu rovelveri yerinden aldı. Başına doğru ateş etti.”

Şeb-i Yeldâ

Gülistân-ı bahârın inşirâhı ferah-bahşasıyla zemîn ve semâ hande-âver, nesîm-i seher estikçe ağaçlardan merkezhâna doğru rîzân olan çiçeklerin bûy-ı letâfet-nisârı aşk kadar rûh-perver olduğu bir zamandaydı ki iki sevdâ-zade zümrüd gün varakla müzeyyen bir şâh bî-çâ bî-çâk zîr-i cenâhına oturarak hem katîb-i kudretin i’caz

nümâ-yı bedâyi'-perverânesini seyrediyorlar hem de iki ay sonra olacak düğünlerine çâr-çesm ile intizâr edip tatlı tatlı konuşuyorlardı.

Bu esnada güneş melce'inden kemâl-i azametle sarışın bir köylü kızın gelişi, güzel omuz başlarına dökülmüş saçları gibi zerrât-ı zülfünü saçarak çıkıyor. Gûyâ ki bu iki canın yek-dîğerine merbûtiyyetini takdîr ediyordu. Letâfet-i bahâr tezâyüd ettikçe kuşlar ötüyor. Gûyâ ki bu iki rûhun saâdet-i hâllerini tebrîk ile Cenâb-ı Kibriya'dan bekâsını temennî ediyordu. Sevdâ-zedelerin ise levha-i seher gibi tebessümler içinde meserretlerinden yüzleri kızarıp, gözlerinden yaşlar geliyor. Gûyâ ki henüz kemâle ermemiş kırmızı güllere şeb-nemler yağıyordu.

Nazarlarında her şey bir küşâyış âleminde!... Çünkü ikisi de istigrâk-ı âşık-âne ile birbirlerinin gözlerinde kitâb-ı aşkı okuyorlardı. Genç kız ki ismi Amelya'dır. Ma'nîdâr bakışlarıyla iki seneden beri hem-demi olan sevdâ-yı ma'sûm-âneyi ifhâm ediyordu. O andan bu ana kadar geçirdiği günlerde kendisini tahayyül ettiğini, kendisinden başka kimseyi düşünmediğini arz ediyordu. Hattâ o gözler lisân-ı hâl ile pul pul seni seviyorum diyordu. Poul mukâbeleten Amelya'nın yüzüne imâle-i nigâh edip istikbâlde geçirecekleri eyyâm-ı mes'ûdenin bu günler birer mukaddimesi olduğunu anlatmak için gülüyordu.

Poul ile Amelya bir aralık bahçede kol kola dolaştıktan sonra ayrıldılar. Aradan birkaç gün geçer geçmez, Amelya'nın vücûdunda bir kesiklik peydâ oldu. Zavallı kız !.. Leyle-i visâle bir şey kalmadığını düşündükçe hâsıl olan sevincinden kesikliği falan duymazdı. Eskisinden daha ziyâde şetâretli davranırdı.

Lâkin heyhât!.. Üç gün sonra büsbütün kuvvetten düştü. Vücûduna belirsizce bir de titreme ârız olmuştu. Bir odadan diğ er odaya gidinceye kadar dizlerinin kuvveti kesilirdi. Uzun bir yoldan gelmişçesine acele acele nefes alırdı. Bu hâlde yine yolunda hân mânânını bile feda edeceği aşkını düşünürdü. Kendi kendine:

“Mes'ûd bir aile teşkîline karar verdik dedi?”

İşte Amelya'yı bu ümit hayat-ı cavidânîye mâlik olmuş gibi bir bahâr-ı dâimî içinde bırakıyordu.

Ortalık bahâr, şebâb-ı bahâr. Ve'l-hâsıl bahâr bahâr-ı ümit, ümidi ta'kîb ve tevlîd ediyordu. Çünkü gerek sevmek olsun gerekse sevilme ne demek olduğunu biliyordu.

Haftada bir defa ebeveyni tarafından birbirlerini görmeye müsâade olduğundan Amelya o yevm-i şâdiye intizâr ediyor. Hiçbir yerlerde duramıyordu. Esâsen günler hayat-ı beşer gibi serî'ül-cereyân olduğundan çoğu gitmiş azı kalmış idi.

Hafta başı oldu. Poul geldi. Amelya günden güne ezyâd eden rahatsızlığını belli etmemeye çalışıyordu.

Fakat, zâtından toparlacık olan küçük beyaz yüzü hayliden hayliye küçüldüğünden zayıfladığı meydandaydı. Poul sevgilinin yüzüne bakınca dedi ki:

- Hasta mısınız?
- Hayır.
- Niçin zayıflamışsınız?
-

Bu mükâleme arasından Amelya'nın vâlidesi odadan içeri girdi. İkisine de müşfik-âne tebessüm ederek çocukları kendi hâline bırakmak için dışarı çıktı.

Poul ile Amelya epeyce müddet odada oturduktan sonra bahçeye indiler. Ağaçlarla muhât havuzun başına oturdular. Kuşlar tagannî ediyordu. Bunlar terennümât-ı tuyûru dinliyorlar ve o nagamât-ı lâhûtânenin üzerlerindeki hüsn-i te'sirinden sükût içinde bulunuyorlardı.

Poul bu sükûtu ihlâl için yerinden kalktı. Çiçek toplamaya başladı. Amelya da kalkarak o da Poul'un toplamakta olduğu çiçeklerden demet yapmaya koyuldu. Biri topluyor öteki demet yapmakla uğraşıyordu.

Amelya o mini mini elleriyle iki demet yaptı. Birini Poul'a verdi. Diğerini de kendinde alıkoydu.

Ber-vech-i mu'tâd o günü de mesrûrane geçirdiler. Çok geçmedi. Amelya'nın rahatsızlığı iştidâd etti. Bî-çâre yatağa serildi. Vakt-i muayyende gelir ma'sûka-i vicdânının baş ucunda gizli gizli ağlar giderdi. Amelya aşığının gözyaşlarını görüp bir kat daha muztarib olmaz bi'l-akis ümit ile mütesellî olurdu.

Binâen-aleyh yine bazı geceler kalbinin darbât-ı şedîdesine tâb-âver olamayarak yatak içinde bir taraftan öbür tarafa dönüp inliyordu.

Canıyla uğraştığı böyle bir hengâmede dahi yine Poul'un hayaliyle iştilal ediyor. Vakit vakit de sayıklıyordu.

Dalıyor. O dalgınlık içinde gülüyordu. Âh ü enîn ediyor. O âh ü enîn içinde giryeye-i hüznünü döküyordu.

Zehr-âbe-i âlâm ile insan kıyafetinden çıkmış âdetâ korkunç bir hâle girmişti. Bir vakitler tâb-ı hissinden güneş ihticâb ederken şimdi o güneşten hicâb ediyordu. Fakat Poul'un "Müsterih olunuz. Aşk mürur-ı zamanla iştidâd eder." Sözünü tekrar ile istirâhat-ı vicdâniyesine mâlik oluyordu.

Bir gece ortalık matemî tanzîre çalışırcasına kasvet-engiz idi. Amelya bütün bütün fenâlaştı. Hayatında kat'-i ümit edip son defa görmek üzere Poul'u istedi. Saat acı acı on ikiyi ihbâr ediyordu. Mağdûre-i hayat kendinden geçmiş. Yatağının etrafını mâderle pederi kuşanmış ağlıyordu. Oda odalık hâlinden çıkmış da bir mâtem-hâne şeklini almıştı. Yatağın içindeki hasta, hastalık hâlinden çıkmış da bal mumundan bir heykele dönmüştü.

Poul geldi. Sevgilisini upuzun bir kalıp yatağın içinde görünce birdenbire yere düştü. Bayıldı. Aile halkı bunu da böyle görmekle şaşırdı. Hamd olsun ki Amelya'nın mürebbiyesi Poul'un yüzüne su serperek, limon koklatarak kendine getirdi. Bu esnada Amelya yavaş yavaş kımıldandı. Şimdi de bu hâlden odanın içini dehşetli bir sükût istîlâ etti.

Amelya gözlerini açıp da evin içindekilerin hepsini baş ucunda görüverince birdenbire "ölüyor muyum!" dedi. Sonra yine Poul'u istedi. Ve Poul yanına gelince mümkün olduğu kadar kendini topladı.

Sabaha kadar iki sevdâ-zede birlikte oturdular. Poul sabahleyin gitti. Amelya da o günden itibaren iyileşmeye yüz tuttu. İki buçuk aydan beri yatmakta olduğu yataktan cüz'î bir müddet zarfında kalktı. Meyt-i müfeharrik gibi gezinmeye başladı. Tototey de fırsattan istifâde ile düğün tedârikinde bulundu. Leyle-i zifâfe üç gün kalarak düğüne bed'e olundu. Herkesin yüzünde bir beşâset !.. Olduğu kadar da var ya!.. İki ailenin yegâne ümîdi olan bu iki gencin çocuklarını sevmek istiyorlar. Onları bahtiyâr görmekle kendileri de bahtiyâr olacaklar.

Pazar günü Amelya hacle-i safâya duhûl etti. İki âşık birbirine kavuştular.

Mesrûriyyetlerinden ikisi de titriyor ağlıyordu. Yarım saat kadar karşı karşıya oturduktan sonra Amelya kendini zabt edemeyerek Poul'un kucağına atıldı. Teessürât-ı maddîye ve ma'neviyesinden ağzından burnundan kanlar fışkırdığı hâlde sevgilisinin aguşunda eyyâm-ı ma'dûde-i ömrünü ikmâl etti. Şeb-i vuslat şeb-i yeldâ oldu.

Elvedâ

Her türlü suûbâtı sehûletle tesviye ettiren zekânın bir timsâl-i müşahhası olan Fransuva henüz dokuz yaşındaydı. Mektep-i ibtidâiden şehâdetnâmesini aldı. Mektep-i rüşdîyeye girdi. İhtiyâcâtın kâtili olan sa'y ü gayreti kendisine bir refik ter-zebân edinmişti. Çalışıyordu. Gece gündüz çalışıyordu. Hiçbir mâni tahsîline sedd olamıyordu. Arkadaşı kitaplarıydı. Hep onlarla konuşuyor. Hep onlarla eğleniyordu.

Mektepin hocaları Fransuva'nın hâline tahayyürle bakıyordu. Bu yaşta bir çocuk bu kadar tahsîle inhimâk etsin bu kadar derslerin üstüne düşsün! Hakîkaten olmaz şey idi.

Çok geçmedi. Fransuva sınıfının değil mektepinin birincisi oldu. Mektepi ziyarete ne zaman misafir gelse mektep idâresi Fransuva'yı öğlen misafirlere takdîm ediyorlardı. Fransuva'yı medh eyliyorlardı. İstikbâlin, ilmen, edeben en büyük bir adamı olacağını müftehir-âne söylüyorlardı. Hâsılı Fransuva mektepin numûne-i terakkîsi; mâ-bihi'l-iftihârı idi.

Evet! Fransuva sinnen küçük idi fakat müzeyyen koca bir adamdı. Dâimâ cehâleti mahva cehd diyordu. Hocalarıyla mücâdeleden hiç geri duramıyordu.

Bir gün vücûd u beşerden (devran-i dem) bahsi okunuyordu. Hoca ders takrîr ederken Fransuva arkadaşlarının arasından kalktı. Etvâr-ı ma'sûm-ânesiyle hocasına bazı suâlleri sordu.

Fransuva'nın sorduğu şeyler doktorların bile pek güçlûkle hâlledebilecekleri mesâilden idi.

Hoca şaşırdı. Bir vakit Fransuva'ya baktıktan sonra:

- Zekâ-yı mücessem suâllerine cevap vermek dersimizi geri bırakacaktır.
- Ne zararı var. Vereceğiniz cevaplar da bir derstir.
- Fakat o dersler mekâtib-i âlîyeye mahsûstur.
- Bu mektep maddeten değilse ma'nen mekâtib-i âlîyeden olmadığını ne ile isbât edeceksiniz! Zavallı hocе! Neye uğradığını bilemedi, ne cevap verecekti!..

Hiç!..

Hoca sıkıntısından terledi. Fransuva'nın suâllerine basit bir sûrette cevap vermeye şûrû' etti. Yarım saat kadar muttasıl söylendi. Fransuva'dan başka kimse bir şey anlamıyordu. Fransuva ise kemâl-i dikkatle hocayı dinliyordu.

Mesâil yalan yanlış hâllolundu. Fransuva öyle gürültülere kapılır mı? Suâllere verilen cevaplardan suâller çıkarıyordu.

Yine hocasını tazyîke başladı. Mesele büyüdü. Hoca dersin hitâmını iple çekiyordu.

Nihâyet dersin bitmesine bir çeyrek kaldı. Fransuva hocasına:

- Vakit kalmadı. Ben gelecek derse kadar tettebbuâtımı ikmâl ederim. Yine dersimize devam ederiz.

Hoca geniş geniş nefes alarak:

- Olur olur oğlum.
- Benim böyle ta'mîk mesele etmem okuduğumuzu kemâliyle anlamak içindir.

Bu bâbda kusurum varsa afedersiniz.

Ders bitti. Çocuklar teneffüs etmek için bahçeye çıktılar. Herkes gülüp eğleniyordu Fransuva ise bir köşeye çekilmiş düşünüyordu.

Hoca sınıftan çıkar çıkmaz doğruca müdür-i mektep odasına gitti. Sınıfta cereyân eden vak'ayı tamamiyle anlatarak Fransuva'nın müntehâ sınıfa naklini talep etti.

Mektep idâresince Fransuva'nın meziyeti ma'lûm idi. Fransuva hemen o gün müntehâ sınıfına geçirildi. Üç dört ay sonra imtihanâna başladı. Gelen mümeyyizler Fransuva'ya suâl soramıyorlardı.

İmtihan bitti. Zeki Fransuva ebedî şerefle mektepten çıktı.

Yaşı küçük ilk birkaç seneler husûsî olarak tahsîl etti.

On sekiz yaşına geldi. Fransa'ya (hukûk) tahsiline gidecekti.

Fransuva'nın pederi oğlundaki istî'dâd-ı hudâdâd görüldüğünden hiçbir arzusuna karşı durmuyordu.

Fransuva'nın Paris'e gitmesine bir hafta kalarak bir kız ile nişanlandı, ikmâl-i tahsîlinden sonra tehhül edecekti.

Yev-i mahsûs geldi. Fransuva iki üç kat çamaşır aldı. Sandığını ceplerini hep kitapları ile doldurdu.

Akrabası taallukâtı, nişanlısı kendisini teşyi' için istasyona geldiler. Hepsî muğberr. Fransuva mesrûr idi.

İki saat kadar beklendi. Şimendüfer geldi.

Fransuva akrabasına âlâ merâtibehüm râsime-i vedâ ifâ edip vagona binerken nişanslısına:

- El-vedâ.
- El-vedâ!...

Madamın Hatası

Duvarda asılı olan büyük bir saat sekizi çalıyor ve yemeğin hitâmını ihbâr ediyordu.

Madam, Mösyö karşı karşıya oturmuşlardı ceviz yiyorlardı. Kahvenin vürûdunu bekliyorlardı.

Îrâdlar tedennî etmişti. Mösyö işten Madamı haberdar etmemek için bir şey söylemiyordu. Muttasıl düşünüyordu.

Madam birdenbire (bu ceviz bana öksürük veriyor) dedi. Önündeki ceviz tabağını fırlattı attı.

Madamın bu hareketi sükûtu ihlâl etmedi.

Sükût yine devam ediyordu.

Madamın artık canı sıkıldı. Mösyö'ye dedi ki:

- Edvar ne düşünüyorsun? Mösyö içine dalmış olduğu hayalâttan bîdâr olarak:
- Ne diyorsun?

Madam soğuk tebessümle:

- Çok iyi... Daha gafletten bîdâr olmadın mı?
- Elen, niçin böyle söylüyorsun?
- Ne yapayım. Sözümü işitmiyorsun. Dâimâ böyle yapıyorsun.
- Hayır... Hayır... Yalnız...
- Düşündüğünü benden beyhûde yere saklamaya çalışma benim her şeyden haberim var. Sen beni kör yâhûd budala mı zannediyorsun.

Mösyö bu tehdîdâtı anlamayarak:

- Ah!...
- Benim sözlerim sana melâl veriyor. İşte bu kadar!
- O... Asla...
- Benim sözlerim sana melâl vermediğini iddâya nasıl cesaret ediyorsun?

- Vicdânen söylüyorum. Sen ki şâyân-ı perestîş bir kadınsın sözlerinden ben niçin muazzep olayım?

Bunun üzerine Mösyö Madam'ın elini tutmak üzere elini uzattı. Fakat Madam elini vermedi. Mükâleme mücâdeleye döndü.

Mösyö:

- Bu gibi hareket-i nâ-lâyıkasını sevk eden esbâbı anlamıyorum.
- Öyle ya!.. Hep nâ-lâyık harekette ben bulunuyorum. Hep kabahat bende...
- Her şeyden sarf-ı nazar. Sen şimdi neden şikâyet ediyorsun?
- Bir şeyden şikâyet etmiyorum...
- O hâlde ne var giyiniyorsun elmaslar içinde bulunuyorsun; daha...
- Bahtiyâr mı olunur?
- Ne demek istiyorsun?
- Evvelce söylediklerimden başka bir şey söylemek arzusunda değilim.
- Hakîkatî söylemek lâzım gelirse ben bunlardan bir şey anlamıyorum.
- İşte bu kadar.

Mösyö sâkin-âne bir tavır ile:

- Affedersiniz dostum. Muammâları hâllede miyorum da saklıyorum.
- Ben hâllederim diye kim söyledi.
- Ben öyle zannediyorum.
- Zehâb-ı bâtıl!
- Bu ne çehre!
- Seninle beraber oldukça çehren böyle yağmur bulutları arasında kalmış güneşe benzer.
- Niçin?
- Sen daha iyi bir iltifâta lââyık değilsin de onun için.

Mösyö omuzlarını silkeleyerek..

- Beni ithâm için bulduğun sebep zayıf ise de ta'mîk-i mesele edelim..
- O!. Evet!.. Müttehimler hep kendilerini ithâm eden esbâbın butlânını söylerler.
- Müttehim!.. Ne demek oluyor?
- Müttehimin ne demek olduğu soruluyor tuhaf şey... Hâsılı Mösyö ben kadınların en bed-bahtıyım.
- Siz mi?

- Evet izdivâcî iyi bilerek tehhül eden ve bugün kederden mâ-adâ bir şeyi görmeyen ben!
- Lâkin ne var?
- Ne olacak. Sen beni aldatıyorsun.
- İşte bu!... Ben mi seni aldatıyorum?...

Birkaç dakika sükût hüküm sürdü. Madam boşanmaya katiyen karar vererek..

- İşte bu!.. Öyle mi?... Hayır Mösyö hayır. Ben sana dest-i izdivâcımı uzattığım günden beri muztaribim.
- Artık şu mücâdeleye nihâyet verelim. Sen haklısın ben haksızım vesselâm..
- Allah'ım şuna bak! Beni mütesellî edecek yerde tekdîr ediyor.
- Ben senin kadar iki izâleye ceht ediyorum. Lâkin sen oralarda mısın?...
- Söyledim. Beni aldatıyorsun.
- İşitiyorum. Fakat anlamıyorum.

Madam gittikçe hiddeti arttırarak:

- Anlamıyorsun. Ha!.. Ben sana anlatayım. Sen beni sevmiyorsun. Senin gönlün başka kadınlarda!... Beni bırak ben seninle artık oturamam. Git. O meclûb olduğun kadınlarla istediğini yap.
- Ben bu hâli sofrada hissetmişim.
- Hakîkati i'tirâf ediyorsun.
- Ben hissettiğimi söylüyorum. Başka bir kadın sevdiğimi söylemiyorum.
- Benim bildiğim şeyi benden nasıl saklayacaksın?
- Mâdem ki her bir şeyi biliyorsun beni taciz etmekte mâ'nâ yoktur.
- Ne diyorsun?
- Demek istiyorum ki bugün para kesemi kaybettim de onu tefekkür ediyorum.
- Yalan söylüyorsun?
- İ'timâd etmiyor musun?
- Hayır... Hayır... Bin kere hayır. İnanmıyorum.- Demek oluyor ki benimle kavga etmeye sebep arıyorsun.
- Şüphe mi var!
- Öyleyse bu dakikadan itibaren zevcem değilsin.
- Bu vesîle ile beni bir bırak da o kızı al.
- O nasıl kız?...

- Anjel!
- Anjel!!..
- Görüyorsun ki senin hâlin bence aşikârdır. Sana şurasını da haber vereyim. (O nasıl kız?) diyerek tecâhül ettiğin kız (Martir) sokağında iki numaralı hânede sâkindir.
- Yemin ederim ki bu söylediklerin bence mübhemdir.
- Sus yalancı. Seni o kızın evine girerken bile görmüşler.
- Bu yalandır.
- Bunu bana vâlidem söyledi. Demek ki yalandır. İftirâdır.
- Bu komedyanın müellifi vâliden öyle mi? Pekâlâ... Pekâlâ... Lâkin emîn ol ki vâliden evhâm getirmiş.
- Vâlideme taarruz etme.
- Artık bir şey dinlemem.

Madam gittikçe şiddeti artırıyordu. Ne yaptığını ne söylediğini bilmiyordu. Mösyö hemen sigarasını yaktı. Şapkasını aldı. Yemek odasından çıktı. Yaya kaldırıma geldi. Nereye gideceğini bilmiyordu. Durdu. Teehhül edeli üç sene olmuştu. Madamla geçen mâcera-yı müteessif-âne teemmül ederken güldü.

- Bilmediğim bir kadının adresini öğrendim. Martir sokağında iki numaralı hâne!.. Gideyim. Şu kadınla mahsûs görüşeyim de Eleni haset etsin dedi. Evden çıktı.

-

4.2.6. Hak Yerini Bulmalı

Da'vâ vekîli Yûsuf Kâmil Bey'e

“İ'timâd eyleme pek sâmiaya, bâsıraya
Olur anlarda nice sehv ü hatâyâ masdar
İki hâsiyyet eder bâtıl ve hakkı temyîz
Biri tedkîk-i haberdîr, biri ta'mîk-i nazar”

11 Temmuz 1224.

Millet-i Osmâniyye'nin yeniden doğduğu, Hükûmet-i Osmâniyye'nin yeniden teessüs ettiği târih! Evet. Sevinmeliyiz. Böyle bir târih-i şeref idrâka mazhariyetimizden dolayı cidden sevinmeliyiz. Lâkin çıldırmamalıyız. Terbiyesiz, şımarık çocukların bayram günleri sabahleyin erkenden başlayan yaramazlıklarına, vakit vakit tabaktan çalıp avuçlarına doldurdukları şekerlerle kesb ettikleri şekirlere, ev halkına, gelen giden misafirlere gösterdikleri evzâ' ve etvâra mûmâsil çirkin ahvâlinden pek ziyâde ictinâb etmeliyiz. Hem âleme hem de kendimize karşı rezîl olmamalıyız. İnsan gibi yaşamak kabiliyyetin de olduğumuzu yâr u iğbâra teslîm ettirmeliyiz. Bunun için evvelâ sükûn ve i'tidâl lâzım. Sonra şâyân-ı ibret olmaktan başka bir ehemmiyeti kalmayan mâzîyi, evet, me'sûliyyetinden hiçbir ferd-i Osmâniyye'nin kurtulamayacağı bu uzun, kırmızı, siyâh mâzîyi tamamiyle unutmak lâzım. Daha sonra hasetleri, menfaatleri, âmâl-ı husûsiyyeyi, hûd-bînliği bir tarafa bırakmak, nifâka sebep olabilecek bütün temâyülâtta da tecerrüd lâzım. Osmânlılığın teâllisini, bu kavm-ı Necîb'in tekâmülünü bî-hakkın te'mîn ve takviye için başka çâre yok ve olamaz.

Ben, Kanûn-ı Esâsî'nin i'lân edildiği gün kendi kendime böyle dedim. Tanıdıklarımın bir ay tebrik evime gelenlere, sokakta rastgeldiklerime de böyle söyledim. Hissiyâtımın beni aldattığına dâir bir îmâ da bulunulmadı. Bugüne kadar cereyân eden vak'alar da aldanmadığını isbât etti. Zaten biraz Anadolu'yu biraz Rumeli'yi, biraz Avrupa'yı tanıklığım, epeyce zamandır hizmet-i devlette de bulunmaklığım hâlden mütevellid endişelerle istikbâl-i der-pîşe, soğuk kanla harekete mecbûriyyet gösteriyordu.

Emîn idim ki telâş etmekten, ortalığı ayağa kaldırmaktan, muttasıl hezeyân eylemekten, herkesi yek-dîgerine takmaktan, kabuk bağlayan, daha doğrusu bağlamaya başlayan yaraları tırnaklamaktan bir fâide hâsıl olmaz. Bi'l-akis zararlar görülür. Nasıl ki görüldü. Nasıl ki görülüyor. İşte bundan dolayı idi ki inkılâbın ilk günlerinde yazı yazmaklığımı isteyenlere biraz sabırlı olmalarını tavsiye ettim. Îrâd-ı nutk etmekliğimi sûret-i mahsûsada talep edenlere hattâ bu bâbda ısrâr gösterenlere hakkımdaki teveccüh ve muhabbetlerine teşekkürle arz-ı ma'zeret eyledim. Ve yine bundan dolayı idi ki tertîb olunan konserlerin, tiyatroların, eğlencelerin mürettebleri meyânında bütün icbârâta rağmen bulunmadım. Gazetemi bile neşre, bütün mevcûdiyyetimle sevdiğim mesleğimi bile ta'kîbe başlamadım.

Hakâyık-ı bedîhîyyedendir ki ale'l-âde bir gazete çıkarmak, muhâkemesiz yazılar yazmak, nâmusa tecâvüz etmek, edeb ve terbiyeyi baltalamak, şarlatanlıkla te'mîn-i şöhrete çalışmak, milletin sâfiyyetinden istifâde ile (Sizde yiyip içelim. Bizde gülüp oynayalım.) demek, utanmayınca zor değildir. Fakat vatanın, milletin ihtiyâcına, isti'dâdına kabiliyyet ve zekâsına göre bir gazete çıkarmak, her kelimeyi zamanın nezâketine göre tarta tarta yazmak, sırf nâmus ve vicdâna tâbî' olmak aynı zamanda oldukça muntazam hücumlara da karşı durmak güç, pek güçtür. Ve bu gibi gazetelerden, yazılardan herkesin istifâdesi ancak efkâr-ı umûmiyyenin sükûnuna, bütün işlerin bir dereceye kadar olsun mecrâ-yı tabîisine girmesine mütevakıftır.

Halkta vatana merbûtiyyet, kanûna itâat hislerini uyandırmak, halka vezâif-i ictimâiyyesini bildirmek, hürriyetin taarruz, müsâvâtın tahakküm uhuvvetin haset demek olmadığını anlatmak, ale'l-husûs mutlakiyyet ile meşrûtiyyet arasındaki fark-ı mühimmi ta'yîn etmek, Meclis-i Meb'ûsân'ın ne demek olduğunu, mesâil-i intihâbiyyenin bütün inceliklerini, zihinlere, kalplere sokmak için nutuklar irâdî kezâlik münâsip fırsatlar gözetmeye vâ-bestedir. Aksi taktirde kaş yaparken göz çıkarılır. Nihâyetü'n- nihâye o kolaylığını söylediğim gayretlerin, yazıların inzimâm-ı muâvenetleriyle söz ayağa düşer. Hükûmet içinde hükûmetsizlik başlar. Esâsen karışık olan işlerimiz bütün bütün karışır. İleri gideceğimize gerileriz. Hiç değilse tevakkuf ederiz. Bu bir zarardır. Biraz evvel lehimizde bulunan Avrupa'yı, Avrupa matbûâtını biraz sonra aleyhimize çeviririz. Bu ise yalnız zarar değildir. Mevcûdiyyetimize, istiklâliyyetimize karşı şâyân-ı teemmül bir tehlikedir.

Konserlerin, tiyatroların, eğlencelerin tertîbindeki muhassenât esâs i'tibârıyla şâyân-ı takdîrdir. Binâen-aleyh bu gibi, mâddî ve ma'nevî hayra masrûf himemâtı her zaman alkışlarım. Yalnız arzû ederim ki bu gibi himmetlerin bir haddi olsun. Evâmir-i dîniyemiz, âdâb-ı milliyemiz de bu had dâhilinde gözetilsin. Çünkü âvâreliği arttıran devamlı eğlenceler, ağır fâizlerle istikrâza mecbûriyyet gösteren sürekli konserler, tiyatrolar esâsen muhtâç-ı islâh olan ahlâk-ı umûmiyyeyi, esâsen muhtâç-ı tanzîm bulunan âile bütçelerini sarsmaktan, alt üst etmekten başka bir netîce hâsıl etmez, bi'l-mecbûriyye bulunduğum bir konserde gördüğüm vech ile kadınlarla erkeklerin karşı karşıya oturtulması, araya bir kafes, bir perde olsun çekilmek vücûbunun hatıra getirilmemesi ise, şüphe yok, kasdî olmamakla berâber hakîkaten mûcib-i teessürdür. Fikrimce eğlencelerden, konserlerden hâsıl olacak fevâid meselâ yazdığını bile bile

yazan gazetelerin hissiyât-ı milliye'yi okşayacak birkaç makâle neşretmeleriyle daha kolay te'mîn olunabilir ve olunabilirdi. Kimse de hürriyet içinde tazyîkâtâ, çalışılacak bir zamanda atâlete uğramamış olur. Olurdu. Henüz eğlencelerin, beyhûde yere vakt ü nakd sarf edecek bir vaz'îyyet de bulunmadığımız mevkî'-i hâzırımızın ehemmiyet ve nezâketle birlikte dâimâ düşünölmeli göz önünde tutulmalıdır.

Tiyatro, canlı rûhlu mevzû'lara müstenid olmak şartıyla o eğlencelere, konserlere mukayyes ve (şimdilik) bî-lüzûm değildir. Bi'l-akis bu, şimdi de sonra da muhabbet-i vataniyyenin takviyesi, hissiyyât-ı milliyyenin teâlîsi, fazâil-i ahlâkın, nâmus ve vicdânın tekâmülü için âdetâ elzemdir. Tenvîr-i efkâra da hâdim olmak i'tibârîyle ehemmiyet-i mahsûsayı hâizdir. Lâkin, evet lâkin her gün, her sâat, her dakika tiyatro olmaz. Sürü sürü kadınların gece sokaklarda bulunması ise bütün bütün gayr-i câizdir. Ve öyle zannederim ki her husûs da olduğu gibi bu husûsta da ifrâtan tefrîtden tevakkî şarttır.

Hükûmet-i Osmâniyye'nin iâde-i hayatına çalışan, ikbâl ve istikbâl-i milleti taht-ı te'mîye almak için senelerce her türlü mahrûmiyetlere katlanan , hiçbir fedâkarlıktan çekinmeyen, ulûmu istihkâr eden, ibrâz ettikleri hamîyyet ve ciddîyyetle metânet ve gayretle eslâfî ihyâ muâsini ikâz ahlâfî tenvîr eyleyen hâsılı bütün varlıklarıyla hükûmeti, milleti kendilerine ile'l-ebed medyûn ve minnetttar bırakan zevâtın birkaçı dâimâ tebcîl edip de aynı maksad için aynı büyüklükleri gösteren, aynı tevâzuda, alû-cenâblıkta, hayr-hâhlıkta bulunan diğer zevâtın hiç anılmamasını da hoş görüyorum. Çünkü bu zevât-ı âliyenin kâffesi yek-digerine zâhir olarak aynı fikir ve maksada hizmet ederek, aynı samîmiyyet ve metânetle hareket eyleyerek Cenâb-ı Hakk'ın inâyetine, Hazret-i Peygamber'in rûhâniyyetine mazhar olmuştur. Vâkıâ bunlardan bir kısmı dâimâ zikretmek, zikr olunanlar da bir hiss-i gurur diğer kısmını hiç zikretmemek, zikr olunmayanlarda bir hiss-i infîâl uyandırmayacağı hepsinde pek açık görünen ve milletin hüccet-i kemâlâtı olan fazâil-i fitriyye ile sâbittir.

Bununla beraber îcâb ettikçe hepsini birden anmak, hepsine birden aynı hürmeti ibrâz etmek îcâb eder.

Mutâlâ'âtının bir gûnâ tevîlâtâ uğratılmamasını ricâ ederim. Bize, bizliğimizi bildiren bu zevât-ı âliyeden mâdem ki bir kısmı söylenmiyor diğerlerini de söylemeyin diyorum, yarım yamalak ifâde-i merâma muktedir olanlar, aklına geleni yazabilenler, öyle mâ'nâsız, mantıksız yazı yazmasınlar. Gazetecilik nâmını telvîs etmesinler

demiyorum, kimse eğlenceler, konserler, tiyatrolar tertîb etmesin, nutuklar söylemesin, her söylenen nutku dinlemesin, her tertîb olunan eğlencelere, konserlere, tiyatrolara gitmesin de demiyorum. Hayır, herkes (kanûn dâiresinde) hürdür. Müstakillidir. İsteddiği gibi harekette muhtârdır. Ben kendimce telâkki ettiğim efkârı söylüyorum. Mülâhazâta tâbi' oluyorum. İhtimâl ki fazla düşünüyorum. İhtimâl ki bu düşüncelerim zann-ı tahmînim kadar doğru değildir. Lâkin ne beis var?... Beklediğim vakit gelinceye kadar muhâfaza etmek istediğim sükûndan bir taraf bulunmak istediğim nümâyîşlerden dolayı muâheze olunmam. Öteden beri aceleyi sevmediğim için olunmamaklığım da îcâb ederdi. Lâkin heyhât!...

Evvelâ Kara Gözün 4 Ağustos 1324 Târihli ve 3 numaralı nüshasında gayet soğuk bir fikra okudum. Pek mâ'nâsız, pek münâsebetsiz olduğu için ehemmiyet vermedim.

Sonra Servet-i Fünûn'un 7 Ağustos 1324 Târihli ve 29 numaralı nüshasının üçüncü sahîfesinde (Nezâretlerde Tensîkât) ser-levhasıyla ve (Ali Nâtık) imzasıyla ufak bir bent gördüm.

Bu bentte Şinâsi ve Kemâl gibi eâzımın rüfekâ-yı hamîyyetinden olan, aynı hisle yaşayan, ölen, buna da otuz beş seneden fazla adliyyede on altı sene de mâ-beyn-i hümayûnun şifre kâtipliğinde bulunduğu hâlde hîn-i vefâtında âilesine bu borçtan başka bir şey bırakmaması, bütün müddet-i hayatından üç odalı bir ev yaptırmaya muvaffak olamadıktan mâ-adâ babasından kalan harâb bir evi bile ta'mîr ettirememesi en kat'î delâilden bulunan bir adama mensûbiyetinden, maaşımdan vazifeme (meaa't teessüf) hâlâ devamdan bahs olunuyordu.

Hâlbuki ben Âsım Bey merhûma mensup değildim. Kendisiyle, menfâ-yı ihtiyârîden bi'l-mecbûriyye avdet ettikten sonra çadır köşkünde, Beşiktaş karakolda mevkûfiyyetim esnasında tanıştım. Muahharen şifre dâiresinde mütercim sıfatıyla alındığımdan doğrudan doğruya kendisinin refâkatında bulunmak sâyesinde ahvâl-i husûsiyyesine efkâr-ı ahrâr-ânesine matla' olmuşum. Ve bu i'tilâ üzerine kendisine hürmet etmişim.

Her gün bir tarafı yatan, bıkılan zavallı vatanın âkıbetini her gün bir başka türlü mezâlim altında titreyen, inleyen bî-çâre milletin ser-nüvişt-i ezelliyyesine benimle beraber dâimâ için için ağlayan o kafaları kopası, Hasan Tahsinlerin felanların tilkiden ziyâde kurnaz, kaplandan ziyâde bir yırtıcı bu haşerâtın icrâ ettikleri mefâside, zât-ı

hazret-i padişâhîyi ihâfe, izlâl, iğfâl için ibrâz ettikleri mahâretlere yine benimle beraber dâimâ lâ'netler eden merhûm müşârûn-ileyhin rûhuna ile'l-ebeddir himmetler okumakla, hatırasına ile'l-ebed hürmetler etmekle iftihâr ederim.

Maaş meselesine gelince, ben maaşa kavâid-i sâbıkadan hiçbirine tatbîk-i hareket ederek nâil olmamıştım. Defter-i Â'mâl kabîlinden olarak yazdığım Tercüme-i Hâl varakası meydanda, bu bir hakîkattir. Güçlûkle elde edilen bir ekmek Alî Nâtık'ın ihtimâl ki ba'zı telkînâta tabiyetle yalan yanlış yazdığı gibi vakitsiz terk olunamaz. Tabîidir ki meslek dâiresinde istihsâl edilen bir (hak) ale'l husûs meşrû' olursa öyle kolay kolay verilemez. Bu da hakîkattir. Niçin nihân kalsın?... Ve kalmasını istemedim. Mezkûr bende karşı ufak bir müdâfaa-nâme yazdım. Rûfeka-yı kadimden gazetecilik edenlere, gazeteciliğe başlayanlara gönderdim. Neşredildi. Der-akab intikal eyledim ki bizde henüz gazetecilik boşlanmadı. Çünkü gazetecilikte birinci vazîfe kat'iyyen bî- taraf olmaktır. Hakkı iltizâm etmektir.

Zararı yok, kendi gazetemi neşre başladığım zaman Alî Nâtık'ın bu tanıdığım adamın (meaa't-teessüf), (hâlâ) kayıtlarıyla ne demek istediğini anlarım. Âdab-ı münâzaraya riâyet edilmek şart-ı kat'îsiyle daha bir şey söylemek isteyen olursa onları da dinlerim.

“Hak Teâlâ'ya veled eyledi isnâd-ı beşer
Fahr-i âlemde kehânet ile oldu medhûl
Çünkü Allah ve resûlü olmadı vâreste-i ta'n
Bizce mümkün müdür olmak bu cihânda makbûl”

dedim. Yine sustum. Vicdânen müsterîh olduğum için yine aldırmadım.

Aradan birkaç gün geçmişti. Maârif nezâreti tensîkâtı yapılmıştı. Lâkin yapılan tensîkâtın tensîkât olmadığı, başka bütün bütün başka bir şey olduğu olanca vuzûhuyla der-akab göze çarpmıştı. Hakkı Bey'in meşguliyetinden, emniyetinden istifâde ile bu tensîkâtı yapan birkaç zât da yapılan tensîkâtın derece-i nihâye çirkinliğini, kanûna, adâlete mugâyeretini görmüşler, buna bir şekl-i meşrûiyyet vermek için ba'zı gazetelerin muâvenetine ilticâ etmişlerdi. Hayf-ki mızrak çuvala girmiyordu. Hizmet-i devlette fimâ-ba'd istihdâm olunmak üzere tard edilip de muahheren bi't takrîb maârif nezâretinin bir tarafına ilâştirilmişlerle makeddemâ istihsâl ettikleri me'mûriyyetlerin ale'l-usûl mazbatalarına mâlik olamadıkları için bu mazbataları, ellerine alıncaya kadar istihdâmları kanûnen gayr-i câiz bulunanların, müessir bir noktadan lehinde

istirhâmâtta bulundurarak yâhûd karâbet ve mensûbiyyet peydâ ederek münhasıran bu sâyede ihrâz-i mevki' edenlerin, nâil olanların eski devrin bütün seyyiâtına serfûrû, mûmâşât eyleyenlerin daha nelerin nelerin hep me'mûriyyetlerinde alıkonulmaları, kısmen terfî ve tesrîr edilmeleri setr-i hakâyika imkân bırakmıyordu. Hâriçten nezârete tamamiyle bî-gâne me'mûrlar alınması, yeniden alınan bu me'mûrlardan bazısının şâyân-ı dikkat olan ahvâl-i mâziyyesine bile göz yumulması sonra öteden beri muhâfaza-i ciddiyet eden, iffet ve istikâmetleriyle ilim ve irfânlarıyla temâyüz eyleyen zevâtın kısmen a'zâminin fazlalığından bahsedilerek kadro hâricinde bırakılması ise bütün bütün sırtıyordu.

Esâsen maârif nezâretini Nasrettin Hoca'nın leyleğine benzetmeye, böyle karıştırmaya hiç de lüzûm yoktu. Çünkü bu nezârette çokluk başlıca iki dâirede, meclis-i maârifte teftîş ve muâyenede idi.

Sansürlük lağvedildiği için teftîş ve muâyene a'zâlarından, me'mûrlarından tekâ'üde, ma'zûliyyet maaşına kesb-i istihkâk edenlere ale'l-usûl tekâ'üd ve ma'zûliyyet maaşları tahsîs ettikleri evvelâ bunların, bu vech ile maîşetleri te'mîn olunurdu. Sonra bu maaşlara henûz müstehak olmayanlar ileride yer aldıkça iktidâr ü kadem sırasıyla kayırlmak üzere şimdilik diğer dâirelere tevzîh edilir. İhtiyâcât-ı müstakbeleğe göre hiç gürültüsüz bu dâire-i tensîkâtı yapıldı. Zaten nasıl olsa bir maaş verilmiyor mu?... Verilmeyecek mi?... Meclis-i maârif tensîkâtı ise daha kolaydı. Pek kolaydı: Çünkü meclis-i maârif a'zâlığında bulunan zevâttır. Tahsîli, maaşı pek az olanlar kendilerine başka bir iş ararlar yâhûd memleketlerine avdet ederek yine çiflikleriyle, çubuklarıyla müreffehen geçinirlerdi. Artık yürüyemeyecek hâlde bulunanlar, yaşları ilerlemiş olanlar tekâ'üd mekteplerin, bâb-ı meşihatın ve diğer nezâretlerin mâlî olanlar da yerlerine iâde edilirdi. Kalacak kısım ise ya ihtiyâc-ı hazırâ kifâyet eder ya etmez. Kifâyet ederse matlûb hâsıl oldu demektir. Maârif-i Osmâniyye'nin terakkî ve tekemmülü için el birliğiyle çalışmaktan başka bir iş kalmaz. Etmezse en ziyâde iktidârlı, kıdemli maârif müdürlüklerinden yoksa idâdî müdürlerinden terfian getirilir, ikmâl-i nevâkıs olunurdu. Hem hâricten me'mûrlar alınıp tekmîl maârif me'mûrları ma'nen yaralanmamış hem me'mûrîn-i maârifte şimdiden bir târik-i terakkî irâe edilmiş. Hakka, adâlete şâyân-ı imtisâl bir numûne gösterilmiş hem de muâmelât sekteye mekteplerin küşâdî teahhura uğratılmamış bu dâirenin de tensîkâtı kimsenin i'tirâz edemeyeceği tarzda icrâ edilmiş olurdu. Diğer

dâireler dâirelerinki de böyle sırf adle hakka müsteniden yavaş yavaş bu minvâl üzere yapılır. Sene başına kadar bu nezâret-i tensîkâtı kimse haksızlığa uğramadan neticelenir idi.

Ben bu tensîkâtı yapanlarla senelerce bir arada bulunduğum için her birini ayrı ayrı ve pek iyi tanırım. Bundan dolayı bu basit şeyleri düşünmediklerine ale'l-acele ne yaptıklarını bilmediklerine ihtimâl vermem. Ancak düşünmek istediklerine kanâat eder, bu kanâatle (ihkâk-ı hakk) olunmazsa dîvân-ı âliyenin teşekkürünü beklerim.

İşte nasıl yapılması lâzım gelirken nasıl yapıldığı muhtasaran bildirmek için mevzû'-bahsettiğim maârif nezâreti tensîkâtı böyle sırf arzuya tevfiikan yapılmış, orada saçını sakalını ağartanlar, orada bütün mevcûdiyetleriyle çalışanlar hiçbir zaman hakktan hakîkatten ayrılmadıklarını hiçbir zaman hatırla gönülle emirle hareket etmediklerini isbâta hazır olanlar, hep ihrâc olunmuş, kırılmış idi. Ben de, evet, ben de bu ihrâc olunanlar miyânında maa'l- iftihâr bulunuyordum.

Vaktâ ki bu tensîkât i'lân edildi. Mağdûr olan arkadaşlarımdan ba'zıları nezdime geldiler. Bu tensîkâtı müttehiden protesto etmekliğimizi, yapılan haksızlıkları, taraftârlıkları, müttefikân meydana koymaklığımızı teklîf eylediler. Kabul etmedim. Kendilerine de yapılan bütün bu (şeyler) in hakka, adâlete tevfiikan yapılmadıkça, Meclis-i Meb'ûsân'ın, â'yânın vükelânın tasdiklerinden sonra irâde-i seniyyeye iktirân etmedikçe hiçbir hükmü, ehemmiyeti hâiz olamayacağını binâen-aleyh telâşa, teessüfe mahall olmadığını söyledim. Ve ben kendimce meclis-i millet açılınca, dîvân-ı âlî teşekkül edinceye kadar sükût etmeye, Husmânın sitemlerini anlamağa karâr verdim. Lâkin karârıma i'timâd edilemedi. Tensîkâtı nâmına yapılan haksızlıkları, taraftarlıkları i'lân edeceğimden ürkülerek hakkımda (ba'zı) tedâbîr ittihâzına lüzûm görüldü.

(Tanîn) gazetesi 14 Ağustos 1324 târihli ve 27 numaralı nüshasın da maârif nezâreti tensîkâtından, bu tensîkâtın der-dest-i ikmâl olduğundan bahsedilir iken idâre-i sâbıkada (hafiyelikle) şöhret kazanmış olduğundan, yegâne mezîyyetimin (hafiyelikten) ibâret bulundunğunda memlekete (nâmusa) (hıyânet) sûretiyle ihrâz-ı (mevkî') ettiğimden bu lüzûm üzerine bahs olunuyordu. Düşündüm. Her dâirede olduğu gibi maârifte de mâ-beyn-i hümâyûna mensûbiyyetleriyle, bendelikleriyle iftihâr eden birçok adamlar vardı. Mahdûmlar dâmâdlar da çoktu. Şu hâlde bu mühim bahsi bu kadar tehdîttten sonra bu mahdûdiyyet içinde beni bulundurmakta ne mâ'nâ

vardı? ... Düşündüm. Düşündüm. Bana hafiyelik hıyânetlik isnâdı aynen kumarbazlık, irtikâb istinâdı gibiydi. Çünkü ben müddet-i ömrümde hiç oyun oynamamış hattâ hiçbir oyun öğrenmemiş, kimseden hediye kabûl etmemiş, kimseye bilerek isteyerek hiçbir fenâlık da yapmamıştım. Pekâlâ!... Doğuran kısarak utansın dedim. Hemen (yalnız olarak) makâm-ı sadârete mürâcaatla evvelâ maârif nezâretince yapılan ve tensikâttan başka her nâma müstahakk olan haksızlığı protesto ettim. Sonra der-saâdet müddei- i umûmiliğine mürâcaatla evvel ve âhir kimsenin evini yıkmamış, canını yakmamış, nâmusunu tâarruz etmemiş belki herkese elimden geldiği imkân müsâid olduğu kadar iyilik etmiş münhasıran bu yolda şöhret-i haseneye mâlikiyyetle müftehir bulunmuş olduğumu, yegâne meziyyetimin hafiyelik olmayıp bi'l-akis hafiyeliğin en büyük düşmanlarından olmaklığımın meziyyât-ı zâniyyeme bahş-ı şeref etmiş ahvâlden olduğunu müdellelen isbât edeceği, menfâ-i ihtiyârîden avdet ettikten bir müddet sonra meclis-i maârif a'zâlığına sûret-i tâbi'inde herkesçe ma'lûm bulunduğunu tahrîren bi'l-beyân mezkûr gazete aleyhine ikâme-i da'vâ ettim.

(Tanîn) gazetesi 18 Ağustos 1324 târihli ve 31 numaralı nüshasının başında ve bir (Mes'ele-i Kânuniyye) ser-levhasının altında görülen perîşân cümleler, şaşırmış fikirler işte bu ilk darbenin ilk tesîriydi.

Birinci muhâkemededen evvel (benden hattâ haklı olarak zarar görmüş ta'bîr-i diyerle yüzümden bir gûnâ musîbete uğramış kimse varsa hemân Der-saâdet Müdde-i Umûmiyyeliği'ne mürâcaât ve istid'âsının, istid'âm ile birleştirilmesini talep etmesine hîyn-i muhâkemede dahi hazır bulunarak hem tezâhür-i hakk ve hakîkate hem de mezkûr gazeteye yardım etmesine) dâir olan i'lânım dahi ikinci muhâkemenin teahhüre uğratılması üzerine bu gazetenin 11 Eylül 1324 Târihli ve 55 numaralı nüshasında görülen beyânâta sebep olmuştu. Yâni ikinci darbenin ikinci te'sîriydi.

İşte üçüncü darbe de bu yazılarım olacak!... Evvel bâvel bilinmek lâzımdır ki tam on beş sene okudum, âlem-i maîşete girdiğinin ikinci ayında (Avrupa'ya kaçacak. Bir gazete çıkaracak.) diye verilen jurnâller üzerine gece evi basılıp kendisi tevkîf olunan adam bendim. Tahliyesinden bir müddet sonra makâm-ı sadârete bir lâyiha veren, ta o vakit kânun-ı esâsiyyenin i'lân ve tatbîkini resmen talebe vicdânında kuvvet gören, bu lâyihanın hâsıl ettiği dehşetle firârî teklîf edenlere mütevekkil-âne bir tavır ile (hamiyyet-i fedâkarlıkla tev'em olmalıdır.) diyerek yerinden bile kımıldamayan kurbanlık koyun gibi nefye giden adam bendim. İstanbul'a avdetinde bâb-ı âlînin en

ziyâde sût-i isti'mâlâtâ müsâid bir dâiresinde, müte'addid vazifeler altında yirmi altı ay nâmus ve vicdânıyla hizmet eden muahharen artık sabır ve tahammülü kalmadığından her şeyden ea'z olan mübârek vatanını terk eyleyen adam bendim. Menfâ-yı ihtiyârîde iken çıkardıkları gazeteleri ile fikr-i hürriyet-i milliyyeyi vatanın en ücra köşelerine kadar sokmaya çalışan adamlardan biri bendim. Kendi yüzünden babasının ducâr olduğu zulmü duyar duymaz yek-dîgerinden küçük beş kardeşinin de kanına girmemek için meydan-ı gayretten ağlaya ağlaya (bilâ-kayd ü şart) çekilen, lâkin tebdîl-i meslek etmeyen, Transvaal Muhâberesi'nin bidâyette İngiltere'nin tamâmî-i muvaffakiyyâtına dâir tanzîm olunan mahzarı üçüncü olarak mühürleyen adam ben idim. Ertesi günü Bâb-ı âlî caddesinde yasaklanarak bir gece çadır köşkünde bir müddet de Beşiktaş karakolunda mevkûf kalan adamlardan biri yine ben idim. Çadır köşkünde isticvâb olunurken böyle bir mahzar tanzimiyle İngiltere sefâret-hânesine takdîmdeki maksadı soranlara bu idâreden, bu mezâlimden bıktık. Mutesavvir olan harekât-ı fi'liyye de bize zâhir olması için İngiltere hükûmetine böyle bir cemîle de bulunduk) diyecek kadar ibrâz-ı metânetle bütün necât kapılarının bi'l-hassa kendi üstüne kapayan adam ben idim. İngiltere sefâret-hânesinin müdahalesiyle tahlîs-i geribân edebilen, Çadır Köşkü'nde gösterdiği metânetin fevka'l-âde nazar-ı dikkati celb etmesi üzerine evvelâ şifre dâiresinde mütercim yapılan sonra ilâve-i memûriyyet olarak önce maârif nezâreti mektupçu muganlığına müteâkiben meclis-i maârif âzâlığına ta'yîn edilen adam ben idim. Hizmet-i devlete sokulduğunu andık. (1310-1324) Bu âna kadar hiç kimseden hattâ en ufak bir hediye bile kabul etmeden kanâati en büyük servet bilen adamlardan biri yine bendim. Şeyhü'l-islâm Cemaleddin Efendi hazretlerinin de şehâdet edecekleri üzere dokuz senedir bî-gayr-i hakkın ötede beride inleyen nihâyet Halep'te saplanıp kalan pederini bile kurtaramayacak kadar parlaklık içinde sönük duran, fazla olarak hiçbir zaman ta'kîbât ve tarassudâtan kurtulamayan adam ben idim. Selâmlıkta atılan bu bomba üzerine kendisi tevkîf, evî taharrî, çoluğu çocuğu ihâfe olunan, hayatı böyle her gün bin türlü mehâlik içinde bulunduğu hâlde yine meslek-i hamiyetinden zerre kadar ayrılmayan, doğruyu doğru olduğu için söylemekten, yazmaktan, hâinlerle hâin oldukları için uğraşmaktan, boğuşmaktan çekinmeyen, erkân-ı mâ-beyne, Celâl ve Hâşim pâşâlar gibi maârif nezaretlerine dâimâ

hakaret eyleyen adam ben idim. Bir defa mâ-beyn-i hümayûn baş kâtib-i sâbıkına (*)¹¹ Soğuk çeşme telgrâf-hânesinden çektiği bir telgrâf-nâme (zât-ı devletimize adem-i intisâb şerifiyle mübahî) olan diye başlayan, bir defa isticvâb edinmek için İzzet Pâşâ'nın odasında bulunurken bir (hafiyenin) yüzüne tüküren, müfettiş İsmail Pâşâ için mühim bir hey'ete (bu herifin taşıdığı formaya yâzık!) diyen bir defa Kabasakal Muhammer Pâşâ'nın bu nemrûdun tehdîdâtına olanca kuvvetiyle mukâbele eden, bir defa mâ-beynci Faik Bey'i ıslanmış sıçana çeviren yine ben idim. Bugün yüzünden taht-ı tarassud ve isticvâba alınmış, tevkîf ve tecrîm olunmuş, evi yıkılmış, canı yakılmış, nâmusu pâ-y-mâl edilmiş bir tek adam varsa meydana çıkıp esbâb-ı müdde'â eylesin, yüksek sesle tâlip olan da benim!.. Meslek-i hamîyyetini, nâmus ve istikâmetini dâimâ ef'âliyle ta'yîn etmiş böyle bî-pervâ bir adam hakkında öyle ma'neviyyâtı kanatan bir takım isnâdât-ı garaz-karânede bulunulmak her şeyden evvel ve sonra elzem olan uhuvvete yakışır mıydı?... Bilemem!. Yalnız bilirim ki ben devr-i sâbıkın mizâcına göre hareket etmek isti'dâdında yaratılmış olanlardan olsaydım şüphesiz bu kadar müsâibe uğramaz son (zammi) yaptırmak için aylarca uğraşmaz, şûrâ-yı devlete mürâcaat etmez bugün tam on beş kişiden mürekkep âilemin iâşesi için şu elimdeki kaleme arz-i ihtiyâç eylemez, çoktan maârifte müsteşâr bulunur (Tanîn) gazetesi baş muharririnin kafasını da çoktan ezmiş olurum.

Tercümelerim arasında takdîm ettiğim arızalarla meclis-i maârif dosyaları da isbât eder ki ben müddet-i ömrümde hiçbir dakika agrâz-ı nefsâniyyeye menâfi'-i şahsiyyeye tâbi' olmadım hakka, hakîkate sırf hamîyyet ve insâniyetine tâbi' oldum ve en buhranlı zamanlarımda bile vatanın, milletin, saâdet ve selâmetinden muârefem, münâsebetim olmayan meselâ Hüseyin Câhid gibi yetişmek isti'dâdına mâlik me'mûrların siyâsetinden ve o zamana göre bu gibi adamların artması esbâbını taharrîden başka hiç, hiçbir şeye çalışmadım. Tuttuğum mevki'ide yılan gibi yerlerde sürünerek, talep ederek, el etek öperek, can yakarak, nâmusuna hıyânet eyleyerek tutmadım. Tahdîs-i ni'met olarak i'lân ederim ki bugüne kadar ne olduysam lehü'l-hamd lekesiz bulunan nâmus ve vicdânımla ve Cenâb-ı Feyyâz-ı mutlakın inâyât-ı mahsûsasıyla oldum. Bugünden sonra ne olacaksam yine böyle bu sâyede olacağım.

¹¹ Bu hainin himâyesiyle beraber çevirdiği fırıldaklara, vatana, millete, irâs ettiği mazarratlara, bir Devlet-i ecnebiyyeden aldığı maaşa, buna mukâbil olan devletin buradaki sefâretine tevdi' ettiği ısrâra dair yazmaya başladığım kitap yakında ikmâl ü neşredilecektir.

Uzun söze hâcet ne? Çocuklarımın esbâb-ı sehiyyesinden dolayı yedi senedir Bebek'te oturuyorum. Yalnız bura telgrâf-hânesinden (verilen emirlere mugayir olarak) zât-ı şâhâneye çektiğim telgrâf-nâmeler tetkik edilsin. Benim için bu da kâfidir.

Ey Millet-i Muazzama-i Osmâniyye! Hafiye denilen, hafiyelik isnâd edilen bir adamın vaktiyle zât-ı şâhâneye takdîm ettiği şu arızayı okuyunuz.

Standart Gazetesi akabe ihtilâfının bu bâbda İngiliz Hükûmeti tarafından Devlet-i âliyelerine verilen şedîdü'l-meâl ültimatının esbâb-ı mûcibesinden arîz amîk bahsettiği esnada Foren Onis'in bu işte bu kadar ileri gitmesi Süveyş Kanalı'nın ve bahr-ı ahmerin nekât-i mühimmesinin muhâfazası için olduğu bi'l-akis... Politikasını baltalamak ve bu iktidârı her zaman hâiz bulunduğunu göstermek için olduğunu alenen yazmıştır.

Fi'l-hakîka son zamanlarda İngiltere Hükûmeti tarafından Devlet-i âliyelerine karşı gösterilen hüsûmet... Nüfûzunun tezâyüdiyle mütesâviyen artış bir tarafından da aratmakta bulunmuştur ve her vakit nazar-ı dikkate alınmaya sezâ olan bu gibi adâvetler hükûmet-i seniyyelerini gerek mevkii gerek hâli i'tibâriyle pek çok mutazarrır edeceği hakâyık-ı müslimeden olduğuna nazaran gâyet canlı bir politika ta'kîb-i zamanı hulûl etmiştir.

Bizim şimdiye kadar İngiliz politikasından hayli ziyânlar uğradığımız kâbil-i inkâr değildir. Fakat bu ziyânlar politikayı menâfi'imize göre sevk ve idâre edememekten uğramış olduğumuz da inkâr edilemez. Silahların müessiriyyeti kullananların mümâreseleri nisbetinde olduğu nasıl hakâyık-i bedîhiyyeden ise fikr-i çâkır-ânemin isâbeti dahi öyle hakâyık-ı sâbitedendir. Mısır askeriyle Adana'ya kadar gelen Kavalalı-zâdenin kulağından tutarak ters yüzüne döndürenlerin, Ayasofya'ya kadar gelen, getirilen Rusları arkasına baka baka gitmeye mecbûr eyleyenlerin, Kırım muhârebesinde Rusya'ya karşı Avrupa'yı ayağa kaldıranların Fransızlarla birlikte İngilizler olduğunu düşünür sonra bunlardan gördüğümüz iyiliklerle fenâlıkları mukâyese edersek hem aradaki farkları hem de o iyilikleri iltizâm ettiğimiz politika fenâlıkları da kezâlik ta'kîb eylediğimiz siyâset yüzünden gördüğümüzü kolayca anlarız.

Kulları siyâsiyyâtla iştigâl ederim. Lâkin erbâb-ı siyâsetten olmadığımın o kadar ince işlere indiremem. Yalnız devletimi, milletimi, memleketimi taparcasına sevdiğim için mülâhaza kabîlinden arza cesâret eder ki Devlet-i âliyelerine bu

muhâcemat-ı mütevâliyyeden kurtarmak ancak ve ancak ma'nen, mâddeten kesb-i kuvvete muhtâttır. Bu kuvvetin iktisâbı ise ya İngiliz politikasını sûret-i ciddiyete ta'kîbe yâhûd Balkan hükûmetlerini dâire-i ittifâka alarak bir şark hükûmdârlığı ihdâsına mütevakkıftır.

İngiliz politikasının tervîci münâsip görülürse ba evvel baver İngiliz efkâr-ı umûmiyyesi tebdîle lüzûm vardır. Bunun için de Rusya muhârebesinin bidâyetinde yapıldığı gibi yeniden İngiltere'ye bir hey'et göndermek, bu hey'etin bulacağı belîğ hatîplere sûret-i aleniyyede hükûmet-i seniyyeleri lehinde nutuklar îrâd ettirmek bu sâyede efkâr-i umûmiyyeyi oldukça ta'dîl eylemek sonra işe girişmek muktezîdir.

Şark hükûmdârlığının ihdâsı ciheti tercîh buyurulursa bunun için de Balkan hükûmetlerine kat'iyen bildikleri hakâyık-ı tekrarlamak yâni bekâları ancak Devlet-i âliyenin bekâsına menûit olduğunu kendilerine anlattıktan sonra her devletin menâfi'-i mahsûsası, hukûk-ı meşrûası, usûl-i idâresi aynı müsâvâtta gözetilmek gibi şerâit-i esâsiyye tahtında ise başlamak vâcibedendir. Birbirinden alçak ve câhil olan vûkelâ-yı hâzıra tebdîl edilmedikçe, hafiyelik nâmı altında dedim ki dedi ki gibi mâlâyâniyat ile geçen boş zamanların kıymetini, sarf edilen paraların lüzûm ve ehemmiyeti takdîr olunmadıkça, devletin saâdet ve selâmetini istemekten başka kabahatleri olmayan evlâd-ı vatanın enîn-i mazlûm-ânesi duyulmadıkça ve alel-husûs sülûge benzeyen..... Politikasından sarf-ı nazar edilmedikçe bizim için mukâsmeden kurtulmak mümkün olamayacağı mâni'-i terakkî olsa da tekrar arz eder hâkipây-ı humâyûnlarını tekbîl eylerim.

İşte bu arıza Hüseyin Cahit de dahil olmak şartıyla pek çok adamların gölgelerinden korktukları bir zamanda tahrîr ve takdîm edilmişti. Hattâ o zaman bunu kendisine gizlice okuduğum vatandaşlarımdan biri Türkçe o kadar bilmediği için tamamiyle anlayamamakla beraber hayretler etmiş aynen Fransızcaya tercüme ederek bir sûretini vermekliğimi talep ve rica eylemişti. Ben de kendisini sevdiğim için arzusunu yerine getirmiştım.

Sonra bu vatandaşım o hengâmede Bulgaristan'ın Bora kapu kahyâlığında bulunan Nahçoviç Efendi ile pek samimi görüştüğü için kendisine verdiğim Fransızca sûreti bi'l-münâsebe Efendi-i Mûm-âileyh okumuş öyle hatırlıyorum ki efendi-i mumâhileyh de aynı hayretlerle bu sûretin bir sûretini almıştı. Lütfedersiniz. İngiltere

hâriciye nâzırı cenâblar yine yazdığım, diğer bir vatandaşım vâsıtasıyla taahhütlü olarak gönderdiğim şu mektubu da gözden geçiriniz.

“Asâlet Meâb”

İngiltere hükûmetinin son on seneden beri Devlet-i Osmaniyye karşı gösterdiği tavır ve hareket Mısır’da, menfâ-yı ihtiyârîde iken neşrettiğim (Tâkîb-i İstikbâl) nâmındaki gazete ile de müdellelen bildirdiğim vech ile yalnız Devlet-i Osmaniyye’nin zararına mûcib olmaz. Belki İngiltere hükûmetinin dahi aynı derecede ziyânına hizmet eder.

Geçenlerde avâm kamarasında irâd ettiğiniz nutuk da İngiltere hükûmetinin bu son on seneden beri ta’kîb ettiği politikada sebât etmek fikrinde olduğunu meaa’t teessüf gösterir.

Bugün, evvel-emir de ta’assubun kimlerde olduğunu anlamak için târihe müracaat etmeliyiz. Sonra akabe meselesi üzerine Kahire civarında birkaç zâbitinizin Ümmî Fellahlar tarafından (kendi hudutları dâhilinde) itlâfindan dolayı bütün Afrikadaki, dünyadaki müslümanlar hakkında ibrâz-ı şiddete lüzum görürseniz bütün Afrikadaki, dünyadaki müslümanların da mükâbele-i bil’ missle hazır olduğunu kattiyyen bilmelisiniz.

Niçin Hristiyanlık âleminde en mühim mesâil-i siyâsiyye vukû’ât- ı âdiye sırasına giriyor da Müslümanlık âleminde vukû’ât- ı âdiye en mühim mesâil-i siyâsiyye şeklini alıyor? Niçin hakkın menba’ı hakk olmuyor da kuvvet oluyor?.. Avrupa’da Makedonya ihtilâllerinin sû-i idâreden, istibdâttan ziyâde bir sürü tahrikât, tesvilât neticesi olduğunu... Asya’da Arapların isyânı kezâlik bir sürü maddî, ma’nevî teşvik ve gayretler asârından bulunduğunu inkâra muktedir misiniz?..

Zeydîlerin yâni Yemenlilerin, Vehâbîlerin yâni Basralıların ellerinde bulunan topların, tüfeklerin, fişeklerin gökten yağmur gibi indiğine yâhûd yerden mantar gibi çıktığına kâil olabilir misiniz?..

Asırlardan beri kardeş gibi yaşayan Türklerle Ermenileri birbirlerine düşürenler, bu gibi kanlı tehlikeli ihtilaflardan sûret-i gayr-i meşrûiyyede ve te’mîn-i istifâdeye çalışanlar elbette sekiz ayaklı, on altı kafalı şeytanlar olmadığını zât-ı asîlânenizde i’tirâfa mecbûiyyet-i vicdâniyye görürsünüz!.

Devlet-i Osmâniyye'nin rûhu metâbesinde olan (sıfat-ı hilâfeti) Türk pâdişâhlarından almaya, İslâmiyet ve insâniyyete bir merkez-i istinâd bırakmaya çalışmak da medeniyet iktizâsından mıdır?..

Selânik'te mavi denizini ölmeden evvel görmek arzusunu dâimâ izhâr eden... İmparatorunun ve kralının müttefiki... Hazretlerinin (menâfi'-i münferideye) müstenid politikasını ta'kîb etmekte hattâ artık bu gibi politikaya mümâşâh bile eylemekte ma'zûr olan umûm Osmanlılar şimdiye kadar İngiltere'den gördükleri fenâlıkları kendi fi'illerinin cezası telakkî ediyorlar. Lâkin iyilikleri böyle tev'île kalkışmıyorlar. Ve bundan dolayı İngiltere hükûmetine, ingilizlere, ingiliz bayrağına olan muhabbet ve hürmetlerini kıymettâr bir antika gibi muhafaza eyliyorlar. Fakat bunu, niçin İngiltere kabinesi bilmek istemiyor?... Şark'ta hâlen ve müstakbelen muhtâç olduğu bu hürmet ve muhabbeti idâme etmek hattâ arttırmak için Devlet-i Osmâniyye'nin satvetine, Millet-i Osmâniyye'nin ittihât ve terakkîsine gayret göstermiyor?.. Otuz, otuz beş sene evveline gelinceye kadar Osmanlı hükûmetiyle ingiliz hükûmetini yek-dîgerine tabî' olarak bağlayan menâfi'-i ne Rusya'nın mağlûbiyetiyle ihtilâl-i dâhiliyyesinin ne de Japonya ile yapılan ittifakın sekte-dâr etmediğini ve edemeyeceğini isbâta hâcet var mı?...

Hâriçten hiçbir hücumâ mârûz olmadıklarını katiyyen bildikleri, zîr-pây-ı istibdâtta ezildikleri için nihâyet silâha sarılan bugün despotizm ile muharebe eden Rusların yarın usûl-ı meşrutîyyet sâyesinde daha başka kuvvete mâlik olacakları iki kere iki dört eder gibi muhakkaktır.

Dünyanın her tarafında hükûmet-i meşrûtanın, hürriyyet-i meşrûanın te'mîni zımnında ahâli kan dökmeye mecbur olduğu hâlde Japonya'da bir aks-i Makedonya'nın kan döke döke hükûmet-i meşrûtay, hürriyyet-i meşrûayı te'mîn edildiği mülâhaza olunursa bu büyük, pek büyük hükümdarın o fa'âl-i ciddi, hamiyet-perver kavmin daha pek çok hârikulâde emekler gösterecekleri, akşama sabaha Çini zir-i idârelerine alacakları, yavaş yavaş Hindistana'da el uzatacakları günün birinde İngiltere'nin başına bir belâ-yı mübrim kesilecekleri şüphesizdir. Hâlbuki Devlet-i Osmâniyye ne kadar kesb-i kuvvet ederse etsin hiçbir vakit hudûd-ı tabî'iyyesini tecâvüz etmez. Çünkü bu devletin zaafî hudûd-ı tabî'asını tecâvüz ettiği gün başlar ve başlamıştır. Binâen-aleyh İngiltere hükûmeti bundan elli yüz, iki yüz sene sonra vücûda gelmesi ihtimâl dâhilinde olan bütün inkılâbâtı şimdiden nazar-ı dikkate alır,

buna göre şimdiden daha insâniyetkârâne bir meslek ittihâz eder, Devlet-i Osmâniyye'nin (dâhilde, hâricde) inkirâzına çalışanlara muayyen olmaz, bütün İslâmların bilhassa Türklerin yok yere hissiyât-ı diniyye ve milliyyelerine dokunup bunları galeyâna getirerek sonra bu galeyâna taassup nâmını vermez, harekât-ı vahşiyânelerinden dolayı... Te'dîbleri iktizâ ederken Devlet-i Osmâniyye'den Makedonyayı almak için her türlü teşebbüsâtta bulunmaz elhâsıl birtakım âmâl ve husûmete teb'iyyetle îtidâl demini kaybetmezse öyle zannederim ki daha âkılâne hareket etmiş olur.

Bilumûm müslümanlara ve alel-husûs Türklere karşı ibrâz ettiği adâvetle şöhret bulan müteveffâ Gıledisyon bile affedecek kadar alû-kalbe mâlik olan Türkler nâmına ve Türklükle mahsûs samimiyyetle asr-ı hâzırın terakkîyât ve tedenniyâtı esbâb-ı mûcibesini de tedkîk etmenizi ricâ ederim. Çünkü her dakika isbâta muktedir olduğum pek canlı bir hakîkate vakıf olacaksınız. Yâni bütün müddeiyâta rağmen hükûmât-ı hristiyânîyyenin hristiyanlıktan uzaklaştıkça terakkî hükûmât-ı İslâmiyyenin ise aksine olarak müslümanlıktan uzaklaştıkça tedennî eylediklerini göreceksiniz. Ve işte bu zaman edyân-ı sâire ile müslümanlık arasındaki farkı anlayacaksınız. Ümit ediyorum ki bu anlayış beyhûde yere birçok kanın dökülmesine, birçok hânûmânın yıkılmasına mahâl bırakmayacaktır. Şu hâlde de sabah-ı saâdet başlayacaktır. Bu husûsta biraz daha ileri gitmeme müsâade ederseniz ahkâm-ı İslâmiyye be-tâmam tatbîk edildiği takdirde dünyada başka bir din kalmayacağını beyân ve ilân ile kesb-i fahr ü şeref eylerim.

Mâdemki müslümanlık mâni'-i terakkî ve tekemmül değildir; bilâkis terakkî ve tekemmülü mütekelliftir. Bu hâle nazaran hükûmât-ı İslâmiyyenin ve bit-tahsis birkaç alçak elinde kalan Devlet-i Osmâniyye'nin tedenniyesine sebep doğrudan doğruya istibdad ve idâresizlik olduğunu söylemekte de tereddüt etmem.

Son yarım asır içinde telâfisi epeyce müşkil zâyî'âta uğradıkları, istibdâtın en müthiş tatbîkâtı altında inledikleri hâlde yine Garb'ın füyûzâtından mahrûm kalmayan Şarklılar bugün kendilerini toplamak, yapacaklarını ta'yîn etmek için epeyce vakt ü nakde muhtâçtırlar. Binâen-aleyh o vakt ü nakdi buldukları, istibdâdı tezyîd ve temdîd, idâresizliği te'yîd ve teşdîd eden, vatanın her noktasını ateşler içinde bırakan entrikalardan da kurtuldukları takdirde iâde-i kuvvet eyleyeceklerini bu bâbda lâzım olan küllî, cüz'î vesâitin mevcûdiyyetine nazaran tabi'î görmek iktizâ eder.

Medeniyet demek öyle birtakım -hukûk-ı düvelede mugâyir-nümâyiş-i tecrîlerle filanlarla hilâle karşı yürümek hurûsuyla eski ehl-i sâlibi ihyâya kalkışmak, hukûk-ı meşrûaya tecâvüz eylemek, nâmus ve şerefi çiğnemek, ebnâ-yı cinsinin zaafından, mesâibinden istifâdeye çalışmak demekse bize böyle medeniyetin kıyâmete kadar lüzûmu yoktur. Biz, yine bedeviliğimizle iftahâr eder, her zerre-i hâkinde büyük babalarımızın canı bulunan vatanımızı her hafıza-i ihtirâmda bir mevki’-i mahsûs tutan devletimizi muhafaza etmek yâhûd bu yolda nâmusumuzla ölmek için damarlarımızda mevcut olan kana güveniriz.

Kılına bıçak saplanan, vakitsiz ölüme mahkûm edilen bir adamın feryâd-ı istimdâd-kârânesine taassub nâmı verilmek ne derece acı ise münhasıran dostluk, yardım dilenilen bir hükûmetten düşmanlık görülmek dahi o derece acıdır.

Temenni-i muvaffakiyyatınızı beyân-ı ihtirâma vesile-i ittihâz ederim.

Kanûn-ı esâsiyyenin i’lânı üzerine zât-ı hazret-i padişâhiye keşide ettiğim şu telgrafnâme-yi de mütâlâa buyurunuz.

“Efrâd-ı kalîlenin tahakkü-i müstebid-ânesinden neş’et eden hâtiyyât ve seyyiâtın istikbâli tehdit ettiğini bu da bilcümle urûk-ı hamiyeti tahrik eylediğini mükerreren arz etmiş şân ü şeref-i devletin teâlisine çalışanların birer sûretle ithâm ve kahırları memâlik-i mahrûsa-i şâhanelerinin her noktasını harap birer mahbese döndürdüğünü hâlbuki her devletten ziyâde icrâ-yı adâlete Devlet-i ebed-müddet tâcdârîlerinin me’mûr bulunduğunu zaten adalet olmayan yerde emniyet, emniyet olmayan yerde de saâdet olamayacağı ilâveten bildirerek efkâr-ı umûmiyyenin bu derece galeyânına imkân bırakmamasını dahi selâmet-i vatan nâmına mükerreren istihâm eylemiştim. Her türlü garaz ve avazdan tamâmıyla muarrâ olduğunu lehül hamd vel mine tahakkuk eden bu mârûzât ve istihâmâtım hakk-ı âbid-ânemdeki emmiyyetsizliği tezyîd etmekten, vakit vakit mevcûdiyyetimi bile tehdit eylemekten başka bir şeye yaramadığı hâlde yine me’yûs olmayarak, korkmayarak son dakikaya kadar olanca kuvvetimle çalıştım. Ve işte nihâyet bu inkılâb-ı hayrı rûfekâ-yı meslek-i hamiyetimden kalabilenlerle birlikte görmek bahtiyarlığına nâil oldum. On beş sene zarfında otuz türlü mesâibin altında ezilmekten mütevellid infîâlât ile zaman zaman gösterdiğim hırçınlıkların muhâlîf-i edeb ve ubûdiyyet olsa da din ve devletime olan muhabbetime, pâdişâh ve milletime olan sadâkâtime bağışlanacağını ümit ederim.

Şimdiye kadar kuvve-i vâhime gibi fikr-i hümâyûnunuza giren, devleti esâsından sarsan, vatani esâsından harâb edeni milleti esâsından perişân eyleyen eşhâsın yerlerinde pâdişâhını kendilerinden evvel seven, devlet ve milletin menfaatini kendi menfaatlerinden evvel düşünen erbâb-ı nâmus ve vicdân bulunsalardı hiç şüphe yoktur ki iş bu dereceye gelmez bu kadar mehâlikte olanca dehşetiyle baş göstermezdi. Mâmâfih tamâm vaktinde devlet ve milletin şân ü şerefini, hukûk ve hürriyetini iâde buyurmak sûretiyle ibrâz eylediğiniz büyüklük ve alû cenâb-ı âlemin her türlü takdislere, ihtirâm ve tebriklere lâyıktır. Muvaffakiyyât mahsûsa-i hazret-i hilâfet-penâhilerine dîbâce-i mübahât olan bu büyüklüğü, alû-cenabı âlem-i insaniyyetinde ilelebet tebcîl edeceğini kemâl-i minnet ve ta'zîmle arz ve te'yîd eder, senelerden beri temâdî eden zâyiât-ma'neviyye ve maddîyenin an-karîb telâfisiyle eski kuvvet ve satvetin, eksi emniyet ve saâdetin yeniden ve daha esâslı meşhûd-ı bâsıra-i şükrân olması temenniyyâtını dahi mübarek hâkipâ-yı hümâyûnlarının tekbîline zeri'a ittihâz eylerim. Fermân"

İşte bu telgrafnâme o müz'ic, tâkat-fersâ tercümeler arasında vatanım, milletim için kendimi ne kadar mühim tehlikelere ilkâ eylediğimi size gösteririm, üzerlerinde kalbimin olanca şefkâtiyle dâimâ titrediği çocuklarımın başlarına yemin ederim ki yine o müz'ic , o tâkat-fersâ birkaç seneliği Târih ve numara sırasıyla mahfûzum olan tercümeler arasında hep ve yalnız kendi zarârıma takdîm ettiğim arızaların müsveddelerini saklamaya muvaffak olsaydım kâffesini, evet, kâffesini böyle bir risâle şeklinde nazar-ı ibretinize vaz' ederdim. Hepsi ne ise ne ama sefâret-i ecnebiyye tercüman muâvinlerinden birinin baş kitâbete mahsûs miftahile şifre dâiresine, Asım Bey merhûmâ çektiği bir telgrafnâme üzerine (baş kitâbet miftahının bir sefâret-i ecnebiyyede, bir sefâret-i ecnebiyye me'mûrunda nasıl bulunduğu) dâir zât-ı şâhâneye yazdığım arızanın müsveddesini saklayabilip de bugün size bunu olsun takdîm edebilseydim, ah, ne olurdu. Bilemedim. Bilemedim. Bilebilseydim daha neler, neler saklamazdım!...

Şimdi rûh ve mesleğim hakkında bir fikr-i mücmel vermek için birer sûretlerini aynen yazdığım bu arıza ile mektubu dikkatle tedkîk ediniz. Bunların yazdıkları, takdîm ve irsâl edildikleri zamanları da düşününüz. Sonra bunları herkesin kendisine tamamıyla sahip olduğu öyle bilâ-suâl vel-cevâb kimsenin burnu bile kanamak ihtimâli bulunmadığı bu devr-i hürriyet ve mes'adette menâf'-i vataniyye, selâmet-i

umûmiyye nâmına yazılan şeylerin pek çoklarıyla mukayese eyleyiniz. Hakkımdaki isnâdâtın ne kadar garaz-karâne olduğunu nefsü'l-emre ne kadar gayr-ı muvâfık bulunduğunu pek kolay, pek açık anlarsınız. Sâika-i merakla, şu hâlde bu vicdânsızlığa, taarruz ve tecavûze sebep nedir? Derseniz. Bunun esbâb-ı mûcibesini kısmen evvelce arz ettim. Hulâsâsı (âlet-i şer) olmaktan ibaret! Kısım-i diğerini de kısaca söyleyeyim mi?... Haset!... Evet, hasettir.

Ben, niçin bin beş yüz kuruş maaşla meclis-i maarifet âzâlılığına ta'yîn edildim de Hüseyin Cahid edilmedi?...

Devr-i sâbıkta bir âzâlığa ta'yîn olunmak için dâhi olmak îcâb etmediği gibi şimdi de îcâb etmediği ayrı bir mesele!...

Sonra niçin benim maaşım üç bine iblâğ olundu da Hüseyin Cahid'in olunmadı?...

Daha sonra, tamam yedi buçuk sene sonra icraât-ı hodserânesine müdahale ettiğimden, hukuk muallimini himaye eylediğimden dolayı azlimi musırran talep eden Hâşim Paşa'ya ve icraatına karşı gösterdiğim pek muhakk şiddet üzerine niçin benim maaşım beş bin kuruş oldu da Hüseyin Cahid bulunduğu noktada cism-i câmid gibi mihlandı kaldı? Yine ben; bi't- tecrid terfi' ettiğim, ula ula ¹² olduğum hâlde bu hâsud niçin hiçbir şey olmadı?... Olamadı?... Olamıyor?... İşte mesele hep bu (olup) (olmamak)'tan tevellüd ediyor. El-yevm rütbe aleyhindeki tuğyânede sebep-i müstakil budur. Dâimâ budur.

Bir insan Allah'ı unutunca, bütün kuvvetlerin fevkinde bir kuvvet olduğunu bilmek istemeyince kaza ve kaderi inkâr eyleyince her hakka, her hakîkate karşı isyan edebilir. Ancak bu isyan o hakkı, o hakîkati red ve iptâl edemez. Belki i'lân eder. Çünkü hakk dâimâ hakk-ı hakîkate dâimâ hakîkattir.

Ben şimdiye kadar kimsenin zaafından istifade etmeyi, kimsenin kusurlarını yüzüne çarpmayı, kimsenin nekâyısını, seyyiâtını meydana koymayı o kimsenin manen de maddeten de kâtili olmayı lehül-hamd düşünmediğim için şimdiden sonra da düşünmem. Fıtratım, mesleğim, milliyetim beni böyle denâetlerden her zaman muhafaza etmiştir. Ve edecektir. Binâen-aleyh (Tanin) gazetesinde musâdif-i nazar-ı dikkat olan nâm-ı müsteârın sâhibi kimdir?.. Kimlerle düşüp kalkardı?.. Dâimâ

¹² 1318 sene-i Rumiyyesinde muayedeyle dahil oldum. Fakat hiçbir zaman resm-i muâyede de bulunmadım. Emr-i itibâriden başka bir şey olmayan rütbeye verdiğim ehemmiyete bu bir delildir.

kimlerin arabalarında görülürdü?.. Yazdığı bazı vâkıf-âne makâlata nazaran hangi mevki' ve me'mûriyyettedir ?.. Bu mevki'-i me'mûriyyetiyle mezkûr gazete arasında ne münasebet vardır?.. Evvelâ bunları sormaya, anlamaya müştak değilim. Sâniyen birçok mevâd hakkındaki mâlûmât-ı mevsûkamı meydana koymak, (Hukûk-ı Umûmiyye) gazetesinin 13 Eylül 1324 Târihli ve 11 numaralı nüshasında (Tıbbiyeli Tahir), (me'mûrîn-i maâriften Galib) imzalarıyla gördüğüm varaka mündericâtını ta'mîk etmek istemem. Sâlisen ben mahbeslerde beyitler içinde yüzerken, menfâlarda tek ve tenhâ her türlü mahrûmiyetlere katlanırken, istibdadın en şiddetli zamanlarında hazîn hazîn feryâd ederken bugünkü kabadayılar acaba nerelerde idiler? Bunların da hiçbirini bilmek, teşrîh etmek istemem. Şahsiyete, denâetine dâir bütün bildiklerimi, (gördüklerimi), duyduklarımı katiyyen bilmemiş, görmemiş, duymamış bin üç yüz yirmi dört senesi temmuzunun onuncu gününe kadar olan, biten şeylerin kâffesini unutmuş olmakla bir zevk-i ma'nevî duyuram.

Şimdi benim istediğim bir hakk, bir adalettir. Muhtasaran bunlardır.

Hakkımdaki isnâdâtan dolayı ikâme-i dâvâ ettim. Tehrîre uğradı. Uğratıldı. Matbûât nizamnâmesinin otuz dördüncü maddesi mesâil-i şahsiyyeye ta'alluk etmezken ettirildi. Fakat beis yok. Dâvâ yine dâvâdır. Bugün olmazsa yarın rü'yet olunacaktır. Bu, bir taraftan rü'yet olunadursun. Diğer taraftan meselâ Ahmed Rıza, evkâf nâzırı Şemseddin, defter hâkanı nâzırı Abdurrahman, müze müdürü Halil, Samipaşazade Sezai, Manyaszâde Refik, Mektep-i sultani müdürü Azmi, Midhat Paşa merhûmun yiğeni Tevfik mektep-i harbiyye muallimlerinden Necib Asım Bey Efendiler gibi nâmusları, vicdânları meslekleri herkesce mâlûm ve musdak on iki zâtтан mürekkeb bir (hey'et-i adûl) teşekkül etsin. İki taraf hakkında tahkikât-ı âmika icrâ olunsun. Îcâb ederse bir de iki taraf isticvâb edilsin. Şimdi ben bunu isterim. Ve hâsıl olacak kanâat-ı kâmileye göre bu (hey'et-i adûl)'un i'tâ edeceği hükmü mahkemenin vereceği hükm-i ibtidâyı gibi değil hükm-i intihâî ta'bir-i diğerle hükm-i kat'î olarak kabul ederim. Hakikat tamamıyla tezâhür etmeli. Kîl ü kâl tamamıyla bitmeli. Hakk da tamamıyla yerini bulmalıdır.

Boğaziçi- Bebek: 21. Eylül 1324

SONUÇ

Abdülkerim Hâdi'nin hayatı ve sanatını ele alan bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümü “Ara Nesil, Hayatı ve Edebi Kişiliği” olmak üzere üç kısma ayrılmış, ikinci bölümünde de şairin nazım türünde vermiş olduğu eserler tematik ve yapı olarak olarak incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Hâdi'nin nesir türündeki eserleri tematik açıdan incelenmiştir ancak yazarın nesir türündeki yazılarının tanzimat nesrinden çok farklı şekilde kullanılmamasından dolayı şekil ile ilgili ayrı bir bölüm açılmamıştır. Çalışmanın son bölümü olan dördüncü bölümünde de Hâdi'nin eserleri nazım ve nesir olmak üzere iki ayrılarak Latin harflerine aktarılmıştır.

Yapılan bu çalışmada Çorum sancağı naibi Mehmed Nazif Efendi'nin oğlu Abdülkerim Hâdi'nin Ara Nesil döneminde edebî faaliyetlerde bulunduğu tespit edilmiştir. *Takib-i İstikbâl* gazetesinin baş muharrirliğini yapan Hâdi, gazeteciliğe oldukça önem vermiş ve *Sabah*, *Saadet*, *Yeni Asır* gazetelerinde eserlerini neşretmiştir.

Ara Nesil dönemi şair ve yazarlarından olan Hâdi, hem Eski Türk edebiyatı anlayışını devam etmiştir hem de Yeni Türk edebiyatına ilgi duymuştur. Bu sebeple şiirlerinin birçoğunda Divan şiirinin nazım şekillerini ve temalarını kullanmıştır. Eski Türk edebiyatından kopamayan şair ve yazar Abdülkerim Hâdi, aynı zamanda Tanzimat dönemi ile birlikte gelişmeye başlayan Batı tesirindeki Yeni Türk edebiyatı nazım şekillerini ve temalarını da şiirlerinde kullanmıştır. Bu yüzden, Abdülkerim Hâdi'nin şiirleri incelendiğinde hem Eski Türk edebiyatına hem de Yeni Türk edebiyatına dair izler olduğu tespit edilmiştir. Üslup açısından değerlendirildiğinde ise Abdülkerim Hâdi'nin eserlerinde sıklıkla Arapça ve Farsça tamlamalara yer vererek ağır bir dil kullandığı görülmüştür.

Abdülkerim Hâdi nesir türünde de eser kaleme almıştır. Hâdi'nin kaleme aldığı bu eserler teknik açıdan zayıf olduğu gibi karakter kadroları açısından da oldukça sınırlıdır. Nesir türünde yazmış olduğu eserlerin büyük çoğunluğu küçük hikâyeler olmasına rağmen; Abdülkerim Hâdi'nin, Ara Nesil döneminde şiirden sonra en çok ele alınan roman türünde de eseri bulunur. “Hasta Kadın” karakteri Hâdi'nin hem nazım türünde hem de nesir türünde vermiş olduğu eserlerde görülmektedir. Bunun yanı sıra Abdülkerim Hâdi'nin nazım ve nesir türündeki eserlerinde; aşk, aşk acısı, melankoli, ölüm, arzu, metafizik gibi kavramlar da ortak olarak işlenmiştir.

15 yıl eğitim gördüğünü dile getiren Abdülkerim Hâdi, Batı tarzı eğitim kurumlarında öğrenim görmüş ve Fransızca öğrenmiştir. Bu sebeple hem Batı'yı yakından takip edebilmiş hem de Batı edebiyatı eserlerini birincil kaynaktan okuyabilmiştir. Ara Nesil döneminde tercüme faaliyetlerinin gelişimi hız kazanır. Bu dönemdeki tercüme eser veren sanatçılar içerisinde Abdülkerim Hâdi de bulunmaktadır. Hâdi, *Ezhâr-ı Nev-bahâr* adlı hikâye kitabında Batı edebiyatından tercüme etmiş olduğu hikâyeye yer vermiştir.

Ara Nesil şair ve yazarları içerisinde yer alan Abdülkerim Hâdi'nin kaleme almış olduğu eserler, Seyfettin Özege Koleksiyonu'dan temin edilmiş ve Latin harflerine aktarılmıştır. Latin harflerine aktarılan bu eserler dikkatli bir şekilde incelenerek yorumlanmıştır. Çalışmanın bölümlerinde ayrıntılı bir şekilde açıklanmaya çalışıldığı gibi Abdülkerim Hâdi'nin Ara Nesil döneminde pek çok edebî faaliyette bulunmuş ve hem Eski hem de Yeni Türk edebiyatının şekil, tema ve tekniklerini sentezleyerek eserlerinde kullandığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Akay, H. (1998). *Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatında Yeni Fikirler*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Aktaş, Ş. (1980). “Edebiyatımızda Geçen Asrın Sonlarında “Mutavassıtîn” Grubun Edebî Düşüncesi Hakkında”, Birinci Milli Türkoloji Kongresi Tebliğler. İstanbul: Kervan Yayınları.

Akyüz, K. (2013). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Altun, M. (2010). *Eski Türk Edebiyatından Seçmeler*. Eski Türk Edebiyatı Ders Notları.

Armaoğlu, F. (2013). *19. Yüzyıl Siyasi Tarih 1789-1914*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Avrane, P. (2014). *Aşk Acıları*. Çev. Şule Çiltaş. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ayvazoğlu, B. (1996). *Güller Kitabı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Babacan, M. (1993). *Ara Nesil’de Tenkid*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bağlı, M. ve Sever, A. (2005). Tabulaştırılan/Tabulaşan Kurumun (Ailenin) Kurbanlıklar Edinme Pratiği: Levirat ve Sororat. *Sosyal Politikaları Çalışma Dergisi*. 2(8): 9-22.

Bakircioğlu, R. (2012). *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Batal, S. (2016). Yoksulluk Kavramının Yerelleşmesi: Kentsel Yoksulluk ve Yerel Yönetimlerin Konuya Yaklaşması. *The Journal of Academic Social Science Studies*. (52): 301-316.

Bayrak, Y. (2015). Spinoza'nın Metafiziğinde Üç Ana Kavram: Töz, Sıfat ve Tavır. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1(1): 187-197.

Baytimur, N. (2018). *Ara Nesilde Hikâye*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bekiroğlu, N. (2011). *Nigâr Hanım*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Birinci, N. (2000). Ara Nesil Edebiyatı. *Edebiyat Üzerine İncelemeler* (ss. 89-110). İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Birinci, N. (2000). *Edebiyat Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Birinci, N. (1988). *Menemenlizade Mehmed Tahir*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Birinci, N. (1987). *Nabizade Nazım*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Birinci, N. (1987). *Nâbizâde Nâzım Hayatı-Edebî Şahsiyeti-Eserlerinden Seçmeler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Bowlby, J. (2015). *Kaybetme: Üzüntü ve Depresyon*. Çev. Nur Nirven. Nüket Diner. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Boynukara, H. (2003). Edebiyatın Tükenmez Malzemesi: Yoksulluk. *Yoksulluk Sempozyumu Bildirileri III. Cilt*. İstanbul: Deniz Feneri Yayınları.

Burcu, E. ve Akalın, E. (2008). Ölüm Olgusu Üzerine Sosyolojik Tartışmalar. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*. 5(8): 29-54.

Burton, R. (2018). *Melankolinin Kısa Anatomisi*. Çev. Alper Kaan Bilir. İstanbul: Maya Kitap.

Canan, N. (1997). *Musavver Muhit Mecmuası İncelemesi Tahlili Fihrist ve Metin*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Chasseguet-Simirgel, J. (2005). *Ben İdeali*. Çev. Nesrin Tuna. İstanbul: Metis Yayınları.

Chevalier, J.C. (1964). *Grammaire Du François Contemporain*. Paris: Larousse.

Çaha, Ö. (1996). *Sivil Kadın Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın*. Ankara: Vadi Yayınları.

Çetindağ, Y. (2011). *Aşk Üzerine*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Çonoğlu, S. (2007). *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Ölüm 1920-1950*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Çubuk, Z. (2012). *Batı Uygarlığının Modern Kahraman Kültü Olarak Dandy ve 1839-1923 Dönemi Türk Tiyatrosu'nda Dandy'nin İzleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demir, K. (2014). Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 0(5): 57-88.

Deveci, M. (2012). *Varoluş ve Bireyleşme Açısından Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Devellioğlu, F. (2017). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Dilçin, C. (1992). Örneklerle Türk Şiir Bilgisi. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. S. 517.

Doğan, İ. (1996). *Sosyoloji*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Dolar, M. (2013). *Sahibinin Sesi, Psikanaliz ve Ses*. Çev. Barış Engin Aksoy. İstanbul: Metis Yayınları.

Edinsel, S. (2021). *Ümit Yaşar Oğuzcan'ın Şiirlerinde Melankolinin Görüngüsü (Fenomenolojisi)*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eflâtun. (1943). *Phaidros*. Çev. Hamdi Akverdi. Ankara: Maarif Vekâleti.

Ekrem, R. (1886). *Talîm-i Edebiyat*. İstanbul: Mahmut Bey Matbaası.

Eliuz, Ü. (2011). Cinsel Kimlik Paniği: Kadın Olmak. *Turkish Studies*. 6(3): 221-232.

Eliuz, Ü. (2004). *Orhan Kemal'in Romanlarında Yapı ve İzlek*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Emge, C. A. (2001). *Hegel Mantığı ve Çağımız*. Çev. Kemal Bahadır. İzmir: İlya Yayınevi.

Emil, B. (1979). *Mizancı Murad Bey-Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Enç, M. (1980). *Ruhbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Enginün, İ. (2012). *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Erenler, M. (2019). *Ara Nesil Periyodiklerinden Berk Üzerine Bir İnceleme*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Fidan, F. (2016). *Yoksulluk Kıskaçında Kadın*. İstanbul: Opsiyon Kitap Yayınları.

Fink, B. (2020). *Lacancı Özne*. Çev. Kemal Güleç. İstanbul: Encore Yayınları.

Freud, S. (2010). *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*. Çev. Banu Büyükkal. Saffet Murat Tura. İstanbul: Metis Yayınları.

Freud, S. (1914). *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*. Çev. Murat Atakay. İstanbul: Metis Yayınları.

Freud, S. (2019). *Yas ve Melankoli*. Çev. Leyla Uslu. İzmir: Cem Yayınevi.

Fromm, E. (2011). *Özgürlükten Kaçış*. Çev. Şemsa Yeğin. İstanbul: Payel Yayınları.

Gariper, C. (2014). Ara Nesil. *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000* (ss. 109-120). Ankara: Grafiker Yayınları.

Gariper, C. (2004). Geçiş Dönemi Nesli: Ara Nesil. *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000* (ss. 99-112). Ankara: Grafiker Yayınları.

Gariper, C. ve Küçükcoşkun, Y. (2009). *Dionizyak Coşkunun İhtişam ve Sefaleti: Yakup Kadri'nin Nur Baba Romanına Psikanalitik Bir Yaklaşım*. İstanbul: Akademik Kitaplar.

Güleç, C. (2013). *Freud*. İstanbul: Say Yayınları.

Günay-Erkol, Ç. (2011). Osmanlı-Türk Romanından Çağdaş Türk Romanına Kadınlık: Değişim ve Dönüşüm. *Türkiyat Mecmuası*. 21(2): 147-175.

Hâdi, A. (1891). *Bir Müteverrimenin Nevhâ-i Meyusanesi*. İstanbul: Mekteb-i Sanayi Matbaası.

Hâdi, A. (1892). *Âheng-i Sürûr*. İstanbul: Asır Matbaası.

Hâdi, A. (1893). *Bir Tebessüm*. İstanbul: Ahter Matbaası.

Hâdi, A. (1894). *Fakire*. İstanbul: Hacı Hüseyin Efendi Matbaası.

Hâdi, A. (1895). *Ezhâr-ı Nev-bahâr*. İstanbul: Âlem Matbaası.

Hâdi, A. (1896). *Gözyaşlarım*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.

Hâdi, A. (1898). *Zikr-i Hakikat*. İstanbul: Asır Matbaası.

Hâdi, A. (1899). Ferdâ-yı Elem. *Sabah Gazetesi*, nr.3300, s.2-3.

Hâdi, A. (1910). *Hak Yerini Bulmalı*. İstanbul: Cihân Matbaası.

Hisarcıklılar, E. (2016). Halit Ziya Uşaklıgil'in Hikâyelerinde Kahramanların Ruh Hallerinin Tabiat Algısına Etkisi. *Current Research in Social Sciences*. 2(1): 1-9.

Hotaçsu, N. (2003). *Çocuklukta İlişkiler Ana Baba, Kardeş ve Arkadaşlar*. Ankara: İmge Kitabevi.

Kanter, M. (2008). *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Yapı ve İzlek*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaplan, M. (2015). *Tevfik Fikret: Devir-Şahsiyet-Eser*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kaplan, M. (2004). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karabulut, M. (2013). *Edip Cansever Şiiri: Psikanalitik Bir İnceleme*. İstanbul: Öncü Kitap.

Karagülle, F. (2004). *Ara Nesil Romanında Sosyal Muhteva*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karpat, K. (2006). *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*. Ankara: İmge Kitabevi.

Kasır, H. (1995). *Gündönümünde Yaşamak*. İstanbul: Denge Yayınları.

Kaya, A. (2013). Türk Edebiyatında Ara Nesil. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 5(9): 148-159.

Kellehear, A. (2012). *Ölümün Toplumsal Tarihi*. Çev. Tuğçe Kılınç. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Kernberg, O. (2006). *Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm*. Çev. Murat Atakay. İstanbul: Metis Yayıncılık.

Kılıç, S. (2016). *Jean Paul Sartre'ın Varoluş Felsefesinde Öteki Kavramı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Klein, M. (2014). *Haset ve Şükran*. Çev. Orhan Koçak. Yavuz Erten. İstanbul: Metis Yayınları.

Kolcu, A. (2018). *Ara Nesil Edebiyatı Tarihi*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.

Korkmaz, R. (2007). Servet-i Fünun Edebiyatı, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Köksal, A. (2018). II. Abdülhamit Döneminde Gazetecilik Mesleğine İlişkin Muhtelif Görüşler. *Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu*. 2: 815-850. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları

Kristeva, J. (2009). *Kara Güneş Depresyon ve Melankoli*. Çev. Nesrin Demiryontan. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kudret, C. (2000). *Abdülhamit Döneminde Sansür I*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Kurnaz, C. (1997). *Divan Edebiyatı Yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kurtar, S. (2014). *Heidegger ve Poetik Düşünme*. Ankara: Phamakon Yayınevi.

Lacan, J. (2006). *Ecrits*. Çev. Bruce Fink. New York: W.W. Norton & Company

Lacan, J. (1973). *The Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis*. London: Hogarth Press and Institute of Psycho-Analysis.

Leader, D. (2018). *Depresyon Yas ve Melankoli*. Çev. Ayça Göçmen. İstanbul: Encore Yayınları.

Leader, D. (2020). *El*. Çev. Erkan Ünal. İstanbul: İthaki Yayınları.

Levinas, E. (2010). *Çağdaş Filozoflarla Söyleşiler, Kıta Felsefesi Tartışmaları. Sonsuz'un Etiği* (ss.75-96). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Nasio, J. D. (2007). *Aşk Acısı*. Çev. Hatice Bakanlar. Canan Coşkan. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.

Nişanyan, S. (2009). *Sözlerin Soyağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*. Everest Yayınları.

Odağ, C. (2001). *Nevrozlar-2*. İzmir: Halime Odağ Psikanaliz ve Psikoterapi Vakfı Yayınları.

Okay, O. (2005). *Batıllaşma Devri Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Özarslan, E. (1996). Edebiyatta Nesil Meselesi ve Ara Nesil. *Folkloristik Prof. Dr. Umay Günay Armağanı*. 266-278 Ankara: Feryal Matbaacılık

Özen, Y. ve Gülaçtı, F. (2010). Benlik Kavramı ve Benliğin Gelişimi Bilen Benliğe Gereksinim Var Mı?. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*. 12(2): 21-37.

Özer, A. (2007). *Kaygı Sinanma Duygusuyla Baş Edebilme*. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Özerol, N. ve Atlı, S. (2019). Abdülkerim Hâdi'nin "Bir Tebessüm" Adlı Hikâyesinin Çevriyazısı ve Tahlili. *Journal of Turkish Language and Literature*. 5(2): 227-247.

Özkorkut, N. (2002). Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti'ndeki Görünümü. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 51(3): 65-83.

Pala, İ. (2014). *Dîvân Edebiyatı*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Parlatır, İ. (2004). *Recâizade Mahmud Ekrem*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Parman, T. (2004). *Psikanalitik Denemeler*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Phillips, A. (2019). *Öyle ve Böyle*. Çev. İpek Şen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Prigent, H. (2009). *Melankoli-Bunalımın Başkalaşimleri*. Çev. Orkun Türkay. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Reik, T. (2006). *Aşk ve Şehvet Üzerine Romantik ve Cinsel Duyguların Psikanalizi*. İstanbul: Say Yayınları.

Ricoeur, P. (2007). *Yoruma Dair, Freud ve Felsefe*. Çev. Necmiye Alpay. İstanbul: Metis Yayıncılık.

Sağlık, Ş. (2014). *Hikâye/Anlatı/Yorum*. Ankara: Hece Yayınları.

Schultz, D. P. ve Schultz, S. E. (2005). *Theories of Personality*. Boston: Wadsworth Cengage Learning.

Seneca, L. (2016). *Letters from a Stoic (Xist Classics)*. Çev. Richard Mott Gummere.

Smith, T. (2019). *Duygular Sözlüğü: “Acıma”dan “Zevklenme”ye*. İstanbul: Kolektif Kitap.

Sontag, S. (2015). *Metafor Olarak Hastalık Aids ve Metaforları*. Çev. Osman Akınhay. İstanbul: Can Yayınları.

Sontag, S. (1991). *Sanatçı: Örnek Bir Çilekeş*. İstanbul: Metis Yayınları.

Stevens, A. (1999). *Jung*. Çev. Ayda Çayır. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Süreya, C. (2019). *Şapkam Dolu Çiçekle: Toplu Yazılar I*. İstanbul: YKY.

Şahin, V. (2018). Turgut Uyar’ın Şiirlerinde “Ben ve “Öteki”nin Özgürlük ve Kaçış İtkisi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 6(11): 97-122.

Şen, C. (2017). Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Aşkın Halleri/Fenomenolojisi (Görüngüsü) Üzerine Bir İnceleme. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. 9(17): 185-206.

Şen, N. (2017). *Cevat Kâzım Tunç’un Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.

Şenses, F. (2001). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk Kavramlar Nedenler Politikalar ve Genel Eğilimler*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Şimşek, T. (2011). Çocuk Edebiyatı Tarihi. *Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı* (ss. 43-46). Ankara: Grafiker Yayınları.

Tanpınar, A. (2003). *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.

Teber, S. (2013). *Melankoli "Normal Bir Anomali"*. İstanbul: Say Yayınları.

Tillich, P. (2014). *Olmak Cesareti*. Çev. F. Cihan Dansuk. İstanbul: Okuyan Us Yayın.

Tolasa, H. (2001). *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Tura, S. (2005). *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*. İstanbul: Kanat Kitap.

Turan, T. (2018). *1880-1895 Yılları Arasında Yayımlanmış Şiir Kitapları Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Turiel, E. (2002). *The Culture of Morality: Social Development, Context and Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tümer, C. (2021). II. Abdülhamit Dönemi Edebiyatı'nda Değişen Tabiat Temasının Yansıması Olan "Dağlara" Redifli Şiirler, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. 13(26): 57-90.

Uç, H. (2006). *"Farklı Bir Batılılaşma Anlayışını Temsil Edenler: Mutasavvıtın"*, *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, C.7, s. 407-440.

Uçar, M.M. (2021). *Türk Romanında Melankoli, Histeri ve Paranoya*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uzman, M. (1935). *Akıl Hastalıkları*. İstanbul: Kader Matbaası.

Weber, A. (1998). *Felsefe Tarihi*. Çev. H. Vehbi Eralp. İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Yar, E. (2011). *Ruh-Beden İlişkisi Açısından İnsanın Bütünlüğü Sorunu*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Yavuz, Y.Ş. (2001). “Kader” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 24, İstanbul.

Zizek, S. (2015). *Hiçten Az, Hegel ve Diyalektik Materyalizmin Gölgesi*. Çev. Erkan Ünal. İstanbul: Encore Yayınları.

Zupancic, A. (2005). *Gerçeğin Etiği: Kant, Lacan*. Çev. Ahmet Süreyya Özcan. Ankara: Epos Yayınları.